

॥ हरिः ॐ ॥

ज्वलभंडाए

- पूज्य श्रीमोटा

॥ हरिःॐ ॥

जुवनमंडाए

साधक अडेनने
पूज्य श्रीमोटाना पत्रो

हरिःॐ आश्रम प्रकाशन, सुरत

- ❑ પ્રકાશક : ટ્રસ્ટીમંડળ,
હરિ:ઠું આશ્રમ, (સ્થાપના વર્ષ ૧૯૫૬)
કુરુક્ષેત્ર મહાદેવના મંદિરની બાજુમાં,
જહાંગીરપુરા, રાંદેર, સુરત-૩૯૫ ૦૦૫.
ફોન : (૦૨૬૧) ૨૭૬૫૫૬૪ / ૨૭૭૧૦૪૬
Email : hariommota@gmail.com
Website : www.hariommota.org
- ❑ © હરિ:ઠું આશ્રમ, સુરત, નડિયાદ
- ❑ આવૃત્તિ વર્ષ પ્રત | આવૃત્તિ વર્ષ પ્રત

પ્રથમ	૧૯૫૨	૧૦૦૦	ચોથી	૧૯૯૬	૨૦૦૦
બીજી	૧૯૭૨	૧૦૦૦	પાંચમી	૨૦૦૬	૧૦૦૦
ત્રીજી	૧૯૮૫	૧૦૦૦	છઠ્ઠી	૨૦૧૮	૧૦૦૦
- ❑ પૃષ્ઠ : ૨૫૨
- ❑ કિંમત : રૂ. ૩૦/-
- ❑ પ્રાપ્તિસ્થાન : હરિ:ઠું આશ્રમ, સુરત-૩૯૫ ૦૦૫
હરિ:ઠું આશ્રમ, નડિયાદ-૩૮૭ ૦૦૧
- ❑ મુદ્રણશુદ્ધિ : જયંતીભાઈ જાની, ફોન : (૦૭૯) ૨૬૬૧૨૭૨૮
- ❑ ડિઝાઈનર : મયૂર જાની, મો. : ૯૪૨૮૪૦૪૪૪૩
- ❑ ટાઈપસેટિંગ : અર્થ કોમ્પ્યુટર,
૨૦૩, મૌર્ય કોમ્પ્લેક્સ, સી. યુ. શાહ કોલેજ સામે,
ઈન્કમટેક્સ, અમદાવાદ-૧૪, મો. : ૯૩૨૭૦૩૬૪૧૪
- ❑ મુદ્રક : સાહિત્ય મુદ્રણાલય પ્રા. લિ.
સિટી મિલ કંપાઉંડ, કાંકરિયા રોડ, અમદાવાદ-૩૮૦૦૨૨
ફોન : (૦૭૯) ૨૫૪૬૯૧૦૧

॥ હરિ:ૐ ॥

સમર્પણાંજલિ

(છટ્ટી આવૃત્તિ)

હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરતમાં પોતે
મૌન અનુષ્ઠાન કરનાર અને પૂ. શ્રીમોટા
પ્રત્યેની ભક્તિ અને સમર્પણભાવે
દાતા તરીકે હંમેશાં ગુપ્ત રહેનાર,
પૂ. શ્રીમોટાના સમાજસેવાનાં કાર્યોમાં
ઉદાર હાથે મદદરૂપ થનાર,
જેનાથી તેમની ઓળખ છતી થઈ છે,
તેવા જૂનાગઢ નિવાસી
શ્રી સૂર્યકાંતભાઈ નેણસીભાઈ અમલાણીને
'જીવન મંડાણ' પુસ્તકની આ
છટ્ટી આવૃત્તિનું પ્રકાશન સમર્પણ
કરતાં અમો આનંદની લાગણી
અનુભવીએ છીએ.

તા. ૨૭-૭-૨૦૧૮
ગુરુપૂર્ણિમા, સં. ૨૦૭૪

ટ્રસ્ટીમંડળ,
હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત.

પૂજ્ય શ્રીમોટાના બે બોલ

(પ્રથમ આવૃત્તિ)

આ જીવ કનેથી લાભ મળે તેવું કશું નથી. કોઈને પણ આવવાનું નિમંત્રણ કે આમંત્રણ આપવાનું તો થતું નથી. કોઈ જીવ પોતાની મેળે આ જીવ કને આવે કરે તો તેની ના કંઈ થોડી જ પાડી શકાય છે ? અહીં આવવા-કરવાનું થતાં-કરતાં તેવા જીવ પોતાને ત્યાં એને લઈ જવા-કરવા કહ્યા કરતા હોય છે. હૃદયની સ્વયં સહજ ઊર્મિ થતાં જે તે કંઈ આપોઆપ બન્યા કરે છે. અમુકને ત્યાં જવું અને અમુકને ત્યાં ના જ જવું એવો કશો નિયમ કે વ્રત તો નથી. તેથી, બધા મળવા આવનાર સદ્ભાવી જીવોને પ્રાર્થના છે કે તેમણે આ જીવને પોતાને ઘેર લઈ જવા-કરવાનું આમંત્રણ કે નિમંત્રણ અંગે કશું પણ કહેવું-કથવું નહિ. ‘અમુક અમુકને ત્યાં જાય છે અને અમારે ત્યાં કેમ નહિ ?’ એમ જેને મનમાં થતું હોય તેમણે કૃપા કરીને અહીં ના આવવું. વળી, એક બીજી પણ પ્રાર્થના છે કે ‘કોઈએ આ જીવ કને કશી કોઈ પણ પ્રકારની આશા-અપેક્ષા સેવવી નહિ.’ આ જીવ ગંધેડા જેવો છે. અમારી પાસે કશો લાડવો દાટેલો નથી. તેમ અમે કોઈને અમને મળવા આવો એવું કહેતા પણ નથી. જે કોઈ આ જીવને બોલાવવાનું ઈચ્છે છે, તેની કદર જરૂર કરી શકું છું અને તે કાજે તે તે જીવનો હૃદયથી આભાર માનું છું.

કોઈ પણ સંત આપણે ત્યાં પધારે તો આપણું દળદર ફીટી જાય એવી જે લોકમાન્યતા છે, તેમાં નર્યું અજ્ઞાન છે. માટે, એવા ફોકટ પ્રયત્ન કરવા કરતાં એની પ્રત્યક્ષ સેવા-એનું કામ કે એના કહ્યા પ્રમાણે વર્તવાથી વિશેષ લાભ થાય. તેમ છતાં જે કોઈને આ જીવને પોતાને ત્યાં બોલાવવો હોય તેણે સમર્પણયજ્ઞભાવે કંઈક ને કંઈક આપવાની દાનત પહેલાં પરખવી. રોકડ રકમ હશે તે સાબરમતી આશ્રમમાં સંઘને ચોપડે અંકિત દાન ખાતે જમા થશે અને તેની પાવતી મળશે.

ગાંધીઆશ્રમ, સાબરમતી, અમદાવાદ

- મોટા

તા. ૧૦-૧-૧૯૫૩

સંપાદકીય

(પ્રથમ આવૃત્તિ)

અમે પૂછ્યું, ‘તમે આ લેખકના પરિચયમાં કેવી રીતે આવ્યાં ? તમે તો એમને મુદ્દલે ઓળખતાં ન હતાં અને કોઈ પૂર્વાપરનો સંબંધ પણ ન હતો !’

તે બહેને કહ્યું, ‘જુઓ, ત્યારે તમને વિગતથી વાત કરું. મારી એક મોટી દીકરી છે. તે તેની બહેનપણીને ત્યાંથી કવિતાની એક ચોપડી વાંચવાને લાવેલી અને તે મારા ઓરડામાં કેટલાય દિવસ સુધી પડી રહી. એક દિવસ હું મારા ઓરડામાં સૂતી હતી, ત્યાં ઓચિંતો પવનનો ઝપાટો આવ્યો અને પેલી ચોપડી જે બારી ઉપર હતી ત્યાંથી ઊડીને મારા શરીર ઉપર પડી અને જે ઉઘાડું પાનું હતું, તેમાં જે પ્રાર્થનાંકાવ્યો હતાં, તે મારા વાંચવામાં આવ્યાં. તે સમયની મારી માનસિક દશા આબેહૂબ તે પ્રાર્થનાંકાવ્યોમાં આલેખાયેલી તાદૃશ્યપણે અનુભવી. ત્યારથી એ ‘હૃદય પોકાર’ની પ્રાર્થનાઓ હું વાંચવા લાગી અને એના લેખક કોણ હશે એ પણ જાણવાની મરજી થયેલી. એમ કરતાં કરતાં તો સમય વીતી ગયો. દક્ષિણમાં મારાં સગાંસંબંધીઓ સાથે યાત્રાએ જવાનું થતાં, આડફંટે ફંટાઈને-જ્યાં જવાનું ન હતું ત્યાં જવાનું થયું, તે કુંભકોણમ્માં, ઝવેરાતની એક પેઢીને ત્યાં અમને જમવા નોતરેલાં. પેઢીના ભાગીદારનાં પત્ની અમદાવાદનાં છે અને તેમને હું આમ તો ઓળખતી. તેમના ઓરડામાં હું બેઠી હતી ત્યાં પેલી જ ‘હૃદય પોકાર’ની ચોપડી પણ જોઈ. એટલે મને નવાઈ લાગી. મેં તેમને પૂછ્યું, ‘તમારી કને આ ચોપડી ક્યાંથી ?’ તે બહેને કહ્યું, ‘કેમ ના હોય ? તેના લેખક જ અમારે ત્યાં રહે છેને ?’ ‘એમ! તે અહીં રહે છે ? મારે તેમને જોવા છે અને કંઈક વાત કરવી છે.’ પછી તે બહેને આ લખાણના લેખકને બોલાવ્યા. ત્યારથી તેમના પરિચયમાં આવી. તે પછી પત્રવહેવાર શરૂ કર્યો અને તે

પત્રવહેવાર આ ચોપડીમાં છપાયો છે. ભક્તિ, શ્રદ્ધા વગેરેની સમાજમાં જે ઘરેડયુક્ત સમજણ છે, તેના કરતાં આમાં કોઈ જુદા જ પ્રકારની જીવનને ઘડવાની તેમની અનોખી સમજણ છે. જીવનમાં કર્મની સાથે અથવા તો મળતા પ્રસંગોની સાથે સાધનાની ભાવનાનો કેવી રીતે મેળ ખવડાવવો એની સમજણ એમના જે પત્રવહેવારમાંથી પડી છે, તે લખાણની એમની શૈલી ઘણી સરળ, અદ્ભુત અને અનોખી મને લાગેલી છે. હિંદુસમાજમાં સંયુક્ત કુટુંબની ભાવનામાં પહેલાં જે સુમેળ હતો, એકબીજાને માટે સહન કરવાની જે સહનશક્તિ અને સહાનુભૂતિ હતી અને પરસ્પરને માટે ઘસાવાની જે હાર્દિક ઉદારતા અને બહોળાં મન હતાં, તે સંયુક્ત કુટુંબની ભાવના આજે ઓસરતી જાય છે, તેવી વેળાએ જીવનમાં બધાંની સાથે સુમેળ પ્રગટાવવાના યજ્ઞની સમજણ જે તેમણે મારે ગળે ઉતારી, તે અદ્ભુત બોધપાઠ જોકે હજુ હું સાંગોપાંગ હૃદયમાં ઉતારી શકી નથી, પરંતુ તે પ્રમાણે વર્તવાની આંખ કંઈક ખૂલી છે અને ખાસ કરીને તેમના પત્રો દ્વારા હું વિશેષ પરિચયમાં આવી છું. તેમના વિશેના પરિચયની આટલી મારી હકીકત છે.’

ત્યાર પછી અમે એમને પૂછ્યું, ‘એમની ભક્તિની સમજણમાં તમને જે અનોખી રીત લાગી તે કેવી રીતે?’ તેમણે જવાબ આપ્યો, ‘મળેલા જીવન અને મળેલી પરિસ્થિતિથી કોઈ જુદી રીતે ક્યાંય ભક્તિ નથી. કર્મ એ ભાવનાને આકાર આપવાનો સમર્પણયજ્ઞ છે, અને જીવનમાં મળતા પ્રસંગો જીવનવિકાસને માટે ઘડતરરૂપ છે. જો હૃદયમાં જ્ઞાનની ભાવનાની જ્યોત જલતી રહે તો પ્રત્યેક પ્રસંગ ગુરુરૂપ બની જાય છે. ક્યાંય વિસંવાદ નથી. વિરોધ કે વિસંવાદ લાગે છે તેનું મૂળ આપણામાં છે. વળી, ભાવના, ઊર્મિ, વૃત્તિ અને વિચારનાં પૃથક્કરણ વિશે જાગૃત થવાનું તો મને કદી ભાન પણ ન હતું. પ્રત્યેક કર્મ, પ્રસંગ કે મેળાપ સમયે કે વાતચીત સમયે આપણાં મનની

ભાવના, ઊર્મિ, વૃત્તિ, વિચાર વગેરે કેવાં કેવાં રહે છે, તેના ઉપરથી આપણને આપણી કક્ષાની ખબર પડી જવી જોઈએ એવું પ્રત્યક્ષ જ્ઞાન મને તેમના તરફથી મળ્યું. ભક્તિ એ વહેવારમાં જ્ઞાનની ભાવનાથી વર્તવાની ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીત છે અને જીવનની સાથે ઓતપ્રોત વણાયેલી છે એ મને પ્રત્યક્ષ સમજાયું. એવી જ્ઞાનપૂર્વકની ભક્તિ કરવાથી જીવનમાં મળતો પ્રત્યેક પ્રસંગ, સંબંધ, વર્તનવહેવાર વગેરેમાં શાંતિ, સમતા, તટસ્થતા, ઉદારતા, સહિષ્ણુતા, સહનશીલતા વગેરે ગુણોનો તે તે અનુભવ થતો જાય અને આપણા જીવ સ્વભાવની પ્રકૃતિનો રંગ બદલાતો જાય એનું નામ ખરું ભક્તિનું સ્વરૂપ અને એનાથી પણ આગળનાં પગથિયાં છે, પણ હાલમાં તો મને આટલું સમજાયું છે.’

અમે કહ્યું, ‘ઓહો! તમે બહુ સરસ ભક્તિ વિશેની સમજણ આપી ત્યારે હવે તમારો ગુરુ વિશેનો શો ખ્યાલ છે ?’

તેમણે જવાબ આપ્યો, ‘ભાઈ ! મને હજુ એની શી ગતાગમ પડે ? અને તે વિશે બોલવું એ કદાચ મારે માટે યોગ્ય પણ ન ગણાય, પરંતુ એટલું સમજાય છે કે બાળકને ચાલવાની સહજ તમન્ના પ્રગટતાં તેને આંગળી આપીને કે દેખાડીને તેની ચાલવાની વૃત્તિને માબાપ પોષણ આપ્યા કરે છે, તેવી રીતે ગુરુ, સાધકના જીવનને ઘડતો હોય છે. ગુરુ એ સ્થૂળ નથી, પણ ગુરુની ભાવનાનો વિસ્તાર જીવનના જુદાં જુદાં કર્મનાં ક્ષેત્રોમાં પ્રત્યક્ષ થતો આપણાથી જ્ઞાનપૂર્વક અનુભવાય અને ગુરુની ભાવનાથી ઉત્કટતા હૃદયમાં જીવતી થતાં તે આપણો જાગૃત ચોકીદાર પ્રત્યેક પળે રહ્યા કરતો હોય છે, એવું પણ આગળ જતાં અનુભવાય છે. આ તો બધી હજી મારી કોરી સમજણ છે. અનુભવની સમજણ નથી. આનાથી વિશેષ તો શું કહી શકું ? પણ ગુરુ, મારે મન ખાલી પૂતળું નથી, જેમ નિશાળમાં આગળ શીખવાને માટે શિક્ષક હોય અને જે જે કંઈ શીખવાનું હોય છે, તે કોઈ ને કોઈ

કનેથી શીખવાનું રહે છે, તેમ ગુરુ પણ શીખવા માટે છે, પણ એની હૃદયમાં ગરજ જાગ્યા વિના ભાવનાથી સતત એકધારું પળેપળ તેને જ્ઞાનપૂર્વક વળગી રહેવું એ લગભગ અશક્ય ઘટના છે. જેમ જેમ શીખવાની ઉત્કટ ગરજ જાગે અને તેમાં સાચો સ્વાર્થ આપણને સમજાય, ત્યારે જ ગુરુનું મૂલ્યાંકન આપણાથી થાય.’

મેં પૂછ્યું, ‘ત્યારે સાધના કરવાની વિધિ બિધિ ખરી કે નહિ?’ એમણે કહ્યું, ‘એમની સાધનાની રીત તો એ પ્રકારની છે કે સકળ કંઈ કર્મ કરતાં કરતાં તેમાં પ્રભુના નામસ્મરણની ભાવના જીવતી રહ્યા કરે, કર્મથી કરીને હૃદયની ભાવના આકાર પામે અને કર્મ ઘડાવાને માટે છે એવા હેતુનું જ્ઞાનભાન રહ્યા કરે, અને તે સકળ કર્મ શ્રીપ્રભુપ્રીત્યર્થે યજ્ઞભાવાર્થે કરવાનાં હોય અને એવી જ્ઞાનપૂર્વકની ભાવનાથી મળતા પ્રત્યેક કર્મમાં મનાદિ કરણોનો જીવનવિકાસના જ્ઞાનની સાથે સુમેળ જામતો રહે, એને તેઓ સાધના કહે છે અને એ જ સાધનાની વિધિ છે. જીવનથી અતિરિક્તપણે નિરાળી એવી કોઈ સાધના નથી. આટલું હું તો ટૂંકામાં ટૂંકું સમજી છું.’

‘મારા ઉપર તેમણે જે કાગળો લખેલા છે, તેનો પૂરેપૂરો બધો ભાગ આ ચોપડીમાં છપાઈ ગયેલો નથી. હજી અધૂરો છે. તથા, જીવનના શાસ્ત્ર વિશેની સમજણ અને જ્ઞાન તેમાં પૂરેપૂરાં અપાયેલાં નથી, કારણ કે એક તો મારી કક્ષા એવી અને મને પચે એટલું જ તે આપે અને મને જે બધું લખેલું છે, તે બધું પૂરું આમાં છપાયું નથી. એટલે વાચકને એ લખાણ ઘણું અધૂરું લાગે એવો પૂરો સંભવ છે, પરંતુ જેમ જેમ સગવડ મળતી જશે તેમ તેમ હવે પછીના કાગળો છપાશે એમ લાગે છે ખરું.’

અમારી વચ્ચે થયેલી આ વાતચીત એ જ આ સંપાદકના બે બોલ તરીકે પૂરતી છે.

હેમંતકુમાર ગુણાભાઈ નીલકંઠ
નંદલાલ ભોગીલાલ શાહ

॥ હરિ:ૐ ॥

નિવેદન

(ચોથી આવૃત્તિ)

પૂજ્ય શ્રીમોટાએ સાધનામય જીવન માટે માર્ગદર્શન આપતા સંખ્યાબંધ પત્રો લખેલા છે. ‘જીવન મંડાણ’ પુસ્તકમાં સંગ્રહાયેલા પત્રોમાં જીવનની રોજિંદી ઘટમાળમાં પ્રભુમય જીવન કેવી રીતે જિવાય એના અભ્યાસની રીતો તેઓશ્રીએ સમજાવી છે. આથી, આ પુસ્તકની વિશેષતા છે.

આ પુસ્તકની નવી આવૃત્તિ જિજ્ઞાસુઓને સુલભ કરતાં અમે સૌ ગૌરવ અનુભવીએ છીએ. આ આવૃત્તિના પ્રકાશનમાં અમને શ્રી શંકરભાઈ બહેચરદાસ પંચાલનો સહયોગ મળ્યો છે, તે બદલ અમે એમનો હૃદયપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ. આ પુસ્તકનું ચીવટથી પ્રૂફ સુધારનાર શ્રી જયંતીભાઈ જાનીના અમે આભારી છીએ. પૂજ્ય શ્રીમોટાના પુસ્તકની નવી આવૃત્તિના ટાઈટલની ડિઝાઈન કરી આપનાર શ્રી મયૂર જાનીને અમે ધન્યવાદ પાઠવીએ છીએ.

સાહિત્ય મુદ્રણાલય તરફથી ચાર કલરમાં ટાઈટલ છાપી આપવાની સેવા નિયમિત મળે છે. શ્રી શ્રેયસભાઈ પંડ્યા તથા શ્રી યજ્ઞેશભાઈ પંડ્યાના દિલના આવા ભાવ માટે અમે તેમના હૃદયપૂર્વક આભારી છીએ.

પૂજ્ય શ્રીમોટાના આધ્યાત્મિક સાહિત્યના ચાહકો ઉપરાંત, અધ્યાત્મરસિકો આ પ્રકાશનને આવકારશે એવી શ્રદ્ધા છે.

હરિ:ૐ આશ્રમ,
પો. બો. ૭૪, નડિયાદ.
તા. ૧-૪-૧૯૯૬

સી. ડી. શાહ
મેનેજિંગ ટ્રસ્ટી

॥ હરિ:ૐ ॥

નિવેદન

(છટ્ટી આવૃત્તિ)

પૂજ્ય શ્રીમોટાએ એક સાધક બહેનને જે જે પત્રો લખ્યા, તે આ 'જીવન મંડાણ' પુસ્તક સ્વરૂપે પ્રગટ થયા. જીવનના દરેક પાસાને પૂજ્યશ્રીએ આ પત્રોમાં ખૂબ જ સરળ ભાષામાં છતાં કર્યા છે, સમજાવ્યા છે. બહેનોનું જીવન હંમેશાં વિટંબણાઓથી ભરપૂર અને કસોટીમય હોય છે. જીવનના ન સમજાતા પ્રશ્નોનું સમાધાન પૂજ્ય શ્રીમોટાએ પોતાની પ્રેમાળ અને લાગણીશીલ શૈલીમાં સંબોધન સ્વરૂપે કર્યું છે.

આ પુસ્તકની પાંચમી આવૃત્તિ થઈ ગઈ. હાલ આ પુસ્તક અપ્રાપ્ય હોઈને ૧૨ વર્ષે તેની છટ્ટી આવૃત્તિ પ્રકાશિત કરતાં આનંદ થાય છે.

આ પુસ્તકની મુદ્રણશુદ્ધિનું કાર્ય શ્રી જયંતીભાઈ જાનીએ પૂરા સદ્ભાવથી, ખંતથી અને ચોકસાઈપૂર્વક કર્યું છે, તે બદલ અમો તેમના ખૂબ ખૂબ આભારી છીએ.

સાહિત્ય મુદ્રણાલયના શ્રી શ્રેયસભાઈ વિષ્ણુપ્રસાદ પંડ્યાએ પૂજ્ય શ્રીમોટા પ્રત્યેના ભક્તિભાવથી આ પુસ્તકનું મુદ્રણ કરી આપ્યું છે. તેઓશ્રીના આવા અમૂલ્ય અને ઉદારતાભર્યા સહયોગના કારણે જ પૂજ્ય શ્રીમોટાનો અક્ષરદેહ ઘણી ઓછી કિંમતે સમાજચરણે મૂકી શકીએ છીએ. શ્રી શ્રેયસભાઈ પંડ્યાના અમો ખૂબ ખૂબ આભારી છીએ.

આશા છે કે સ્વજનો આ પ્રકાશનને આવકારશે.

તા. ૨૭-૭-૨૦૧૮

ગુરુપૂર્ણિમા, સં. ૨૦૭૪

ટ્રસ્ટીમંડળ,

હરિ:ૐ આશ્રમ, સુરત.

જીવનમંડાણ

પૂજ્ય શ્રીમોટા

‘હું સર્વત્ર વિઘ્નમાન છું.’

‘જીવનદર્શન’, ૧૧મી આ., પૃ. ૪૩૧

- શ્રીમોટા

ગુરુ પ્રત્યે પૂજ્યભાવ શા માટે ?

તમે આ જીવને પૂજ્ય માનો છો તો તે ભાવ હૃદયમાં રાખવાનો છે. તેવો જ ભાવ જો હોય તો તે ભાવ જીવનને ઘડવામાં ઘણો ઉપયોગી થઈ પડે. સંસારવહેવારમાં પણ કોઈ જીવ કોઈનું કંઈ કહ્યું માનતો ના હોય, પણ એને જેના ઉપર ઘણો પ્રેમભાવ હોય અને જેના પરત્વે એને આદરભાવ હોય, તેવું કોઈ પેલાને જો કહે તો તેનું તુરત જ માની જાય છે. તેવી રીતે હૃદયનો જન્મેલ આદરભાવ તો જીવનને પલટાવવાને અને જીવનની નવી ગતિ કરાવવાને ઘણો ઘણો જરૂરનો થઈ પડે છે, પરંતુ એનું પ્રદર્શન કરવાનું જરૂરનું નથી હોતું. એ તો ધાર્યું કામ આપે ત્યારે જ એની કસોટી અને પરીક્ષા થાય છે.

સંસારમાં જ સાધના

ભગવાનનો માર્ગ એટલે સંસારવહેવારથી ભાગી જઈને અથવા એનાથી તદ્દન અલગ થઈ જઈને કંઈ કશું કરવાનો એ માર્ગ નથી. જ્યાં જે સ્થિતિમાં હોઈએ તે સ્થિતિમાં પ્રાપ્ત થયેલ કર્મ અને ધર્મ જો આપણે શ્રીભગવાન પ્રીત્યર્થે કર્યા કરીએ, જે કંઈ કરીએ, વિચારીએ, ભાવના સેવીએ, તે તે બધું પાછું તે તે પળે શ્રીભગવાનને ચરણકમળે સમર્પણ કર્યા કરીએ તો આપણામાંનું અહમ્ કશું જ ના રહે. જે તે બધું થતું હોય તે કંઈ આપણાથી થતું હોતું તો નથી, પણ આપણામાં જે ચેતન રહેલું છે, તેને લીધે તે તે બધું થતું હોય છે. એટલે જો આપણે ચેતનને લક્ષમાં રાખીને ચેતનપ્રીત્યર્થે કર્યા કરીએ અને તે તે

થતી પળે એને જ પ્રેમભક્તિભાવે જ્ઞાનપૂર્વક સમર્પણ કર્યા કરીએ તો આપણાં મનનાં વલણો જરૂર બદલાય. સાધના એટલે જીવ-સ્વભાવને પલટાવવાની કે ઉલટાવવાની જ્ઞાનપૂર્વકની પ્રક્રિયા. સંસારવહેવારમાં જે તે બધું કર્યા કરતાં શ્રીભગવાનનું નામ લીધા જ કરવું અને જે જે કંઈ થયા કરે તે તે બધું એને કહેતાં રહેવું.

‘પુષ્ટ જીવ’ થાઓ

એવો જીવનો અભ્યાસ પડી જતાં આપણો એક પ્રકારનો હૃદયસંબંધ શ્રીભગવાન સાથે બંધાઈ જતો હોય છે. તેવો સંબંધ એકવાર જો પ્રભુકૃપાથી બંધાઈ ગયો તો આપણે પુષ્ટ જીવ ગણાવાનાં કે થવાનાં. પુષ્ટ એટલે જે જીવને ભગવાન પોતાની કૃપાથી પોષે છે તે. માટે, એનું નામ લેતા રહેશો, લલકારશો. એમાં સંકોચ ના રાખશો. મારા પરમ મિત્ર શ્રી...આશ્રમમાં રહે છે, તેમને કદી કદી મળવાનું પણ કરશો. તમને ઘણો સત્સંગ થશે. એ ભાઈ સકુટુંબ ત્યાં રહે છે અને જવામાં કશી હરકત નથી. સદાય આનંદમાં રહેશો.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૪-૬-૧૯૫૦

તમે આશ્રમેથી પુસ્તકો લાવ્યાં છો, તે હકીકત જાણી છે. તે બધાં વાંચી જશો. જ્યાં જ્યાં જે વાક્યો ગમી જાય એવાં લાગે તેની નીચે લીટી કરશોજી. પ્રભુકૃપાથી મળવાનું થતાં તેવાં નિશાન જોઈ જઈશ, તે જાણશો. તેમાં વાંચતાં વાંચતાં જે કંઈ ન સમજાય તેવું હોય, તે તે કોઈક વાર આશ્રમે જઈ સમજી લેશો.

નામસ્મરણ ક્યારે ફળે ?

નામસ્મરણ તો ચાલતાં, બેસતાં, હરતાં, ફરતાં, ખાતાં, પીતાં, ઊઠતાં કરતાં અને સર્વ કંઈ કરતાં કરતાં પણ લીધા જ કરશોજી. નામસ્મરણ વિનાની એક પણ પણ જાય તો તે ઘણું ઘણું કઠે એવું મનમાં થાય ત્યારે જાણવું કે કંઈક ઠીક થતું જાય છે.

નમ્રતા ખૂબ કેળવવી. સંસારમાં કોઈનો ઉગ્રપણે વિરોધ ન વહોરી લેવો. સુમેળ ભાવે જ વર્તવાનું હોય. પોતે પોતાને બરાબર તટસ્થતાપૂર્વક ઓળખતા રહેવું.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૯-૬-૧૯૫૦

નિખાલસતાની મર્યાદા

‘મનની બન્ને બાજુ આપની પાસે નિખાલસ મનથી ખુલ્લી કરીશ કે જેથી મને યોગ્ય માર્ગ પરત્વેનું સૂચન મળ્યા કરે’ એ તમે લખ્યું છે. જીવે જો પ્રભુમય જીવન ગાળવું હોય તો તો પૂરેપૂરું નિખાલસપણું, ખુલ્લાપણું અને સ્પષ્ટતા કેળવવાં રહ્યાં અને એવું સંપૂર્ણ નિખાલસપણું જરૂરનું પણ છે. સર્વ કોઈ પ્રકારનો મનનો સર્વ સંકોચ ગળી જવો ઘટે, તે તે બધું ખરું છે, પરંતુ જ્યાં સુધી આપણી પોતાની મનહૃદયની, અનુભવપૂર્વકની, પૂરેપૂરી ખાતરી ન થઈ ગઈ હોય ત્યાં સુધી તેવું કહેવામાં ડહાપણ પણ નથી અને વ્યાવહારિકતા પણ નથી. કોઈકની કને તેવું કહેતાં પહેલાં લાખવાર વિચાર કરવાનો રહે છે. તેથી, મારી તમને સલાહ છે કે તમારે ઘણી રાહ જોવી. મને પણ તમારે તેવું કશું જ ના લખવું. એકવાર તમને આ જીવ પરત્વેનો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો તેવો અનુભવ થઈ જાય અને તેવા અનુભવમાં તમને જ્ઞાનપૂર્વકની

નિષ્ઠા પ્રગટી જાય, તે પછી તમે ગમે તેમ કહો તો તેવા આત્મનિવેદનથી વિકાસ થાય. આ કાળમાં આપણા કોઈ કથનનો કોઈ ગમે તેવો ઉપયોગ પણ કરી બેસે તેવો સંભવ જ્યાં ત્યાં રહેલો છે.

જ્યાં સુધી જીવનમાં જીવનવિકાસ પરત્વેનો ઉત્કટ પ્રેમભાવ જીવતો બન્યો નથી ત્યાં સુધી માનવીએ જ્ઞાનપૂર્વકની મર્યાદા આપમેળે સ્વીકારી લેવાની ઘણી ઘણી જરૂર છે. તેથી, તમારે શ્રીભગવાનને ચરણકમળે હાલમાં તો બન્ને બાજુ મૂક્યા કરવી અને એને જ જે તે કહ્યા કરવાનું હોય.

વળી, માર્ગદર્શન કરાવવાનાં બળ અને પ્રેરણા મારામાં પણ એ પરમ ચેતનની કૃપાથી બન્યા કરતાં હોય છે. એની કૃપાશક્તિ વિના અમારામાં તો કશું જ બળ્યું નથી. માનવીની ખ્યાતિ અને પ્રતિષ્ઠા બહારની દુનિયામાં ગવાતી હોય તે પ્રમાણે પૂરેપૂરું યોગતાવાળું તે નયે હોય. માનવીના જીવનની ભીતરમાં જે ચેતન છે, તે ચેતનની ચિનગારીનો પરિચય થાય તે પછીથી જ આપણે તેના પરત્વે સંપૂર્ણ ખુલ્લાં અને નિખાલસ થવાનું કરવું તે યોગ્ય છે. તેવો હૃદયનો અનુભવ થયા પછી જો તેમ ન થઈએ તો તે અયોગ્ય પણ છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૩-૭-૧૯૫૦

તમે જેટલું ક્વરમાં લખેલું હતું, તેટલું તો એક પોસ્ટકાર્ડમાં પણ જરૂર આવી શકે તો નાહકના પાંચ પૈસા શાને વધારે ખર્ચવા ? જીવનમાં કરકસરનું સ્થાન પણ ઘણું મહત્વનું છે, તે જાણશોજી.

નામસ્મરણ અને આત્મનિવેદન કરતાં રહેશોજી...ભાઈ
પાસેથી જેમાં સમજણ ના પડે તેમાં તેમાં સમજી લેશો.

સહીને પણ સુમેળ સાધો

જ્ઞાનભાવે વડીલોની મર્યાદા પાળશો અને ઘરમાં આપણાથી
બને તેટલો સુમેળ પ્રવર્તે અને ઘરનું વાતાવરણ જેટલું શાંતિવાળું
અને પ્રસન્નતાવાળું રાખી શકવામાં જેટલો ભાગ ભજવી શકાય
તેટલો હૃદયના ઉમળકાથી ભજવવો. તેવું થવા દેવા કાજે ઘસાવું
કે સહેવું પડે તો, તે તો એક પ્રકારનો યજ્ઞ છે એમ હૃદયમાં
સમજવું.

‘સગાઈ સગપણ’ એ વ્યાવહારિક અર્થમાં નથી લખ્યું,
પરંતુ અંતરનો નિષ્કામ સંબંધ કે જે તૂટ્યો તૂટે જ નહિ, તેવા
અર્થમાં. સંસારમાં આપણે જ્ઞાનપૂર્વક એવા ભાવથી વર્તવાનું છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૯-૭-૧૯૫૦

સંસારમાં પ્રભુભાવ

ગુરુપૂર્ણિમાને દિવસે જ તે મુહૂર્ત નીવડ્યું, તે પણ એક
યોગાનુયોગ. બને તેટલું નામસ્મરણ કરતાં રહેશોજી. જીવનમાં
વિવેક યુક્ત નમ્રતા કેળવશો. જો વિવેક ન પ્રગટે તો તે સાધના
નથી. વિવેકની ભૂમિકા તો સમતા, તટસ્થતા આદિ ભાવોની
સાથે રહેલી છે. સર્વ સાથે સુમેળ ભાવે જીવવાનું છે. સર્વ કોઈમાં
શ્રીપ્રભુની કૃપાલીલાનો જ વિસ્તાર છે એમ સમજીને સર્વ પરત્વે
એવો ભાવ મનહૃદયથી રાખવાનું આપણે શીખવાનું છે. આપણા
અંતરમાં જે ભગવાન બિરાજેલો છે, એ જ આપણો તારણહાર
છે, અને એનું જ સગપણ સાચું છે. તે જ્ઞાન જીવનમાં ઉતારવા

કાજે મળેલાંમાં તેવો ભાવ જગાડવાનો છે. સંસારમાં રહીને તેવો ભાવ રહી શકવો દુર્લભ છે એમ ઘણાં કહે છે, પરંતુ જો શ્રીપ્રભુનાં ચરણકમળમાં જ્ઞાનપ્રેમભક્તિ પ્રગટી જાય તો સર્વ શક્ય છે. માટે, એની જ્ઞાનભક્તિમાં મસ્ત બનજો. સ્મરણમાં તલ્લીનતા અનુભવશો.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૦-૮-૧૯૫૦

સાધનામાં ચડઊતર પ્રગતિ

તબિયત સુધારા ઉપર હશે. શ્રીભગવાનમાં સંપૂર્ણ લગની કે પ્રેમભક્તિ પ્રગટ્યા વિના એનું સ્મરણ સતત એકધારું રહી શકવું તે દુર્લભ છે, પરંતુ પૂરેપૂરી લગની કે એવી ઉત્કટ પ્રેમભક્તિ કંઈ એમ ને એમ જન્મી જતી હોતી નથી. એ તો માર્ગ તરફનો ધીરો ને ધીરો વેગીલો પુરુષાર્થ થતાં થતાં થતી જવાની.

નામસ્મરણ સતત કેમ રહે ?

પ્રભુનું નામ પ્રભુકૃપાથી લેવા માંડ્યું કે બસ તે લેવાતું જ જવાનું એવું કશું નથી. પ્રભુને ચરણકમળે રહેવા વાંછનાર જીવ પહેલવહેલું ડગલું ભરે એટલે પછીથી તે એક પછી એક ઊંચે ને ઊંચે ડગલાં ભરતો જ જવાનો એવું પણ કશું નથી. એ તો કેટલીયે વાર ચડે અને પડે છે. એમાં જે જીવ પોતાના ધ્યેય તરફ મીટ માંડતો રહ્યા કરે છે તેવો જીવ તેવી ચકરડીભમરડીમાંથી, એવા પ્રકૃતિના વમળમાંથી, નીકળી શકવાને પ્રભુકૃપાથી ભાગ્યશાળી થઈ શકે છે. બાકીનાં તો એ જ પ્રકૃતિમાયાના ખોળિયામાં રગદોળાયેલાં ત્યાંના ત્યાં અટવાયા કરે છે. જે જીવ જાગૃત રહે છે, તે પડતો છતાં ઊભો થવાનો જ છે. નામસ્મરણ

પાછળ જો ખરા હૃદયનો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો પૂરેપૂરો પુરુષાર્થ થયે જતો હશે તો તો નામસ્મરણ સતત એકધારું લેવાશે જ. શ્રીભગવાન આપણને સતત પળેપળ પ્રેમ કરતો હોય છે, પળેપળ આપણું પોષણ અનેક રીતે કરતો હોય છે, પળેપળ રસનું સિંચન કરતો હોય છે, અનેક રીતે બહારનું અને અંદરનું શરીરનું ધારણપોષણ પણ તે જ કરતો હોય છે. એના ચેતન વિના કશું જ હાલીચાલી શકતું નથી. એને મુકાબલે આપણે એને યાદ જ કરતાં હોતાં નથી. એ આપણું જેટલું કરતો હોય છે અને એ આપણો જેટલો હોય છે, તેના પ્રમાણમાં આપણે તો એને નેવે મૂકીને જ વર્તતાં હોઈએ છીએ. એનો અફસોસ પણ જીવને થતો હોતો નથી. શ્રીભગવાનનું નામ ભુલાતાં આપણને અસહ્ય વેદના પ્રગટવી ઘટે. એવું થતાં એનું નામ લેવાતું જશે.

હવે, પ્રકૃતિના રૂપાંતરની વાત. એ તો શ્રીભગવાનનાં ચરણકમળમાં જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકની સંપૂર્ણ શરણાગતિ આપણાં એકએક કરણની થઈ ગયા બાદ પ્રકૃતિનું દિવ્ય રૂપાંતર થયા કરતું હોય છે, તે વિના નહિ.

ધ્યેય-વિસ્મરણ સાલવું ઘટે

શ્રીભગવાનને માર્ગે જનાર જીવે પોતાની પ્રકૃતિને પૂરેપૂરી જાણવી જોઈએ. માંહેલા શત્રુના ધમપછાડા જ માત્ર નહિ, પણ એવી જાતના સ્થૂળ કે સૂક્ષ્મ હુમલાઓને તે જ પળે તેણે જાણવા જોઈએ. તે તે પળે તેણે જાગૃત રહીને કે થઈને શ્રીભગવાનની પ્રાર્થના કરી તે બધું એને પ્રેમભક્તિભાવે જ્ઞાનપૂર્વક સમર્પણ કર્યા કરવું પડશે. કામ, ક્રોધ, મદ, મોહ, મત્સર, નાના પ્રકારની અહંતા અને નાના પ્રકારનાં મમત્વ-એ બધાંમાંથી મનનું વેગળું

થવું એ તો ધારો કે જીવનું કામ ભલે ન હોય, તે જીવનું એવું બધું હોવા છતાં જે જીવનો શ્રીભગવાનનાં ચરણકમળે જ માત્ર પડી રહેવાનો નિર્ધાર થયેલો છે એવા જીવના તેવા નિર્ધારની કસોટી કેટલીયે વાર થતી રહેતી હોય છે. તેવો પોતે અનેક વાર પડતો તો હોય છે અને છોલાતો પણ હોય છે, પરંતુ તેની સતત એકધારી મીટ તો જીવનવિકાસ પરત્વે જ રહ્યા કરે છે અને એના ધ્યેયમાંથી તો તે કદી પણ હટતો નથી. તે પડે છે કરે છે એની એને ઝાઝી પડી હોતી નથી, કિંતુ એના ધ્યેયમાંથી એની જરાક પણ નજરચૂક થતાં એને હજારો વીંછીના ડંખથી પણ વધારે વેદના પ્રગટે છે.

બેસી ના રહો

આ માત્ર કલ્પનાથી લાભેલું નથી, પણ અનુભવનું કથન છે. એટલે જો આપણા જીવનનું ધ્યેય શ્રીભગવાનનાં ચરણકમળનો રૂડો અલભ્ય લાભ એ જ એકમાત્ર હોય તો આપણી નજર ત્યાંની ત્યાં જ રહ્યા કરે તેમ આપણે મથ્યા કરવાનું છે. એવા પ્રમાણિક અને સાચા મથવામાંથી કોઈક દહાડો સાચો પ્રાણ પ્રગટી જવાનો છે, એ નક્કી માનશોજી. જે જીવ પંથ ઉપર ડગલાં ભરતો રહે છે તેવો જ જીવ પંથને એક દિવસ કાપી શકવા અથવા વટાવી શકવા ભાગ્યશાળી થવાનો છે. તેવું જે જીવ માનતો નથી તેવો જીવ તો માત્ર ઠેરનો ઠેર રહેવાનો છે. એટલે જેને પહોંચવું છે તેને તો પળવાર પણ બેસી રહેવું પોસાય તેમ નથી. માટે, કૃપા કરીને બેસી રહેશો નહિ.

બુદ્ધિ શત્રુ-મિત્ર છે

બુદ્ધિ અને પ્રાણ એ આપણા આધારનાં કરણો શાંત પડ્યા વિના, પૂરેપૂરાં શુદ્ધ થયા વિના, શ્રીભગવાનનાં ચરણકમળમાં

આસક્તિ પામવી એ લગભગ અશક્ય હકીકત છે. સૌથી વધારે તો પ્રાણ જીવને જીવપણામાં રાખનાર છે. બુદ્ધિમાં સાત્ત્વિકતા, તેજ, સૂક્ષ્મતા અને આરપાર વેધી શકે તેવી વેધકતા શ્રીભગવાનમાં શ્રદ્ધાવિશ્વાસ પ્રગટ્યાં વિના, જીવતાં થયા વિના, કદી પણ જન્મી શકતાં નથી. બુદ્ધિ આપણને હચમચાવે, ડગમગાવે અને સગડગ પણ કરાવે અને જીવનવિકાસના ધ્યેયથી દૂર પણ ફગાવે છે. જો આપણી નજર સતત એકધારી જીવનવિકાસના ધ્યેય પરત્વે જીવતીજાગતી રહ્યા કરતી હોય તો આપણને સફાળાં જગાડીને ચેતાવનાર પણ તે જ હોય છે. તેથી, મથનારને તે શત્રુ-મિત્ર જેવી હોય છે. જે ખોળે છે તેને જડે છે. મથે છે તે મેળવવાને માર્ગે છે. બાકીનાં તો મોં વકાસતાં રહે છે. આપણે તો એને જ સંભાર્યા કરવાનો છે, પરંતુ તે શેને કાજે, તેનો પૂરેપૂરો જાગૃતિપૂર્વકનો ખ્યાલ રાખવાનો છે અને એમાં જ માલ છે. નાસીપાસ થવાનું કારણ ન હોય.

મારા જેવાને તો મહા મુસીબતો હતી. ખાવાનાં સાંસાં ના કહેવાય પણ ગરીબાઈ તો પૂરી, પાકી હતી. છતાં એનું નામ લીધા કરવાનો અભ્યાસ ચાલુ જ રાખ્યા કરેલો. પોણાચાર વર્ષે અને તે પણ અભ્યાસ જેવો તેવો નહિ, પણ સતત અને એકધારો થતાં પાક્યો. ભુલાય તો કેવું થતું તે જણાવ્યું છે. માટે, અભ્યાસ વિના આરો નથી. અભ્યાસ વધતાં વધતાં જ વૈરાગ્ય જાગવાનો છે. જેને વૈરાગ્ય જાગી જાય છે, એવા જીવને અભ્યાસ સહજ અને સરળ થતો જાય છે. સર્વને પ્રણામ.

સદ્ભાવનું મહત્ત્વ

તમે આ જીવને કદર, અંજલિ અર્પો છો તે જાણી હૈયું ગદ્ગદિત થાય છે. મારામાં તો કશું જ નથી. લખનારાં તો ઘણાંય પડ્યાં છે. મેં જે કંઈ લખ્યું છે, એનાથી ઉત્તમ પ્રકારનું ઘણાં લખી શકે. માનવના હૃદયમાં જાગેલ સદ્ભાવ જ, બીજાનામાંનું જે ઉત્તમ તત્ત્વ છે તેને પરખી લેતો હોય છે. મૂલ્ય કે મહત્ત્વ સદ્ભાવનું જ રહેલું છે. હૃદયમાં સદ્ભાવ જાગી જતાં, જગતમાં કે વહેવારમાં જે તે બધું ઉત્તમ ભાવનામાં પરિણામ પામતું અનુભવી શકાય છે.

બુદ્ધિભેદ ના ઉપજાવવો

ક્યાં શ્રીઅરવિંદ અને ક્યાં આ પામર પ્રાણી ! કદી કોઈ સાથે સરખામણી તો કરવાની જ ના હોય. જે જીવને કોઈ પણ ઉચ્ચ આત્મામાં વિશેષ ભક્તિભાવ અને જ્ઞાનપૂર્વકનાં શ્રદ્ધા હોય, તે જીવને તેમનામાં જ વધારે ભક્તિભાવ અને શ્રદ્ધા પ્રગટે તેવું જ આપણે તો વર્તવાનું હોય.

સંતની અધીર ધીરજ

તમને શું લખું? લખવાનું તો દિલ છે અને પ્રભુકૃપાબળથી મઠારવાનું હૃદય પણ છે, પરંતુ હજી એના સંજોગો પાક્યા નથી. પ્રભુકૃપાથી તમારું સ્મરણ થતાં તે ભાવને શ્રીપ્રભુને ચરણકમળમાં સમર્પિત કરી દઈને નિરાંતમાં વિરમ્યા કરું છું.

હસતાં હસતાં સહો

સદાય સ્મરણભાવનામાં મસ્ત રહ્યા કરવાનું છે. જગત-વહેવારમાં બધાંની સાથે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો હૃદયનો સુમેળ

સાધતાં રહેવામાં જીવનની યથાર્થતા છે, તેવું થવા જતાં તેમાં ઘણું ઘસાવું પડે છે અને તે જ તપ છે. એવા ઘસાવાપણાથી જો મનને કષ્ટ, વેદના કે દુઃખ ના લાગે કે સંતાપ ના જાગે, પરંતુ ઊલટાં ઉત્સાહ, આનંદ, પ્રેરણા જાગ્યા કરે તો જાણવું, માનવું અને અનુભવવું કે તેવા ઘસાવાપણાનો ઉત્તમ પ્રકારનો જીવનયજ્ઞ ચાલી રહેલો છે. એવા યજ્ઞની આહુતિઓનો તો પાર હોતો નથી. તમે તમારા આવા પ્રકારના યજ્ઞથી જીવનને દીપાવ્યા કરો એવી પ્રાર્થના છે.

સહજ સાધનાની શરતો

તમે જો જીવનવિકાસને જ્વલંત રાખ્યા કરો અને એના વિશે મનનચિંતવન કર્યા કરીને જીવનને કયે માર્ગે વહન કરાવ્યા કરવાનું છે એનું જીવતું ભાન પ્રગટાવ્યા કરો તો બધું જ સહજ અને સરળ છે. બધાં વડીલોને મારા સપ્રેમ ઘણા ઘણા પ્રણામ.

ત્યાં આવવાનું પ્રભુકૃપાથી થવાનું છે ત્યારે બધાં વડીલોની સંમતિથી અને જાણથી મળવાનું કર્યા કરશોજી.

આ જીવમાં તો કશું જ નથી અને જો હોય કે દેખાય કરાય તો તે સામી વ્યક્તિના જાગેલા હૃદયના સદ્ભાવનું જ પરિણામ છે, એમ સમજવું.

લેખકની છેલ્લી અભિલાષા

પ્રભુકૃપાથી મળેલાં સ્વજનોને અંતરમાં રહેલા ચેતન-સ્વરૂપનાં પૂરેપૂરાં થયેલાં મારે તો અનુભવવાં છે. એ જ આ રંક જીવનનું ફલિતાર્થ થયા વિનાનું એકમાત્ર બાકી રહેલું જીવનનું યજ્ઞકર્મ છે. તે તમે પૂરું કરો તો જ જીવન જીવ્યા તોલે થાય.

સાધનાથી ભાવભરી હૈયાઉકલત પ્રગટે

હૃદયની ભાવનાનો ઉદ્ગમ અને એની દીપ્તિ જ્યાં થવા માંડે છે ત્યાં અને ત્યારે જીવનના સર્વ ક્ષેત્રમાં તેનો વિસ્તાર થવા માંડે છે અને વિસ્તાર થતાં એની સાથે સાથે વિવિધતા પણ પાંગરતી જ જતી હોય છે. હૃદયની ભાવના જાગતાં તે ક્યાંય એક જ બાબતમાં સ્થગિતપણે પડી રહી શકતી નથી. હૃદયની ભાવના એકાગ્ર અને કેંદ્રિત તથા ધ્યેયલક્ષી રહેવા છતાં પ્રત્યેક વહેવારના ક્ષેત્રમાં બુદ્ધિનો સ્પર્શમાત્ર વિચાર, તર્ક, લાગણી, ઊર્મિથી નથી થઈ શકતો, અને આપમેળે એક પ્રકારની ગૂઢ હૈયાઉકલતની કળા પ્રાપ્ત થતી જતી હોય છે. કેટલાક જીવમાં એવી હૈયાઉકલત પ્રકૃતિના સ્વભાવને કારણે પણ હોય છે, જ્યારે ઉપરની પ્રગટતી જતી હૈયાઉકલતમાં તો પ્રેમભક્તિની લાક્ષણિક પ્રેરણા જીવતીજાગતી પ્રેરાયા કરતી હશે.

સુમેળભાવથી જીવનને ખીલવો

જીવનને સર્વતોમુખી બનાવવાનું છે, નહિ કે કૂવામાંના દેડકા જેવું. તે જ કારણથી આપણો સમભાવ, તટસ્થતા, શાંતિ, મતસહિષ્ણુતા, સહાનુભૂતિભર્યો સદ્ભાવ તો બધાંયે પરત્વે રહ્યા કરે તે ઘણું જરૂરનું છે. આપણા હૃદયનો ભાવ તો જીવનમાં સર્વલક્ષી હોવો ઘટે, પણ તે સાથેસાથે તે એકાગ્ર, કેંદ્રવર્તી અને ધ્યેયમાં સતત એકધારો રત રહ્યા કરે તે પણ એટલું જ જરૂરનું છે. જ્યાં ત્યાં હૃદયના સુમેળભાવથી પ્રવર્તવાનું છે.

સ્વદોષદર્શન - એક ઉત્તમ સાધના

સંસાર એ જીવનના પમરાટને બહેલાવવા કાજે મળેલી તપશ્ચર્યાની ભૂમિકા છે. સંસારમાંથી જીવ સમતાપૂર્વક જીવન-વિકાસને યોગ્ય સાર સ્વીકારવાનું કર્યા કરે છે, એને સંસાર એ તો અનુભવને તારવવા કાજેની અદ્ભુત પાઠશાળા છે. જીવનનો રસ સંસારમાં નથી, પણ અંતરમાં છે. જેવા પ્રકારની ભાવનામાં રમ્યા કરાય તેવો સંસાર નીપજવાનો છે. સંસાર એ તો આપણાં પોત પોતાનાં કર્મનાં પરિણામો તે તે રીતે ભોગવવાને, પરિણામ, નિપજાવવા કાજેનું નિમિત્ત કારણ છે. વ્યક્તિનું જ વિસ્તાર-સ્વરૂપ સંસાર છે. તેથી, સંસારમાં બીજાને તથા બીજાનું કશું ન જોતાં માત્ર જે જીવ પોતાનું પ્રતિબિંબ તેમાં જોયા કરીને, ત્યાં જે રીતે પોતાને મઠારવાનું સૂઝે, તેમ તે જો પોતાને રચનાત્મકપણે મઠારવાનું કર્યા કરે તો સંસાર જેવી પાઠશાળા કે ગુરુ બીજે ક્યાંય પણ નહિ મળી શકે.

તટસ્થતા - એક ઉત્તમ સાધન

સદાય પોતાનામાં ભાવનાથી એકાગ્ર અને કેંદ્રિત રહ્યા કરીને પોતાની ધૂનની મસ્તીમાં રહ્યા કરવું. ધૂનમાં ઘેન હોય, પણ જીવનવિકાસની ધૂનમાં તો તટસ્થતા, સમતા સાધકે જાગૃતિપૂર્વક રાખ્યા કરવાની છે. નહિતર તો ધૂનની પકડમાં જીવ રહ્યા કરે અને વિકાસ સ્થગિત થઈ જાય. આપણે તો દરેક ભાવથી અલગ હોવાનો જ્ઞાનપૂર્વકનો પ્રયત્ન રાખવો ઘટે. પોતાને ભાગે આવી પડતાં કર્મોને પ્રભુપ્રીત્યર્થે કર્યા કરી એને સમર્પણ કર્યા કરવાં, અને કર્મના આદિ, મધ્ય અને અંતમાં એની સ્મરણ ચેતનાને જીવતીજાગતી રાખી રાખી, પ્રભુભાવનાને જ વળગી રહેવાનો

ચેતનયુક્ત અભ્યાસ દ્વાર્યા કરવામાં સાર છે. સંસારમાં સંસારની રીતે જીવવાનું નથી. તે રીતે તો જીવન ઉકરડો બનવાનું છે. વળી, તે સાથે સંસાર ઉચ્ચતર રીતે જીવતાં જતાં સંસાર તે સાંખી પણ શકવાનો નથી. સંસારે અનેક સંતભક્તને અનેક પ્રકારે હેરાનગતિ કરી કરીને પાછા પાડવાનો પ્રયત્ન કર્યા જ કરેલ છે. તેમ છતાં જીવનની ભાવનાનું ઉદ્ગમસ્થાન તો છે સંસાર. સંસારની વાસ્તવિકતાની ભૂમિકામાંથી આપણે ઉડ્ડયન કર્યા કરવાનું છે. તેથી, સંસારને આપણે કદી અવગણવાનો નથી. સંસાર તો આપણને અવગણવાનો છે, તે પણ નક્કી સમજી રાખશો. પ્રભુસ્મરણ ખૂબ ખૂબ કર્યા કરવું.

સુરત,

હરિ:ૐ

તા. ૨૩-૨-૧૯૫૧

જાગૃતિ રાખી જાતને તપાસો

જીવનને જો ધ્યેયમાં સાકાર પમાડવું હોય અને જીવનને સતત ઉચ્ચ ભાવનામાં ગતિમાન થવા દેવાનું હોય તો તે યદ્વાતદ્વાપણે થઈ શકવાનું નથી, તે નક્કી જાણશોજી. મકાન યજ્ઞાવવાનું હોય છે તો પ્રથમ એનું મંડાણ કરવું જ પડે છે, તેમ જીવનની ભાવનાને આકાર પમાડવાને કાજે ભૂમિકાની પ્રથમ જરૂર રહે છે. ભૂમિકા એટલે થતાં રહેતા પ્રત્યેક કર્મમાં આપણા મનનું વલણ, દષ્ટિ અને વૃત્તિ કેવા પ્રકારનાં રહે છે, તે ઉપરથી આપણને આપણી ગતિની સમજણ પડી જવી ઘટે. જેણે જીવનવિકાસ કરવો છે, તેણે પ્રથમ તો પોતાની જાતને બરાબર આરપાર પારખ્યા કરવી પડશે અને પોતે પોતાને આરપાર સતત જાગૃત રહીને જોયા કરવું પડશે. વળી, માત્ર જોયા કર્યે પણ નહિ

ચાલે, પરંતુ જે તરફ જવું છે, તે તરફની અભિમુખતા પ્રવર્તે છે કે નહિ, તે તરફનો પ્રયાસ કરવાનું દિલ રહ્યા કરે છે કે નહિ અને તેવો જીવતોજાગતો પ્રયત્ન થયા કરે છે કે નહિ, તેવું જ્ઞાનભાન આપણને રહ્યા કરવું જોઈશે. એવા પ્રકારની જાગૃતિ મનમાં રહ્યા કરતી હશે તો જ તેવા પ્રકારનો પ્રયત્ન થયા કરવાનો છે. માટે, મનની જાગૃતિ કેવા પ્રકારની રહે છે, તે પારખ્યા કરવાનો અભ્યાસ કેળવવાનો છે. મનને કંઈ કશાથી ભ્રમણામાં ન નાખી શકાય કે છેતરામણમાં ન પાડી દેવાય એની પૂરી તકેદારી રાખવાની છે.

શ્રદ્ધા જ્ઞાનપ્રેરક હોય

જીવનને જો જીવનવિકાસના માર્ગે લઈ જવાનું હોય તો તે કાજે તો સર્વ ભાવે અને સર્વ રીતે ફના થવું પડશે, અને એવું ફના થવાપણામાં જેને આનંદ, ઉલ્લાસ અને પારાવાર ઉમળકો લાગ્યા કરે છે, એવો જીવ સાચી રીતે ફના થઈ શકવાનો છે. આધ્યાત્મિક જીવનનો મૂળ પાયો શ્રદ્ધાનો હોવા છતાં, ત્યાં જે શ્રદ્ધાની હકીકત છે અને જે સમજણ છે, તેનો પૂરો સ્પષ્ટ પ્યાલ આપણને હોતો નથી. જીવનને ઊંચે ચડાવનાર શ્રદ્ધા એ કંઈ મામૂલી ભાવ નથી. એ તો જ્ઞાનપ્રેરક હોય છે. એવી શ્રદ્ધામાં અમોઘ શક્તિ રહેલી હોય છે. તેથી, આધ્યાત્મિક જીવનની વાતો કરનારનાં જીવન જ્યારે તદ્દન મામૂલી જોઈ હું ત્યારે તેવા જીવો ઉપર ત્રાસ છૂટે છે. શ્રદ્ધા જેનામાં હોય તેવા જીવનાં રૂપરંગ ઓર હોય છે. શ્રદ્ધા જો આત્મવિશ્વાસ ન પ્રગટાવી શકતી હોય તો તેવી શ્રદ્ધામાં કશો માલ નથી, તે નક્કી જાણજે.

શ્રદ્ધાનાં લક્ષણો

જીવનનું ખમીર શ્રદ્ધાથી પ્રગટતું હોય છે અને જેનામાં ખમીર પ્રગટેલું હોય તેનામાં એક પ્રકારની તેજસ્વિતા પણ પ્રગટેલી અનુભવાય છે. શ્રદ્ધા જો હોય તો એના પ્રભાવ વડે કરીને જીવનમાં એક પ્રકારનાં-અડગપણું, નિશ્ચિતપણું, નિશ્ચિતપણું, નિશ્ચયાત્મક દૃઢતા પ્રગટ્યા કરે છે. તેથી, શ્રદ્ધાને આવાં લક્ષણો વડે કરીને ઓળખવી. જો તેમ આપણા જીવનમાં આપણે અનુભવી શકતાં હોઈએ તો જ શ્રદ્ધા છે એમ માનવું. નહિતર શ્રદ્ધા કેળવવા કાજે જેમ થવું ઘટે તેમ થયા કરવું, પરંતુ ખાલી ખાલી મનને છેતરામણની દશામાં ન રાખી મૂકવું. શ્રદ્ધાવાળો જીવ કદી પણ એકની એક દશામાં પડી રહી શકતો નથી. એને એક પછી એક આવતી અનેક પ્રકારની ઊથલ-પાથલમાં પડ્યા જ કરવું પડે છે અને એવી ઊથલપાથલ એ તો જીવનના ઘડતર થવા કાજેની અમૂલ્ય તક છે, એવું એને ત્યારે ત્યારે લાગે છે. એથી કરીને એને કશે કોઈ પરત્વે અન્યથાપણે વર્તવાનો અધિકાર પણ નથી. શ્રદ્ધા જેને છે, અને જે વિષયની શ્રદ્ધા છે, તેને તે તે વિષયમાં તે ચીટકાવી રખાવે છે. વિષયથી ભિન્ન જો થવાતું હોય તો તે વિષયની શ્રદ્ધા એનામાં નથી એમ માનવું. જેને જે બાબતની શ્રદ્ધા તેમાં તેનું મન રક્ત રહ્યા કરે, એવું થયા કરે તો જ શ્રદ્ધા છે એમ માનવું. પૂજ્ય માતાજી અને પિતાજીને સપ્રેમ પ્રણામ.

આ કાગળો કોઈને વંચાવવા હોય તો ભલે વંચાવો.

લાયારી ફગાવી દો

જીવનમાં જે લાયારીની વાત કરે છે, તે જીવમાં કશા કોઈ પ્રકારની શક્તિ પ્રગટેલી નથી એમ જાણવું. ઘણાંને એમ કહેતાં સાંભળ્યાં છે કે સ્ત્રીજીવન તો લાયારીથી ભરપૂર છે અને તેમાંયે વિધવા તો પરમ લાયાર છે. આ હું જ્યારે સાંભળું છું ત્યારે માનવીના પારાવાર અજ્ઞાનથી ભારે આઘાત અનુભવું છું. જ્યાં શક્તિ નથી ત્યાં જ લાયારી અને પામરતા છે. તેથી, જે કોઈ જીવ પોતાની લાયારીની વાત કરે છે તેવો જીવ જીવનવિકાસના માર્ગે કદી પણ જઈ શકવાનો નથી. જેણે ઊર્ધ્વ માર્ગે જવાનું છે તેવા જીવે જો લાયારીની વાત કરી તો જાણવું કે એમાં કશો આત્મવિશ્વાસ પ્રગટ્યો નથી. અને જેનામાં આત્મવિશ્વાસ નથી તેવો જીવ કશું કરી શકવાનો નથી. જેનામાં આત્મવિશ્વાસ છે તેવા જીવનું શરીર પુરુષનું હોય કે સ્ત્રીનું હોય, સધવાનું હોય કે વિધવાનું હોય, છતાં તે કદી પણ લાયારીની દશામાં પડી રહી શકતું નથી. આત્મવિશ્વાસ તો લાયારીને ક્યાંયે ફગાવી દે છે. વળી, જેને પ્રભુકૃપાથી અમારાં માન્યાં છે, તેને લાયાર થયેલાં જોતાં અમોને તો પારાવાર શૂળ ભોંકાતું હોય એવી વેદના થયા કરે છે. તેથી, ક્યાંય પણ કોઈ દશામાં લાયારપણું કદી પણ અનુભવવું નહિ. લાયારી પામવાપણામાં તો નરી નામદર્દઈ છે અને અમને નામદર્દની સોબત પાલવતી પણ નથી. આપણે માથે તો પરમ કૃપાળુ શ્રીભગવાન સમર્થ ગરજ્યા અને ગાજ્યા કરે છે અને એવા સમર્થ ધણીપણાનું જો જીવનમાં ભાન જાગી જાય તો તો આપણે સધવા જ છીએ. જેને (ભગવાનની) ઓથનું ભાન

જાગે છે તેવો જીવ કદી નિર્માલ્ય પણ રહી શકતો નથી. એટલે આપણે તો આપણને જે જે પરિસ્થિતિ મળ્યા કરે, તેમાં સનાથ છીએ અને એવા એના સનાથપણામાં બસ પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક મસ્ત રહ્યા કરીએ તે જ સર્વોત્તમ દશા છે, જ્યારે જીવની લાચારી તો અજ્ઞાન કે ભ્રમણામૂલક છે. જીવની લાચારી એ તો એના મનની એક પ્રકારની છેતરામણ છે અને મનને પોતાને તેવી ને તેવી દશામાં રાખ્યા કરવાની એની દાનત છે, પરંતુ જેને જાગવું છે તે તો જાગ્યા વિના રહી શકવાનો નથી. લાચારી જો હોય છે તો તે પોતાપણાને અંગે જ હોય છે. તેજ પ્રગટતાં જેમ અંધારું રહી શકતું નથી તેમ આત્મવિશ્વાસ કે શ્રદ્ધા પ્રગટતાં લાચારી ટકી પણ શકતી નથી. જો તને આ જીવના ચેતનપણામાં શ્રદ્ધા હોય અને જો તારામાં તેની ઉખ્ખા કે પ્રાણચેતના પ્રગટેલાં ન અનુભવી શકાયાં તો પછી શું કહેવું અને શું લખવું ? અને મારા કે તારા વિશે શું વિચારવું ? શ્રદ્ધાનાં બળ-શક્તિ વડે જ જીવનનો વિકાસ થવાની શક્યતા છે. શ્રદ્ધા જેમ ભાવ-જ્ઞાનમૂલક છે, તેમ પાછી શક્તિપ્રેરક પણ છે. શ્રદ્ધા વડે તો જીવનમાં મળતા પ્રત્યેક ક્ષેત્રની સમજણ પરત્વેની અંતરની આંખને ખુલ્લી કરાવી શકાય છે, એવી અંતરની સમજણ જો પ્રગટતી અનુભવી શકાય તો જ જાણવું અને માનવું કે આપણામાં શ્રદ્ધા છે. સર્વ પ્રકારના પુરુષાર્થ કરતાં આત્મજ્ઞાનનો પુરુષાર્થ અપાર સાહસ, હિંમત, ધીરજ, સહનશીલતા અને એવા સાત્ત્વિક ગુણનો ભંડાર છે. જીવનના વિકાસનો માર્ગ એ તો ફૂલોથી બિછાવેલી કંઈ પથારી નથી. ભગવાનને માર્ગે જવાનું થતાં જીવનનું ખમીર જો પ્રગટતું ન અનુભવાતું હોય તો તે તરફનું આપણું દિલ થયેલું નથી એમ

જાણવું અને માનવું. જીવનની ધન્યતા અને એનો એવા પ્રકારનો આનંદ તો ત્યાં જે દશામાં જીવને પ્રવર્તવાનું થતાં થયા કરવાનો છે, એ જેટલું સાચું છે તેટલું જ એ માર્ગે જતાં જતાં તે તે કક્ષાના પ્રકારનો આનંદ એને થયા જ કરતો રહે છે અને તેથી તો પથને વળગી રહી શકાય છે અને વિપથગામી થઈ નથી શકતો. જેને પોતાની શક્તિમાં ભગવાનની શક્તિનું ભાન જાગે છે તેવો જ જીવ એને માર્ગે જઈ શકે છે. જીવનવિકાસના માર્ગે જેટલી સાત્ત્વિક નમ્રતાની જરૂર છે તેટલી જરૂર જીવનને ટટાર રાખવાપણામાં પણ રહેલી છે, તે જાણજે.

મુંબઈ, હરિ:ૐ તા. ૨૫-૨-૧૯૫૧

મન, ભક્તિ વડે કાબૂમાં રહે

ગઝલ

હૃદયનો ભાવ જાગતાં હૃદયથી ઊભરાઈને,

બધે પ્રસર્યા કરે પોતે થઈને રસરૂપે જે તે.

હૃદયનો ભાવ જ્યારે જાગે છે ત્યારે મનના એક પ્રકારનાં સ્થૂળ વલણોને તથા વૃત્તિઓને ગૌણપણે રખાવે છે. પોતાનું મહત્ત્વ તે સ્થાપી દે છે અને મનને તેના સ્વરૂપમાં તે ફેરવી દે છે. ભાવ પોતે પોતાનું આધિપત્ય જમાવી દે છે અને તે ભાવને અનુરૂપ મનનું વલણ થતું રહે છે. ભક્તિની ભાવના તેવી થતાં જગતનું સ્વરૂપ પણ તેવું જણાય છે. ભક્તિની ભાવના એ મિથ્યા નથી કે કલ્પના પણ નથી, પરંતુ ભક્તિનો રસ જામતાં મનને તેવા પ્રકારમાં તે દઢાવીને મનના સ્વરૂપને પણ ભક્તિના ભાવમાં રખાવ્યા કરે છે. જેવું વલણ જાગે છે તેવા પ્રકારના વલણમાં મન રહ્યા કરે છે, તે તો આપણા વહેવારના રોજના અનુભવનો

વિષય છે. તેથી, ભક્તિ જાગતાં મન તેવું થવાનું છે, તે પણ નિશ્ચિત હકીકત છે. મનને ઝાઝું મથાવવાની ત્યારે જરૂર પણ નથી રહેતી. માત્ર આપણું હૃદય ભક્તિવાળું બની જાય, એવી લગની લાગી જાય તો મન તો આપોઆપ એમાં રહ્યા કરવાનું જ અને તેટલા કાજે તો વિવેકયુક્ત તટસ્થતા, સમતા આદિની ખાસ ઘણી ઘણી જરૂર રહે છે. પ્રત્યેક ઊપજતા ભાવમાં, તે ભાવની સાથે સાથે તટસ્થતા અને સમતા રહ્યા કરે તો જ આગળ વિકાસ થયા કરે.

દિલની દાનત તપાસો

જો જીવને કોઈ પ્રકારની ધૂન લાગે છે તો મન તે ધૂનના વિષયમાં લાગ્યું રહ્યા કરે છે. મનને ધૂનના વિષયમાં પ્રેરવવાને તે વેળા કંઈ મથામણ કરવી પડતી નથી, એ તો આપોઆપ તેવું રહ્યા કરે છે. તે પ્રમાણે જો આપણને સાયેસાયી ભક્તિની ધૂન લાગી જાય તો મન તેના રસમાં રહ્યા જ કરશે. આપણે આપણા હૃદય કે દિલની દાનત બરાબર તપાસવી પડશે. તેમાં ક્યાંય છેતરામણની કક્ષા ના હોય તેનું પૃથક્કરણ કરી કરીને તોળી તોળીને જોવું પડશે.

ભક્તિનો મહિમા

ભક્તિ માગી લે છે સર્વ પ્રકારનું અને સર્વ ભાવે આપણું પૂરેપૂરું જ્ઞાનપૂર્વકનું સમર્પણ. ભક્તિ કરવાનું કામ કાયાપોચાનું નથી. ભક્તિ એ તો મહા શૂરવીરનું કામ છે. ભક્તિ કરનારને માથે અનેક પ્રકારની મુશ્કેલીઓના પર્વત ખડકાઈ જતા હોય છે. છતાં તે નમ્રમાં નમ્ર રહ્યા કરતો હોવા છતાં પોતે પાછો અણનમ રહ્યા કરતો હોય છે.

ભક્તિ કરવાનું જેનું દિલ છે, તેણે માથાને વેગળે મૂકીને તે કરવાની રહે છે. ભક્તિ કરનાર જીવે જ્યાં કોઈને પણ અવગણવાનું નથી ત્યાં તુચ્છકારવાનું તો ક્યાંથી જ હોય? ભક્તિ પ્રગટતાં બુદ્ધિની સૂક્ષ્મતા પ્રગટે છે. જેમ વસંત બેસતાં સર્વ કંઈ નવપલ્લવિત બને છે અને અણુઅણુમાં ચેતન રેડાય છે તેમ ભક્તિનો રસ જામતાં કે પ્રગટતાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ એ સૂક્ષ્મ કરણોમાં પણ એની અસર થયા વિના રહી શકતી નથી અને મન મુગ્ધ બને છે. બુદ્ધિમાં તો શંકાવાદ, તર્કવાદ, આમ કે તેમ વિચાર કરવાપણું, અનેક પ્રકારના તુક્કા ઉઠાવવા કે દોડાવવા કે અનેક પ્રકારની યોજનાઓમાં રમ્યા કરવું વગેરે છે. એક વિચાર કોઈએ જણાવ્યો તો એના ઉપર તે એક પછી એક સામાં કે તરફેણમાં વિચાર કરવા મંડી પડતી હોય છે, તેવી દશામાંથી તે મોળી પડતી જવાની અને ઠરેલ થતી જવાની અને બુદ્ધિ પણ ભક્તિમાં રંગાવાની. ચિત્ત પણ ભક્તિના રસથી રંગાવા મંડતાં જે કંઈ થતું રહેતું હશે, તેના સંસ્કાર તે તે પ્રમાણેની કક્ષામાં તે પ્રમાણે ન પડતાં ભક્તિની ભાવના પ્રમાણે પડ્યા કરવાના છે. એટલે આમ કર્મનો પાશ માત્ર કર્મના ક્ષેત્ર પ્રમાણે લાગવાનો નથી. એટલે સ્થૂળ કર્મબંધન થતાં અટકવા મંડવાનાં અને પ્રાણની આશા, ઈચ્છા, લોલુપતા, તૃષ્ણા, વાસના એવો પ્રાણનો પ્રકૃતિનો ધર્મ પણ બદલાતો રહેવાનો અને અહમ્ પણ અભિમાનમાં ન પ્રેરાતાં પોતાના શુદ્ધ સાત્ત્વિક ભાવનાના હુંકારમાં રહ્યા કરી સ્વરૂપના સત્ત્વપણામાં પ્રેરાયા જવાનું છે. આમ, ભક્તિનું તત્ત્વ તો આપણામાં નક્કર પરિણામ જગાડનારું છે. ભક્તિમાં ઘેલછા નથી, ધૂન છે ખરી. કિંતુ સાથેસાથે સમતા,

તટસ્થતા અને વિવેક જાગૃત રહેતો હોવાથી તેમાં ભરાઈ પડવાનું પણ બનતું નથી. ભક્તિમાં ખેલદિલી છે, શહાદત છે, શૂરવીરનું પરાક્રમ અને ભડવીરની હિંમત છે. ભક્ત કશાથી હારી જતો નથી. કશાથી ભાગતો નથી. જે જે મળે તેને પ્રભુકૃપાપ્રસાદી સમજી તેનો તે પ્રેમભક્તિભાવે જ્ઞાનપૂર્વક સ્વીકાર કરે છે અને એને પ્રભુપ્રીત્યર્થે પોતાના વિકાસ અર્થે જીવનમાં જેમ વાપરી શકાય તેમ તેમાં તે ચેતનાપૂર્વકની જાગૃતિથી પ્રવેશતો હોય છે.

ભક્તિ એ વેવલાપણું નથી. ભક્તિ તો જીવમાં સચેતનપણું પ્રગટાવવાના સાધનરૂપે જેમ છે તેમ સાધ્યપણામાં પણ તે ઉત્તરોત્તર નવાં નવાં સ્વરૂપોમાં પરિણમતી જતી હોય છે. ભક્તિનાં સ્વરૂપ એક નથી હોતાં. એનાં સ્વરૂપોનાં પ્રકારો, સ્થિતિ બદલાતાં, નવાં નવાં થતાં રહેતાં હોય છે. તેથી, ભક્તિનું મૂલ્યાંકન તે તે ભક્તિની કક્ષાની ભૂમિકા અનુભવ્યા વિના યોગ્ય રીતે કરી શકાતું નથી.

સંસારનાં દુઃખોનો હેતુ

સંસાર ભક્તિને કેળવવાને કાજે મળેલ છે. તેમાં અનેક પ્રકારની મુશ્કેલીઓ, ગૂંચો, ઉપાધિઓ જે મળ્યા કરે છે, તે સઘળાંનો મૂળ હેતુ તો આપણાં જીવનના સત્ત્વને જગાડવાનો, જગાડીને એને સચેતન રખાવવા કાજેનો તથા જીવનના ખમીરને તેજસ્વિત રખાવવા કાજેનો છે અને સાહસ, હિંમત, ધીરજ, સહનશીલતા, ઉદારતા, ઉદાત્ત ભાવના, તટસ્થતા, શાંતિ આદિ ગુણો દઢાવવાની ભૂમિકા મેળવી આપવાનાં તે સઘળાં સાધન છે. સંસારમાંથી ભગવાનના ભાવને રમતો અનુભવી શકવાને

દિલમાં પ્રચંડ આગ પ્રગટવી જોઈશે તો જ આપણે જીવતાં રહી શકવાનાં છીએ.

મુંબઈ,

હરિ:ૐ

તા. ૨૬-૨-૧૯૫૧

આનંદથી ફના થાવ

જીવનવિકાસનો માર્ગ એ તો ફનાગીરીનો છે. સર્વપ્રકારે અને સર્વ ભાવે પોતાપણાને ઓગળાવી દેતાં દેતાં જો જીવને ધન્ય થયા કરવાનો અનુભવ થયા કરે તો જાણવું અને માનવું કે જીવનવિકાસની લગની કે રસ આપણને લાગ્યાં છે. જીવના પોતાપણાને ઓગળાવી દેવા કાજે સંસારમાં આપણને અનેક પ્રકારના પ્રસંગો મળ્યા જ કરે છે. એવા પ્રસંગનું જ્ઞાનભાન જાગે છે અને તે પળે તેમાં તેવા પ્રકારની સમજણ જે જીવતી રાખી શકે છે, તેવા જીવો વિકાસને માર્ગે જઈ શકવાના છે, બાકીનાં નહિ. પોતાની જાતને પૂરેપૂરી જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક શૂન્યપણામાં આપણે પ્રવર્તાવવી પડવાની છે. એવું શૂન્યપણું પ્રગટતાં આપોઆપ આત્મશક્તિ ખીલતી કે ખીલતી જતી આપણે અનુભવી શકીએ છીએ. ગમે તે થાય પણ આપણે તો માર્ગે જ કે માર્ગ ઉપર જ રહેવું છે, એવો મનહૃદયનો પાકો નિર્ધાર જેને જાગેલ છે, એવા જીવનાં મથામણ અને મનોમંથન કંઈ જેવાં તેવાં હોતાં નથી. પ્રમાણિકપણે એવા મથતા જીવની જહેમત કંઈ છાની રહી શકતી પણ નથી. પ્રત્યેક દશાનાં લક્ષણ હોય છે, તેથી લક્ષણ વડે કરીને પોતે પોતાની જાતને તથા મનની દશાને પારખવી ઘટે છે. પ્રભુનો માર્ગ તો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક આત્મસમર્પણનો છે. સમર્પણ કરતાં કરતાં જેને કંઠે પ્રાણ વહૂટે તેવો જીવ આત્મસમર્પણ કરી પણ

શકતો નથી. વળી, આત્મસમર્પણ કર્યા કરવાનું જેને તટસ્થતાપૂર્વકના વિવેકનું ભાન પણ જાગી શકતું નથી, એવો જીવ ચેતનને માર્ગે કદી પણ જઈ શકવાનો નથી, તે પણ નક્કી જાણજે. ત્યાગ, બલિદાન, સમર્પણ એવો ત્રિવેણીસંગમ જેના જીવનમાં પ્રગટે છે, એવો જીવ જીવનવિકાસમાં પ્રવેશી શકવાનો છે અને જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક કરાયેલાં ત્યાગ, બલિદાન અને સમર્પણની ભાવનામાંથી અપાર શક્તિ પ્રગટે છે. અજ્ઞાનમૂલક દશાનો ત્યાગ તે ત્યાગ નથી, તે તો ખાલી ઘસડાવાપણું જ છે. તેમાં તો માત્ર તણાવાપણું રહેલું છે અને તેમાં નાદૂટકાપણાની લાગણી હોય છે અને લાચારીની દશા હોય છે અને તેમાંથી ક્લેશ, સંતાપ, ઉદ્વેગ આદિ વધે છે, અને જીવનનું કચડાવાપણું બને છે. જ્યારે સાચી સમજણની ભાવનાથી થયેલા ત્યાગમાં તો આનંદ-ઉલ્લાસ પ્રગટે છે. તેથી, તેવા તેવા પ્રસંગ મળતાં એવા ત્યાગની ભાવના પ્રજ્વલિત થયા કરી વધારે ને વધારે દેદીપ્યમાન રહ્યા કરતી હોય છે. આવા જીવને તો અનેક પ્રકારની ત્યાગની પરંપરાઓમાંથી પસાર થવું પડે છે અને તેવા તેવા ત્યાગનાં પગલાં ભરવાનું થતાં તે વધારે ને વધારે સાહસવાળો, ધીરજવાળો, અપાર હિંમતવાળો બન્યા કરે છે. જીવનની અનેક પ્રકારની નબળાઈઓને ફગાવવાને સદાય જાગૃત રહ્યા જ કરે છે. જે જીવ પોતાની નબળાઈઓને ઓળખીને એને છાવરવાને જાણેઅજાણે પણ મનથી પ્રવર્ત્યા કરે છે, તેવો જીવ કદી પોતાની નબળાઈઓને ફગાવી શકવાનો નથી. અનેક પ્રકારનાં માન્યતાઓ, સમજણો, ટેવો, આગ્રહો છોડવાનાં કે મૂકવાનાં પ્રસંગ જીવને સંસારમાં મળ્યા જ કરે છે, પણ જે જીવની

તટસ્થતાની ભાવના જીવનમાં કેળવાઈ નથી, તેવો જીવ તે તે પ્રસંગમાં સાવ ભેળવાઈ જવાનો છે, તે પણ નક્કી માનજે. સંસાર મળેલો છે ઘડાવાને કાજે. સંસાર એ તો જીવતોજાગતો મહાયજ્ઞ છે, પણ એમાં યજ્ઞની પ્રચંડ ભાવના હૃદયમાં કોણ જીવતી રાખી શકે છે? વાતો કર્યે આપણું કશું દળદર ફીટી શકવાનું નથી.

મનનું વલણ અને મનના વિચારો અને વૃત્તિઓ કેવાં કેવાં થતાં રહે છે તેને તેને પારખી પારખી પોતાની જાતને તેવી તેવી રીતે ઓળખતાં જવું અને એમાં જરા સરખી પણ ભ્રમણા સેવવી નહિ. મનને તેની તેવી દશામાં પડી રહેવા દેવું નહિ. આપણે કદી મનને મચક ન આપવી, પણ એના એવા જીવપણાને ફગાવવાને સદાય ઉદ્યત રહ્યા કરવું. જીવનવિકાસનો માર્ગ ફનાગીરીનો છે અને 'ફનામાં' શેહ સમાઈ છે. એવું ફના થતાં જેને આઠે કોઠે દીવા પ્રગટે છે તેવો જીવ આ માર્ગમાં પ્રવેશી શકવાનો છે. માટે, સદાય પળેપળ સ્મરણ કર્યા કરી સંસારમાં ઉપરની રીતે તું જીવ્યા કરે એવી હૃદયની ભાવના જાગે છે.

મુંબઈ,

હરિ:ૐ

તા. ૨૭-૨-૧૯૫૧

જીવન સાર્થકતાની ચાવી

નામસ્મરણનો જીવતો અભ્યાસ થયા કરે તે ઉત્તમ છે. જેનો અભ્યાસ કરવાનો છે તેનું ભાન જીવતું રહ્યા કરે તો જ અભ્યાસ થાય. હાલતાંચાલતાં, ઊઠતાંબેસતાં, કંઈ પણ કામ કરતાં કરતાં સ્મરણ જીવતું રહ્યા કરે તે કામ એ જ હવે જિંદગીનું મુખ્ય કર્તવ્ય છે. તે કર્મ જ્ઞાનપૂર્વક યોગ્ય રીતે થયા કરે, તે જ જોવાનું રહ્યા કરે તો જ જીવ્યું સાર્થક થાય.

હૃદયનો ભાવ જાગે જ્યાં, હૃદયનો ભેદ ભાંગે છે,
 હૃદયનો ભેદ જ્યાં ટળતાં, પરસ્પર એક બનતાં તે.
 હૃદયની એકતામાં જો હૃદય-સદ્ભાવ જીવે તો,
 હૃદયની ચેતનાનો તો ખરેખર સ્પર્શ થાયે શો !
 હૃદયનો સ્પર્શ શો સૂક્ષ્મ હૃદય-આંદોલનો જગવે !
 જીવનનો ભવ્ય ને રમ્ય ખરો હેતુ જગાડે તે.
 પરસ્પરનું ખરું સગપણ હૃદયની ભાવનામાં છે,
 જીવનભક્તિ જગવવામાં ખરું ઉપયોગનું તે છે.
 અમારામાં મતા કશી ના, અમે તો ભાવથી જીવતાં,
 અમારો સર્વ આધાર, હૃદયની ભાવભૂમિકા.
 અમોમાં જીવતાં જે રૂહે, કૃપાથી શો અનુભવ તે
 થયા કરતો, જણાશે તો જિવાશે સાચી શાંતિમાં.
 પ્રભુને જે ભૂલે છે તે ભૂલે છે સાવ પોતાનું,
 પ્રભુ-અંતર જિવાડે જે પ્રભુમાં તે ભળી જીવતું.
 પ્રભુ સર્વસ્વ જાણીને ‘ઘરેણું તે જીવનનું છે,
 જીવનની એક શોભા તે!’ પ્રભુ ભજવાનું દિલ કરજે.
 હૃદયની ભાવના તે ના નકામી કલ્પના ગણજે,
 હૃદયની ભાવનાથી તું સદા જીવતી રહ્યા કરજે.
 મળતું કર્મ પ્રીત્યર્થે કરી કરી તે પ્રભુચરણે,
 સમર્પીને પ્રભુકેરાં હૃદયમાં ભાવથી ઠરજે.
 મળેલાં જે બધાં એને સ્વરૂપ પ્રભુનાં હૃદય સમજી,
 બધાંનાંમાં હૃદયભાવે ઠરીને વર્તવું મળીને.

સંસાર પણ સાધનાને સહાયક થાય

આપણે જે માર્ગે જવું છે, તે માર્ગનું જ્ઞાનભાન અને તેની યોગ્ય સમજણ જો જીવતાં ન રહ્યા કરે તો તે માર્ગમાં આપણે પ્રવેશી શકવાનાં નથી. સંસારવહેવાર, સગાંસંબંધી એ બધાં આપણને મળેલાં છે અને તેમની તેમની સાથેના અનેક પ્રકારના પ્રસંગોમાં આપણને મુકાઈ જવું પડે અને તેવી તેવી સ્થિતિમાં આપણે કેટલાં જ્ઞાનપૂર્વક જાગૃત રહી શકીએ છીએ, તેની પરખ આપણને થતી રહે અને એમ કરતાં કરતાં જેમ જેમ આપણી એવી જાગૃતિ વધે તેમ તેમ ધ્યેય પરત્વેનું મનન, ચિંતવન અને નિદિધ્યાસન વધારે સતેજ બનતું જાય છે. કોઈ ઠેકાણે જવાનું હોય અને ભૂલું પડાયું છે, એવી ખબર જો પડે તો કેટલાય માણસોને પૂછીપૂછીને ઠેકાણું ખોળીને સ્થળે પહોંચવાનું આપણે કરીએ છીએ. એટલે આમાં પણ આપણને ભૂલા પડ્યાનું ભાન જો જાગે અને તેનું દર્દ જો અંતરમાં સાલે તો આપણે એકની એક સ્થિતિમાં કદી પડી રહી શકીએ નહિ. જે જીવ પ્રભુકૃપાથી જાગેલો છે, એવો જીવ કદી ભૂલો પડતો જ નથી એવું નથી હોતું. તે ભૂલો તો પડે છે, પણ તેને પ્રભુકૃપાથી ભૂલા પડ્યાનું સવેળા ભાન જાગી જાય છે અને તેને ત્યારે હૃદયમાં ડંખની વેદના પ્રગટે છે. એવી વેદનાના પ્રતાપે તે જાગૃત અને સચેતન બની જાય છે અને એવું ભૂલું પડવાનું તો એને આશીર્વાદરૂપ થઈ પડે છે. માટે, સંસારવહેવાર જે મળેલો છે અને તેમાં અનેક જાતની પ્રકૃતિનાં સ્વરૂપો છે, તે આપણને, જો રસ્તે જવું હોય છે તો, અવરોધ કરતાં અનુભવમાં આવે છે ખરાં, પરંતુ તે સાથેસાથે જો

આપણા દિલની ધગધગતી તમન્ના અને સાચી દાનત હોય તો તેમાંથી બળ પણ તેટલું જ મળે છે. ભગવાનનું નાસ્મરણ કરતાં રહેવું. એક એક શબ્દ સમજી વિચારીને બોલવો કે જેથી કોઈની સાથે કડવાશ ઊભી ના થાય.

મુંબઈ,

હરિ:ૐ

તા. ૧-૩-૧૯૫૧

જ્ઞાન-સમજણને જીવનમાં ઉતારો

જીવન એ એટલું બધું વિસ્તારવાળું અને વિવિધતાવાળું છે કે જો તેનો છેદ કરવા બેસીએ તો અંત પણ ન આવે. જીવનને તેથી કોઈ પણ નકારી શકતું નથી. એને સ્વીકારવામાં જ આનંદ છે. જીવનને જે સ્વીકારે છે અને એવી મનોભાવના જેનામાં પ્રગટી છે તેવો જીવ આગળ હોય કે પાછળ હોય, તેની વાસ્તવિકતાની ભૂમિકા તે છોડતો હોતો નથી. આવો જીવ કશું ગુમાવતો હોતો પણ નથી અને તેનું મેળવેલું જતું રહેતું પણ નથી. જે જે કંઈ મળતું રહે છે, જતું હોય છે, આવતું હોય છે અથવા તો જે જે કંઈ થયા કરે છે, તેના તેના હાદને સમજવાને તે મથે છે. જે કોઈ એવી રીતે અને એવા ભાવે જે તે બધું સમજવા મથે છે અને એવું સમજવાની અંદર જેનો જીવતોજાગતો હૃદયનો પ્રયત્ન છે, એવો માનવી તે વસ્તુના અંતરમાં ઊતરી શકવાનો છે, તેને પામી પણ શકવાનો છે. હૃદયની સંપૂર્ણ ભક્તિ વિના જીવની આવી ભૂમિકા થવી કદી શક્ય નથી. જીવન પરત્વેની આપણી પોતાની કોઈ નિશ્ચયાત્મક દૃષ્ટિ જો ઊગી હોય તો તેવા પ્રકારની ચેતનાયુક્ત સમજણ ઊગે તો તેવું વર્તન પણ હોય એવો કશો પાકો નિયમ નથી. સમજણ હોવા છતાં અને

કદીક જાગતાં છતાં પણ વર્તન તેવા પ્રકારનું ના પણ થઈ શકે. કિંતુ તેવી વેળા સમજણના આધારને યોગ્ય વર્તન ના થઈ શકવાને કારણે દિલમાં એક પ્રકારનું જે મનોમંથન પ્રગટે છે, એવું જાગતું મનોમંથન તેને વધારે ને વધારે વર્તનની પ્રેરણામાં પ્રેર્યા કરતું હોય છે. સમજણ અને વર્તન એ બન્નેનો સુમેળ કોઈક દિવસે તો આપણે મેળવવો જ પડશે, તે વિના ચાલવાનું નથી. તો જ જીવનનો સ્વીકાર કર્યો છે એમ ગણી શકાશે.

મરીને જ જિવાય

જીવનના તત્ત્વને અનુભવવાને કાજે અનેક પ્રકારનાં મૃત્યુને ભેટવાની આપણે તૈયારી સેવવી પડશે. એકલી માત્ર તૈયારી જ નહિ, પણ ખરેખર તેવી પરિસ્થિતિમાં મુકાઈ જઈને આપણા હીરની તેવી વેળા સાચી પરીક્ષા થવાની છે અને એવા પ્રસંગોમાં જે રીતે આપણે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક જેટલા જાગૃત હોઈશું તેટલા પ્રમાણમાં જીવનના વિકાસના માર્ગને આત્મસાત્ કરવામાં સફળ થઈ શકવાનાં છીએ. જે જાગતો હોય તે ઊંઘી કેમ શકે ? માટે, સદાય પળેપળ ભગવાનનું સ્મરણ કરતાં રહીને જે તે કર્મમાં ડૂબી ના જતાં અંતરમાં અંતરથી જાગૃતિ સેવ્યા કરવી.

મુંબઈ,

હરિ:ૐ

તા. ૩-૩-૧૯૫૧

એક નમ્ર વડીલનો પ્રસંગ

ગુરુવારે સાંજે વરસોવામાં પૂજ્ય શ્રી....ને ત્યાં અમે દસબાર જણ જમવા ગયાં હતાં. બહુ જ પ્રેમભક્તિપૂર્વકના સદ્ભાવથી અમારા સહુનો સત્કાર કર્યો. અંધેરી સુધી મોટર લઈને સામા આવેલા. દરિયે અમને બધાંને ફરવા લઈ ગયા

હતા. ત્યાં થોડીક વાર બેઠા. કંઈક ઉપદેશ આપવાનું કહ્યું. તું જાણે છે કે મને કંઈ ઉપદેશ વગેરે કરતાં આવડે નહિ. સ્થળ ઘણું રમણીય છે અને એકાંત પણ સુંદર છે. આખું ઘર બધે ફરીને બતાવ્યું અને વાતાવરણની સુંદરતા અને આનંદપ્રેરક શાંતિમાં અમને બધાંને જમાડવાની વ્યવસ્થા થઈ. તેમણે વ્યક્તિગત ઉપયોગ કરવાને રૂ. ૩૦૦/-ની રકમ પણ પ્રેમભક્તિથી આપી. તપ એટલે જ્ઞાનપૂર્વક સહેવું

તેમની સૌમ્ય મૂર્તિ આપણને બધાંને પ્રત્યક્ષ બોધપાઠ લેવાને યોગ્ય છે. તેઓ સદ્ભાવ અને નમ્રતાની પ્રત્યક્ષ જીવતી મૂર્તિ છે. આપણે બધાં પણ સંસારવહેવારમાં જેટલાં નમ્ર બનીશું તેટલું આપણા જીવનવિકાસ કાજે ઉત્તમ છે. સંસારવહેવારમાં નમ્ર માણસને સહુ કોઈ વધારે હેરાન કરે એવો પણ સંભવ હોય છે ખરો, પરંતુ જ્ઞાનપૂર્વકની નમ્રતા કેળવવા કાજે જીવનવિકાસના હેતુના જ્ઞાનથી એવું સહન કરવું એ આપણું તપ હોય.

સાધકનું એક જ કામ

પ્રેમભક્તિનો જ્ઞાનપૂર્વક અભ્યાસ દઢાવવો. ભગવાનને જે તે સર્વ કંઈ આત્મનિવેદન કર્યા કરવું. કોઈ વાતને મનમાં સંગ્રહી રાખવી નહિ. કોઈ વાતે મનમાં બળાપો કરવો નહિ. આપણે આપણા કરતાં બીજાને વધારે મહત્ત્વ જાણીબૂજીને આપવું. આપણને કોઈ સાચી રીતે સમજે કે નહિ તેની લેશ પણ પરવા કર્યા વિના બીજાને આપણે સાચી રીતે સમજવાનો જાગૃત પ્રયત્ન કરવાનો છે. જ્ઞાનયુક્ત સદ્વર્તનથી બીજા જીવોના દિલમાં આપણા વિશે સારો ભાવ પ્રગટે, એનું નામ પણ ભક્તિ છે.

સંસારવહેવારમાં મળેલાં સ્વજનો અને એમનાં જુદાંજુદાં પ્રકૃતિ અને સ્વભાવ, એ બધાંની સાથે જેટલો હૃદયથી સુમેળ રહે તેટલું ઉત્તમ છે. જીવન એ ફૂલોની બિછાવેલી પથારી નથી, પરંતુ આકરામાં આકરી કસોટી થવા કાજેનું અને ઘડાવા કાજેનું ઉત્તમમાં ઉત્તમ સાધન છે. માટે, જાગૃતિ રાખીને જે તે કંઈ પ્રભુપ્રીત્યર્થે કર્યા કરવું. જીવનની લગની લાગે તો જ સંસારમાંથી આપણું મન હઠી શકે અને હવે આપણે જીવતરમાં એના વિના બીજું કર્મ પણ શું હોઈ શકે ? લગ્નની ધમાલ ભલે હોય કે થાય, પણ તે બધાંમાં જેટલી મમતા, શાંતિ, પ્રસન્નચિત્તા, ધીરજ, સહનશીલતા વગેરે જળવાઈ રહે એમ વર્તવાનું છે, તે જાણજે. પૂજ્ય માતાપિતાજીને મારા સપ્રેમ પ્રણામ.

મુંબઈ,

હરિ:ૐ

તા. ૪-૩-૧૯૫૧

ગુરુની ચેતનાના સ્મરણથી લાભ

જીવનના રોજના વર્તનવહેવારમાં મનને આપણે કેવું રાખવું છે એની ચેતનાપૂર્વકની જાગૃતિ જો રહ્યા કરે તો તો સરળ અને સહજપણે સાધનમાં રત રહી શકીએ. જીવનમાં અનેક પ્રસંગો સાંપડે છે, એ પ્રસંગોને જો આપણે ગુરુરૂપ માની શકીએ અથવા તે તે પળે એવી સમજણ જાગતી રહે તો એ પ્રસંગોમાંથી જીવનવિકાસનું જ્ઞાન મળી રહે છે. જેનામાંથી આપણે પ્રેરણા મેળવવી છે, તેનું જીવતુંજાગતું ભાન આપણા વર્તનવહેવારમાં જો રાખ્યા કરીએ તો તેનું ચેતનાસ્મરણ પણ આપણામાં જાગતું રહે છે અને આપણને બળ મળતું હોય એવો પણ અનુભવ થાય છે અને એવા અનુભવોથી તેનામાં આપણાં શ્રદ્ધાવિશ્વાસ જીવતાં

થતાં જાય છે. જીવનને અનુભવની કસોટીથી જેમ તારવવાનું છે, એવી જ રીતે એ અનુભવની કસોટીમાંથી આપણી સમજણ વધારે વિસ્તૃત અર્થવાળી, ઉદારતાવાળી સર્વગ્રાહી બનતી જાય અને તેમાંથી ધીરજ, શાંતિ, પ્રસન્નચિત્તતા, સહાનુભૂતિ, સહનશક્તિ અને મનની ઉદાત્તતા અનુભવાય તો તેવા અનુભવો સાચા છે એમ સમજવું અને માનવું.

પ્રસંગોને તટસ્થ પ્રેમથી ઉકેલો

પ્રત્યેક પ્રસંગનું જીવન માટે રહસ્ય છે અને પ્રસંગ આપણને સાબદા બનાવવા કાજે છે. માટે, તે રીતે જીવનમાં પ્રસંગનો ઉપયોગ કરતાં રહેવું. દરેકની સાથે ગમે તેવો પ્રસંગ બને તેમ છતાં બને તેટલી રીતે મનને ઠેકાણે રાખવાનો અને શાંતિ જાળવવાનો આપણો પ્રયત્ન હોય તો આપણાથી કરી બીજાનાં મન ઊંચાં ન થાય અને તે એક બહુ ભારે મોટું કામ છે. એટલે આપણું વર્તન અને આપણી સમજણ બધાં સાથે એવા પ્રકારની રાખવી કે જેથી બીજા બધાંનાં મન આપણા તરફ સરળતાથી પ્રવર્તી શકે. ધીરજ અને શાંતિથી તે કામ ઉકેલાય એવી સ્વસ્થતા આપણે કેળવવાની છે. આપણું ધાર્યું ના થાય તેવે વખતે વધારે બળપૂર્વક તેમ છતાં પાછું ભક્તિથી ઊંડા ઊતરવું અને નામસ્મરણની ભાવનામાં રહીને જાગૃતિ ધાર્યા કરવી. પાણીથી ભીંજાયેલું સૂકવવા નાખેલું કપડું ભારે હોય છતાં પવન તેને હલાવી શકે છે, તેવું આપણું ઘણી વાર થયા કરે છે. આવું બનવાથી આપણને ઘણો ગેરલાભ થાય છે.

મદ્રાસ,

હરિ:ૐ

તા. ૬-૩-૧૯૫૧

સાધન બરાબર ન થાય તેથી ગભરાવું નહિ કે નાહિંમત ના થવું. રોજ ચાર વાગ્યે પ્રાતઃકાળે ઊઠીને ધ્યાનમાં તો બેસવું જ. પ્રાર્થના કરવાનું પણ ચાલુ રાખવું. નામસ્મરણ મોટેથી બોલવાનું થતાં સંકોચ કે શરમ નથી લાગતાં એ બહુ ઉત્તમ વાત છે, પણ હજી તે કામ બહુ કાચું છે. માટે, તેમાં ઉમંગ વધારવો.

સંશોધનથી રસ ઘટે

સંસારવહેવારના ગાડામાં મન ખૂંપી ગયેલું હોય છે, તેમાંથી તેનો રસ કંઈ એકદમ નીકળી જતો નથી. આપણે માનીએ છીએ કે આપણને કશામાં રસ નથી, પરંતુ રસ વિના તો માનવી એક પળવાર પણ જીવી શકે નહિ. અનેક બાબતોમાં મનને રસ વળગી પડેલો જ છે. આપણને કશી સમજણ ના હોય અને ગતાગમ ના હોય એવી એવી સૂક્ષ્મ બાબતોમાં મન રસવાળું રહ્યા કરેલું જ હોય છે. એવી બધી બાબતોને આપણે જાણવી પડશે અને તેમાં તેમાંથી મનને વાળવાનું જાગૃતિથી જ્ઞાનપૂર્વક કરવું પડશે.

મન કેમ મદદગાર થાય ?

જે જે વેળા મનમાં વિચાર ઊઠે, તે વિચારના સ્વરૂપને અને તેના મૂળને ઓળખતાં આપણે શીખવું પડશે. અને તેમ જાણીને તેનું જ્યાં જ્યાં નકારાત્મક સ્વરૂપ હોય એટલે કે જીવ સ્વભાવવાળું વલણ હોય તેને ત્યજવાનાં ભારેમાં ભારે હિંમત અને સાહસ આપણે કેળવવાં પડવાનાં છે. એમ પ્રત્યેક વિચારના

સ્વરૂપને અને તેના મૂળને જો પારખવાની હૃદયની કળા પ્રાપ્ત થઈ ગઈ તો તેમાંથી આપણને ઘણું ઘણું મળવાનું છે-બળ અને પ્રેરણા પણ. આપણે આપણા મનની સાથે ખેલ કરવાનો છે અને સાથે સાથે એની મદદ પણ લીધા કરવાની છે. મન અને એની શક્તિ અપાર છે અને એની કુશળતા પણ. જો આપણે ચાહીએ અને નિશ્ચિત અને નિશ્ચિત થઈ જઈને રચનાત્મકપણે તેની મદદ લીધા કરીએ તો મન આપણું મિત્ર છે. મનની શક્તિ એ કંઈ જેવી તેવી નથી. સર્વ કંઈ જીતી લઈને એના મય થઈ જવાની એનામાં શક્તિ છે અને એ શક્તિમાં ભારેમાં ભારે સિદ્ધિઓ વસેલી છે કે જેની આપણને કલ્પના પણ નથી. વિશ્વની સાથે તાદાત્મ્ય અનુભવવાને અને તેની સાથે સહૃદયતાથી સંકળાઈ રહેવાને કાજે મન જેવું કોઈ શક્તિશાળી નથી. અને એમ જોતાં સાચી રીતે મનની શક્તિ એ તો પ્રકૃતિની ગૂઢ શક્તિ છે. તેમ છતાં એ શક્તિમાં પણ ભગવાનની લીલા છે અને એ શક્તિની મદદ લઈને આપણે ચેતનની જ્ઞાનશક્તિમાં પ્રવેશ કરીએ છીએ. એ રીતે વિચારતાં મન આપણને ઘણું મદદ કરી શકે તેમ છે. મનને વારંવાર ટકોરતાં રહેવું જોઈએ. એને સંકેલવું અને સંકોરવું પણ જોઈએ. આ બધું કામ કર્યા કરીએ તો જ આપણો કંઈક દહાડો વળી શકે. સકળ કંઈ કર્મ કરતાં કરતાં આપણે આપણા મનના સાક્ષી થતા રહેવું. અને એ વિના ચાલવાનું નથી તેવું જ્ઞાનભાન રાખવું. મનના તરંગોને જેમ દબાવવાના નથી તેમ તેનામાં ફસાઈ જવાનું પણ નથી અથવા તો તેના પ્રવાહમાં તણાઈ જવાનું પણ નથી અથવા તો જેમ હોય તેમ પડ્યા રહેવાનું પણ નથી.

ફરી ફરી યત્ન કરી જીતો

જેમ બાળક અથડાતાંકુટાતાં અનેક વાર તેને પડી જવાનું થતાં અને અનેક વાર લથડવાનું બનતાં છતાં, તે પોતાનો ચાલવાનો પ્રયત્ન મૂકી દેતું નથી અથવા ઉપરની બધી ચાલવાની અપેક્ષાએ નકારાત્મક દેખાતી ક્રિયાને લક્ષમાં જ લેતું હોતું નથી, તેવું આપણું થવું ઘટે છે. તો જ આપણે પ્રભુકૃપાથી ફાવી શકીએ. માટે, સતત એ માર્ગ પરત્વેનો આપણો જીવતોજાગતો પ્રયાસ જો એકધારો ચાલુ રહી શકે અને શ્રીભગવાનના નામસ્મરણમાં આપણું દિલ રહ્યા કરે અને અસફળ થતાં કે નકારાત્મક વલણ જાગતાં શ્રીભગવાનની પ્રાર્થના દ્વારા કૃપામદદ માગવાનું બન્યા કરે તો આપણે જરૂર જીવી શકીએ.

મદ્રાસ,

હરિ:ૐ

તા. ૫-૭-૧૯૫૧

ગુરુ ઉપર શ્રદ્ધા જાગવી જોઈએ

તારું નામસ્મરણ બરાબર ચાલતું નથી. હજી મનના તરંગોમાં ઘણું ભરાઈ પડવાનું બને છે. મન તો અનેક તુક્કાઓ ઉઠાવે, પરંતુ આપણે જો સભાન નહિ રહીએ તો વહાણ ખરાબે ચડવાનું છે. સમુદ્રનાં મોજાં ઊછળે છે પડે છે અને મોજાંની ભરતીઓટ થયા જ કરે છે. જ્યાં સુધી આપણને નાવ મળી નથી ત્યાં સુધી તેની તેની સાથે આપણી પણ ભરતીઓટ થયા કરવાની. જો નાવ મળી છે એવો મનહૃદયથી દઢ વિશ્વાસ જાગી જાય તો મોજાંઓ, હિલોળા, છોળો ચડતી ઊતરતી જણાયા કરે તેમ છતાં નાવડીમાં છીએ એવું એનું મનમાં ભાન હોવાથી મોજાંની છોળોનું ઊછળવાપણું કે તેનું પાછા પડવાપણું એ બન્ને ક્રિયાથી આપણને

કશો થડકારો થતો નથી. એટલે નાવડી મળ્યાનું ભાન આપણને ઘણું જરૂરનું છે. જ્યારે જ્યારે વિચારરૂપી મોજાંની પ્રચંડ ઊંળો અફળાય ત્યારે ત્યારે નાવડીમાં છીએ એવું જીવતુંજાગતું જ્ઞાનભાન મનમાં પ્રગટ્યા કરે તો તો વાંધો ના આવે. કેટલીક વાર એવા વિચાર થાય છે અને આવે છે કે જેથી અમારા જેવાને પણ આંચકા લાગે. માટે સાવધ રહેવું.

પ્રભુને બધું સોંપવું એટલે શું ?

ભગવાનના નામસ્મરણની ધૂન પ્રગટાવી, એ ધૂનની મસ્તીમાં શ્રીપ્રભુપ્રીત્યર્થે સકળ કર્મ યજ્ઞભાવે કર્યા કરી તેને પાછાં જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક સમર્પણ કર્યા કરવાં. જો ભગવાનને પંથે જવું છે તો આવું કર્યા વિના આરો નથી. અમારી સોબત પણ પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્કવની પળે પળ જીવતી રહે તો જ ચાલી શકે. ભગવાન હજાર હાથવાળો છે. તેને જે તે બધું સોંપ્યા કરવાનું જ્ઞાનયુક્ત ભાન રાખે તો તે બધું સંભાળે તેવો છે. સોંપવાનો અર્થ એવો છે કે તે સોંપ્યા પછી તે અંગેનો કશો પણ આપણને વિચાર ના થાય. સાવ નિરાંતપણું આપણે અનુભવી શકીએ. સંસારવહેવારના કર્મમાં પણ આપણે એને જ રાજી રાખવાને જે તે બધું કરીએ અને એમ એની ભાવનામાં નિશ્ચિન તરબોળ રહ્યા કરીએ તો જ શ્રીપ્રભુની લગની લાગવાની છે, તે વિના નહિ.

તારા વડે અમારી શોભા છે, એનું જીવતુંજાગતું કૃપાથી ભાન રાખજે. એટલું જો ના થઈ શક્યું તો કશું થઈ શકવાનું નથી, તે વાત નક્કી.

મદ્રાસ,

હરિ:ૐ

તા. ૭-૩-૧૯૫૧

જત, તારા તા. ૨૫ થી ૨૮ સુધીના કાગળો મળ્યા. તેમાં બે આના દંડ થયો. એક તોલો વજન હોય તો બે આના સુધીમાં જઈ શકે અને તેનાથી વજન વધારે હોય તો બે આના સુધીમાં જઈ શકે અને તેનાથી વજન વધારે હોય તો દરેક તોલાએ એક આનાની ટિકિટ વધારે ચોડવાની હોય છે. વળી, તું જે કાગળ ઉપર લખે છે, તે કાગળો જાડા છે અને તેથી પણ વજન વધે છે. ઝીણા કાગળ હોય તો વધારે પાનાં પણ લખી શકાય અને લખાણ પણ વધારે લખી શકાય.

આજે સવારે...ભાઈએ કહ્યું કે ‘...બહેનને કાગળ લખાવવો છે?’ ત્યારે જણાયું કે આજે તો તને કવિતા લખવી છે. આટલું લખતાં લખતાં લોહીનું દબાણ ઘણું જ વધી ગયું અને બેઠાં બેઠાં ચક્કર આવવા લાગ્યા. એટલે સૂઈ રહેવું પડેલું. (લખાવવાનું તો ચાલુ હતું).

ગઝલ

હૃદયની ભાવનાને શી રીતે ઉલ્લેખવાની કે
પરસ્પરને હૃદય પૂરાં શકે સમજી હૃદય ભરીને ?
હૃદયથી ભાવ ઉમળકો ઊછળતાં એકરાગે શાં !
ભળી એકતાનતા ભાવે વળ્યા કરતાં રહે દિલ ત્યાં !
હૃદય ઊભરાય છે ભારે પૂરેપૂરી ભાવનાથી જ્યાં
હૃદય શો પરખવાને મળે સુયોગ અનુભવવા !
હૃદય મળવાની ઉત્કંઠા થતી ઉત્કટ રહે જ્યારે
ગતિ ને વેગ હૈયાનો શકે ઉકેલી કો ત્યારે ?

ગુરુસંપર્કની યોગ્યતાની પારાશીશી

તારા કાગળો વાંચ્યા છે. આ જીવ સાથેનો સંબંધ એ જીવનવિકાસની ભાવનાને કેળવવા, દઢાવવા અને અનુભવવા

કાજે છે. જ્ઞાનભાવના મેળવવા કાજેનો તે સંબંધ છે. જીવનને બીજી રીતે વપરાવી દેવા કાજે તે સંબંધનો કશો અર્થ નથી. જો આ જીવના સંબંધથી કરી જીવન અંગેની ભાવના અને સમજણ જીવનના યોગ્ય વર્તનમાં ન ઉતારી શકાય અથવા તો એવી આંતરિક પ્રેરણા અને સહાનુભૂતિ મળ્યા કરતી ન લાગે તો પોતે ઊભા રહીને વિચારવું. આ જીવ અંગે બિલકુલ અતિશયોક્તિ વિના ગણિતશાસ્ત્રની દૃષ્ટિએ જેમ એક ને એક બે થાય છે, તેવી સ્પષ્ટ હકીકતના ભાનથી તને લખવાનું છે કે મારામાં પ્રભુકૃપાથી જે કંઈ ચેતન રહેલું હોય, તેવા ચેતનપણાના અમુક અમુક સ્પષ્ટ અને નકારી ન શકાય એવા દાખલાઓ જીવનમાં બનેલા હોય, એવા કેટલાય અનુભવ હોય કે જેના ખ્યાલથી જરૂર એમ કહી શકાય કે આવું આવું થવું કે હોવું એ જીવનના આધ્યાત્મિક ક્ષેત્ર ઉપર ચેતનની અમુક કક્ષાના પ્રમાણમાં તેમ હોઈ શકે. શરીરધારી માનવી ચેતનમાં સંપૂર્ણ, પૂરેપૂરો ના હોઈ શકે. જ્ઞાનનો વિસ્તાર અનંત છે. તેથી, પોતે સંપૂર્ણ છે એવું કોઈ સમજે તો તે યોગ્ય નથી. મારા તરફથી સર્વ કોઈ સાથે થતા રહેતા સંબંધને લીધે મારા મનમાં આમ કે તેમ કશું નથી હોતું. જગતમાં જે જે સ્વજનો મળેલાં છે કે મળશે, તેમને તેમને જીવનની સાથે એકરાગ કરવાને પ્રભુકૃપાથી મથાવવાનું બને છે. એ કળા શ્રીભગવાનની કૃપા-બક્ષિસ છે. દરેકની સાથેનું વર્તન એક જ પ્રકારનું કદી પણ હોઈ શકતું નથી. પ્રભુકૃપાથી વૃત્તિ, વિચાર, લાગણી, ભાવના આ ઉપરાંત પણ જીવસ્વભાવ જેવી ઉપર ઉપરથી દેખીતી વૃત્તિઓ, જેમ કે આશા, ઈચ્છા, કામના, રાગ, મોહ, મમતા, એવી એવી વૃત્તિઓથી પણ તે તે પ્રકારના જીવો સાથે વર્તવાનું બને કે જેથી

તે તે જીવોનો દૃઢ રાગ પ્રભુકૃપાથી થઈ જાય. અમને એમ લાગ્યું છે કે જો કોઈ પણ એક જીવ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકારથી કરી અમારામાં એકરાગ થઈ જશે તો તેવાના જીવનમાં પણ તેવા અંકુર ફૂટવાના છે. આવા એકરાગ થવાપણાનું પણ પ્રત્યક્ષ લક્ષણ છે. જેવા પ્રકારનો ઉત્કટ રાગ તેવા પ્રકારનું મનનચિંતવન રહ્યા કરે. પોતાને થતા રાગમાં પોતાને કેવા પ્રકારનું મનનચિંતવન થાય છે, તે પોતે તટસ્થતાપૂર્વક સમજવું. જો એવા થતા જતા રાગથી કરીને આપણે જીવસ્વભાવમાં વધારે ને વધારે પડતા જતા આપણને અનુભવીએ અને મનની વૃત્તિ ઊંચે થતી ન અનુભવી શકીએ તો આપણે અટકવું. જે હેતુ વિશેના સંબંધથી તે હેતુમાં ફલિત થવું ના બને તો તેવો સંબંધ ખપનો નથી.

ઉત્તમ સાધન : શરણાગતિ

જીવનવિકાસને માર્ગે આપણી આંગળી પકડીને દોરી જનાર એવો સદ્ગુરુ મળ્યો હોય અને જેના વિશે શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ, ભક્તિ, જીવતાંજાગતાં થયા હોય, એને સર્વ ભાવે અને સર્વ રીતે જીવનવિકાસને યોગ્ય એવા જ્ઞાનથી શરણાગત રહ્યા કરવું એના જેવી કોઈ ઉત્તમ સાધના નથી. પુરુષાર્થ કરતાં કરતાં અથવા વધારે સાચી રીતે તો થયા જતાં, થયા જતાં, અમે તો એને જ શરણે રહ્યા કરતા હતા. પળેપળ ગુરુમહારાજની સ્મૃતિચેતના અમારા દિલમાંથી ખસતી ન હતી. અમારા દિલમાં એની લગની લાગી હતી. એટલે તો અમારી સાધના સહજ અને સરળ બની શકી. અમારા વિશે અમારે કશો દાવો કરવો નથી, તે પણ નક્કી જાણજે. હૈયાની ભાવનાને સમજવી અને અનુભવવી એ બહુ મુશ્કેલ કામ છે. પૂરેપૂરી જ્ઞાનપૂર્વકની પ્રેમભક્તિ પ્રગટ્યા વિના

તે સમજાઈ શકાવાની પણ નથી. એટલે પોતે પોતાને વધારે ને વધારે ઊંડી રીતે પૃથક્કરણ કરી કરીને સમજવાનું રાખવું. કોઈને પણ અમારો એવો આગ્રહ હોતો નથી કે અમને જ વળગી રહો. અને એમ 'વળગી રહો' એમ કહેવું એ મિથ્યા છે. જેને ગરજ લાગી હોય તે જ વળગી શકે અને જ્યાં લાગી હોય છે ત્યાં જ વળગી રહેવાય છે.

ગુરુશિષ્યનો અતૂટ સંબંધ

જીવનવિકાસનો માર્ગ એ દોહ્યલો, અતિવિકટ અને મુશ્કેલ હોવા છતાં જો લગની લાગી જાય તો ઘણો સરળ છે. જીવનનું તે વિના કશું ધ્યેય હોઈ શકે પણ નહિ. અમારાથી તે તે જીવનું ધ્યેય પૂરેપૂરું ફલિતાર્થ થઈ શકશે એવું પણ અમારાથી કહી શકાય એમ નથી. અમારી લાચારી તો અપરંપાર છે. જેવી ભૂમિકા મળે તેમ તેમ તેવું કામ થતું જાય. પ્રભુકૃપાથી અને તેના બળથી અમારે ભાગે જે કામ આવેલું છે, તે તો ભગવાન કરાવશે એવી જીવતી શ્રદ્ધા છે. બધાં મળેલાં સ્વજનોનો અમારામાં રાગ પ્રગટે એટલે જીવનના તાણાવાણામાં તેઓ કોઈ ને કોઈ કાળે ગૂંથાઈ જ રહેવાનાં છે અને જો પ્રભુકૃપાથી ચેતન પ્રગટેલું હોય તો કોઈ ને કોઈ કાળે તેમનામાં પણ પ્રગટવાનું છે, એવું ગણિતશાસ્ત્ર છે. આપણો ધર્મ, આપણું કર્મ અને આપણી ફરજ ભગવાનના જ્યારે પૂરેપૂરાં થઈ જઈએ છીએ ત્યારે તે પ્રમાણે અદા કરાવવાને તે આપણને પ્રેરાવતો રહે છે અને તેમાં મીનમેષ ફરક પણ પડી શકતો નથી એવો જીવતોજાગતો અનુભવ થયેલો છે. તેથી, અમે તો પ્રભુકૃપાથી સદાય નિરાંતવાળા રહી શકીએ છીએ, પરંતુ સામો જીવ પૂરેપૂરી જ્ઞાનપૂર્વકની જાગૃતિ ન સેવી શકતો હોય કે

તેને ન લાગતી હોય, જીવનનું મહત્વ અને રહસ્ય પણ જેને ન સમજાતું કે ન સમજાયું હોય-એવા જીવને તો કોટિ કોટિ કાળ સુધી અથડાયા કરવાનું રહેશે, પરંતુ અમારી તેમનામાં પ્રભુકૃપાથી લાગણી હોવાથી તે અમારાથી છૂટો થઈ શકવાનો નથી. અમે સ્થૂળ રીતે જેવા સ્વરૂપમાં છીએ તેવા સ્વરૂપમાં હોઈએ કે ન હોઈએ તોપણ અમારો સંબંધ છૂટી શકતો નથી. જે જીવ જીવનવિકાસની ભાવનાને દઢાવી દઢાવીને, મનનાં બધાં વલણોને સમજી સમજીને ભાવનાનો વિકાસ કર્યે જાય છે અને જ્યાં જ્યાં નકારાત્મક વલણ પ્રગટે ત્યાં ત્યાં થંભી જઈને તેના વહેણમાં ન તણાતાં, તટસ્થતાથી એવા વલણને પ્રભુકૃપાથી નકારે છે, તેવો જીવ આજ નહિ તો કાલ જાગવાનો જ છે. જેને જવું છે તે તો ગયા કરશે. જેને ચાલવું છે તે તો ચાલ્યા કરશે. જેને જવું નથી કે ચાલવું નથી અને ખાલી પડી રહેવું છે, એને જ અનેક પ્રકારનાં નખરાં થયાં કરતાં હોય છે. એટલે શ્રીપ્રભુકૃપાથી આ જીવ તરફથી મદદ કે પ્રેરણા અને સહાનુભૂતિ, ચેતનાભાવે જો હૃદયની ભાવના આ જીવમાં રહ્યા કરતી રહેશે તો તેનો તેવો અનુભવ જરૂર થવાનો, એ વાત નક્કી માનજે.

અનેક પ્રકારના રોજના રોજ વિચારોથી આત્મનિવેદન દ્વારા જાણ કરાવતી રહેજે. કશું પણ છુપાવવાપણું ના રહે તેનો દઢ ખ્યાલ રાખજે. આ જીવ વિશેની પૂરેપૂરી ખાતરી ના થાય ત્યાં સુધી આ જીવ સાથે ન જોડાવું એવી પાકી સલાહ છે.

જ્ઞાનયુક્ત ભક્તિથી જીવનસિદ્ધિ

ચેતના અંગેના અનેક અનુભવો હોય, પરંતુ જીવની જુદા જુદા પ્રકારની કક્ષામાં તે અનુભવોની સમજણ તેનાથી ઊંચા

પ્રકારમાં લઈ જવાને કાજે યોગ્ય સાથીની ગરજ સારે છે અને તેમ થાય તો જ અનુભવોનું કંઈક મૂલ્યાંકન છે. એવા અનેક અનુભવો થયા હોય અને જેની હૃદયમાં ખાતરી હોય તો તેવા જીવને તેનું મન વધારે ડગાવી શકતું નથી. આ માર્ગમાં કલ્પનાથી જઈ શકાતું નથી. બુદ્ધિથી જઈ શકાતું નથી. જ્ઞાનયુક્ત ભક્તિ દ્વારા જ પ્રવેશ થઈ શકે છે અને એવી ભક્તિ પ્રગટતાં જીવનના ક્ષેત્ર વિશેની સમજણ વધારે ઊંડી, તલસ્પર્શી અને સૂક્ષ્મ વેગવાળી થતી જાય છે. સંબંધમાં આવતાં અનેક પ્રકારનાં સ્વજનોની પ્રકૃતિ અને તેના સ્વભાવ વિશેની પરખ થતી જતી હોય છે. અને તેમ થતાં છતાં તેવા તેવા અનેક પ્રકારના સ્વભાવ અને તેમની તેમની પ્રકૃતિના વલણથી આપણે ડઘાઈ ના જઈએ અથવા તો તેમાં ભેરવાઈ ના પડીએ અથવા તો તેથી તેમના વિશે રાગદ્વેષ ના ઊપજે, તે જોવાનું કામ આપણું છે. જે જે વિચાર, વૃત્તિ, લાગણી કે વલણ ઊપજે તે તે જીવનના ધ્યેયને ફળાવનારું છે કે કેમ એનો તુરત વિચાર કરી લેવો અને જો તેમ ન લાગતું હોય તો તેને ફટકારીને પ્રેમથી વિદાય પણ આપી દેવી અને આપણા મનની તુચ્છતા અને લઘુતા કેટકેટલી છે, તેનું તેને ભાન કરાવવું અને તેમ કરી કરીને મનને પ્રેમભાવથી ઊંચે ચડાવવાનું છે, તે જાણજે.

પ્રભુસ્મરણ એ જ ખરું

સંસારવહેવારના સંબંધોમાં, સંસારવહેવારની રીતે આપણે વર્તવાનું નથી અને સંબંધોની રીતે મન પણ રાખવાનું નથી કે પરોવવાનું નથી. પ્રભુની ભક્તિ વ્યક્ત અને અવ્યક્ત બન્ને છે. જે જે વખતે જે જે કંઈ કામ મળે તે તે કામમાં શ્રીપ્રભુની સ્મરણભાવના અને ધારણા જીવતી રાખ્યા કરીને તે તે જીવના

સંબંધને આપણે ગૌણ ગણ્યા કરવાનો છે. તેં પ્રતિજ્ઞા વિશે પૂછ્યું તો તે એવી હોવી જોઈએ કે જેથી કરીને જીવનનો વિકાસ વધે અને તે પરત્વેની સૂક્ષ્મ સમજણ પણ પ્રગટે. આપણી પ્રતિજ્ઞાથી કરીને ઘરમાં રહેલાં ઘણાંને અડચણ ઊપજે કે થાય એવું જે સ્થિતિમાં આપણે મુકાયેલાં છીએ, તે સ્થિતિમાં પાલવે તેવું નથી. જે જે સંબંધ છે તે કોઈને ત્યજવાનો પણ નથી, મૂકી દેવાનો પણ નથી અને સામો વધારવા જવાનો પણ નથી, પરંતુ જેમ જેમ જ્યાં જ્યાં હોઈએ તેમ તેમ જે થયા કરે તેમાં જ્ઞાનપૂર્વકનું પ્રેમભક્તિનું જીવતું સ્મરણ રહ્યા કરે એટલું લક્ષમાં રાખવાનું છે. બને તેટલું ઓછામાં ઓછું બોલવું અને પ્રભુનું સ્મરણ કરતાં કરતાં જે જે કર્મ મળે તે કર્મ કરતાં પ્રભુની ભાવનાને દઢતર બનાવવી.

કર્મ હૃદયપૂર્વક પ્રભુપ્રીત્યર્થે કરો

જે કર્મ મળતું હોય તે પૂરેપૂરી યોગ્ય રીતે થયા કરે તે પણ આપણે જાળવવાનું છે. અધકચરું કશું કરવાનું નથી. તલ જેટલું કામ મળે કે લાખો માણ જેટલું કામ મળે તેમ છતાં તે તે બધું જ આપણે હૃદયના ઉમળકાથી સ્વીકારીને પ્રભુપ્રીત્યર્થે કરવાનું છે. મળેલાં કર્મમાં જો ત્રાસ, કંટાળો, દુઃખ કે મુશ્કેલી જેવું લાગે તો તે કર્મ ભારરૂપ જરૂર લાગવાનું. હૃદયના ઉમળકાથી જો ભગવાનનું સ્મરણ થતું રહે અને તેવી તેની ભાવના કર્મ કરતાં કરતાં જીવતી રહી શકે તો મન તો હળવા ફૂલ જેવું બની રહે છે અને મનની પ્રસન્નતા કુવારાની જેમ ઊંચે ઊડતી જ રહે છે. અને એવી વેળાએ એવા કોઈ પ્રકારનાં ધૂન કે નશો હૃદયમાં પ્રગટ્યા કરે છે કે જેથી બધાંની સાથે સંકળાયેલાં છતાં આપણે પોતે પોતાની જાતને એકલાં હોઈએ એવું લાગ્યા કરે છે.

અંતરમાં અલગ રહી પ્રેમભાવે મળો

નકામી નકામી વાતોમાં કદાપિ મનને પરોવવું નહિ. કોઈની સાથે બેસવાની તક હોય કે મળે અને તે તેવી વાતો કરતું હોય તો તે ભલે કરે. આપણે તેમાં રસ લેવો નહિ. તેવી વાતોમાં આપણે ભળવું નહિ અને આપણે સાવ અંતરમાં અલગ હોઈએ અને તેમ છતાં બીજાને ખોટું ના લાગે એવી રીતે વર્તવાની કળા આપણે સમજી લેવી પડશે. હેતુ કે અર્થ વિના કે જરૂર વિના ક્યાંયે જવાની જરૂર નથી. મન છો અનેક તુક્કાઓ ઉઠાવ્યા કરશે. જ્યાં છૂટકો જ ના હોય ત્યાં ભલે જવાનું થાય.

પ્રસન્નતાભર્યું આંતરિક મૌન કેળવો

મનને મૌનની સ્થિતિમાં પ્રગટાવી દેવાનું છે, પરંતુ એવા મૌનમાં હૃદયની ભાવના ભળેલી નહિ હોય તો જીવન લૂખું લૂખું અને ભારે શુષ્ક લાગ્યા કરશે અને બોજારૂપ લાગશે અને કંટાળો અને ત્રાસ વર્તાવશે તે જુદું અને મનમાં એવું લગાડ્યા કરાવશે. માટે, ભાવનાને આપણે ઘણી ઘણી કેળવવાની છે. કેળવ્યાં કરવાથી શું નથી કેળવાતું? 'ભગવાન ઉપર ભરોસો રાખીને એ જેમ કરાવશે તેમ કરીશું' એવું બોલવું આપણે કાજે મિથ્યા છે. મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકાર ભગવાન ઉપર સંપૂર્ણ ભરોસો રાખી શકે એવાં બની જાય ત્યારે તેમ બોલવું એ યોગ્ય ગણાય. ભગવાન સાથે જીવંત સંબંધ રાખો

જ્યાં સુધી એવાં તે બન્યાં નથી ત્યાં સુધી એવાં બનાવવામાં આપણે પૂરેપૂરો ભાગ હૃદયથી ભજવ્યા કરવાનો છે. હાર કે નિરાશા જ્યાં જ્યાં સાંપડે ત્યાં ત્યાં એને હૃદયના આર્તનાદથી

હૃદયની પ્રાર્થના કરવાની રહે છે. પ્રસંગે પ્રસંગે અને વિચારે વિચારે એની કૃપામદદની પ્રાર્થના કર્યા કરવાની છે. બાળક જેમ મા પાસે અનેકવાર કઢ્યા કરે છે અને માગ્યા કરે છે એવો હૃદયનો સહજ ભાવ શ્રીભગવાનની પાસે આપણે રાખવાનો છે. એ કંઈ રાખ્યો રહી શકતો નથી. એવી સ્થિતિ હોય તો જ તે રહી શકે. એટલે આપણે એવી સ્થિતિમાં પ્રગટી જવાનું રહે છે.

એ સ્થિતિ કેમ મળે ?

અને એમ અને એવું કેમ પ્રગટી જવાય તે એક પ્રશ્ન થાય. જીવનની સાચી પૂરેપૂરી લગની લાગ્યા સિવાય તેમ બની શકવાનું નથી, તે નક્કી જાણજે. આકાર ઘડવાને કાજે અનેક પ્રકારના આડાઅવળા હથોડા કારીગર માર્યા કરે છે ત્યારે આકાર ઘડાનાર વસ્તુ જેમની તેમ, આમ કે તેમ થયા વિના જેમ રહ્યા કરે છે, તેવું આપણે થયા કરવું પડશે. જીવનમાં મળતા સર્વ પ્રસંગો જીવનના ઘડતરને કાજે જ છે અને તે તે મળતા જતા પ્રસંગમાંથી જો જીવનનું જ્ઞાનભાન મળતું જાય તો જાણવું કે સમજણ પાકવા માંડી છે. મન, વિચાર તથા ભાવનાની અને તે સાથે સાથે બુદ્ધિની સૂક્ષ્મતાની મદદ આપણે લીધા કરવાની છે. દરેક વસ્તુને વિચારી વિચારીને જીવનવિકાસના હેતુથી જ સમજવાની છે અને તોલવાની છે અને જે જે કંઈ થયા કરે, તેમાં જીવનવિકાસની ભાવનાના હેતુથી મન જો વિચાર્યા કરતું અનુભવમાં આવી શકે તો જાણવું અને સમજવું કે આપણે સાચા રસ્તા ઉપર છીએ. બાકી તો આમતેમ નજર જો કર્યા કરીએ તો ખાલી ખાલી ભ્રમણામાં કુટાઈ મરીશું.

આર્તપોકાર પ્રભુ સાંભળે જ છે

આ પ્રેમની ભાવના એટલી તો ઉદાત્ત, વિશાળ છે કે તેને જો સમજવા માગીએ તો જીવનમાં મળતા સર્વ પ્રસંગમાં એનો ઉપયોગ થઈ શકે. જે જીવ પંથે ચાલતો હોય છે અને તેને ગૂંચ પડે છે, ત્યારે તેવો જીવ આર્દ્ર અને આર્ત ભાવથી શ્રીભગવાનનાં કૃપાબળ માટે મદદ માગે છે તો તેવા જીવને તેવી મદદ મળ્યા કરેલી છે એવો અનેક સંતભક્તોનો અનુભવ છે.

ગુરુની આકરી તાવણી

તું લખે છે કે ‘તમારી સાથેના સંબંધમાં લાગણીવેડા નહિ ચાલે’, એ તદ્દન સાચું છે. તારા કાગળો વાંચી મને જરૂર આનંદ થાય છે, તેમ છતાં આગળ પોસ્ટકાર્ડમાં જણાવ્યું છે તેમ કેટલીક વાર ધક્કા પણ લાગે છે. જે રીતે જીવેલાં છીએ તેનો ચીલો બદલવો જ પડશે, તે વિના તો છૂટકો નથી. ભગવાન આપણો છે, એવું દિલમાં આત્મસાત્ થતાં તેના તરફથી બળ મળ્યા કરે છે. આ જીવ તરફથી અનેક પ્રકારના આઘાતો તો થયા કરવાના અને અનેક પ્રકારની ઊથલપાથલો પણ થયા કરવાની. મનોમંથન થયા વિના સાચી વસ્તુની સમજણ પડતી નથી. પ્રચંડ પ્રમાણમાં મનોમંથન પ્રગટ્યા વિના વસ્તુનો સાચો સાર સમજી શકાતો નથી.

સાધકના અને સંસારીના મનોમંથનમાં ફેર

ખૂબ મનોમંથન થયા કરે અને તેનો અંત ના આવે તે પણ ખોટું છે. મનમાં સાચું મનોમંથન થતાં, જેના અંગે મનોમંથન થતું હોય તેમાંથી એનો ઉકેલ પણ જડી જવો જોઈએ. જો એમ થાય

તો જ એ સાચું મનોમંથન છે એમ પ્રમાણવું. બાકી તો વિચારોના વંટોળે ચડેલાં છીએ એમ જાણવું અને માનવું. જે જીવને જીવનવિકાસને અર્થે સાચું મંથન થયા કરે છે તેવો જીવ વિચારોની પરંપરાની ઘટમાળમાં અટવાઈ પડતો નથી, તેવાને તો જે શોધવાનું હોય કે ઉકેલ આણવાનો હોય, તેની ચાવી તેના થતા રહેતા મનોમંથનમાંથી તેને મળી રહે છે. કોઈક કોઈક વખત ઘણી વાર લાગે એમ બને, પરંતુ જેને જીવનવિકાસને કાજે મનોમંથન થાય છે, એ મનોમંથનના પ્રકારમાં અને સાધારણ જીવના મનોમંથનના પ્રકારમાં ઘણો ફરક હોય છે. આત્મચિંતનના મનોમંથનમાં સ્પષ્ટ પ્રકાશ હોય છે, એક જ દિશા તરફની ગતિ હોય છે અને એક જ લક્ષ હોય છે. ત્યાં ગૂંચવાડો થતો નથી કે હોતો નથી, સભાનપણું પણ હોય છે અને તટસ્થતા તો જીવતી-જાગતી રહ્યા કરે છે. મનોમંથનના વમળમાં તે પડી જ રહી શકતો નથી. તેમાંથી તેને ગૂંચવાડો થતો નથી કે અટવાઈને તેમાં પરોવાઈ જતો નથી. જીવનવિકાસના મનોમંથનની થતી રહેતી તર્કપરંપરા શુદ્ધ રીતે એકધારી થયા કરે છે અને એક પછી એક ઉત્તરોત્તર પગથિયાંની જેમ વિચારોને પ્રગટાવ્યા કરે છે. કદાચ કાચી કે અધૂરી સમજણને લીધે, મનોમંથનમાંથી કોઈક વાર સાચું પગલું જડેલું લાગે અને ખરી રીતે તે ભૂલ કે દોષ હોય તોપણ તેવી બાબતમાં તેનું ભાન તેને સવેળા જાગી જાય છે, એવા પણ અનુભવ થયા વિના રહી શકવાના નથી, તે જાણજે. જીવનવિકાસ સાધવાને કાજે મનોમંથન એ ઘણું ઘણું જરૂરનું છે અને એવું મનોમંથન કદીક કદીક તો એવી ભારે વેદના પ્રગટાવે છે કે જે વેદનાને સહી શકવાને આપણી તૈયારી પણ હોતી નથી.

જેને કોઈ માનસિક કે આંતરિક ભાવનાનો ચોક્કસ આધાર નથી, તેવો જીવ એવા ઉત્કટ અને ઉગ્ર મનોમંથનમાં ટકી શકતો નથી, અને એમ તે સાવ ભાંગીને ભૂકો થઈ જાય છે. એવાની નિરાશાનો અને અસંતોષનો તેવી વેળા પાર પણ રહેતો નથી. મનોમંથન સાચા પ્રકારનું થતું રહે છે કે કેમ એની આપણને પોતાને જાણ થતી જવી જોઈશે. મનોમંથનની મહત્તા અને તેનું રહસ્ય તને સમજાય એટલા માટે વિગતથી લખ્યું છે.

સાચી આધ્યાત્મિક ભૂખ એટલે શું ?

તું લખે છે કે ‘જગતના સંબંધમાં તો બન્ને પક્ષે ગરજ હોય છે, જ્યારે તમારી સાથેના મારા સંબંધમાં તો મારે ગરજ છે.’ એ તારું વાક્ય તો તદ્દન યોગ્ય છે, પરંતુ ગરજ જાગી છે કે કેમ, અને જો જાગી તો તે હૃદયથી જ્ઞાનભાવનાપૂર્વકની ગરજ છે કે કેમ, તેની પણ કસોટી અને પરીક્ષા થયા કરવાની છે, તે નક્કી જાણજે. સંસારવહેવારમાં જેની જેની ગરજ હોય છે કે પડે છે, ત્યાં ત્યાં તે વસ્તુની ગરજ પૂરી થતાં સુધી એને વળગી રહેવાનું બને છે એવો રોજનો અનુભવ છે. તો તેના કરતાં પણ આ માર્ગમાં તો ઘણી આકરી કસોટી થવાની છે. એથી અનેક આકરામાં આકરી કસોટીઓમાંથી અને પરીક્ષામાંથી શ્રીપ્રભુની કૃપાથી પાર તરી જવાનું બનેલું છે. એ બધી કસોટીઓ, પરીક્ષાઓ, મનોમંથનો અને આત્મનિરીક્ષણનો ઈતિહાસ જે આ હેતુ અર્થે મળેલાં સ્વજનો છે, તેમાંથી કોઈ જીવ ચેતનકક્ષામાં પ્રગટી જાય ત્યારે લખવાનો પણ છું. એવી અનેક કસોટીઓમાં જીવનનો હેતુ સતત જીવતો જો રહી શકે તો તે આપણને વધારે સભાન અને જાગૃત રખાવી શકે છે. કસોટી કે પ્રસંગનો હેતુ આપણને આપણામાં

પ્રગટાવવાનો છે એનું ભાન પ્રત્યેક પ્રસંગ કે કસોટી સમયે આપણે રાખવાનું છે, તે જાણશો.

જીવનવિકાસનાં લક્ષણો

જીવનવિકાસ કાજે જે આડું આવતું હોય એને આપણે મનમાં કશું મહત્ત્વનું પદ આપવાનું નથી. તેમાં જો રસ લેવાનું મૂકી દઈશું તો આપોઆપ તે ખરી પડવાનું છે, તે જાણજે. જે કંઈ કરવાનું હોય તે જેમ જેમ યોગ્ય લાગે તેમ તેમ સવેળા એકદમ થતું જાય અને તેમ કરવામાં કશી સગડગ ન જાગે અને તેમ થયા કરતાં કરતાં મનનો ઉલ્લાસ જીવતો રહ્યા કરે તો સમજવું કે જેમ જે થયા કરેલું છે તે યોગ્ય છે.

સહજ વિવેક કેળવાશે

તારે પિયેર પૂજ્ય બા કે બાપાજીને ત્યાં જવું કે ના જવું એ વિશે આગળ આપોઆપ લખાઈ ચૂક્યું છે. આપણે જો આપણા પોતાના જ વિકાસના વિચારમાં મસ્ત રહ્યા કરતાં હોઈશું તો આપણે કાજે બીજા શું બોલે છે કે વિચારે છે તેની અસર આપણા ઉપર કશી થવાની નથી, તે નક્કી જાણજે. કોઈને ઘેર મળવા જવું જ નહિ કે જવું જ નથી એવી મડાગાંઠ વાળી દીધે પણ ચાલવાનું નથી. પ્રસંગનો યોગ્ય સૂક્ષ્મ વિવેક આપણે કેળવવો પડશે. જે જે કંઈ કરવાથી કે મળવાથી જીવનની ભાવના દઢતર થાય, જીવનહેતુની સમજણને પોષણ મળે ત્યાં ત્યાં તેમ કરવું જરૂરી પણ હોય, ન ગમતું આવી પડે અને જવું પડે એવું બને અને જ્યાં છૂટકો જ ન હોય ત્યાં જવું એ પણ યોગ્ય છે. કંઈ કશું આમ જ થાય અને કશું ન જ થાય એવું શુષ્ક ધારાધોરણ આ

માર્ગમાં ન હોઈ શકે. ‘જીવન ખોઈ નાખતી હોઉં’ એવું જ્યાં જ્યાં લાગે ત્યાં ત્યાં આપણે આપણામાં જો પ્રમાણિકપણે દૃઢતામાં રહી શકીએ અને જીવનની ભાવનામાં જ રમ્યા કરવાનું કરીએ તો આપણી તેવી દશા નહિ થાય તે જાણજે. નકામું નકામું જવા કે નીકળવા માટે અનેક પ્રલોભનો આવશે અને જાગશે, મન પણ તેમ બતાવશે, પરંતુ જો સાચી સમજણ અને યોગ્ય વિવેક પ્રગટ્યાં હશે તો શું કરવું અને શું ના કરવું તે આપોઆપ સમજાઈ જવાનું છે. યોગ્ય રીતે સીધે અને સાચે રસ્તે ચાલતાં ચાલતાં જેમ ચાલવાનો અંત આવી શકે છે, તેમ જીવનને માર્ગે પણ જતાં જતાં એક કાળે એને પામી શકવાનાં છીએ એ પણ નિશ્ચિત જાણજે. ભગવાનને વારંવાર તેની કૃપામદદ માટે યાચના કર્યા જ કરવી. અને જેટલી હૃદયપૂર્વક, ભાવનાથી અને જ્ઞાનયુક્ત દશાથી તે થયા કરે તેટલું આપણા માર્ગમાં ઉત્તમ છે.

ધગશ પ્રગટાવો

‘કોઈના માટે અન્યથા વિચાર નથી આવતો એવું અસત્ય નહિ બોલું, પણ તે વિચાર વર્તનમાં ન ઊતરે એનું તો ખાસ ધ્યાન રાખું છું.’ તે તારી વાત મને ઘણી ગમી છે. જે માર્ગે જવાની જેને હોંશ છે અને ઉત્કટ ભાવના છે, ત્યાં થાક લાગતો હોવા છતાં થાક લાગતો નથી, એવું અનેક મહાન પુરુષોએ અનુભવેલું છે. મહાત્મા ગાંધીજી વીસ વીસ કલાક કામ કરતા હતા. એવા પ્રકારનાં ધગશ અને ઉત્સાહ આપણા જીવનમાં આપણે પ્રગટાવવાં પડશે અને કશુંક પણ કરતાં કરતાં ત્રાસ, કંટાળો કે શુષ્કતા ન ઊપજે તેની પૂરેપૂરી સાવધાની રાખવી પડશે.

કમનસીબી કલ્પિત છે

‘આજ સુધી હું પોતાને અતિદુઃખી, ખૂબ કમનસીબ માનતી હતી, પણ હવે મારા અંતરમાં દૃષ્ટિ ફેંકું છું ત્યારે પ્રભુએ દીધેલા મહામૂલા જીવનનું રહસ્ય સમજાતું જાય છે. વળી, વિચારો અને મંથનોમાં તો વર્ષોનાં વર્ષો પસાર થશે પણ આરો નહિ આવે એમ લાગે છે. માટે, હવે તો એ મંથનોને અને વિચારોને સ્વરૂપ આપીઆપીને કામમાં લગાડવાં છે.’ એ તારું લખાણ તદ્દન સાચું છે. એવા દૃઢતાપૂર્વકના મક્કમ નિર્ધારમાંથી જ જીવનને આકાર પમાડવાનું બની શકે છે. એવા નિર્ધારમાં હૃદયનો ભાવ ભળતાં જે તે બનવામાં મદદરૂપ બને છે અને એમ કરતા રહેવામાં જ જીવનનો સાર પ્રગટવાનો છે, તે નક્કી જાણજે.

પ્રભુએ દીધેલી સંતની ભેટ જાળવો

તારી ભાવના આ જીવ ઉપર જે છે, તે વાંચીને તારા તરફ હૃદયમાં શું શું થાય તે લખવું વ્યર્થ છે. પરમ પિતાએ તને આ જીવની ભેટ આપી છે અને તેને તું જતનપૂર્વક સંભાળી રાખશે અને એ ભેટને વીલી નહિ મૂકે એવું જે લખાણ તેં લખ્યું છે, તે તેના પૂરેપૂરા અર્થમાં જીવનમાંના આકરા પ્રસંગોમાં અને આકરી કસોટીમાં સાચું નીવડો એવી પરમ કૃપાળુ ભગવાનને મારી પ્રાર્થના છે.

સ્ત્રી, પુરુષનો પ્રાણ અને આધાર છે

અમારા કરતાં એટલે કે પુરુષ શરીરવાળા જીવના કરતાં સ્ત્રી શરીરવાળા જીવમાં ભાવના ઘણી વિશેષ હોય છે, અને એ ભાવનાને જો જ્ઞાનપૂર્વક જીવનના વિકાસના હેતુ અર્થે હૃદયની

પૂરેપૂરી સ્પષ્ટતાથી યોગ્ય નિધાન(આધાર)પૂર્વક એનો ઉપયોગ થયા કરે તો જીવનવિકાસની સાધનાને કાજે એના જેવું કોઈ ઉત્તમ સાધન નથી. અમારું બળ વિશેષ બુદ્ધિમાં રહેલું હોય છે. તર્ક અને દલીલમાં રહેલું હોય છે. સંસારવહેવારમાં સ્ત્રી હારતી જણાય કે દેખાય, પરંતુ તે સદાય ભાવનાથી જીવતી હોય છે. પુરુષ જીવ એને વળગેલો રહ્યા કરે છે અને તેના અંતરમાં રહેતી તેના પ્રત્યેની ભાવનાને પ્રતાપે અને પરિણામે હૃદયની શુદ્ધ એવી પ્રેમભક્તિપૂર્વકની ભાવના અમારા જીવનનો ખોરાક બને છે, અને એ પ્રાણ છે અને આધાર પણ છે, એના વિના તો ભૂખે મરી રહેલા છીએ. એવી શુદ્ધ, પ્રેમાળ, પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વકની ભાવના વડે જે અમને જિવાડ્યા કરે છે, તેનું અમે સર્વસ્વ છીએ. માટે, તે રીતે અમારામાં મનને જોડવું હોય તો જોડવું.

‘જીવ-શિવ’નાં ઘર્ષણ થવા ઘટે

જગતના જીવો તો જગતની રીતે રહેવાના અને સાધના-માર્ગના જીવો પોતાના માર્ગે જવાના. આપણામાં પણ હાલની દશામાં આવાં બન્ને બળો જોર કરતાં હોય છે. એવાં બળોની અથડામણોનો સંગ્રામ જે જીવ જીવનવિકાસના ધ્યેય અર્થે નીરખી નીરખીને અને તેવો સંગ્રામ આપી આપીને જીવતો રહ્યા કરે, તેનો વિકાસ અંગેનો રસ વધારે ને વધારે ઊંડો અને સૂક્ષ્મ બનતો જાય છે. એવાને અનેક પ્રકારની જે નિરાશાઓ, ગડમથલો, ઊથલપાથલો થયા કરે છે, તેમાંથી તેને જીવનપરત્વેની આશાના અને ઉકેલના માર્ગના સૂર તેને સાંપડ્યા કરે છે. સાથે સાથે તારે તારાથી જુદા બનીને હવે બધું જોવાનું છે અને સાથે સાથે જીવનસ્મરણની ભાવનામાં લીન થતા જવાનું છે.

વળી તેં લખ્યું છે કે -

‘થોડું મૂકીને લીધું સામટું ગજા વગરનું,
તૂટી પડે છે તન રે.’

ચૈતન્ય દેવ ! ક્યારે પામીશ હું તારા પંથને ?’

નિશ્ચયબળ કેળવો

સાધનાપંથે જતાં અને તેમાં જતાં જતાં ક્યાંક ગૂંચવાઈ પડેલા જીવની તે પ્રાર્થના છે. બહુ વિચારો કર્યા કરવાથી આ માર્ગમાં પ્રવેશી શકવાનું બને નહિ. તેથી, એક બાજુ નિશ્ચયને અડગ કરતા જવાનું બળ કેળવતાં જવું અને બીજી બાજુ મન જ્યારે એ જ નિશ્ચયને ઢીલો કરાવવા માટે કે તોડાવવા માટે જોરશોરથી સૂક્ષ્મ રીતે પેરવી કર્યા કરે ત્યારે ત્યારે વધારે ને વધારે જાગૃત રહેવાને પ્રભુકૃપાથી મથ્યા કરવું એ જ એનો ઉકેલ છે.

મદ્રાસ,

હરિ:ૐ

તા. ૮-૩-૧૯૫૧

ઘોર જીવનસંગ્રામ

‘જમીને ઉપર જઈને કાગળ વાંચ્યો. આખી ને આખી ધ્રૂજી ઊઠી. કાળજામાં ચીરા પડતા હોય તેવું લાગ્યું. જેમ જેમ નિશ્ચયને વળગી રહેવાનો વિચાર કરું છું, ત્યાં બીજો પક્ષ એથી ઘણા જ જોરપૂર્વક એની દલીલો ફેંકે છે. આવું મનોમંથન તો પ્રિયજનના મૃત્યુ સમયે પણ થયું ન હતું. બસ, આ જ વિષયના વિચાર આવ્યા કરે છે કે હવે શું કરવું ? જીવનવિકાસ એ શબ્દ છ અક્ષરનો છે, પરંતુ અંદર તો મહામોલું તત્ત્વ ભર્યું છે અને તે સાધવો તે પણ કેટલું બધું અઘરું છે, તે પણ હવે સમજાય છે. આજે બાને ઘેરથી બહેન માટે સાડી લેવા ગઈ હતી, અંતરના

વિચારોની ધૂનમાં મસ્ત હતી, ત્યાં બેઠાં બેઠાં એમ થયું કે બહારથી સ્વસ્થ છીએ તેમ દેખાડીને ફરવાનું અને અંદર તો ધમાલ મચવા માંડી છે. મતિ મુઝાઈ જાય એટલી ધમાલ ચાલે છે, કંઈ સૂઝ પડતી નથી. જે રીતે જીવું છું તે રીતે જીવવા હવે રાજી નથી. આજે તો મૂઢ જેવી થઈ ગઈ છું. તમારો કાગળ તો ઊભાં ઊભાં સળગાવી દે છે. નબળાઈના વિચારો પણ ઘણા ઘણા આવે છે કે મારાથી આ નહિ બને અને સાથે સાથે વિકાસના માર્ગે જવું છે, એ ચોક્કસ થતું જાય છે. મારી નબળાઈને લીધે નહિ બને તો ફરી તમને મારું મોઢું નહિ બતાવું. જીવનમાં ‘યુદ્ધ’ શબ્દ તમે શેને કહો છો, તે હવે સમજાતું જાય છે. કંઈ ચેન પડતું નથી. તમારાં થવું એ મોટી તપશ્ચર્યા છે. ગાંડી થઈ જઉં એટલા બધા વિચાર છે. ‘ઊભાં ઊભાં સળગાવી દે છે’ એ તો એવા અર્થમાં લખ્યું છે કે મનને સખત ચોટ પહોંચાડે છે અને રૂંવેરૂંવાં ખડાં કરી દે છે.’

સંકળાયેલા જીવનું સદ્ગુરુને પૂર્ણ દર્શન હોય

તારું ઉપરનું લખાણ ઘણું જ આબેહૂબ છે અને તારો તાદૃશ્ય ચિતાર નજર સમક્ષ ખડો કરી દે છે, પરંતુ એ ચિતાર તે સમયના મનની સ્થિતિ પરત્વેનો છે, પરંતુ એનાથી વિશેષ બીજું ઘણું ઘણું જાણવાનું છે. માનવીજીવનના સમગ્ર સંસ્કારની છાયા અને તેનું આકલન પ્રભુ, જેની સાથે સાંકળ જોડે છે તેની બાબતમાં કરાવ્યા કરતો હોય છે. તેથી, અમારી ધીરજનો અંત રહેતો હોતો નથી. તેમ છતાં ધીરજ રાખીને જિવ્યા કરીએ છીએ. આ માર્ગમાં અત્યંત ઉત્કટ ધ્યેય પરત્વેની અધીરાઈ અને તે સાથે સાથે ધીરજનો મેળ આપણે ખવડાવવો પડશે. મૂઢ બની ગયે નહિ ચાલે. મૂઢતા એ તો અજ્ઞાનનું લક્ષણ છે. મૂઢ દશામાં સચેતનપણું રહી શકતું

નથી. ધુમ્મસ કે વાદળાં જેમ સૂર્યના પ્રકાશને આવરી લે છે તેમ મૂઢતા મનોમંથનના ઉગ્ર વિચાર અને ઉકેલ શોધી કાઢવાનું કામ જેમ થયા કરતું હોય છે તેનામાં એટલે કે તે કાર્યના ઉકેલમાં મોટામાં મોટા વિઘ્નરૂપે છે. એટલે એવા કાળે તો વધારે સફાળા બનીને ચેતનાપૂર્વકની જાગૃતિ આપણે સેવવાની છે, તેનો ખ્યાલ રાખજો. મનોમંથનમાંથી અને ઉત્કટ વિચારોના સામસામા પ્રવાહોના સંઘર્ષણથી ક્ષણિક મૂઢતા જન્મે છે ખરી, પણ તેવી મૂઢતામાં જીવનવિકાસને પંથ પળનારો જીવ પડ્યો રહી શકતો નથી. પ્રત્યેક પળ તેના કાજે તો ઘણા ઘણા ઉપયોગની છે. સમયનો અને મળતા પ્રસંગોનો એવી રીતે જ્ઞાનપૂર્વક સમજી સમજીને તે ઉપયોગ કર્યા કરે છે, તે પણ નક્કી જાણવું. તે ઉપરાંત, તેવો ઉપયોગ કરવાને કાજે પોતાની બુદ્ધિને વધારે સૂક્ષ્મ અને સતેજ બનાવ્યા કરે છે. તેવા જીવનો વિકાસ થતો રહેવાનો છે, તે નિશ્ચિત હકીકત છે. જો એક પણ ડગલું નિશ્ચયાત્મકપણે, જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક તેને પણ ભાવના સમગ્રપણામાં ભરાઈ શકાયું તો તેમાંથી ઘણો ઘણો આત્મવિશ્વાસ પ્રગટે છે.

બાળકની રીત શીખી લો

બાળક એક ડગલું ચાલતાં શીખે છે, તેમાંથી તેને આગળ ચાલવામાં અને ચાલવાની કળામાં પ્રેરણા અને મદદ મળ્યા જ કરે છે. બાળક અનુભવની પરંપરાથી શીખ્યા જ કરતું હોય છે. એક ને એક જ જાતનો અનુભવ અનેક વાર પૂરેપૂરી એકાગ્રતાથી તે કર્યા જ કરતું રહે છે. અને એમ અનેક વાર અનુભવો કરી કરીને તે પોતાના જ્ઞાનને પાકટ બનાવતું જતું હોય છે. તેવી રીતે આપણે પણ તેમાંથી ઘણું ઘણું શીખવાનું છે.

હરિના જન કેમ મુક્તિ ના માગે

જીવનમાં અનેક પ્રકારના જુદા જુદા સ્વભાવના જીવો સાથે વર્તવાનું છે અને રહેવાનું છે. તેમની તેમની સાથે સુમેળનો ભાવ આપણે પ્રગટાવવાનો છે અને તેમ વર્તવા જતાં આપણું મન તંગ ના બને કે ખેંચ ના અનુભવે, પરંતુ ઊલટું મનની ફૂલની જેમ હળવાશ કાયમ રહ્યા કરે અને મન, ઘણું ઘણું સરળ અને સુતરું રહ્યા કરે તે પણ આપણે જોવાનું રહે છે. જો મન તંગ બનશે તો ઉકળાટ, અસમતા, અશાંતિ, ખીજવાટ, ત્રાસ, કંટાળો વગેરે બધું પ્રગટવાનું અને તક મળતાં તે શબ્દોમાં વ્યક્ત પણ થઈ જવાનું. માટે, જીવન - સમગ્ર જીવન - એ તપશ્ચર્યા છે એમ સમજીને આપણે સંસારવહેવારમાં જીવવાનું છે. તપશ્ચર્યામાં નરી શુષ્કતા છે કે માત્ર કઠણાશ છે, એ ખ્યાલ ખોટો છે. આનંદપૂર્વક અને જ્ઞાનના હેતુથી, હૃદયના ઉમળકાથી જે તપ થાય છે તેનાથી તો ફૂલની જેમ જીવનમાં પમરાટ પ્રગટે છે અને જીવન ભર્યું ભર્યું લાગે છે. અને એવું જીવન હજારો જન્મ જીવતાં છતાં પણ આનંદપ્રેરક લાગે છે. આવું જીવન જીવવાનો ખ્યાલ જો જીવતો થઈ જશે તો આપોઆપ સરળપણે સાધના થયા કરવાની છે. માટે, તેવા પ્રકારની જાગૃતિ રહ્યા કરે, તેટલું આપણે જોયા કરવાનું છે.

મરણિયો નિર્ધાર ભગવાન ટકાવે છે

મનની સ્થિતિ નિશ્ચયાત્મક, હાલ્યાડોલ્યા વિનાની રહ્યા કરે એ આપણે કરવું જ છે અને કરવાનું છે અને જીવન તે કાજે ફના થઈ જતું હોય તોપણ ભલે, એવો દૃઢ નિશ્ચયાત્મક ખ્યાલ-માત્ર ખ્યાલ નહિ પણ એવું જીવતુંજાગતું ભાન જાગી જાય તો જ

જીવનવિકાસનું કામ થઈ શકવાનું છે. હૃદયપૂર્વકના નિશ્ચયનું કામ ભલેને થોડું કે નજીવું થાય, પરંતુ ‘નિશ્ચયના મહેલમાં જ વહાલો વસી રહેલો છે,’ તે પણ નક્કી જાણવું. મરણિયો નિર્ધાર થયા વિના કશું થઈ શકવાનું નથી. જે જીવને મરણિયો નિર્ધાર થાય છે એવા જીવને નિશ્ચયના ક્ષેત્ર વિનાના અન્ય બાબતોના ઝાઝા વિચાર મનમાં પ્રગટતા હોતા નથી. તેને ઝાઝી હડોળામણ પણ થતી નથી. તેને મનોમંથન નથી થતું એમ તો નથી. નિશ્ચયને ડગાવવા અને તેમાંથી પતિત કરાવવા પોતાની જ પ્રકૃતિ અનેક સ્વરૂપે મથ્યા કરતી રહે, એ હકીકત સાચી છે, પરંતુ તે તે વેળા સામે બળ વાપરવાની કળા અને સામનો કર્યા કરીને ટકાર ઊભા રહેવાનાં હિંમત અને સાહસ તથા ધીરજ અને શાંતિ સાધકને મળતી રહે છે, એવો પણ અનુભવ અનેક સંતભક્ત જ્ઞાની આત્માઓને થઈ ચૂકેલો છે. એ ઘણું મોટું પ્રેરણાત્મક આશ્વાસન આપણને છે.

તે માટે ચોટ લાગવી જોઈએ

પૂરેપૂરી ચોટ લાગ્યા વિના નિશ્ચયમાં પાકટપણું પ્રગટતું પણ નથી. વળી, ચોટ લાગવાથી કરીને મનને પોતાની પડી રહેલી દશામાંથી હઠવાપણું બની શકે છે. મનને જાગતું કરવું કે જગાડવું એ કામ પણ સહેલું નથી. એટલે મારાં લખાણથી તને ‘ચોટ’ લાગે છે એ જાણી તારે માટે આશા તો પ્રગટે છે, પરંતુ એ ચોટની માત્રા હજી તો ઘણા ઓછા પ્રમાણમાં છે એમ અનુભવું છું. જેને ખરેખરી ચોટ લાગે અને હૃદયથી પૂરેપૂરી લાગે તેનાં પણ લક્ષણો છે. જેમ સંસારવહેવારનાં કામમાં, તે કામની ચોટ લાગે તો તેમાં તે તે કામ પૂરતો એકાગ્રપણે, કેંદ્રિતપણે, સમગ્રપણે

જીવ આપોઆપ પરોવાયેલો રહ્યા કરે છે, તેવી રીતે આ માર્ગ પરત્વેની જો તે પ્રમાણે ચોટ લાગે તો તેવા જીવનું મન તેમાં જ પરોવાયેલું રહે. આપણું મન જો તેવી રીતે વિકાસના માર્ગનું મનન ચિંતવન અને નિદિધ્યાસનમાં પરોવાયેલું રહે તો સમજવું અને માનવું કે સાચી ચોટ લાગી છે. ચોટ લાગે છે તે તો સફાળો જાગી ઊઠે છે અને જે બાબતમાં ચોટ લાગે છે, તે પરત્વેનાં કર્મમાં લાગી પડે છે, અથવા તે કર્મની ગતિમાં ચેતન પ્રગટે છે. બુદ્ધિ, પ્રાણ અને તેનો અહમ્ પણ તેવાં કર્મમાં તેને ધક્કેલ્યા કરે છે. ચોટ લાગવાથી કરીને તેની એકાગ્રતા પણ જામતી રહ્યા કરે છે અને તેની લાગણી અને ભાવના તે કર્મમાં પરોવાતી જતી હોય છે.

સર્વ કંઈ ચોક્કસ લક્ષણોથી માપો

મારા શ્રીગુરુમહારાજે મને મારી સાધનાકાળ દરમિયાન મારામાં જે જે થયા કરતું તેને તેને લક્ષણો વડે સમજવાની અને અનુભવવાની આજ્ઞા કરી હતી. લક્ષણો વડે સમજવાની ટેવ પાડવાથી કદી પણ ભ્રમણામાં પડી જવાતું નથી. આપણા વિશે કે બીજા વિશે તેવા જ્ઞાનપૂર્વકના અભ્યાસના પરિણામે કરીને કશું ઓછું કે કશું વધારે આપણે માની શકતાં નથી. જેમ જેની જેટલી યથાર્થતા તેટલા પ્રમાણમાં જ આપણાથી સ્વીકારાતું હોય છે. એટલે જે તે કંઈ તેનાં લક્ષણો વડે કરીને સમજવાનો અભ્યાસ પાડવો. ખરેખરી અને પૂરેપૂરી હૃદયમાં ચોટ લાગે એવી મારી તો પ્રભુને પ્રાર્થના છે. તો જ મનથી આડુંઅવળું નહિ થઈ જવાય અને આપોઆપ ચોટના વિષયના ક્ષેત્રને મન વળગેલું રહ્યા કરશે, પરંતુ હજી તને પૂરેપૂરી તેવી ચોટ લાગી નથી, એ પણ મારે મન

નક્કર હકીકત છે. તેથી, જો તેવી ચોટ લાગી જાય તો જ કામ પાકવાનું છે, તે પણ નક્કી વાત છે.

વૈજ્ઞાનિક જેવી ધૂન પ્રગટાવો

વળી, જેમ કોઈ વૈજ્ઞાનિક કશાકની શોધ કરવાને પ્રેરાયેલો હોય છે તો તે શોધની ધૂન તેને ચાલુ રહ્યા જ કરે છે. તે શોધના અંગેના વિચારો તેને આવ્યા જ કરે છે. આવી ધૂનમાં ઘેન નથી હોતું. આવી ધૂનથી કરીને જ્ઞાનપૂર્વકની પ્રજ્ઞા જન્મે છે. આમ કરીએ તો તો એમ થાય અને આમ કર્યું તેથી તેમ થયું, અને એમ અનેક પ્રકારના જુદા જુદા અનુભવોનાં પરિણામો ઉપરથી અનેક પ્રકારનાં અનુમાનો ઘટાવી ઘટાવીને, તે શોધના તત્ત્વને ખોળવાને મથ્યા કરે છે. ફતેહ મેળવતાં પહેલાં હજારો વાર નિરાશા તેને સાંપડે છે. છતાં તે પોતાની શોધને મૂકી દેતો નથી. તે શોધ તેને કેવી રીતે ફતેહનાં પરિણામમાં લઈ જશે તેનું પૂરેપૂરું યોગ્ય જ્ઞાન તેને હોતું નથી, તેમ છતાં અનેક પ્રકારના પ્રયોગોની પરંપરા કરી કરીને તેમાંથી મળતા જતા અનુભવોમાંથી પોતે કરવા ધારેલી શોધના પરિણામ વિશેનું જ્ઞાન મેળવ્યા કરે છે, તે કદી નાસીપાસ થતો નથી. એને અનેક પ્રકારની મુશ્કેલીઓ પણ નડતી હોય છે. એવા વૈજ્ઞાનિકને સંસારવહેવારનાં વર્તન નથી હોતાં, તેવું પણ નથી હોતું. તે બધાંની સાથે વહેવાર પણ કરતો હોય છે, પરંતુ તેની અંતરની માનસિક દુનિયા તો કોઈ જુદા જ પ્રકારની, ઓર જ રહ્યા જ કરે છે. એવું આ માર્ગ વિશેનું પણ છે અને આપણે પણ તેવા જ થવું પડશે. તેવું થયા વિના આપણાથી કશું થઈ શકવાનું નથી, તે પણ નક્કી.

ઉત્કટતા સાથે ધીરજની જરૂર

જેમ પ્રભુકૃપાથી અનુભવ્યું છે તેમ જ મારે તો કહેવાનું છે. ‘ધીરે ધીરે ચાલશે કે થશે’ એવી નમાલી વૃત્તિને ફેંકી દેવાની છે. જેમ બને તેમ ઉત્કટ વેગથી, ગતિથી, ભાવનાથી, એકાગ્રતાથી, કેંદ્રિતપણે અને સમગ્રપણે આપણે કામ કરવાનું છે. તેવું હોવા છતાં માર્ગમાં પાછા જે જે સંજોગો મળે ત્યાં ત્યાં ઊભા રહેવું પણ પડે, થોભવું પડે, ત્યાં ત્યાં અત્યંત સમતાપૂર્વકની ધીરજ પણ રાખવી પડશે. અને એવા થોભવાપણાની દશામાં પણ મનની ગતિ તો શોધના વિચારોની ધૂનમાં જ લાગી પડેલી અનુભવી શકીએ તો જાણવું અને માનવું કે આપણે કેડી ઉપર ચાલ્યા કરીએ છીએ.

સિદ્ધની સહજ સાધના

આ માર્ગની કેડીનો અંત નથી. મારી તો તને પ્રાર્થના છે કે મને કદી પણ સંપૂર્ણ માનવો નહિ અને સાચે જ સંપૂર્ણ છું પણ નહિ. જ્ઞાનનો વિકાસ તો થયા જ કરે છે, પરંતુ જીવની આધ્યાત્મિક માર્ગે અમુક કક્ષા થતાં જ્ઞાનદશાની સ્થિતિમાં, પુરુષાર્થમાં કે સાધનામાં આપોઆપનું સહજપણું પ્રગટે છે. પ્રગતિ હોવા છતાં પ્રગતિ કરવાનાં સ્થૂળ લક્ષણો ન હોય અને તેમ છતાં તે થયા કરતી હોય એવી એક પ્રકારની સ્થિતિ જન્મે છે. તેથી, પણ ઊંચી એક કક્ષામાં જ્ઞાનભક્તિ હોવા છતાં તેનાથી પણ પરનો પ્રદેશ છે એવું એને જ્ઞાન રહ્યા કરે છે. તેથી એને પોતે પૂરેપૂરો ભરેલો છે એવા પ્રકારનો કદી આત્મસંતોષ રહેતો નથી. એવાને એક પ્રકારની તૃપ્તિ રહે છે ખરી, પરંતુ એ સર્વવ્યાપી અને સમગ્રતાની નથી એવું પણ તેને ભાન હોય છે.

સાધકે તો જાગૃતિપૂર્વક પ્રયાસ કરવો

જ્યારે આપણે બધાં તો હજી જીવદશાવાળાં છીએ તો આપણી ક્યાશનો તો કંઈ પાર નથી. જ્ઞાનની દિશામાં જવું છે અને મનનાં લક્ષણો તો હજી જુદી જ દિશામાં છે ! એટલે મન જો સતત ધ્યેયની ગતિમાં રહ્યા કરે અથવા રહ્યા કરતું અનુભવી શકાય તેવી વેળા સુધી આપણે જાગૃતિપૂર્વક જાગી જાગીને મન, બુદ્ધિ અને પ્રાણને આપણા અહંકાર વડે કરીને તેમને તેમને જીવનવિકાસના માર્ગે પ્રેરાવ્યા કરવા પડશે. જતાં જતાં તે માર્ગે જ પ્રેરાવવાને કાજે બીજી અનેક દિશાઓમાંથી એને સંકેલવું પડશે. આવા પ્રકારની ટકોર રોજના વહેવારવર્તનમાં આપણે એને કર્યા જ કરવી પડશે. જે જીવને ઉપરની બાબતનું જીવતું ભાન રહ્યા કરે છે, તેનો નિશ્ચય થયો છે એમ પ્રમાણવું. જે જાગે છે તે ઊંઘી જતો નથી એવું કંઈ બનતું હોતું નથી. ઊંઘમાં પણ જાગતો હોય છે, એવો તો કોઈ વિરલ જ જીવ હોઈ શકે. એટલે જ્યારે જાગતા હોઈએ છીએ ત્યારે ખરેખરી રીતે જાગતા રહ્યા કરીએ છીએ કે કેમ તેનું પણ પૂરેપૂરું ભાન પ્રગટવું જોઈશે.

ગુરુ એટલે જ્ઞાનવાન ‘મા’

તું મને તને મદદ આપવાને અને હિંમત આપવાને લખ્યા કરે છે, પરંતુ મદદનો અનુભવ ત્યારે જ થઈ શકે કે જ્યારે તારું મન પ્રગટેલા ચેતનભાવને વિશે પ્રેમભક્તિપૂર્વકના અત્યંત આર્દ્ર અને આર્ત ભૂમિકાવાળું બનેલું રહેતું હોય. બાળક, માને પડતાં આખડતાં બૂમો પાડે છે તો મા એકદમ દોડી જાય છે. બાળક પરત્વેનું સહજ આકર્ષણ મામાં બાળકનું યોગ્ય સર્જન થવા કાજે કુદરતે મૂકેલું હોય છે, તે કંઈ જ્ઞાનપૂર્વકની પ્રગતિનું પરિણામ

નથી. એ તો કુદરતની એવી શક્તિ મામાં છે કે જેથી કરીને આ વિશ્વની પરંપરા જીવતી રહી શકે. એટલે એવી રીતે જે જીવમાં ચેતનની જાગૃત દશા છે, તેનામાં એવું પણ જ્ઞાનપૂર્વકનું, સાહજિક આકર્ષણ તેના પરત્વે પ્રેમભક્તિભાવે એકાગ્રપણે વળગી રહેલા જીવ સાથે રહ્યા કરતું હોય છે. આ હકીકત એક ને એક બે જેવી છે. એમાં કશું આમ કે તેમ નથી.

તેવા અનુભવની શરત

જો ધગધગતી તમન્નાપૂર્વકની પ્રેરણાથી તે પરત્વેની ઉત્કટ ભાવનાઓ જાગે તો તેવા તો પાસે છે, એવો અનુભવ ઘણાંઓને થયેલો છે. ઉત્કટ ભાવનાથી સર્વ કંઈ થવું શક્ય છે. ઉત્કટ ભાવનાથી શરીરે આપણે બાળક ન હોવા છતાં બાળક થઈ શકીએ છીએ, એ પણ અનુભવની હકીકત છે. એટલા માટે ઉત્તમ પુરુષના પ્રગટેલા ચેતનપણામાં આપણાં મન, હૃદય, પ્રાણ અને અહંકારની જો ઉપર પ્રમાણેની દશા પ્રગટેલી રહે તો કૃપામદદ તથા પ્રેરણા મળ્યા કરશે તે નક્કી જાણજે.

‘જેની પ્રતિ ઈચ્છા સેવી છે તે કાઢીને પ્રેમ કેળવવો પડશે. કોને માટે મોહ કર્યો છે, કોને માટે અઘટિત વિચાર ઊપજ્યો છે, કોને માટે મમતાઓ સેવી છે, આ બધું નીરખતાં અરેરાટી ઊપજે છે કે, ‘હાય હાય’ ! મેં આવું જીવન ગાળ્યું છે !’

વેર કેમ શમે ?

આવા આવા વિચારો થવા એ ઉત્તમ છે. જેના પરત્વે વેર હોય કે અણગમો હોય કે ગુસ્સો હોય તેનું સાચા હૃદયથી ખૂબ ખૂબ ભાવનાપૂર્વક તેનામાં રહેલા સદ્ગુણ અંગે અને તેનામાં રહેલા સારાપણા અંગે, જ્યારે તે વ્યક્ત કરવાની તક મળે ત્યારે

ત્યારે વ્યક્ત કર્યા કરવું અને તેમ કર્યા કરવાથી તે તે જીવ પરત્વેનાં ઈર્ષા, અણગમો, વેર, ક્રોધ, ગુસ્સો ઇત્યાદિ પ્રકારની લાગણી આપણામાંથી ઘટવા માંડશે.

સાચા પસ્તાવાનાં લક્ષણો

વીતી ગયેલા જીવનમાં અનેક પ્રકારનાં સંસ્મરણો જાગે અને તેને કરીને અરેરાટી છૂટે અને તેટલું તેમાં ને તેમાં પડી રહેવાનું બને, તે અયોગ્ય પણ છે. હૃદયમાં પસ્તાવાનો અગ્નિ પ્રગટે તે અતિઉત્તમ છે, પરંતુ હૃદયથી થયેલો કે પ્રગટેલો પસ્તાવો જીવનને એવી ને એવી દશામાં પડી રહેવા દેતો નથી. એમાંથી એ તો એને ઉઠાડે છે અને આગળ ધક્કેલે છે. સાચા થયેલા પસ્તાવાથી તો જીવનની ગતિ ઊર્ધ્વ બને છે. જે કળણવાળી દશામાં મન પડી રહેલું અનુભવેલું હોય તેમાંથી હૃદયનો થતો પસ્તાવો આપણને હાથ પકડીને બહાર ખેંચી આણે છે. જે અંગે પસ્તાવો થયો હોય તે અંગે એક પ્રકારની ઉત્કટ ઘૃણા મનમાં તે પેદા કરી દે છે કે જેથી કરીને ફરીવાર મન તેમાં પરોવાતું અટકી શકે. જે બાબતનો આપણને સાચો પસ્તાવો જાગે, તે બાબતમાં આપણું મન જો ફરીથી ન જતું અનુભવી શકાય તો પસ્તાવો પૂરેપૂરો, સાચો અને પાકો થયો છે એમ સમજવું. સાચા પશ્ચાત્તાપનું ઉપર મુજબનું લક્ષણ છે, તે સમજી રાખવું. તે કસોટી ઉપર ચડાવીને કેટલો અને કેવો પસ્તાવો થયો છે, તે અનુભવવું.

ગુરુના ટેકાની શરત

તું મને લખે છે કે ‘તમારે પૂરેપૂરો સાથ આપવો પડશે. તમારે પણ પ્રયંડ સાથ આપવો જ પડશે. તમારે ટેકે ટેકે વિકાસને માર્ગે વળી શકીશ.’ કોઈના ટેકે ચાલવાની વાત કદી કરવી નહિ.

સંસારવહેવારમાં પણ આપણે જાતે કામ કરવાને તૈયાર થઈએ છીએ અને તે કામમાં બીજાનો ટેકો લઈએ છીએ ખરા, પરંતુ જેનો ટેકો લેવો છે, એવા જીવની સાથે આપણો પરિચય અને સંબંધ હૃદયનો હોય છે. અથવા તો લાગણીવાળો કે ભાવનાવાળો હોય છે અથવા તો સાચો હોય છે ત્યાં જ કામની મદદમાં ટેકો મળી શકે છે, એવો રોજના વહેવારનો અનુભવ છે. તેથી, જેનો ટેકો લેવો છે, તેની સાથે આપણાં મન, બુદ્ધિ, પ્રાણ અને અહંકાર એ બધાંનો હૃદયપૂર્વકનો પ્રેમભક્તિભાવે જ્ઞાનપૂર્વકનો સહકાર થયેલો હોવો જોઈશે. જેનો ટેકો લેવો છે, તેનામાં આપણું મન વળી જતું આપણે અનુભવવું પડશે. આટલી એની અનિવાર્ય શરત છે. એટલું થયા વિના ટેકો કે મદદ કરવાની ઈચ્છા હોવા છતાં ત્યાં ઈચ્છા કામ લાગી શકતી નથી.

અનુત્સુક જીવમાં સંતસંસ્કાર બીજરૂપે રહે

ત્યારે એમ પ્રશ્ન થાય કે કોઈ જાગી ગયેલા જીવની ચેતનભાવની ઈચ્છા, એ પણ શું વ્યર્થ કે મિથ્યા હોઈ શકે છે ? એ વ્યર્થ કે મિથ્યા નથી જતી, પરંતુ એ જે સ્થૂળ હોય છે તેમ સૂક્ષ્મ પણ હોય છે અને કારણરૂપે પણ હોય છે. એવી ઈચ્છાને જ્યાં હૃદયનો પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વકનો સ્વેચ્છાપૂર્વકનો પૂરેપૂરો સહકાર નથી ત્યાં એવાની ઈચ્છા મહાકારણમાં વિલય પામેલી રહે છે, જેમ આખા બ્રહ્માંડનો વિલય થતાં બીજરૂપે તે તેમાં સમાઈ જાય છે તેમ.

નમ્ર સ્વાવલંબીને પ્રભુની મદદ મળે જ

અમારી ઈચ્છા તને ટેકો અને મદદ દેવાની છે, પણ એની શરત તને લખેલી છે તો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો અમલ તું કરતી

રહેજે. અને સાચી રીતે તો જો પોતે પોતાના પ્રયત્નમાં સાચો અને પ્રમાણિક હોય અને ધ્યેય પરત્વેની સાચેસાચી પ્રગટેલી ઉત્કટ ભાવના હોય તો તેવાને પોતાનામાંથી ટેકો મળતો રહે છે, તે નક્કી માનજે. જો એવા પ્રકારનું જ્ઞાનભાનપૂર્વક ચિંતવન થયા કરતું હશે તો ટેકો અને મદદ મળ્યા કરે છે, એવા અનેક અનુભવો થયા વિના રહેવાના નથી, તે માનજે. જે પોતાના ટેકા ઉપર ચાલવાનો નિશ્ચયપણાથી મક્કમ રહ્યા કરે છે અને સાથે સાથે વિનમ્ર રહ્યા કરે છે, એને પોતાના ટેકાની સાથે પ્રભુની મદદ મળવાની જ છે, એવું સમજીને જે પોતે ચાલે છે અને પોતાના પ્રયત્નમાં મશગૂલ રહે છે, તેવો જીવ બીજાના ટેકાની અપેક્ષા રાખે તે યોગ્ય પણ હોય, પરંતુ બીજાના ટેકા ઉપર જીવવાનું આ માર્ગમાં કદી શક્ય નથી. જે કોઈને પોતાને ટેકે ટેકે ચાલવાનો અભ્યાસ છે, તેવાને અભિમાન રહ્યા કરશે એવું ઘણાં કહે છે, પરંતુ તે હકીકત બરાબર નથી. આ માર્ગે જેને જવું છે તેને જો પોતાના ટેકાપણાનું અભિમાન જાગશે તો તે તેવાપણામાંથી જાગ્રત થયા વિના પણ રહી શકવાનો નથી અને જાગૃત થતાં અભિમાન ટકી શકવાનું પણ નથી. માટે, નિશ્ચિત અને નિરાંતવાળી ભૂમિકા સેવીને પોતાને ટેકે સાચી રીતે જીવન જીવવાનો આરંભ કરી દેવાનો છે. જો જવું જ છે તો પછી વિચારોની પરંપરા શેને કાજે જાગે છે ? એ તો ખોટી મનની ચાલબાજી છે. નિશ્ચયના મક્કમપણામાં તો એક પ્રકારનું ચેતનવાળું અડગપણું પ્રગટે છે. નિશ્ચયવાળો માનવી આમ કે તેમ ડગતો નથી. સાચો અને પાકો નિશ્ચય થતાં એની દિશા એક જ રહ્યા કરે છે. માટે, હવે તો આપણે પાકો મરણિયો નિર્ધાર કરવાનો છે. તને હૃદયનો સાથ

સદા મળ્યા કરશે-જો ઉપરના જેવી તારા મનની સ્થિતિ રહી તો,
તે પણ નક્કી જાણજે.

ભાવના દૂરને પ્રત્યક્ષ કરે છે

બ્રહ્માંડ સકળ ચેતનનું જ્યાં અંગ છે ત્યાં શું તેનો કોઈક એકાદ ટુકડો તેનાથી જુદો હોઈ શકે ખરો ? ભગવાનની કૃપાથી અનેકોનો ભાવ તે તે જીવમાં પ્રગટાવવાને અર્થે અથવા પ્રગટેલો અનુભવવાને અર્થે તેના અમે તો બનેલા છીએ. એટલે પ્રભુકૃપાથી અમારે તેના યોગ્ય લક્ષણમાં રહ્યા કરવું પડશે. તેના વિના ચલાવાનું પણ નથી. માટે, તું તારા પૂરતો વિચાર કરજે અને યોગ્ય પ્રકારની જ્ઞાનભક્તિયુક્ત ઉત્કટ ભાવના જેનામાં સતત એકધારી પ્રગટે છે, અને જેના વિશે પ્રગટે છે, તે તો સમક્ષ હોય તેવો પાકો અનુભવ પણ જરૂર થવાનો.

સ્ત્રીજીવનની વિશિષ્ટતા

સ્ત્રીના જીવનમાં ભાવનાનું પ્રાબલ્ય સવિશેષપણામાં છે. સકળ જગતમાં અને સર્વ પ્રકારના સમાજમાં ધર્મભાવનાને સ્ત્રીના હૃદયે ધારણ કરેલી છે. સ્ત્રીના હૃદય વડે કરીને સમાજ જીવતો રહી શકે છે. સમાજના જીવનમાં ઉત્તમ પ્રકારની સહાનુભૂતિ અને મૂઢતાયુક્ત અનેક પ્રકારની વૃત્તિઓ, લાગણીઓ અને ભાવનાઓ તથા ઊર્મિઓ, -એ જે બધું છે, તેની મૂળ પ્રેરણા તો સ્ત્રીનું હૃદય છે. એના વડે સમાજ જીવતો રહી શકે છે. ઊર્ધ્વ માર્ગની ખરી ભૂમિકા સ્ત્રીના હૃદયમાં રહેલી છે. સ્ત્રીજીવનનું માહાત્મ્ય ઘણું છે અને તેની મહત્તા અનેરી છે. સ્ત્રીજીવનના યોગ્ય પૂરેપૂરા સહકાર વિના કોઈ પાંગરી શકતું નથી. એટલે

તારે સ્ત્રીજીવનના અંગે કરીને પણ ભૂલેચૂકે લાચારી અનુભવવી નહિ. વળી, જે સ્થિતિમાં તું છે તે નિરાધારની સ્થિતિ છે, એવું પણ મનમાં લાવતી નહિ. જેણે કંઈ કશું કરવાનો નિશ્ચય કરેલો છે, તેને તેમ કરવામાં કદી પણ લાચારી લાગતી નથી. એટલે તારે પોતે સદાય મસ્ત રહ્યા કરવું અને સતત એકધારું જીવનનું સ્મરણ કર્યા કરવું.

શ્રમમહિમા

જે જે કામ મળે તે ઉત્સાહથી કર્યા કરવું અને જેમ જેમ કામ કરતી જશે તેમ તેમ તને વધારે કામ મળ્યા કરશે. તારાં...વગેરે કામ ચીંધ્યા કરશે તો તે તે વખતે કામને હૃદયના ઉમળકાથી સ્વીકારી સ્વીકારીને મનને ઉત્તમ રીતે ઘડાવાની આ બધી કૃપાતકો છે એમ સમજવું. શરીરને અને મનને ઠીક રાખવાને કાજે શરીરનો શ્રમ ઘણો જરૂરનો છે, એવું મારું પોતાનું દૃઢ માનવું છે અને તે અનુભવથી તારવેલું છે. પોતાનાથી બને તેટલો બધો જ શ્રમ જે જીવ નથી કરતો, તેવા જીવથી આ માર્ગમાં ઊંડું પ્રવેશી શકાવાનું નથી, એવી પણ મારી ચોક્કસ સમજણ છે. તેથી કરીને જેટલું અને જેમ જેમ કામ મળ્યા કરે તેમ તેમ હર્ષથી સ્વીકારી સ્વીકારીને તેને ઉત્તમમાં ઉત્તમ રીતે કર્યા કરવું અને તે કરતાં કરતાં મનમાં ભાવનાપૂર્વકનું સ્મરણ કર્યા કરવું. આપણે કામ કર્યા કરીએ તેની કોઈ યોગ્ય રીતે કદર કરે કે ના કરે તેની કદી પણ પરવા કરવી નહિ. આપણે ઘણું કામ કરીએ છીએ છતાં પણ ‘મને બધાં કશી ગણતરીમાં લેખતાં નથી’, એવું જો મનમાં થયું તો જાણવું કે આપણું મન હજી સાચી ભાવનામાં પ્રગટેલું નથી.

આપણો જ વાંક

આપણે જ્યાં સુધી આપણા પોતામાં પૂરેપૂરા રત નહિ થઈ શકીએ ત્યાં સુધી બીજાની ડખલગીરી નડ્યા કરવાની છે. આપણા જીવનમાં અને મનમાં જે બીજા ઊગે છે, તેનું કારણ તે બીજા નથી, પણ આપણે પોતે જ છીએ. એટલે બીજા તરફ જતું મન વાળીને, એને ટકોરીને, સંકેલીને, સંકોરીને વારંવાર આપણા પોતાનામાં જ એક થયા કરવું. મનના એવા ભાવને સતત ટકાવી રાખવાને પળેપળ નિશ્ચયવાળા રહ્યા કરવું.

પ્રેમભાવ એટલે પોચી લાગણી નહિ

તને ભાવભર્યા કાગળ લખું તેથી શું વળે ? પોચીપોચી રૂ જેવી લાગણીઓથી જીવન કદી ઘડી શકાવાનું નથી. અત્યારે તો સાચી રીતે મનને જગાડવાની પળ છે અને તે વેળા એવું ઢીલાપણું નહિ ચાલે, એવું જે તને સમજાયું છે, તે તદ્દન સાચું છે. અહીં વહાલ છે, ભાવ છે, લાગણી છે, પ્રેમ છે, પણ તે જીવનના ઘડતરને કાજે છે. હજી તારા પરત્વે હથોડાના ઘા કે એવા પ્રકારનો આઘાત કર્યો નથી. તેવું થાય ત્યારે પણ તે આપણા પોતાના કાંઈક આંતરિક વલણને અંગે છે અને જીવનના ઘડતર કાજે છે તેવું જ્ઞાનભાન થતું રહે તો તેવા દેખાતા હથોડાના ઘામાં કોઈ બીજા જ પ્રકારની ભાવનાનું દર્શન થાય. મારા ગુરુમહારાજના હથોડાના ઘામાં મને તો તેવો અનુભવ પ્રભુકૃપાથી થયેલો છે. જીવનમાં મેં કદી પણ કશું કલ્પનાથી માની લીધેલું નથી. પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ અને લક્ષણથી જે તે સમજ્યા કરેલું છે. એટલે તને ઉપરની હકીકત લખેલી છે અને તે મારા મનથી યથાર્થતાવાળી છે.

મસ્ત રહી જીવન પમરાટ ફેલાવો

ફરી ફરીને મારે કહેવાનું છે કે સદાયે તારા ધ્યેયની ધૂનમાં મસ્તીનો ભાવ પ્રગટાવજે અને બધાંમાં તારી સુવાસ પ્રગટે અને તારા વડે કરીને બધાંનાં જીવનમાં સંસ્કાર પ્રગટે એવું સદ્ભાગ્ય મને પમાડજે.

મદ્રાસ,

હરિ:ૐ

તા. ૯-૩-૧૯૫૧

ધ્યેયની કઠિનતાથી ના ગભરાવું

ઘણું કામ કરવાનું હોય અને મનમાં એમ થાય કે ‘અરેરે ! આ બધું કેમ કરીને થશે’ એવી કલ્પના કરવી એ જરૂરની નથી. એટલું જ નહિ, પરંતુ બેહૂદી પણ છે. જે ધ્યેયને આપણે પામવું છે, તે ધ્યેયની પૂરેપૂરી, સાચેસાચી સમજણ હોય તે અગત્યનું છે. ધ્યેય તો જેમ જેમ પાસે પાસે જતાં જઈએ તેમ તેમ તે આધું ને આધું જ જતું જવાનું-ક્ષિતિજની જેમ. તેથી, આપણે ડરવાનું કશું કારણ નથી. જે કોઈને એક ડગલું ભરવામાં આનંદ પ્રગટે છે અને એક ડગલું ધ્યેયના વિકાસના હેતુથી ભર્યા કરે છે, તેવા જીવના એક ડગલું ભરવાપણામાંથી તેનો આપોઆપ આત્મ-વિશ્વાસ કેળવાતો જાય છે. જેનામાં આગળનું એક ડગલું ભરવાનાં સાહસ, હિંમત અને વિશ્વાસ છે, તે માટેનાં ખંત અને અદમ્ય ઉત્સાહ છે, અને તે ભરતાં ભરતાં જેને હૃદયમાં થનગનતી મસ્તી અને જોમ પ્રગટે છે, તેવો જીવ અનંત ડગલાં પણ ભરી શકવાનો છે, તે નક્કી માનજે. ધ્યેયનું વિશાળપણું જાણીને ‘હાય હાય ! આ બધું કેમ થશે?’ તેમ માનવું એ તો કાયરતા જ છે, પરંતુ જે એમ વિચારે છે કે ભલેને ગમે તેવી અનંતતાવાળું ધ્યેય હોય, પરંતુ ડગલું ડગલું ભરીને જરૂર ત્યાં આગળ પહોંચી જવું જ છે,

એવી વિચારણા જેની છે તેવો જ જીવ ધ્યેયને પામી શકવાનો છે. મારા જીવનના સાધનાકાળમાં જે ધ્યેયને પામવાનું હતું, તેની રૂપરેખા ‘તુજ ચરણે’ની પ્રાર્થના દ્વારા પ્રભુકૃપાથી આલેખી લીધી હતી અને મનમાં થયા કરતી રમતને તથા ખેલને તથા મનને સંબોધવાને અને તેને મદદમાં લેવાને ‘મનને’ની રચના મનમાં થયા કરેલી, તથા કેવા કેવા પ્રકારની પ્રાર્થના કરવાથી માર્ગમાં મદદ મળ્યા કરે છે એ ‘હૃદયપોકાર’માંથી સમજાશે. કેવા કેવા રસ્તેથી તેને પહોંચી શકાય તેનો પણ સ્વસ્થ ચિત્તે વિચાર કરી લીધો હતો. ધ્યેયની મહાનતા અને દુર્ઘટતા સમજીને તેને પહોંચી વળવાને આપણે આપણામાં હોય એટલી બધી શક્તિનો ઉપયોગ કરવાનો છે અને એમ કરતાં કરતાં પ્રભુની કૃપામદદ પ્રાર્થના દ્વારા આપણે માગ્યા કરવાની છે.

સાધનાની શરૂઆત નવદંપતીના ઉછાળા જેવી

શરૂઆતમાં જ જે નાહિંમત બને છે તેનો કદી કશો દહાડો વળી શકતો નથી. ઊલટું, શરૂઆતનાં ડગલાં ભરતાં ભરતાં તો અદમ્ય ઉત્સાહ અને સાહસ સાચા સાધકને પ્રગટે છે. એની પ્રાણચેતના તો આકાશરૂપી ધ્યેયને બાથ ભરવાને થનગનતી હોય છે, એનાં વેગ અને ગતિ અપાર હોય છે. ઊલટું, શરૂઆતના સાધકનાં વેગ, ઉલ્લાસ, સાહસ, હિંમત, ધીરજ-એ બધાં, એટલાં બધાં તો તેજસ્વી બન્યા કરે છે કે એક ડગલું ભરતાં ભરતાંમાં તો તે કાબૂ બહાર બની જાય છે. તેની સાથે સાથે ઉપરના બધા ગુણોનો સુમેળ જામતો હોતો નથી અને તેમ જણાતાં તેણે એટલે સાધકે વિચાર કરી કરીને પોતાના ઉપરના કહ્યા તે ગુણોને જ્ઞાનપૂર્વક લગામ રાખવી પડે છે. શરૂઆતના પરિણીત જીવનમાં

જેવો એક પ્રકારનો કોઈ મૂઠ ઉન્માદ રહ્યા કરે છે, અને છૂપું છૂપું પરસ્પર આંતરિક આકર્ષણ પણ રહ્યા કરે છે અને એકબીજાને મળ્યા કરવાનું અને જોયા કરવાનું અને વાતો કરવાનું મન ઘણું ઘણું તલપાપડ રહ્યા કરે છે, તેવી જાતની (જોકે સાધનામાર્ગમાં તેનો પ્રકાર જુદો છે) ભાવના સાધનામાં પગલું થતાં સાધકના દિલમાં પ્રગટે છે. બીજા બધા સાધકોને આમ થતું હશે કે કેમ તે વિશે તો કશું ના કહી શકું, પરંતુ મને પોતાને સાધનાના શરૂઆતના ગાળામાં ઉપર પ્રમાણે થયું હતું તેવો ચોક્કસ અને સ્પષ્ટ ખ્યાલ છે. એટલે તને પણ તે પ્રમાણે થાય અને તેમ અનુભવી શકાય તો જાણવું કે તે લક્ષણ ઘણું સારું અને ઉત્તમ છે.

સાચો ઉદ્વેગ આગળ લઈ જાય

સાધકનું પ્રથમ લક્ષણ પ્રસન્નચિત્તતા છે. એ પ્રસન્ન-ચિત્તતાનો ઝરો સહજપણે, સતતપણે વહ્યા કરે તો જ જીવનના આડાઅવળા પ્રસંગોમાં આપણે ટકી શકવાનાં છીએ. ધ્યેય પરત્વેના માર્ગથી ઊંધી રીતે ફગાઈ જવાતાં મનમાં અરેરાટી પ્રગટવી જોઈએ, તે સાચું છે અને તેથી દુઃખ અને ચિંતા થાય તે પણ યોગ્ય છે, પરંતુ તેમાંથી ઊપજેલી અરેરાટી, દુઃખ, ચિંતા, વેદના આપણા ધ્યેય પરત્વેના માર્ગમાં વધારે ને વધારે આપણને ગોદાટી પ્રેરાવીને આગળ ને આગળ ધપાવ્યા કરવામાં જો પ્રેરાવ્યા ના કરતાં હોય તો તેવું બધું થવું તે કોઈ ભ્રામક દશાનું પરિણામ છે તેમ જાણવું અને સમજવું. દુઃખ કે ચિંતા કે વેદના કે અરેરાટી ખરેખરી રીતે થાય તો તેનું લક્ષણ એ છે કે આપણને તેવી ને તેવી સ્થિતિમાં પડી રહેવા દેતાં નથી. તેમાંથી ઊઠવાને, જાગવાને, ચેતાવવાને અને ચેતવાને આપણને મથાવ્યા કરે છે, તો જ તેવાં અરેરાટી, દુઃખ, ચિંતા, વેદના વગેરે સાચાં છે એમ માનવું.

પ્રસન્નચિત્ત કેમ રહેવાય ?

સંસારના વહેવારવર્તનમાં બીજા કોઈના વિચારોથી, વર્તનથી, વહેવારથી, બોલથી આપણા મન ઉપર કંઈ અસર થાય ત્યારે આપણે વિચારવાનું છે કે તેમાં તે વસ્તુ પરત્વેની સાચી સમજણ કઈ છે ? અને સાચી સમજણ પરત્વેની જો આપણી અજ્ઞાનતા જણાય અને જો તે તે વિષયનું આપણને દુઃખ લાગે તો તે આપણી નરી પામરતા ગણાય. આપણું તેવું થવું નીરખીને-અનુભવીને આપણે આપણા મનના વલણને ફીટકારવું જોઈએ. વસ્તુ પરત્વેની સાચી સમજણનું અજ્ઞાન જો બીજાઓનું જણાય તો તેમના અજ્ઞાન પરત્વે આપણે નારાજ થવાનું કશું કારણ નથી. જેમ આપણું અજ્ઞાન એકદમ નાશ થઈ શકતું નથી તેમ તેમનું અજ્ઞાન પણ એકદમ નાશ થઈ શકતું નથી. એટલે આપણે તેવી વેળાએ તેમાં બીજા પ્રત્યે પ્રેમાર્દ્ર ભાવનાવાળી સહાનુભૂતિને પ્રેરાવવી રહી. આમ, જો આપણે જ્ઞાનપૂર્વક વર્તતાં રહીશું તો બીજાઓનાં વર્તનવહેવારની સાથે આપણા મનમાં ચીડ, કંટાળો, ત્રાસ, ઈર્ષ્યા, અદેખાઈ, અણગમો વગેરે એવું કશું ઝાઝું ઊપજવાનો સંભવ રહેશે નહિ.

કોઈના વિશે મનમાં ગાંઠ વાળી ના લેવી

વળી, બીજા અજ્ઞાની છે, તેથી ઘણાં નીચાં છે, એવું સમજવું તે પણ યોગ્ય નથી. જે જેવું છે તેવું ને તેવું જ સદાય રહ્યા કરવાનું છે એવું કદી બનતું નથી. જે નીચું છે તેનામાં ઉપર પણ આવી શકવાની પૂરેપૂરી શક્યતા છે અને ઊંચું હોય તે નીચું પણ થઈ શકે છે. એટલે સર્વથી ઉત્તમ તો કોઈના વિશે કશું પણ ના ધારી લેવાય એ જ યોગ્ય છે.

જ્ઞાનપૂર્વકની આજ્ઞાંકિતતાના લાભ

સંસારવહેવારના ક્ષેત્રમાં અનેક પ્રકારના ભાતભાતના પ્રસંગોમાં કસોટી પણ પાકી થવાની. વળી, આપણા સંયુક્ત કુટુંબમાં મુખ્યપણે જે કર્તાકારવતા હોય અને ખાસ કરીને વડીલોની સમજણ અને સૂચના પ્રમાણે ચાલવાનું અને કરવાનું હોય, ત્યાં તો વધારે ને વધારે સાવધાન બનવાનું છે. આપણાં બધાં જ આગ્રહો, મમતા, ઈચ્છા વગેરે બધું જો આપણે ટાળવાનું હોય તો એવા વડીલોનું કહ્યું કરવામાં આપણાં બધાં મમતો, મમત્વ, ઈચ્છા, આગ્રહ વગેરે વગેરે ટાળવાનું, તે એક મોટામાં મોટું સાધન છે. તેમનાં હૃદય પ્રમાણે વર્તવામાં આપણને જ્યારે સંપૂર્ણપણે સંકોચ જતો રહે અને મનમાં તે બાબતનો કશો વિચાર પણ ના ઊપજે અને તેમ વર્તવામાં આપણાં આગ્રહો, મમતા અને એવી જીવ પ્રકારની વૃત્તિઓને ટાળી દેવાની આ એક ઉત્તમ સાધના છે, એવું જ્ઞાનભાન જો જાગી જાય તો તેવા જ્ઞાનપૂર્વકના વર્તનમાંથી જીવનની સાધનામાં ઘણું ચેતન પ્રગટી જાય. વળી, આ કરવામાં બેવડો લાભ છે. વડીલોનો સદ્ભાવ અને પ્રેમભાવ અને આપણા પરત્વેની શુભ લાગણી તેમનામાં પ્રગટે છે અને તેમની ભલી લાગણી તથા સહાનુભૂતિ પણ આપણને સાંપડે છે. આ બધું આપણને ઘણું ઘણું મદદકર્તા થઈ પડે છે અને આપણને ઘણી સરળતા મળ્યા કરે છે.

સંયુક્ત કુટુંબની ભાવના

સંયુક્ત કુટુંબની ભાવનાને જો આપણે સાચી રીતે સમજતાં હોઈએ તો તેમાં ઘણા ગુણો કેળવવાની તક મળ્યા કરે છે. ઘણી વ્યક્તિઓનાં સ્વભાવ અને માનસ જુદાં જુદાં હોય છે. તેથી,

તેમની સાથે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો સુમેળ સાધવાનો સહૃદયતાથી પ્રયત્ન કર્યા કરતાં હોઈશું તો જીવનવિકાસ કાજેની ભૂમિકા કેળવાતી જવાની છે. સહનશીલતા, બીજાઓને સહાનુભૂતિપૂર્વક સમજવાની કળા, બીજાના વિચાર અને મત પરત્વેની સહિષ્ણુતા વગેરે ગુણો જીવનમાં વધારે ને વધારે જીવતા થતા જવાના છે. વડીલો પરત્વેનો હૃદયનો આદરભાવ અને પ્રેમથી ઉત્તમ પ્રકારની ભાવના આપણા હૃદયમાં નહિ હોય તો તેમનાં સૂચનોનો અથવા તો તેમના કહેવાનો સાચો મર્મ અને તેનું હાર્દ આપણામાં પૂરેપૂરું ઊગી શકવાનું નથી.

સર્વ પ્રત્યે સદ્ભાવ રાખો

કોઈનું પણ કહ્યું કરવામાં તેમની પરત્વેનો-સ્વીકારવાની ભૂમિકાવાળો-હૃદયનો સદ્ભાવ માગી લે છે. આમ, જ્ઞાનપૂર્વક વર્તવા જતાં આપણે સંપૂર્ણપણે શૂન્ય બનવું પડશે. તે બન્યા વિના ચાલે તેવું પણ નથી તો પછી તેમ થવા તરફનું આપણું પૂરેપૂરું હૃદયનું લક્ષ જાગી જવું જોઈશે. વળી, આમ વર્તવાનું થતાં આપણી કોઈ કદર ના કરે તેની પરવા નથી, પણ આપણે સમજપૂર્વક જાણીબૂજીને સર્વ કોઈની કદર કરતાં થઈ જઈએ તેની તો સોએ સો ટકા પરવા આપણે રાખવાની છે. બીજાઓ પરત્વેનો સદ્ભાવ અને તેમનામાં રહેલા સારા ગુણોની પરખ અને તેમના વિશેની તેમના પરત્વેની આપણી સમજપૂર્વકની હૃદયની મમતા દિલમાં જાગી હશે તો જ આપણામાં સદ્ભાવ અને સદ્ગુણ વિશેની ચોટ લાગવાની છે. જેણે સદ્ગુણોને જીવનમાં પ્રગટાવવા છે, પ્રગટાવવા છે એટલું જ નહિ પણ કામ કરતા કરી દેવાના છે, એવા જીવને સદ્ભાવ અને સદ્ગુણ

પરત્વેનું લક્ષ-ચિંતન જીવન પરત્વેના સકળ વર્તનવહેવારમાં જો નહિ રહેતું હોય તો તેવો ભાવ અને તેવા ગુણો આપણામાં ખીલી શકવાના નથી, તે નક્કી જાણજે. પ્રેમની ભાવનામાં એક જ પક્ષ છે. મીરાંએ એવો પ્રેમ કરી જાણ્યો. નરસૈયાએ પણ તે ગાઈ જાણ્યો અને અનુભવી જાણ્યો. અનેક સંતભક્તોએ તે પ્રમાણે વર્તી બતાવ્યું છે. તેઓને જગત પરત્વે કે સંબંધીઓ પરત્વે અવગણના કે તુચ્છકારની વૃત્તિ ન હતી. તેઓને જીવનમાં પોતાના ભાવ પરત્વેનું એટલું બધું ઉત્કટપણું, એકાગ્રતા, કેંદ્રિતતા, સમગ્રપણે પ્રવર્તતાં હતાં કે જેથી આગળપાછળનું બીજું બધું તેમને મન શૂન્યવત્ થયા કરતું. સર્વ પરત્વેનો તેમનો સદ્ભાવ તેમના જીવનમાં વ્યક્ત થયેલો હતો. તેથી, આપણે બધાંની સાથે સદ્ભાવથી જ્ઞાનપૂર્વક વર્તવાનું છે અને તેમના તેમનામાં રહેલા સારા ગુણોનું આપણને ભાન થાય એવી ભાવના સેવવાની છે. એમ જો આપણો અભ્યાસ જીવતો થયા કરશે તો જ આપણી સુમેળની ભાવના સાચી રીતે જીવતી થવાની છે તે જાણજે.

લેખકના સદ્ભાવનું સુફળ

તને એક દાખલો આપું. નડિયાદમાં હું, હરિજન સેવાનું કામ કરતો હતો. પૂજ્ય બાપુજીના જન્મદિવસે સહભોજન સારુ નડિયાદના ઘણા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોને નોતરેલા. ભજન વગેરે હતાં. સૂકા નાસ્તાનો પ્રબંધ કરેલો. તેમાં ગામના ઘણા પ્રતિષ્ઠિત આગેવાનો આવેલા હતા. બીજે દિવસે વણિક જ્ઞાતિ ભેગી થઈ અને તેમાં ભાગ લીધેલાઓને જ્ઞાતિ બહાર મૂક્યા અને એમ બે તડ પડ્યાં. મને પણ જ્ઞાતિ બહાર મૂકવાનો ગુસપુસ પ્રયાસ

થયેલો, પરંતુ બધાંની સાથે મારો મેળ હોવાથી ઊંહાપોહ થયો છતાં તેમ કરવાનું કોઈનું હૃદય ચાલ્યું નહિ. જે તે બધા વડીલોને પ્રેમપૂર્વક નમ્રપણે પ્રણામ કરતો અને તેમના પરત્વે સદ્ભાવ દાખવ્યા કરતો, તેનું એ પરિણામ નીવડ્યું. આ રીતે જ્ઞાનપૂર્વક વર્તવાનું બનતાં ઉત્તમ પરિણામ તો એ નીપજે છે કે આપણાં સ્વભાવ અને પ્રકૃતિમાં ઘણો જ ફરક પડ્યા કરે છે.

બહારની સાધના કેવી હોય ?

આવા સમજપૂર્વકના વર્તનને તો સાધનાનો હું **Practical-** વહેવારમાં ઉપયોગમાં આવે એવો-પ્રકાર ગણું છું. સાધના જેટલી આંતરિક પ્રકારની અને પ્રમાણની પણ છે, તેટલી જ ઉપરની રીતે બહારથી વહેવારુ પ્રમાણની પણ છે. એટલે ઉપર પ્રમાણે આપણે આચરવાનું છે, તે જાણજે. જીવનમાં જ્યારે જ્યારે કોઈના તરફનું કંઈ સૂચન મળે ત્યારે ત્યારે તેના બે ભાગ પાડી દેવા **Essential or non-essential** - ઉપયોગનું કે બિનઉપયોગનું. જે જે કંઈ કહેવા-કથવામાં આવે કે સૂચવવામાં આવે અને જે કરવામાં કંઈ કશો ગેરલાભ ન હોય એટલે કે ભાવનામાં ક્ષતિ ન ઊપજતી હોય, જે કરવામાં કશો વાંધો ના હોય તેવું તો એકદમ સ્વીકારીને તુરતાતુરત કરી જ દેવું. સાધારણ રીતે નાની નાની બાબતોમાં કરવા કે ના કરવાપણામાં મનનાં આગ્રહ, મમતા, આસક્તિ વગેરેનું દર્શન કે વ્યક્તપણું થયા કરતું હોય છે. એટલે આપણે આપણાં આગ્રહો, મમતા, મમત્વ, આશા, ઈચ્છા વગેરે બધું જો છોડવું હોય તો બીજાઓનું કહ્યું માનવામાં અને સૂચનાઓ સ્વીકારવામાં આપણા હૃદયની ઉમળકાભરી તૈયારી જાગેલી હોવી જોઈએ, પરંતુ તે તે સાથે તે

કાર્ય આપણે કેવા ભાવથી અને કેવા હેતુથી કરીએ છીએ, અને તેની જાગૃતિપૂર્વકની સમજણ તે તે કરતી વેળા આપણામાં કેવી અને કેટલી જીવતીજાગતી હોય છે, તેના ઉપર તે કર્મનાં પરિણામોનો સાચે આધાર રહેલો છે. આ બધું લખાણ તને લખું છું, તે પ્રમાણે જો આચરી શકીશ તો બેડો પાર છે એમ સમજજે. પ્રભુકૃપાથી આ જીવનું તેવું વર્તવાનું બને છે. નિકટના પરિચયમાં આવેલાંઓને પૂછી જોઈશ તો ખબર પડશે.

કુંભકોણમ્, હરિ:ૐ તા. ૧૦-૩-૧૯૫૧
 આજે અમે બધાં કુંભકોણમ્ આવી ગયાં છીએ અને આજે સાંજે ટ્રિયિ જઈશું અને સોમવારે અત્રે પાછાં આવી જઈશું. મદ્રાસના ત્રણ લાંબા પત્રો તને મળ્યા હશે. પાતળા કોરા કાગળો આજે અલગ બુકપોસ્ટથી તને મોકલાવ્યા છે, તેનો હવે લખવામાં ઉપયોગ કરજે. જેથી, ટિકિટો ઓછી ચોડવી પડશે.

સદ્ગુરુની મમતાઓ

અહીંના આશ્રમનું સ્થળ મને તો કોઈ હૃદયનાં સ્વજન જેટલું જ વહાલું છે. અમને તો મમતા ઇત્યાદિ પણ છે. તેથી, અમે કદી અમારી જાતને આવા છીએ કે તેવા છીએ એવું કહેતા નથી. અમારે તો સાધનરૂપે શક્તિ તરીકે તેનો ઉપયોગ છે. વૃત્તિ એ શક્તિસ્વરૂપ છે, એમ અનેકવેળા મોઢેથી બોલ્યા કર્યું છે, તે અમારે મન હકીકતરૂપે છે. એટલે આ રળિયામણા સ્થળમાં અમારે રમવાને માટે, આનંદવિહાર કરવાને માટે આ બધી વૃત્તિઓ અમારા હૃદયમાં રહેલી હોય છે. જો સ્થૂળ વિશે એવું હોય તો જીવતાજાગતા વિશે હોય તેમાં નવાઈ શી ! પરંતુ જે જીવ પોતાના

જીવનવિકાસનું જ્ઞાનભાન સતત રાખ્યા કરે છે અને અમારામાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકાર આદિ પરોવીને જિવ્યા કરે છે, તેવો જીવ અમને જગત કરતાંય વહાલો છે. જીવનમાં અને સંસારમાં જે કંઈ છે તે આપણે લીધે છે. એટલે આપણે જો આપણા સ્વરૂપમાં પ્રગટીએ તો જગતમાં પ્રગટેલાં છીએ એ નિશ્ચિત હકીકત થાય. જેને બનવું છે અને તેવું દિલ થયું છે એ બન્યા વિના બેસી કેમ રહેવાનો ? માટે, જાગૃત રહીને ભગવાનનું નામસ્મરણ બસ કર્યા જ કરવું.

કામ લેવા માટેના ગુણો

પુત્રીના અભ્યાસમાં બને તેટલી કાળજી રાખવી એ આપણો ધર્મ છે. તેનું શરીર સહન કરી શકે તેટલી મર્યાદા લગી જે બને તે કરવું. હૃદયમાં જે કોઈની પાસેથી કોઈ પણ પ્રકારનું કામ લેવું છે, એની પરત્વેનો તે તે કર્મને યોગ્ય નિરાગ્રહવાળો, મમતાયુક્ત, સહાનુભૂતિવાળો પ્રેમભાવ પ્રગટ્યા વિના કશું થઈ શકવાનું નથી. બાળકના જીવનની અને તેના સંસ્કારની જવાબદારી જરૂર માતાપિતાની છે અને પુત્રીને અંગે તું જેટલું ધ્યાન રાખશે તેટલું ઉત્તમ છે, પણ કોઈ વાતે બળાત્કાર કરવો નહિ.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૫-૩-૧૯૫૧

હસતે મુખે યજ્ઞમાં હોમાઓ

તને જાણી જોઈને કાગળો લખેલા નથી. કામ હોય અને ના લખું તે પણ સમજી શકાય. ૧૯૪૨ની આખરમાં મુંબઈમાં પૈસા ઉઘરાવવાનું (હરિજન સંઘ કાજે) ઘણું કામ રહ્યા કરતું હતું અને ઘણી રખડપટ્ટી હતી છતાં...ને પાનાં ભરીને કાગળ લખ્યા કરતો,

પરંતુ મને તારી સ્થિતિનો ખ્યાલ છે. તારા કાગળો વાંચીને તારી ભાવનાની સમજણ પડે છે અને કદર પણ થાય છે. જીવતાજાગતા પ્રાણીને કસાઈ (આપણી સમજણથી) નિર્દયપણે કાપી નાખે છે, તેવી રીતે આપણે અનેક રીતે સમજી સમજીને કપાવાનું છે. અને તે કપાવાની વિધિમાં આપણા હૃદયનાં ઉમળકો, ઉમંગ, ઉલ્લાસ, ધીરજ આદિ અનેક ગુણોને જીવતા કરીને અથવા તો જીવતા રહ્યા કરે એમ વર્તવાનું બન્યા કરે તો જ તે આ માર્ગ કાજેની ઉત્તમ વાત છે.

સહજ સાવધાન થતાં બધું મળે

હૃદયનો પ્રેમભાવ પ્રગટે તો તો કશો વાંધો આવવાનો નથી. અને મહાન જણાતું કર્મ-એ કર્મ મહાન હોવા છતાં અને મુશ્કેલ હોવા છતાં-આપણા કાજે તેવી સ્થિતિનું ત્યારે એ રહેતું નથી. જીવનનું એક પાસું નથી પણ અનંત પાસાં છે. તે સર્વ પાસાંઓમાં આપણી સમજણ આપણા આદર્શોની અપેક્ષાએ યોગ્ય પ્રકારની રહ્યા કરે એવી સહજ સાવધાની આપણામાં પ્રગટવી જોઈશે. અને જે કંઈ સાધન છે, તે સાધન તો તેવી અંતરની સમજણ પ્રગટાવવાને કાજે છે. એટલે આપણો હેતુ લક્ષમાં રાખીને જે તે કંઈ કરીએ તેમાં એનું ચેતનાસ્મરણ અંતરમાં જાગતું રહે તો આપણું ઘડતર જરૂર થયા કરવાનું.

જે કંઈ થાય તે આપણે શ્રીભગવાનને પ્રાર્થનાભાવે અને આત્મનિવેદનભાવે-આર્ત અને આર્દ્રભાવથી-પોકાર પાડ્યા કરીએ તો એ જે શાંતિ આપશે તેવી શાંતિ કોઈ આપી શકનાર નથી.

ગુરુવચન ક્યારે અને કેમ સ્વીકારવું

તને મેં જે જે કાગળો લખ્યા છે, તે કાગળોમાં તારા ત્યાંથી લખાયેલા કાગળોના જવાબ મળી જ ગયેલા છે. મારા અંગેનું કશું પણ-અનુભવ વિના કે માન્યતા-કલ્પનાથી માની લેવાનું નથી, પણ એની નક્કરતા સ્વીકારી શકાય એટલું દિલમાં લાગે તો જ તે સ્વીકારવું. ‘સ્વીકારવું’ એનું નામ કહેવાય કે જે સ્વીકારાયા પછી તેમાંથી પાછું હઠી જ ના શકાય. એટલે લાગણી અને આવેશથી કશું માની લેવું નહિ એવી મારી તને ફરી ફરીને વિનંતી છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૬-૩-૧૯૫૧

શ્રદ્ધા નક્કર અનુભવથી બંધાય

તારા તા. ૧૨ થી ૧૪ સુધીના કાગળ મળ્યા છે. મારા કાગળમાંથી તને તારી પોતાની માનસિક પરિસ્થિતિનો અને સંજોગનો આબેહૂબ ચિતાર લાગી જાય છે, તે ઘણી જ ઉત્તમ હકીકત છે, પરંતુ તે હકીકત તેની વાસ્તવિકતામાં જ અનુભવાયેલી હોય અને તેની પાછળ કલ્પના ના હોય તો એટલી હકીકત પણ વિશ્વાસ જગાડવાને અને વિશ્વાસ જીવતો કરવાને પૂરતી થઈ પડે.

સદ્ગુરુ પોતાના વર્તનનો ખુલાસો નયે આપે

‘અમારા વિશે અમારે કશો દાવો કરવો નથી, પરંતુ તને અમે બધી રીતે સમજાવવાની માથાકૂટમાં કદી પડી શકવાના નથી, તે પણ નક્કી માનજે.’ (આ બાબતમાં) તેં મને પુછાવ્યું તે

યોગ્ય કર્યું છે. તારી સાથે અમારે કેમ લખવું, કેમ રહેવું, કેમ વર્તવું એ બધું કંઈ કહી કહીને થતું હોતું નથી, અને મારું કશું ઠેકાણું પણ હોતું નથી અને તેથી કરીને સામાવાળા જીવમાં મારા અંગેની યોગ્યતા અથવા અયોગ્યતા વિશેનો, વિશેષે કરીને અયોગ્યતા વિશેનો ખ્યાલ પણ જાગવાનો પૂરો સંભવ રહે છે. તેવી વેળા મનમાં સગડગ પણ જાગે અને આપણો આધાર અને પાયો હાલી પણ જાય એવું પણ બને છે. તે વખતે તું મને સમજાવવાનું કહે તો તે તારા માટે અયોગ્ય છે એમ કહેવાનું નથી, પરંતુ મારે સમજાવવું પડે અને એવી માથાકૂટમાં ઊતરવું પડે એ જ મને તો અઘટિત લાગે. માટે, એવો કોઈ પ્રસંગ પડે તો ઉપરની હકીકત તને જણાવી દીધી હોય તો તે ઘણું ઉત્તમ. હું તને કંઈ બોલાવવા આવ્યો નથી. મારે કેમ ચાલવું, કેમ વર્તવું, કેમ કહેવું અને કેમ લખવું એ મારી પોતાની વાત છે. તેથી, તું જો તારા પોતાના હૃદયના પ્રેમભક્તિભાવથી આવી હોય તો, અને જીવનના ઘડતરના વિકાસ કાજેની સાચી તમન્ના જાગી હોય તોપણ-અથવા તો આ જીવમાંના ચેતનપણા વિશેની પૂરેપૂરી સમજણ ના હોય તો-અથવા તો આપણી પોતાની માનસિક ભૂમિકા અને સમજણ વડે કંઈ કંઈ ધારવાનું અને માનવાનું બને તો-તે પહેલાં મારે તને ચેતવવી ઘટે. સાધારણ રીતે હું સમજણ નથી આપતો એવું નથી બનતું, પણ આમ જ વર્તું એવું કશું ચોક્કસ ધારાધોરણ નથી.

મારા કાગળમાંથી તારી બાને કે બીજા કોઈને વંચાવવું હોય તો તે જરૂર વંચાવજે, પણ ક્યો ભાગ વંચાવવો તેનો વિવેક તારે પૂરેપૂરો રાખવો.

લેખકની પત્રલેખનની સવિશિષ્ટ રીત

લખતી વખતે હું તો કશું વિચારી વિચારીને લખતો નથી. તને મારા મનના તપ્તા સામે રાખી જેમ સ્મૃતિ જાગે તેમ લખાવ્યે જઉં છું. એટલે ક્યું વંચાવવું અને ક્યું ના વંચાવવું તેનો વિવેક તારે કરવાનો છે. આ કાગળો તારા ઘરમાંથી બીજા બધાં વાંચે તે અંગે મારે હરકત તો નથી, પણ તારા જેટલી ભાવના બીજા વાંચનારામાં ના હોય તો તેમને તે લખાણની વસ્તુનું હૃદય હાથમાં જ ના આવે અને સૂલટાનો ઊલટો અર્થ પણ થાય.

ગુરુ સાથેનો સંબંધ સર્વશ્રેષ્ઠ છે

મારી સાથેનો તારો સંબંધ જગત ઉપરની સર્વ પવિત્રમાં પવિત્ર ભાવનાઓ કરતાં પણ વિશેષ પવિત્ર છે. એ પવિત્રતા એ તો ભગવાનનું અંગ છે અને ઉત્કટ ભાવનાને આકાર પમાડનારું ઉત્તમ સહજ સાધન છે. આપણાથી કદી એમાં ક્યાંય ડાઘો ન બેસે અને આપણી ભાવના સર્વ પ્રકારે સર્વોચ્ચ અને સર્વોત્તમ રહે એમાં જ જીવનની ઉત્તમ કળા અને શોભા છે. અને તેથી કરીને આપણાં મન, હૃદય, પ્રાણ, ચિત્ત અને અહમ્ને કોઈ જીવની જાગી ગયેલી ચેતનામાં પ્રેમભક્તિજ્ઞાનભાવે જો આપણે પૂરેપૂરાં પરોવી શકીએ તો બધાંય કરણોનો મેલ વહેલો નીકળી જાય છે, તે જાણજે. હૃદયની ભાવના એ કલ્પના નથી પણ નક્કર હકીકતની વાત છે. ગઝલના ઢાળની એક લીટી આ મુજબની છે:-

‘હૃદયના ભાવસાગરની, ઊછળતી છોળ પર છોળો’

હૃદયના ભાવસાગરની એવી છોળો જ્યારે જીવનમાં ઊછળે છે અને એવી છોળો ઊછળતી હોય એવી પળના સમયે જો તેને

ધ્યેયના હેતુ પરત્વે આકાર પમાડવાની સમજણ આપણામાં જાગતી રહી શકે તો ઘણું ઘણું થઈ શકે.

ભક્તિની વ્યાખ્યા તથા તેનાં સુફળ

ભાવના અને ભક્તિ પ્રગટ્યા વિના જે જે કંઈ કરતાં હોઈએ તેમાં ભાવનાનો પ્રવેશ થયો ન હોવાથી ભાવનાનું ઘન સ્વરૂપ બની શકતું નથી. જ્ઞાનપૂર્વકનાં પ્રેમભક્તિ પ્રગટી શકે તો જ મનનો તાગ સરળતાથી એકાગ્ર ભાવે મળી શકે. જેમ કશું ચોડવાને ગુંદરની જરૂર રહે છે તેમ મનને ભગવાનમાં લગાડવાને ભક્તિ છે, પણ ભક્તિ એટલે ઘેલછા નહિ. ભક્તિ તો જ્ઞાનપ્રેરક છે. ભક્તિ પ્રગટતાં જીવનનાં અનેક પાસાંઓની યોગ્ય સમજણ આપણામાં જાગે છે, બુદ્ધિની ઘણી સૂક્ષ્મતા થાય છે, સર્વ પ્રકારની શુદ્ધિનું યોગ્ય ભાન પ્રગટે છે. પોતાના વિશેની યોગ્ય અને અયોગ્ય ભાવના અને વૃત્તિઓની પૂરેપૂરી સમજણ જાગી જાય છે. આપણી વિવેકશક્તિ સૂક્ષ્મથી સૂક્ષ્મ થતી જાય છે અને આપણે આપણને પોતાને વધારે ને વધારે સમતાપૂર્વકનું નિરીક્ષણ કર્યા કરીને સમજતાં થતાં જઈએ છીએ. જે કોઈ પૂરેપૂરો પોતાને સમજતો બની ગયો છે, તેને બીજાને સમજી જતાં વાર નથી લાગવાની. વળી, સર્વ કોઈ પરિસ્થિતિમાં અને સર્વ પ્રકારના સંજોગોમાં કોઈનાથી કદી જો અટવાવાનું બને છે તો તેનું મૂળ આપણામાં રહેલું છે અને આપણી તેવી ભૂમિકાને અંગે થતું હોય છે, તેવી જ્ઞાનપૂર્વકની સમજણ આપણામાં પ્રગટે છે. ભક્તિ જાગ્યાથી અડગમાં અડગ નિશ્ચળતા અને નિશ્ચયનું અતૂટ બળ આપણામાં પ્રગટતું આપણે અનુભવી શકીએ છીએ. એટલે જ્ઞાનપૂર્વકની પ્રેમભક્તિ પ્રગટે તો આપણે સર્વ કંઈ કરી શકીએ.

ભક્તનાં લક્ષણો

ધુરંધર પંડિતો, વિદ્વાનો, આચાર્યો, મહંતો, સાધુસંન્યાસીઓ અને તે અંગે અનેક પ્રકારનાં 'ભાષણ' આપનાર જીવો ભક્તિ વિશેનું પૂરેપૂરું સાચું જ્ઞાન ધરાવતા નથી, એવું મારું પોતાનું અંગત માનવું છે. જેનામાં ભક્તિ છે તે કદીયે નમાલો બની શકતો નથી. તેનાં શૌર્યને, સાહસને, હિંમતને, ધીરજને અને સહનશીલતાને કોઈ પડકાર આપી શકે એમ નથી. ભક્ત કદી હારતો હોતો નથી. વિકાસના હેતુના ધોરણે તે કદી પાછો પડતો જણાય, પણ એવા પાછા પડવામાંથી તે એકદમ જાગી જાય છે. જે કોઈ જીવને પોતાના ધ્યેય પરત્વેનું જીવતુંજાગતું ધ્યાન પ્રગટેલું છે, તેના જીવનમાં તેનાથી કદી ભૂલ થતી નથી એવું તો નથી, પરંતુ એવી થતી રહેતી ભૂલોમાંથી તે એકદમ શીખી લે છે. ભૂલમાંથી તો તે જ્ઞાન મેળવે છે અને ઉચ્ચ પ્રકારની સમજણ મેળવે છે. એટલે જે કંઈ કર્યા કરીએ તેમાંથી બોધ, પ્રેરણા મળ્યા કરે તો જાણવું કે આપણામાં ભક્તિ જાગવા માંડી છે. જેનામાં ભક્તિ જાગે છે, તેને કોઈ પરત્વે વેર નથી, કોઈ પરત્વે તુચ્છકાર નથી. સર્વને તે પોતાનામાં જુએ છે અને સર્વમાં પોતાને જુએ છે. જોકે એ તો ઘણી આગળની હકીકત છે, તેમ છતાં એવી ભાવનાની શરૂઆત એનામાં થવા માંડી જાય છે.

માતા, પથ્થરમાં પણ પ્રાણ પ્રગટાવે. એટલે જો ભક્તિની ભાવના પ્રગટે તો સર્વ કંઈ સુલભ છે અને તારાથી તે શા માટે ન થાય ? સ્ત્રીહૃદયમાં રહેલી ભાવના એ તો અમોઘ શક્તિ છે, તેમના હૃદયની ભાવનાએ તો ધર્મને ધારણ કરેલો છે, તેમના વડે કરીને તો સમાજની ધર્મભાવના આજે થોડીઘણી પણ ટકી રહેલી

છે, એમણે જ સંસારને નભાવ્યો છે. જેવું માતાનું હૃદય, તેજસ્વિતા અને શક્તિ, તે પ્રમાણે અમો બધા પાકતા હોઈએ છીએ. માતાનું હૃદયસ્થાન અને એનો ખોળો એ તો અમારા જીવતરનું અમૃત અને ભગવાનની લીલા-અમૃત જેવાં છે. માતાની બરોબરી આ જગતમાં કોઈ કરી શકે તેમ નથી. માના હૃદયની ભાવના ભલેને સંસારી હોય અને તે ભલેને શુષ્ક પ્રકારની વ્યાવહારિક હોય, તેમ છતાં છોકરાંની સાથે માનો જેવો દિલનો તાર જોડાયેલો છે તેવો કોઈનો રહી શકતો નથી. માતામાં એ શક્તિ કુદરતે સહજપણે મૂકેલી છે. જેથી, વિશ્વમાં તેવો યજ્ઞ અનંતપણે ચાલી શકે. તેથી, જો આપણે સાચી રીતે માતા બની શકીએ તો પથ્થરમાં પણ પ્રાણ પ્રગટાવી શકીએ.

સાધનામાં પ્રગતિ કેમ થાય ?

મારી તો તને મદદ કરવાની ઉમેદ છે. ઉમેદ તો શું પણ ભગવાન પરત્વેની ચેતના, જે કોઈ મળે તેનામાં જાગે એવી અમારી તો ઉત્કટ ઝંખના છે, પરંતુ જીવનમાં આ માર્ગ પરત્વેની ભાવનાનું પરિશીલન અને અનુશીલન સતત એકધારું થયા વિના કશો ઝાઝો આમાં ચંચુપ્રવેશ થવાનો નથી, તે નક્કી જાણજે. મારી મદદ કેવી રીતે મળે, તે તો તને લખી ચૂક્યો છું. તે રીતે અનુભવી જોજે અને ખાતરી પણ કરી જોજે. જો તને એવો અનુભવ અને ખાતરી પ્રભુકૃપાથી થશે તો શ્રદ્ધાવિશ્વાસ જીવતાં થવામાં ટેકો મળશે. અનુભવ થવાથી પૂરેપૂરાં શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ પ્રગટી જાય છે અને સોળેસોળ આની જીવતાં બને છે એમ પણ બનતું હોતું નથી. એટલે આપણી પોતાની આ અંગેની સમજણ જેટલી વિસ્તારપૂર્વક અને યોગ્ય પ્રકારની થયા કરે, તે પણ

જરૂરનું છે. ક્યાંય કશા વિશે આંટીઘૂંટી ના રહે અને જીવસ્વભાવનું સર્વ કંઈ હોય તેને મૃત્યુ પમાડીને આપણે નવજીવન ફરીથી પ્રાપ્ત કરવાનું છે, તે જાણજે. સગાંવહાલાં, સહોદર એ બીજા કોઈ નથી, પણ આપણે પોતે જ છીએ. આપણે પોતે જો આપણને પોતાને કામ ચીંધીએ તો આપણા પોતા સાથે આપણે જેવી સ્થિતિમાં રહીએ કે વર્તીએ, તેવી રીતે બીજા સાથે વર્તવાનું છે, બીજાનો દોષ લાગે ત્યાં આપણે ચેતવાનું છે.

જાગૃતિની અગત્ય

જીવ જ્ઞાનને પામે તે વેળા કોઈ જીવની પ્રકૃતિ તેના અસલ આકારમાં નથી જણાતી તેવું હોતું નથી, પરંતુ જ્યાં સુધી આપણી તેવી સ્થિતિ થઈ નથી ત્યાં સુધી બીજાને સમજવાની કે તેનામાં દોષ જોવાની વૃત્તિ જાગતાં આપણે એકદમ સભાન ચેતી જવું અને આપણે પોતે આપણા મનને મઠારવું. તેવી સ્થિતિમાંથી મનને સંકેલી લેવું અને તેને ટકોરવું. જ્ઞાનપૂર્વકની જાગૃતિ વિના આવું થઈ શકવું દુર્લભ હકીકત છે, પરંતુ કલ્પના એક વાત છે અને ભાવના બીજી હકીકત છે. એટલે જેવું કંઈ થવું છે અને જે પ્રકારની યોગ્ય સમજણ અને યોગ્ય વર્તનની મિલાવટ તે સાથે એટલે કે જ્ઞાનભક્તિની સાથે આપણે જે કરવાની છે, તેનું ભાન આપણને જાગવું જોઈશે. સર્વ કંઈ કરતાં કરતાં કે કોઈ સાથે વર્તવાનું થતાં આપણા મનમાં જો જીવતુંજાગતું ભાવનાપૂર્વક સ્મરણ રહ્યા કરે, કરશે તો કશો વાંધો આવવાનો નથી, તે નક્કી જાણજે.

રામબાણ વાગે તો વાગબાણ ન કઠે

આપણે જો ખૂબ ઉલ્લાસવાળાં મનના વલણમાં હોઈએ તે વેળા કોઈક કંઈ આડુંઅવળું ચીડ ચડે તેવું કહે તો તે વેળા આપણે

એકદમ અકળાઈ જતાં નથી અને સ્વસ્થતાથી શાંતિ રાખી શકીએ છીએ. અત્યંત ઉલ્લાસ અને આનંદમાં મન હોય તે વેળા કોઈ આપણને ઉકળાટ, ત્રાસ કે સંતાપ થાય તેવું કહે તો તે ઝાઝું (માઠું) લાગતું નથી, પરંતુ મન કંટાળેલું હોય અને વિચારોની અમૂઝણ અને અકળામણમાં અટવાઈ પડેલું હોય અને કોઈ ગૂંચની ગડમથલમાં આવી પડેલું હોય અથવા મનની એવી દ્વિધા સ્થિતિમાં કોઈક આપણને એવું કહે તો આપણે એકદમ ઝટ અકળાઈ ઊઠીએ છીએ અને ભભૂકી ઊઠીએ છીએ. આ તો સમજી શકીએ તેવો આપણો અનુભવ છે. આ ઉપરથી મારું કહેવાનું તાત્પર્ય એ છે કે મન જો પ્રેમભક્તિની ભાવનાના આવેશથી પ્રભુના સ્મરણમાં મસ્તપણે ગુલતાન રહ્યા કરે તો સંસારી જીવોનું કશું ટકોરેલું કે કહેવું-કથવું આપણને અયોગ્યતાના ભાનમાં લાગવાનું નથી, તે નક્કી જાણજે. એટલે આપણે આપણી માનસિક ભૂમિકા પલટાવવાની છે.

ગુરુ સંબંધનાં સુપરિણામ

તારા હૃદયની ભાવના આ જીવ પરત્વે જે કંઈ હોય, તે તને જીવનના ધ્યેય પરત્વે લઈ જાય તો જ તે ખપની છે, તે વિના તો વળગવું તે મિથ્યા છે, એમ સમજજે. મારા પરત્વેની ભાવના અને એથી થતું હૃદયનું (આંતરિક) આકર્ષણ એ તો જીવને પોતાનું સાચું ભાન પ્રગટાવવા કાજે સાથીરૂપે છે. મનને એકતાર કરાવવાને અને તલ્લીન કરાવવાને કોઈ એક પ્રકારના આકર્ષણની જરૂર રહે છે અને તેવું આકર્ષણ હૃદયની મિલાવટ કરાવે છે. જો એવી મિલાવટ થાય તો શક્તિનો અનુભવ થયા વિના રહેતો નથી. આપણી આગળપાછળ અને આપણી સાથે સાથે કોઈક

છે, એવો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય છે. અને તેથી આપણને ઘણી શાંતિ અને ધીરજ પ્રગટ્યા કરે છે અને આપણે જીવનમાં એકલાં જ નથી પણ રાહબર સાથે જ છે એમ પ્રત્યક્ષ લાગે છે. એમ લાગ્યા પછી જ જીવનમાં સાચી પ્રગતિ થઈ શકે છે, એ જાણજે.

સદ્ગુરુનો અનાસક્ત પ્રેમ

‘જીવન પગરણ’ પૂરું થતાં ‘જીવન સંગ્રામ’ વાંચવાનું શરૂ કરજે. તેમાં પણ જે જે ઉત્તમ લાગે તેની નીચે લીટી કરજે. શ્રી...મળે તો મારા તેમને ઘણા ઘણા કરીને સપ્રેમ પ્રણામ કહેજે. તેમનામાં ભજન ગાવાની જે હલક છે, તે ગાવા પૂરતી જ ના રહે, પરંતુ જીવનવિકાસને માર્ગે કામ કરતી રહે અને જીવનના સર્વ ક્ષેત્ર પરત્વેનું તથા જીવન પરત્વેનું સાચું જ્ઞાન પ્રગટાવે તેવી થાય એવી એમના વિશેની દિલની શુભેચ્છા છે. સદાય પળે પળે આનંદમાં રહેજે તો જ તું ખપની છે. બાકી નહિ. અમને ધક્કા કે લાતો મારતી નહિ. તેનું પૂરતું ભાન રાખજે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૮-૩-૧૯૫૧

મળવું એટલે શું ?

મારે તને ‘મળવું’ એટલે શું ? તે લખવું હતું. દૂધ અને પાણી મળી જાય એટલે કે બન્ને એકબીજાના સ્વરૂપમાં એક થઈ જાય છે અને એકરંગે થઈ જાય છે. બન્નેનું મળવાનું થતાં જુદાપણું રહેતું હોવા છતાં ત્યાં જુદાપણું રહેતું નથી. અરસપરસ એકરસ થઈ જાય છે. તેવી રીતે મળવું એટલે એકભાવમાં એકાગ્ર, કેંદ્રિત અને સંપૂર્ણ તલ્લીન થઈ જવું તે. જગતમાં અને સૃષ્ટિમાં પુરુષ

અને પ્રકૃતિ એમ બે છે. પુરુષ જાગૃત નથી હોતો. અહીં ‘પુરુષ’ એટલે મૂંઢોવાળું શરીર તે નથી, પણ ‘પુરુષ’ એક તત્ત્વરૂપે, ચેતનની કોઈ એક અવસ્થાની સ્થિતિનો ખ્યાલ દર્શાવતો શબ્દ છે, એ એક સ્ત્રીશરીરવાળા જીવમાં અને પુરુષશરીરવાળા જીવમાં સરખી રીતે રહેલો છે. એમાં જુદાપણું ક્યાંય નથી. આપણામાંનો પુરુષ જો જાગૃત બની જાય તો પછી પ્રકૃતિ, પ્રકૃતિ હોવા છતાં અને પ્રકૃતિની રીતે પોતે વહેતી હોવા છતાં, અને પ્રકૃતિ પ્રકૃતિની રીતે ભાગ ભજવતી હોવા છતાં તેમાં પ્રકૃતિપણું રહેતું હોતું નથી. સામાન્ય જીવમાં પ્રકૃતિ જ રમી રહેલી હોય છે અને પુરુષ સુષુપ્ત હોય છે. પુરુષ જાગૃત થઈ જાય ત્યારે જ સાચી રીતે મળવાનું બની શકે છે. એવી સ્થિતિમાં શરીરથી મળવાપણાની જરૂર કે ઊણપ લાગતી નથી અને ત્યારે હૃદયની ઈચ્છા થતાં મળ્યા કરવાનું બન્યા કરે છે.

સ્થૂળ પ્રાકૃતિક ભૂખો કેમ શમે ?

જેમ જપ, તપ, પ્રાર્થના, ધ્યાન વગેરે સાધન આપણામાંના પુરુષને જાગૃત કરવા માટે છે, તેવી જ રીતે શરીરનું સાધન એ પણ એને જ કાજે સ્વાભાવિક રીતે યોજાયેલું છે. એ શરીરના સાધનનો આપણે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક એવો ઉપયોગ કરતાં હોતાં નથી. એટલે જ આપણા શરીરની ભૂખ જુદા પ્રકારની રહે છે. શરીરની પ્રકૃતિના પ્રકારની ભૂખ પણ એક જાતની હોતી નથી. શરીરની ખાવાપીવા અને શ્વાસ આદિ લેવાની જે ભૂખ છે, તેની સાથે શરીરમાં પ્રાકૃતિક પ્રાણની પણ જુદા જુદા પ્રકારની ભૂખ હોય છે. પ્રાકૃતિક પ્રાણની ભૂખ એટલે અનેક પ્રકારની ઈચ્છાઓ, આશાઓ, લાલસાઓ, કામનાઓ, તૃપ્તિઓ, ગમા, અણગમા,

તૃષ્ણાઓ વગેરે અનેક પ્રકારની રહ્યા કરે છે. એટલે આપણા પ્રકૃતિના પ્રાણમાં શ્રીભગવાનનાં ચરણકમળની આસક્તિ જો પ્રગટતી રહે અથવા તો જો તે જ્વાળામુખીની પેઠે ભભૂકતી બની જાય તો પછી પ્રાકૃતિક પ્રાણની જુદા જુદા પ્રકારની અધોમુખી ભૂખોનો સ્વભાવ બદલાતો રહે છે. કલેવર તો તેનું તે હોવા છતાં તેનો મૂળ ધર્મ પ્રગટ થાય છે. અને પછીથી જે શ્રીભગવાનનાં ચેતન લક્ષણ અંગેનું મળવાનું બને છે, એ કોઈ ઓર જુદા જ પ્રકારનું મળવાપણું બને છે. એટલે જે આપણે મળવાનું છે, એ તો ત્યાં અને તેવી દશામાં મળવા કરવાનું છે.

અંતરની અને બહારની શુદ્ધિ કરો

આપણા શરીરની શુદ્ધિ જાળવવાને આચાર આદિ નિયમો આપણા શાસ્ત્રમાં બતાવેલા છે. જે કોઈ જીવ શરીરની યોગ્ય શુદ્ધિ જાળવતો નથી, તેવા જીવને આંતરિક શુદ્ધિની શી ખબર પડવાની છે ? ચેતન પરત્વેની ધગધગતી તમન્ના પ્રગટી નથી ત્યાં સુધી ચેતન પરત્વેની આંતરિક શુદ્ધિ પ્રગટાવવા માટે શરીરની શુદ્ધિના આચારના નિયમોની જરૂર રહે છે અને એ આચારની શુદ્ધિ કઈ કઈ અને કેવી કેવી રીતે હોઈ શકે તે તને સમજાવવાની જરૂર ના હોય. એ સ્થૂળ શુદ્ધિમાં અનેક નિયમો છે. એમાં શરીરને સ્નાનાદિકથી માંડીને બીજી અનેક રીતે શુદ્ધ રાખવાની પ્રક્રિયા સમાયેલી છે. આ બધું કરતાં રહેવાની સાથે માનસિક અને પ્રાકૃતિક પ્રાણની આંતરિક શુદ્ધિના આહારવિહાર શુદ્ધ થયા કરે એનો સૂક્ષ્મ વિવેક આપણે જાળવવાનો રહે છે. આ બન્ને પ્રકારની શુદ્ધિ સાથે સાથે જ થયા કરે એ ઘણું ઘણું જરૂરનું છે.

સ્પર્શની સાધનાની શરતો

વૈષ્ણવ ધર્મમાં મરજાદનો વૈયક્તિક ધર્મ જે છે, તેમાં ઉપરનો પ્રકાર સમાઈ જાય છે. કિંતુ હાલમાં એ મરજાદ ધર્મમાં આંતરિક શુદ્ધિને ઠેકાણે સ્થૂળ શુદ્ધિ ઉપર જ એકમાત્ર ઝોક રહેલો છે અને મહત્ત્વ પણ તે તરફ જ ઘણાંનું વળેલું હોય છે. તે શુદ્ધિનો હેતુ શો છે અને તે શેને કાજે છે, તેનું જ્ઞાનભાન ભુલાઈ ગયેલું છે. એટલે આપણે તો આ બન્ને પ્રકારની શુદ્ધિને જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક જાળવ્યા કરવાની છે અને વધાર્યા કરવાની છે. આવી બે પ્રકારની શુદ્ધિને વધારે ચેતન સ્વરૂપમાં પ્રગટાવવાને કાજે સ્પર્શની મર્યાદાનું જ્ઞાન આપણી સંસ્કૃતિમાં કેળવાયેલું હતું. માનવીના શરીરના રોમેરોમમાંથી કોઈ એક પ્રકારનો અણદીઠ અને ન સમજાય તેવો સૂક્ષ્મ પ્રકારનો પ્રવાહ વહ્યા કે ઝર્યા કરતો રહે છે. એ પ્રવાહની સૂક્ષ્મ અસર આપણને સ્પર્શતી પણ હોય છે. એ અસર નકારાત્મક પણ હોઈ શકે અને રચનાત્મક પણ હોઈ શકે. સંતમહાત્માઓનાં ચરણસ્પર્શ કરવાનો રિવાજ આપણી સંસ્કૃતિમાં છે, એનો હેતુ, એની એવી રચનાત્મક અસર, જો આપણી ભૂમિકા ચેતનના ભાવને સ્વીકારયુક્ત ભૂમિકાની દશામાં હોય અને ચરણસ્પર્શ કરતી વખતે જો તેનું પૂરેપૂરું ભાન અને તેના હેતુનું જ્ઞાન રહ્યા કરે તો આપણા શરીરના રોમેરોમમાં એક પ્રકારનો આહ્લાદક રોમાંચ અનુભવાય છે. કોઈ પ્રકારની વીજળીના જેવો પ્રવાહ આપણામાં જાણે વહેતો હોય એવો પણ તે સમયે અનુભવ થયાનું સમજાય છે. સંત કે મહાત્મા પુરુષોના સ્પર્શનો મહિમા આપણી સંસ્કૃતિમાં છે, પણ જેમ વૈષ્ણવ ધર્મના મરજાદની ભાવનાનું સાચું સ્વરૂપ અને મહત્ત્વ આજે જેમ ભુલાઈ

ગયેલું છે અને અજ્ઞાનમૂલક એક સ્થૂળ ઘરેડની જેમ તે રહેલું છે, તેના જેવું ઉપલી બાબતમાં પણ તે બનેલું છે. એટલે સ્પર્શની મરજાદ તે એક ઉત્તમ પ્રકારની સાધના છે. આજના કાળમાં એની સમજણ બહુ થોડાને છે. અડકવા ન અડકવાની બાબતમાં આપણે લોકો ભીંત ભૂલેલાં છીએ. એટલે શરીરથી મળવાનું કે ઊડીને પાસે જઈએ એમ વાંછવું તે અજ્ઞાન છે, પરંતુ મનમાં અને પ્રાણમાં પોતાની આંતરિક શુદ્ધિ થાય એવા હેતુના જ્ઞાનથી કોઈ ઉચ્ચ જીવાત્માની હૃદયની પ્રેમભક્તિથી ચેતનાશક્તિની સાથે વારંવાર મળ્યા કરવાનું કરીએ તો તેવા મળવાનો કંઈ અર્થ હોઈ શકે, અને તે યોગ્ય પણ ગણાય. તે વિના મળવાનો બીજો કોઈ અર્થ નથી.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૯-૩-૧૯૫૧

ભાવનાં પૂરવાળી દશાનું વર્ણન

હૃદયનો ભાવ જેનામાં એકાગ્રપણે કેંદ્રિત ભરપૂર છલકતો રહ્યા કરે છે, તે વેળા આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ આદિ કરણો તે ભાવમાં તરબોળ રહ્યા કરે છે. હૃદયમાં ભાવ-સાગરની છોળો ઉપર છોળો ઊછળતી રહ્યા કરે છે, તેવી વેળા જીવનમાં બધું ભર્યું ભર્યું લાગે છે. કોઈ નવા જ પ્રકારનો, સમાઈ ન શકે એવો આનંદ ઊભરાયા કરે છે અને તે આનંદની છાયા જે જે કર્યા કરતાં હોઈએ તેમાં પ્રસર્યા વિના રહી શકતી નથી. આપણાં કરણો મૌન દશાને પામે છે અને મનમાં કશું પણ દ્વિધાપણું રહેતું હોતું નથી. કંઈ કશા વિશે કશા વિચારો પણ ઉદ્ભવતા હોતા નથી. એક પ્રકારની આહ્લાદક મસ્તી અને

નશો જીવ ત્યારે અનુભવે છે અને પોતે તેમાં ગુલતાન રહ્યા કરે છે. આવી વેળા પણ અંતરની તટસ્થતાની ભાવના જો જીવતી હોય તો તેમાં પણ ભરાઈ પડવાનું ના બને. આપણે તો સર્વ સ્થિતિમાં સંપૂર્ણ જાગૃત રહ્યા કરવાનું છે.

ગઝલ

સ્વજનની યાદમાં અમને, સ્વજનને જીવતાં કરવા-
તણો જે શોખ લાગ્યો છે, કૃપાથી તે મળેલો છે.
સ્વજનની યાદમાં કેવા, વિચિત્ર વાયરા નખરાં-
મળ્યાં કરતાં ! અમારે તે ખુશીથી સર્વ ભોગવવાં.
અવનવી શી પ્રસાદીને સ્વજન તો મોકલ્યાં કરતાં !
અમારે ચાખવી પડતી પૂરા આનંદથી તે ત્યાં.

માટે, સ્વજનોએ પૂરી આંતરિક સાવચેતી રાખવાની છે. જેમ કર્મને ભોગવ્યા વિના છૂટકો નથી તેમ અહીં પણ ભોગવ્યા વિના છૂટકો રહેતો નથી.

યોગ્ય અપરિગ્રહ એટલે શું ?

આપણે તો કશું જ સંઘરવાનું નથી. પુણ્ય પણ આપી દેવાનું છે અને સાથે સાથે પાપ પણ. કશું જ રાખી ન મુકાય. જે તે બધું જ-મનનું, બુદ્ધિનું, ચિત્તનું, પ્રાણનું અને અહમ્નું - આપણે આપ્યા કરવાનું છે, પરંતુ તે તે આપતી વેળા મનની દશા સંપૂર્ણ એકાગ્રતાવાળી અને પ્રેમભક્તિના ભાવથી કેંદ્રિતપણાવાળી થયેલી હોય અને જેને આપવાનું હોય તેને પૂરેપૂરો હૃદયમાં પ્રગટાવીને અને આપવાના હેતુના જ્ઞાનને જીવતું રાખીને જો જે તે બધું આપ્યા કરવાનું બને તો તેવા આપવાપણાથી આપણે ખાલી થતાં રહીએ છીએ.

સમર્પણયજ્ઞનો અર્થ

શ્રીભગવાનનું નામસ્મરણ ખૂબ ખૂબ પ્રેમભક્તિથી અને હૃદયના ઉમળકાથી લેવાયા કરાય તો તો મન ઝાઝા વિચારો કરતું અટકતું થઈ શકે ખરું. અને મનમાં જે જે થયા કરે તે તે આપ્યા કરવાની ટેવ પાડ્યા કરવાની છે. સારું અને નરસું બધુંય આપ્યા કરો. એવું આપવાનું તો પળેપળ થયા કરશે. આવું પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વકનું આપવું એનું જ નામ સમર્પણયજ્ઞ. સમર્પણયજ્ઞની ભાવનામાં આત્મનિવેદન આપોઆપ સમાઈ જાય છે.

ચાહવાનો ભેખ જીવવો દોહલો છે

જે જે મળેલાં છે તેમને હૃદયથી ચાહ્યા કરવાતણો તો અમારો ભેખ છે. ભેખના ધર્મમાં ઘણું ઘણું રહેલું છે. અમારો એવો ભેખ એ તો શ્રીપ્રભુની અનહદ કૃપાનું પરિણામ છે. બીજા કોઈ એને જીરવી શકે કે કેમ તે શંકાસ્પદ છે. જ્યાં સુધી આપણે જીવભાવે છીએ ત્યાં સુધી જે જે મળેલાં છે તેમનું સહેવાનું જે મળે તે તપશ્ચર્યાભાવે અને જીવનનું ઘડતર થવા કાજે પ્રેમ ઉમળકે સ્વીકારવાનું રહે છે. જ્યાં એવા સહેવામાં પ્રેમભાવ છે ત્યાં તેવું સહેવું દુઃખદાયક, ત્રાસ કે કંટાળારૂપ લાગતું નથી. મનને કશી ખેંચ કે તાણ પણ લાગતી નથી, પરંતુ એમાં પોતાના જીવનનો વિકાસ સધાતો રહે છે એવી જ્ઞાનપૂર્વકની ભાવના વધારે ને વધારે જીવતી બનતી જાય છે. માટે, કંઈક સહેવાનું આવતાં તે પ્રભુની કૃપાપ્રસાદી છે એમ સમજવાનું છે. તેવું સમજાતું જાય તો માનવું કે મન કંઈક થાળે પડતું જાય છે.

સદાય પળેપળ જાગૃતિ સેવાયા જવાય તો જ ચીલે રહી શકવાનું છે, તે નક્કી જાણજે. માટે, ચેતતા રહીને પ્રભુનું નામસ્મરણ ખૂબ ખૂબ ભક્તિથી લીધા કરવાનું છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૦-૩-૧૯૫૧

ઝંખના

પત્રની ઝંખના એ હૃદયની સાચી ઝંખના નથી. એ તો કામના ગણાય કે લાલસા પણ ગણાય. ઊર્ધ્વ પ્રકારની ઝંખનામાંથી કદી નિરાશા સાંપડતી નથી અને એમાં બેચેની લાગવાનો સંભવ રહેતો નથી. પત્રની ઝંખના શેને માટે? પત્રથી તો, જો જ્ઞાનની પરખ હોય તો તે માટેની હૃદયની યોગ્ય પ્રકારની ઝંખના રહે અને મન તેમાં એકાગ્રતા અનુભવી હૃદયના ભાવમાં કેંદ્રિતપણે પ્રવર્તે તો તે યોગ્ય ગણાય. જ્ઞાન કે યોગ્ય પ્રકારની સમજણ મેળવવા માટે ઘણા ઉત્સુક હોઈએ તો તે પણ યોગ્ય ગણાય અને તેવી ઉત્સુકતાની ઉત્કટતામાં બીજું કશું કામ હોય તો તે કામ કરતાં કરતાં મુગ્ધતા પ્રગટે એવું પણ બને ખરું. જ્ઞાનની ઉત્સુકતાની ઉત્કટતા કે ઝંખના આપણા મનને વધારે એકાગ્ર અને કેંદ્રિત કરે છે અને આપણા મનને જેની ઝંખના છે, તેને તે પ્રત્યક્ષ કરી દે છે. એટલે આમ જો ખરેખરી હૃદયની સાચી ઝંખના પ્રગટી હોય તો આપણને તો મનમાં તે જ વિષય જીવતો બની જાય છે. પછી દૂર ક્યાં રહ્યું? હું પણ સ્વજનોને દૂર હોવા છતાં મળતો રહું છું, પરંતુ કોઈથી મને સંતોષ નથી થતો. બળ્યોઝળ્યો રહ્યા કરું છું. ‘જીવન પ્રેરણા’માં ‘વાંઝિયાપણું’ નામે એક કાગળ

છે, તે વાંચી જજે. જે ઝંખના રણના મૃગજળના જેવી છે, તે ઝંખનાથી કશું વળી શકવાનું નથી. ઝંખના જો ઝંખનાના વિષયમાં મનન, ચિંતવન અને તેના નિદિધ્યાસનમાં આપણને સતત પ્રેરાવ્યા ન કરે અથવા ઝંખના ધ્યેયના હેતુને અનુકૂળ એવા યોગ્ય પ્રકારનો આકાર ન લેતી હોય તો થતી રહેતી ઝંખના વાંઝણી છે. એવી વાંઝણી રહેતી ઝંખનાથી શું દળદર ફીટે ?

સદ્ગુરુનો સંતાપ અને ઝંખના

તું મારું પૂરું માને છે એમ જે તારી બા માને છે તેમ હું પોતે પૂરેપૂરું માનતો નથી. જો તું હૃદયથી મારું માનતી થઈ ગઈ હોય તો આજે તારી કક્ષા એટલે કે માનસિક સ્થિતિ કેટલીય ઊર્ધ્વગામી બન્યા કરે ! પ્રભુકૃપાથી મળેલાં સ્વજનોને બરાબર હું જાણું છું. તેઓ મને બરાબર જાણતાં નથી, એ મોટા દુઃખની વાત છે. તેમનામાં મારું મન રહે છે, પરંતુ તેમના મનમાં હું રહેતો નથી. એટલે તારે અંગે તારી બા જે માને એટલે કે તું મારું બધું કહ્યું કરે છે અને માને છે, તેવી રીતે તે બાબતમાં હું માનું એવું નથી, પરંતુ મારા હૃદયની તો તને પ્રાર્થના છે કે તારા વડે શોભાવાનું સદ્ભાગ્ય મળ્યા કરે એમ તો આ હૃદયની ઝંખના છે. તારા સદ્વર્તનથી કરીને બીજા જીવોના દિલમાં મને ઊતરવાનું સ્થાન મળે તો તેં મારી ઉત્તમ સેવા કરી ગણાશે. એનું જ નામ ગુરુભક્તિ છે. જોકે મને ગુરુ ગણવાની તને મેં સાફ ના પાડી છે. તારી સાથે કયું સગપણ નથી ? પરંતુ એ સગપણ અને એનો વિચાર અને એની ભાવના એ કોઈ જુદા જ પ્રદેશની હકીકત છે.

વિચાર અનુસાર વર્તન કેમ થાય ?

‘મોટા, વિચારોમાં અને વર્તનમાં ફેર કેમ પડતો હશે ? વિચારો તો ઘણી વાર બહુ સરસ હોય છે, પણ વર્તનમાં ધાર્યા જેટલી સરળતાથી ઊતરી શકતા નથી.’ મહાન આત્માઓમાં વર્તન પહેલું હોય છે, વિચાર પછી હોય છે, જ્યારે આપણામાં તો તેનાથી ઊલટું હોય છે. હજાર મણ વિચાર હોય તો રૂપિયાભાર જેટલું પણ વર્તન ના હોય. હવે, સદ્વિચાર હોવા છતાં વર્તન કેમ નથી હોતું ? સદ્વિચાર હોય પણ એ સદ્વિચારને અમલમાં મૂકવાનું આંતરિક અને પ્રેરણાત્મક બળ હોવું ઘટે. તે બળ આપણે ક્યાં મેળવ્યું છે ? એવું આંતરિક પ્રેરણાત્મક બળ પ્રખર સાધના કર્યા વિના અથવા તો પ્રેમલક્ષણાભક્તિ હૃદયમાં પ્રગટ્યા વિના અથવા તો આપણા ધ્યેય પરત્વેની જીવતીજાગતી ધગધગતી તમન્ના પ્રગટ્યા વિના મળી શકતું નથી અથવા તો જે આત્મા પાસેથી આપણે જ્ઞાન મેળવવું છે, તેની જીવતી મનનાત્મક ચિંતનાત્મક ભાવનાની શીલાત્મક સોબત પળેપળ આપણા મનમાં રહેતી હોય-જીવતીજાગતી રહેતી હોય-તો આપણને જે સદ્વિચારો ધ્યેય પરત્વેના જાગે, તેનો અમલ વર્તનમાં મૂકી શકાય.

વાંચેલું પચાવો

તને રોજ કાગળોમાં લખવાનું તો ઘણું ઘણું હોય, પણ લખીને શું કરું ? જેટલું લખીને મોકલ્યું છે, એટલું તું સવેળા પચાવી લે તોય પૂરતું થઈ જાય. તું જો સંમતિ આપે તો રોજ તને ત્રણ પૈસાનું પોસ્ટકાર્ડ માત્ર ‘હરિ:ૐ’, ‘હરિ:ૐ’, ‘હરિ:ૐ’ એમ લખીને મોકલું. મારા કાગળો ન હોય તે દિવસે ફરી ફરી વાર આવેલા કાગળો વાંચી જવા અને એને વિચારવા. હૃદયની

ભાવના જાગેલી હશે તો તેમાંથી નવું નવું સમજાયા કરશે. આ ઉપરાંત, તારે હજી મારું છપાયેલું સાહિત્ય પૂરેપૂરું વાંચી જવાનું છે. તેમાંથી તને આ માર્ગની ઘણી સમજણ મળશે.

તું મને તારામાં જ્ઞાનસ્વરૂપે જીવતો કરે તો જે જીવ આજે છે, તે સાચો સાત્ત્વિક બને. લગ્ન કંઈ પતિપત્નીનાં જ હોય છે એવું કશું નથી. એવાં લગ્ન એ તો માત્ર શરીરનાં લગ્ન હોય છે. સંસારમાં મનહૃદયનાં લગ્ન થયાં હોય છે એવાં જોડાં ક્વચિત્ છે. લગ્ન એટલે તો એક થવું. આપણે તો શ્રીભગવાનની ભક્તિમાં એક થવું છે, એને વરવો છે. બીજા વરને શું કરવો છે ? જેના વડે કરીને આપણું અખંડ સૌભાગ્ય પ્રાપ્ત થાય એવો વર આપણને ખપનો છે. આ સાથે ગઈ કાલે લખેલી છ લીટી તને મોકલી છે.

ગઝલ

સ્વજનને યાદ કરવાની અમોને જે પડી ટેવ,
અમે છીએ ખરા તેમાં, પૂરા ગુલતાન મસ્તીએ.
સ્વજનની યાદ પ્યારી છે, સ્વજનસોબત અનોખી છે,
પરંતુ શાં સ્વજન ભટકે ! હૃદય તણખા લગાડે છે.
સ્વજન ચાંપી અમે હૃદયે વહાલા તે પ્રભુ સાથે,
અમે જ્યાં ત્યાં ફર્યા કરતા અમે ના એકલા ક્યાંયે.

પૂજ્ય પિતાજી માતાજીને સપ્રેમ પ્રણામ.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૧-૩-૧૯૫૧

જીવની ભાવનાની શક્તિ અને ઉપયોગ

તારો તા. ૧૬થી ૧૯મી સુધીનો કાગળ મળ્યો છે. તને મારા કાગળ ન મળવાથી આટલો વલોપાત થાય છે, એ એક રીતે મને સારું પણ લાગે છે અને બીજી રીતે દુઃખ પણ લાગે છે.

દુઃખ એટલા માટે કે કાગળ અનેક કારણોથી ન લખી શકાય અને તને તો જાણી જોઈને કાગળ લખ્યા નથી, એ પણ હું લખી ગયો છું. વળી, તા. ૧૬મીથી ૧૮મી સુધીમાં કોઈ કાગળ મળ્યો નથી, તે જાણી નવાઈ લાગે છે, પણ હશે, તે વિશે હવે કશું આપણે વિચારવાનું રહેતું નથી, તે જાણજે. કાગળ ન મળે અને તેથી લાગણી થાય તો એ લાગણીના બળ વડે કરીને તે આત્મામાં આપણે વધારે ચિંતવનશાળી બનીએ અને તેનો જ વિચાર કર્યા કરીએ. ભાવનાનું એકાગ્ર અને કેન્દ્રિત થયેલું બળ એટલું તો ઉત્કટ ગતિવાળું અને સૂક્ષ્મ બને છે કે તે ભાવનાના વિષયમાં આપણને તદ્દૂપ કરી દે છે. અને ભાવનામાં આમ તો જોકે કલ્પના નથી હોતી, પરંતુ જ્યાં સુધી આપણે જીવદશામાં છીએ ત્યાં સુધી ભાવનામાં પ્રાણ ઘણો મોટો ભાગ ભજવતો હોય છે અને પ્રાણનો પ્રકૃતિધર્મ શો છે, તે તો મેં તને લખ્યું છે. પ્રાણનાં વલવલાટ અને ઊંચાનીચા થવાપણું એ સાધનામાં ખપ નથી આવતાં. ખપ આવે પણ છે, જો તેનો વિવેકપૂર્વક જ્ઞાનયોગ્ય ઉપયોગ કર્યા કરીએ તો.

સાધક નિરાશામાંથીયે કમાય

જ્યાં જ્યાં આશા છે ત્યાં ત્યાં નિરાશા છે જ. ‘કંઈ લાખો નિરાશામાં અમર આશા ઘુપાઈ છે.’ કોઈ એક વૈજ્ઞાનિક કોઈ તત્ત્વની શોધ કરવાને મથે છે તો તેને લાખો વાર નિરાશ થવું પડે છે, તેમ છતાં તે ધીરજ, હિંમત, સાહસ ખોઈ બેસતો નથી અને ફરી ફરીને તેના તે જ વિષયનું મનનચિંતવન કરીને નવા નવા પ્રયોગો કરે છે અને મળેલી નિરાશાઓમાંથી તે નવી સમજણ અને નવું જ્ઞાન મેળવ્યા કરે છે. અને અનેક વાર નિરાશા મળતી હોય છતાં તેનો ઉત્સાહ અદમ્ય રહે છે. મેં૩મ ક્યુરીની ફિલમ હું

એકવાર જોવા ગયો હતો. તે રેડિયમ શોધવાની રીત ખોળતી હતી. તેને હજારો વાર નિરાશા સાંપડી હતી, પરંતુ તે કદી હતાશ થઈ ન હતી કે નિષ્પ્રાણ પણ થઈ ન હતી કે માથે હાથ દઈને બેસી રહી પણ ન હતી. નિરાશામાંથી તે નવું નવું શોધી શકતી અને શું કરીએ તો તે તત્ત્વની (રેડિયમની) શોધની સાચી રીત જડે તે ખોળવાને તે મથ્યા કરતી. તેવી જ રીતે આપણે જો ભગવાનને અનુભવવા નીકળ્યાં હોઈએ તો આપણને લાખો તો શું પણ એનાથીયે વધારે નિરાશા મળ્યા કરવાની છે, પરંતુ સાધક એવી નિરાશામાં કદી ડૂબી જતો નથી, પરંતુ તે ફરી ફરીને પોતાને વિશે વિચારે છે અને પોતાના અંતઃકરણમાં ડૂબકી મારે છે અને પોતાનાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકારનું ફરી ફરીને સંશોધન કરે છે અને તેના તેવા બુદ્ધિના કાર્યમાં તે લાગી પડે છે. સાધકને નિરાશા એ તો આગળ ધપવાને માટેની ઉત્તમ તક છે. નિરાશા મળતાં તેનો ઉત્સાહ ત્રિગુણિત થાય છે અને તેના પગમાં અને હાથમાં નવું જોમ પ્રગટે છે, તેની છાતી હિંમતથી ફાલીફૂલી જાય છે, તેના માથામાં એક પ્રકારની તનમનાટી પ્રગટે છે અને ધ્યેયને વરવાની એની તમન્નાની અને પ્રેરણાની પાંખ જન્મે છે. તે પોતે પાછો સફાળો જાગે છે અને જાગીને દોડે છે. મને અનેક વાર એવી નિરાશા થયેલી છે, અનેક વાર મનનાં વલણોથી ઘસાયો છું, પરંતુ જેને જ્યાં જવું છે તેનું ઉત્કટ ભાન જ્યાં જાગ્યું છે, તેવાને મનથી ભુસાઈ જતાં પણ આવડી શકે છે. આપણો પ્રાણ અનેક સ્થળોમાં-અરે ! સ્થળોમાં શાને ? કંઈ કંઈ જીવમાં રાગ, મોહ, મમતા, આસક્તિમાં લપટાવાની તૈયારીમાં પણ પડે છે. સ્થૂળ રીતે નહિ તો સૂક્ષ્મ રીતે કદીક લપટાઈ પણ

જાય છે, પરંતુ પ્રભુકૃપાથી તે સફાળો જાગી ઊઠે છે અને પોતાનાથી ન જવાને ઠેકાણે જવાવાને કારણે તેનામાં પશ્ચાત્તાપનો હૃદયમાં ઊંડો અગ્નિ પ્રગટે છે અને એ પશ્ચાત્તાપને કારણે પ્રાણના પ્રકૃતિધર્મમાંથી તે અલગ પણ પડી શકે છે. એટલે નિરાશામાંથી જો આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકાર આપણને સચેતન ન બનાવતાં હોય તો આપણી એવી થયેલી નિરાશા તે પ્રાણના પ્રાકૃતિક સ્વભાવની છે, એમ સમજવું અને માનવું. ચેતનમાં અને ચેતનથી જાગેલો જીવ મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકારનો જેમ જ્ઞાનપૂર્વક ઉપયોગ કરે છે તેમ આપણે પણ આપણને થતી અનેક પ્રકારની આશાઓ, ઈચ્છાઓ, કામનાઓ, લાલસાઓ અને એવા અનેક પ્રકારનાં આંદોલનોને વિવેક વાપરી વાપરીને એને ઠેકાણે લાવવાને જો ધારીએ તો જરૂર મથી શકીએ એમ છીએ. હૃદયમાં જો પ્રેમનો ભાવ જાગે છે તો એ પ્રેમના ભાવની ઊર્મિઓની છોળ ઉપર છોળો ઊપજે છે અને એવી ઊર્મિની છોળોમાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકાર આદિ ગળાઈને શૂન્ય બને છે. સાધકનો હૃદયનો પ્રેમભાવ એ એકાત્મભાવ નિપજાવવાને કાજે છે. મનને ભાવનાના વિષયમાં એકાગ્ર, કેંદ્રિત અને તદ્દૂપ બનાવવાને કાજે તે જેટલો ખપનો છે તેટલું બીજું કંઈ ખપનું નથી. એટલે નિરાશા જો પ્રેમભાવને અંગે હોય અને એવો પ્રેમભાવ જો જીવનના પ્રાકૃતિક વલણમાંથી અને કળણમાંથી જીવને ઉઠાડી શકે નહિ તો તે પ્રેમભાવ જીવ કોટિનો છે એમ સમજવું. વિચાર અને વર્તનનો યોગ્ય મેળ ખાય તો જ સાધક સાધના કરી શકે. ઉત્તરોત્તર સાધના થયા જતાં વિચાર કરતાં વર્તનનું પ્રમાણ વધુ થવું જોઈશે. અને એમ કરતાં

કરતાં વર્તન થયા કરે, પણ વિચાર ઉદ્ભવે નહિ, એ સ્થિતિ આપણે કરવાની છે, તે જાણજે.

આધ્યાત્મિક જીવન રસભર્યું છે

આધ્યાત્મિક જીવનમાં એટલો બધો રસ છે કે જે રસની કલ્પના પણ આપણી કલ્પના કરી શકતી નથી. આધ્યાત્મિકતામાંથી જીવન શુષ્ક બને છે એવું કહેનારને આધ્યાત્મિકતાનું કશું જ ભાન નથી, તે બાબતમાં તે તદ્દન મૂર્ખ અને અજ્ઞાની છે એમ સમજવું. ચીવટાઈ રાખીને વળગી રહેવાનાં ખંત અને કાળજી, હૃદયનો અદમ્ય અને અપાર ઉલ્લાસ અને ઉત્સાહ, અપાર ધીરજ, અપાર હિંમત અને સાહસ આદિ ગુણો આપણે કેળવવાના છે, તેનું ભાન તું રાખજે. કાગળમાં રોજ લખું પણ શું ? તું પ્રશ્ન પૂછતી રહેજે. એટલે મને લખવાનું સૂઝે.

સદ્ગુરુનો આર્તપોકાર

સંસારનાં કર્મના વમળમાં રખે ડૂબી જતી. સંસારની ભુલ-ભુલામણી તો એવી છે કે ભલભલા એમાં ભાંગી પડે છે. એ ભુલભુલામણીની રમતમાંથી જીતીને બહાર નીકળનાર કોઈક વિરલો વીર હોય છે. તું એવી વીર થાય અને રહે એ જોવાનું અમને કેટકેટલું દિલ હશે ? સર્વ પ્રસંગમાંથી બાણની જેમ સોંસરી નીકળીને બહાર તું તરી આવે એવી થયેલી જોવાને અમારું હૃદય સદાય તલસાટ સેવે છે, તને એવી થયેલી જોવામાં સદાય અમારી મનની ઊર્મિ રહ્યા કરે છે. તારા જીવનના સદ્વર્તન વડે અમારી શોભા છે. તને મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકારની અનેક પ્રકારની રમતમાં ફસાયેલી જોતાં અમને દિલમાં કંપારી પણ આવે છે અને ત્યારે તને હૃદયના ઉમળકાથી યાદ કરીકરીને

ત્યાંથી બોલાવવાનું પણ કરીએ છીએ, પણ અમારાં કેટલાંય સ્વજનોને એવી વેળાએ અમે પોકાર્યા કરીએ છીએ, પણ અમારા હૃદયનો સાદ કોણ સાંભળે ? અમારામાંથી તે વેળા એક પ્રકારની હાય પણ નીકળે છે. એ હાયને તું સાંભળજે અને જીવતી થતી રહેજે, એ જ તને પ્રાર્થના છે. નામસ્મરણ ખૂબખૂબ પ્રેમભક્તિના ઉમળકાભર્યું કરતી રહેજે. જીવન એ આનંદની મસ્તી કાજે છે, વલોપાતને માટે નથી કે રોટણાં રડવાને કાજે નથી. માટે, છાતીવાળી મરદ બનજે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૩-૩-૧૯૫૧

ગઝલ

હૃદયનો ભાવ ના ખાલી, હૃદયનો ભાવ એકાગ્ર,
કરે મન બુદ્ધિ ને-પ્રાણ અહં ને ચિત્તને સાથ.
હૃદયનો ભાવ ઉમળકો ઊંડો ઉલ્લાસ પ્રગટાવે,
મનન, ચિંતવન કરાવીને જીવનમાં પ્રાણ પ્રેરાવે.
જીવન શું છે ? જીવન શું છે ? સદા તે ધ્યાન પ્રેરે,
પડી રહેવા ન દે ક્યાંયે ઉઠાડીને ચલાવે છે.
જીવનના ભાનમાં, પંથે ચૂકી જાતાં, સુઝાડે છે,
સુઝાડીને ઊંડા પ્રેમે ધીમાં ડગલાં ભરાવે છે.
સદા સંકોરી, સંકેલી ટકોર્યા તે કરે મનને,
થતાં રહેતાં બધાં કર્મે જીવન સમજણ બતાવે છે.
મથામણ શી કરાવે છે ? કળી ના જે શકાયે છે,
પથે અંધાર ઓછાડ થતાં, પગલાં બતાવે છે.
નજરવૃત્તિ જતી ક્યાં ક્યાં ! થતાં જ્યાં આડીઅવળી તે,
ખરેખર ચીંધી ડગ પાછાં ખરે રસ્તે ચડાવે છે,
રહો ના કાં પથે સીધાં ? કહીં કહીં જાવ છો ભાગી !
રહે ના ભાન કાં પૂરું ? અવળચંડી ગતિ ન્યારી !

કૃપા કરીને હૃદય જાગો પથે રહો દઢ ધીરજ ધારી,
જવું છે જીવનપંથે જીવનપથને રહો ન્યાળી.
કૃપા કરી પાંસરાં રહેજો, કઢંગું જીવવું અમથું,
મરણ તેથી ભલાં ! અદકું, પ્રભુ-ભાને ભલું જીવવું.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૪-૩-૧૯૫૧

ભાવનાનો ઉપયોગ થવો ઘટે

તું આશ્રમમાં જઈ આવી અને...ભાઈ અને....બાને મળી,
તે બધી હકીકત જાણી છે. તારા હૃદયની ભાવનાની ઊર્મિ જો
અમને ન સ્પર્શે તો અમે પથ્થર ગણાઈએ. હૃદય એટલું તો
પ્લાવિત થઈ જાય છે કે તેને ભાષામાં મૂકવું શક્ય નથી. તારી એ
ભાવનાની ઊર્મિ અમને હલાવી શકે એવી હોવા છતાં એથી
અમને સંતોષ નથી. ભાવના જો જીવનના ઘડતરને યોગ્ય આકાર
ન આપી શકે તો એવી ભાવનાની ઊર્મિ એ તો મોસમ વગરના
માવઠાના વરસાદ જેવી છે. ભાવના વિના જીવનનું ઘડતર થવું
શક્ય નથી. એટલે જ્યારે ભાવના પ્રગટે ત્યારે ત્યારે તે આપણને
એકાગ્ર કરે, કેંદ્રિત કરે અને એકાંગી બનાવે તે ઘણું ઘણું જરૂરનું
છે. આપણા કોઈ હૃદયના પ્રિયજનના સ્મરણથી ભાવના પ્રગટે
અને તે ભાવના આપણને પ્રિયજનના સ્મરણમાં તલ્લીન કરે
એટલું આપણે કાજે બસ નથી, પરંતુ એવી હૃદયમાંથી પ્રગટેલી
સ્મરણભાવના કયા હેતુ કાજે છે અને એનો પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક
કેવો ઉપયોગ કરવો એવી કળા જો આપણે શીખતાં રહીએ તો
તે યથાર્થ ગણાય. ભાવનાથી પળેપળ જે જીવ ભીનો રહે છે અને
જે જીવ સર્વ પ્રસંગોમાંથી પ્રસંગનો હેતુ અને હેતુપરત્વેનું જ્ઞાન
સમજીને પોતે ભાવનાથી તરબોળ બની પ્રસંગની સાથે તાદાત્મ્ય

સાધી સાધી અને તેમ છતાં પોતે પાછો એનાથી નિરાળો છે, એવું અનુભવથી પોતે હૃદયમાં હૃદયથી દઢાવીને રહે છે, તે જીવને ભાવના વડે કરીને ઊંચે આવવાપણું પ્રગટે છે.

આનંદથી પ્રસંગ અને કર્મ સ્વીકારો

સંસારવહેવારમાં અનેક પ્રકારના ગમતા, ન ગમતા અને અણગમો ઉપજાવે એવા પણ પ્રસંગો મળ્યા કરવાના અને એમાં આપણી આકરી તાવણી પણ થવાની. એ જો આપણને કઈયું, એમાં સંતાપ લાગ્યો કે કૂલેશ ઊપજ્યો કે ચીડ ચડી કે અકળામણ થઈ કે ગૂંગળામણ થઈ તો જાણવું કે આપણે હજી કાયાં છીએ. પ્રસંગ મળતાં જો તેનો હૃદયપૂર્વક પ્રેમભક્તિની ભાવનાથી સ્વીકાર થાય તો એક પ્રકારનો આનંદનો ઉમળકો પ્રગટે છે, પ્રત્યક્ષ પ્રભુપ્રસાદી મળતાં કેટલો ઉમળકો થાય છે ! તેવો ઉમળકો જ્ઞાનપૂર્વક ત્યાં આપણે દઢાવવાનો છે. હૃદયમાં હૃદયથી એવો આનંદનો ઉમળકો જો ઊભરાતો રહી શક્યો તો પ્રસંગનો કે પ્રસંગમાં મળતા કામનો ભાર આપણને કશો પણ લાગવાનો નથી. ભાર કે બોજ લાગે તો જાણવું કે ક્યાંક ચણચણાટની લાગણી છે. જેના દિલમાં આનંદ પ્રગટે છે, તેને તો એક પ્રકારની ધૂનની મસ્તી રહે છે. એવી ધૂનના નશામાં માનવી અબજો ખાંડી કામ કરી નાખે છે. મહાત્મા ગાંધી રાઉન્ડ ટેબલ કોન્ફરન્સમાં લંડન ગયા ત્યારે ભાગ્યે જ બે કલાક ઊંઘતા. શ્રી જવાહરલાલ નહેરુ આજે પણ ભાગ્યે ચાર કલાક ઊંઘે છે, એમ સાંભળ્યું છે. એવા એવા દાખલા આપણને પ્રેરણા આપનારા છે. સ્થૂળ કામથી જે જીવ જો ડર્યો કે જરા પણ નાહિંમત થયો તો તે આધ્યાત્મિક માર્ગમાં ઝાઝો શુક્કરવાર વાળી શકનાર નથી, તે જાણજે. કર્મ

એ સ્થૂળ કર્મ નથી, પરંતુ કર્મથી કરીને ભાવનાને જીવતું રહ્યા કરવાનું બને છે અને તેનાથી ભાવનાની સળંગતા રહ્યા કરે છે અને ચેતનાપૂર્વકના સ્મરણને (જો આપણામાં તેવી ભાવના પ્રગટી હોય તો) જીવતુંજાગતું રખાવવાને તે મથાવે છે.

તને મારો એક દાખલો આપું. સંઘમાં એક સમય એવો હતો કે પૈસાની તાણ હતી. વેતન મળે એવું હતું નહિ. એટલે દોઢ કલાકનું ટ્યૂશન રાખ્યું. તે ટ્યૂશન કરવા રોજ જતો. તે ઉપરાંત, આશ્રમમાં રોજ સવા કલાક આશ્રમની મોટી બહેનોનો પ્રૌઢ શિક્ષણનો વર્ગ ચલાવતો અને હાલ સંઘની ઓફિસમાં ચાર જણા કામ કરે છે તેટલું કામ એકલે હાથે કરતો. સવારના ૬ થી માંડી રાતના ૯ સુધી કામ ચાલતું. ત્યારે બપોરે આરામ લેવાનો રહેતો ન હતો. ચા પણ ઓફિસમાં જ બપોરે મા, બા કે ભાભી આપી જતાં, પરંતુ મારાં કામના પ્રકારમાં અને તારાં કામના પ્રકારમાં ફરક છે. તારાં કામના પ્રકારમાં અનેક વ્યક્તિઓની સાથે મેળાપ બનતો હોવાથી સામસામી વૃત્તિઓની અથડામણ પણ થવાનો સંભવ છે. મારાં કામમાં એટલા પ્રમાણમાં અથડામણનો સંભવ ન હતો. અથડામણ થાય એવા સંજોગો ઊભા થતા હતા, પરંતુ તેને પ્રભુકૃપાથી સ્પર્શવા દેતો ન હતો. ઘણું જ મૌન જાળવતો. હાલ જેટલું બોલું છું તેવું ત્યારે બોલતો ન હતો. માત્ર બૂમાબૂમ અને કૂદાકૂદ કરતો.

સંયુક્ત કુટુંબમાં પ્રસન્નતા કેમ રહે ?

તારે સંસારવહેવારમાં કામ કરવાનું છે અને અનેક જીવોની સાથે હળવાનું છે અને સાથે મળીને કામ કરવાનું છે. એટલે માનસિક અથડામણ પણ થવા વારો આવે. અથડામણ થતાં મન

તંગ બને છે અને તંગ થવાથી વ્યગ્રતા પ્રગટે છે અને તેમાંથી અશાંતિ થાય છે અને અશાંત થવાતાં ભાવના અને સ્મરણ ઊડી જાય છે. તેવી દશા થતાં આપણે જીવનનું ધન વેડફી દેતાં હોઈએ છીએ, પરંતુ તેનું ભાન ભાગ્યે જ કોઈ જીવને થાય છે. તેથી કરીને પ્રસંગમાં કે કર્મમાં કે સર્વના સંગાથમાં આપણે બને તેટલી શાંતિ અને તટસ્થતા કેળવતાં શીખીએ અને બધાંની સાથે હૃદયનો સદ્ભાવ, પ્રેમ અને માનસિક ઉદારતા રાખવા, જો જીવતોજાગતો જ્ઞાનપૂર્વકનો પ્રયાસ કર્યા કરીએ તો આપણને તેમાંથી ઘણું ઘણું શીખવાનું મળશે. આપણી જાતને તેમાં ઘણું ઘસાવું તો પડશે, પણ એ ઘસાવું તે જ યજ્ઞ છે, તે જ તપ છે અને તપશ્ચર્યા છે. જો એવા ઘસાવાપણામાં હૃદયમાં હૃદયની પ્રેમભક્તિની શુદ્ધ ભાવના ઝળહળતી રહે તો જીવન તો ચમકારાની પેઠે ઉત્કૃષ્ટ બની જાય.

આધ્યાત્મિક જીવન કેવળ ગગનવિહારી નથી

વિચારથી પ્રગટેલી સમજણ જુદી છે, ભાવનાથી પ્રગટેલી સમજણ જુદી છે અને વર્તનમાં મુકાયેલી સમજણ જુદી છે. સમજણ સમજણના પ્રકાર જુદા જુદા છે. વિચાર, ભાવના અને વર્તન-એ ત્રણેનો સુમેળ આપણે કરવાનો છે. વિચાર કંઈક હોય, ભાવના કંઈક હોય અને વર્તન કંઈક હોય એવું બેહૂદું અને કઢંગું જીવન લોક તો જીવી રહ્યા છે. આપણે એવું જીવવું નથી. આપણે તો પ્રભુકૃપાથી લોકોત્તર થવાનું છે. આપણાં દૃષ્ટિ, વૃત્તિ અને વલણ તો ગગનવિહારી છે. ગગનવિહારી હોવા છતાં એનાં પગલાં તો વાસ્તવિકતાની ભૂમિકા ઉપર છે. આપણે કંઈ શેખચલ્લીની રમત માંડી નથી. આપણે તો જીવનમાં પ્રેમજ્ઞાનભક્તિની નક્કરતા પ્રગટાવવી છે અને એ નક્કરતાથી જીવવું છે.

માની ઉચ્ચોચ ભાવના

તું મારી મા થાય અને એવું જીવન તું જીવે તો એના જેવું બીજું સૌભાગ્ય મને કોઈ નથી. હું સાચું જ્ઞાનસ્વરૂપનું બાળક બનું અને હું તારું સાચું બાળક હોઉં એનો તને સ્થૂળ પ્રકારથી પ્રભુકૃપાના બળ વડે પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય એવી ભગવાનને પ્રાર્થના છે. આજે કોઈ સાચા સ્વરૂપમાં મા બની શકતું નથી. મારા જેવાની ‘મા’ બનવું એ બહુ આકરું છે. મા અને બાળક વચ્ચેનો પ્રેમભાવ નૈસર્ગિક છે. હજારો માણસોની વચ્ચે બાળક માને ભેટી પડે છે અને માને બાળકને લેતાં સંકોચ થતો નથી કે નથી શરમ લાગતી. આપણા જીવનવહેવારમાં આપણી તેવી સ્થિતિ થતાં આપણાં રૂપરંગ કોઈ ચેતનના પ્રકારનાં હોય તો જ સ્વાભાવિક જ્ઞાનની દશા હોય. માનું હેતુ બાળપણમાં અનુભવ્યું નથી. માને બિચારીને રોજ બે મણ દળણું અને ખાંડણું ખાંડવાનું હોવાથી હેતુ દાખવવાનો એને સમય જ ક્યાં હતો ? પૂરું ધવડાવવાને પણ એને સમયની માંગ રહેતી. મહાકષ્ટે કરીને જેમ તેમ તેણે અમને ઉછેર્યા છે અથવા સાચી રીતે કહીએ તો આપોઆપ અમે ઊછરી ગયા. મા ઉપર મને તો ઘણું હેતુ હતું. ઘેર આવતાં ઘણે વેગળેથી ‘બા’ ‘બા’ કરીને ઘણી મોટી બૂમો મારતો. આશ્રમમાં ‘બા’ ના શબ્દોચ્ચારના ગુંજારવથી આખા આશ્રમને ગજાવી મૂકતો. છેક મોટપણ સુધી એટલે સને ૧૯૪૦ સુધી રાત્રે તો આશ્રમના કોઈ એકાંત સ્થળે સૂઈ રહેતો, પણ સવારના વહેલા ઊઠીને ઘેર આવીને તેના પડખામાં ભરાઈ જતો. માનું હેતુ હૃદયથી કરીને જાણ્યું નથી અને અનુભવ્યું નથી. એક આધ્યાત્મિક ‘મા’ હતાં, પરંતુ તેનો પ્રેમભાવ હોવા છતાં મળ્યો

નથી. એટલે કોઈ સાચી મા થાય તો તેનો પ્રેમભાવ હજી અમે ઝંખીએ છીએ. જો તું એવી મા થઈ શકે તો તારાં અને મારાં ભાગ્ય ઊઘડી જાય.

સંત, સંસારના સર્વ સંબંધો ધારી શકે

જ્ઞાનપૂર્વકનું 'મા' થવું તો અતિશય દોહ્યલું છે. તારા એ કોડ ભગવાન પૂરા કરે એવી તેને પ્રાર્થના છે. જે જીવને ચેતનની દશા પ્રગટેલી છે, તે તો મા પણ બની શકે, પત્ની પણ બની શકે, સહચરી પણ બની શકે, બાળક પણ બની શકે અને એવા અનેક પ્રકારના સંસારના સંબંધોવાળો તે તે જીવ સાથે એકીસાથે થઈ શકે છે.

સાધકના પ્રેમનો આદર્શ : નિરપેક્ષ અને મુક્ત

આ સંસારવહેવારમાં અનેક પ્રકારના સગપણના સંબંધો છે. એમાં માતા, પતિપત્ની અને બાળકનું પણ સગપણ કોઈ અનોખા પ્રકારનું છે. સગપણનો અર્થ તે તે જીવમાં તે તે રીતે ભળવું અને મળવું તે. ક્યાંય ખટકો કે ખચકો ન અનુભવાય ત્યારે તે સગપણ હૃદયનું થયું ગણાય. આપણે તો એવા સગપણના ભાવથી જેની તેની સાથે જીવવું છે. આપણે બીજાની પરવા કરવાની નથી, આપણે આપણી ઘણી ઘણી પરવા કરવાની છે, તે જાણજે.

ભાવનાનું પ્રમાણ

આ જીવનું સ્થૂળ રીતે આશ્રમમાં આવવાનું થાય, તે વેળાએ મૌનએકાંત લેવાનું તારું દિલ છે તો તેવા પ્રકારની જોગવાઈ થઈ શકે તેવું વાતાવરણ તારે પોતે ઉપજાવવાનું છે. હૃદયમાં જાગેલી ઉત્કટ પ્રકારની ભાવના મોટા મોટા ચમત્કાર કરી શકે છે. નદીમાં

ભારે પૂર આવતાં કિનારા કે કાંઠાને પણ કાપી નાખે છે. એવી જ રીતે ભાવનાનું હૃદયમાં પૂર પ્રગટતાં સર્વ પ્રકારનાં મર્યાદા અને બંધનોને તે દૂર ફગાવી શકે છે અને આપણને મુક્ત સ્વરૂપમાં પ્રગટાવે છે. ભાવનાનું એવું પ્રમાણ છે અને લક્ષણ છે, અને એ રીતે આપણે ભાવનાને પિછાનવાની છે, સમજવાની છે અને એ રીતે વર્તનમાં મૂકી ભાવનાનું પ્રાબલ્ય અને મહત્ત્વ જીવનમાં કેટકેટલું છે, તે જ્ઞાનપૂર્વક અનુભવવાનું છે.

સંસારી અને આધ્યાત્મિક સગપણ

સગપણનો સૂક્ષ્મ અર્થ સ્થૂળ રીતે ભાવનાથી કરીને કોઈની સાથે જોડાવું તે. સગપણથી આપણે અનેકની સાથે જોડાયેલાં છીએ, પરંતુ સંસારવહેવારના સગપણના ભાવથી આપણાં હૃદય અને મન ભાવનાથી તરબોળ થયેલાં હોતાં નથી. ઊલટાં છિન્નભિન્ન થયેલાં અને વિખૂટાં થયેલાં પણ જાણતાં હોઈએ છીએ. એવા પ્રકારનું સગપણ એ જીવને ક્લેશ, સંતાપ, ત્રાસ અને અશાંતિનું પરિણામ નિપજાવનારું છે. આપણને એવા સગપણનો ખપ નથી. મળેલો સગપણનો સંબંધ ભાવના પ્રગટાવીને તેમાં વર્તનનો સુમેળ જગવી હૃદયની ભાવનાને વિસ્તૃત કરવા કાજે છે. સકળ બ્રહ્માંડમાં અણુઅણુ વિશે રમી રહેલા ચેતનને આપણે આત્મસાત્ કરવું છે, તો પહેલાં આપણને મળેલા સગપણના સંબંધમાં એને એ રીતે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક ઉતારવાનું શીખવું પડશે.

સંસારનો હેતુ

સંસાર એ મરુભૂમિ નથી, પરંતુ સાધનામય જીવન જીવવાને કાજે તપોમય ભૂમિકા છે. સંસારમાં આપણે વૃંદાવનનો

અનુભવ કરવો છે અને એ વૃંદાવનનો અનુભવ જો આપણે સંસારમાં નહિ કરી શક્યાં તો કંઈ અધ્ધર આકાશમાં કરી શકવાનાં નથી. એટલે સંસારમાં જીવતાં રહીને જીવનધ્યેયને વિકસાવવા કાજે અને એને અનુભવવા કાજે તથા જેમાં ને તેમાં એ ધ્યેયનું સતત ભાન અને જ્ઞાન દઢાવી દઢાવીને આપણે વર્તવાનું છે. સંસાર એ સાધના કાજેની મળેલી એક ભૂમિકા છે. સંસારમાં આપણે રહેવાનું છે પણ તે સંસારી તરીકે નહિ. આપણે સંસારી બીજાને લાગીએ તેમાં વાંધો નથી, પરંતુ આપણું માનસ સંસારી તરીકે ન વર્તી જાય તે વિશે આપણે સદાય પળે પળ ચેતતાં રહેવાનું છે.

સંતાન પ્રત્યે સાચું હેતુ કેવું હોય ?

પુત્રી પ્રતિ દિલમાં ખૂબ પ્રેમ રાખવાનો છે અને તેની જેટલી અભિલાષાઓ યોગ્ય હોય તે આપણે સંતોષવાની પણ છે. કોઈ તેને અભ્યાસ વિશેની તેની અણઆવડત વિશે કહે તો આપણે માહું લગાડવાનું કારણ નથી. સિદ્ધાર્થને હું પણ કહું છું, ‘તારે આ જોઈએ અને તે જોઈએ અને ફલાણું જોઈએ, પરંતુ અભ્યાસની બાબતમાં તું કાળજી રાખતો નથી.’ એટલે તને પણ તેવું સાંભળવાનું મળે તો તેમાં કશો હર્ષશોક ન હોય. તેને જ્યારે કાગળ લખવાનું મન થાય ત્યારે લખવા દેવો અને તું લખીને બીડે ત્યારે તે કાગળ બીડવો.

જીવનમાં પ્રેમભાવનો હેતુ

બાળકના જીવનમાં રહી જતી (હેતની) ઊણપ તેના જીવનવિકાસને રૂંધનારી છે. મોટપણે તેને તે અંગે ઓછું પણ આવે છે. નાનપણમાં જો મારી માનું અપાર હેત મને મળ્યું હોત તો મારામાં ભાવના પ્રગટાવવાને જે જહેમત ઉઠાવવી પડી તેટલી

જહેમત મારે ન ઉઠાવવી પડત. આ જીવને ફાટફાટ થતા હૃદયથી અને તલસાટથી કોઈ જીવ ચાહી શક્યો નથી. પ્રેમના ભાવમાં જે એક પ્રકારની માર્દવતાયુક્ત ઝંખના છે, તે ઝંખના જો માત્ર ઝંખના જ રહે તો તેવી ઝંખના વાંઝણી છે, પરંતુ હૃદયના પ્રેમભાવનો સંબંધ જીવનમાં અનેક પ્રકારની કળા જન્માવવાને કાજે છે.

જીવનકળા યોગ્ય વર્તનથી ખીલે

કળાનાં રંગ અને ભાત એકસરખાં હોતાં નથી. જીવનની કળા વનસ્પતિ જેવી છે. વનસ્પતિની મૂળ ભૂમિકા બધાંની લીલા રંગની હોવા છતાં તેની જાતભાત નોખી નોખી હોય છે, તેની ફોરમ નોખી નોખી હોય છે અને તેનાં ફળ પણ નોખાં નોખાં હોય છે. વનસ્પતિનું સૌંદર્ય આંખ, મન અને હૃદયને કોઈ એક પ્રકારની મુગ્ધતા પ્રેરે છે અને મનને શાંતિ પમાડી અગાધ નીરવતામાં ડૂબકી મરાવે છે. એવા સૌંદર્યની સામે મીટ માંડી માંડીને, દિલને રેડીને આ કાગળ લખી રહ્યો છું. લાંબા લાંબા કાગળ લખવાનો પણ શો અર્થ હોય ? હજારો માણ વિચારના કરતાં અધોળ જેટલું વર્તન જીવનવિકાસને કાજે ઉત્તમ પ્રકારનું છે. એટલે આપણે કાજે તો તે જ ઉત્તમ.

સંતને સંત જ સમજી શકે

મારું વર્તન તો તદ્દન ઢંગધડા વગરનું છે. કોઈ પણ કાળે મારા વર્તનની નકલ કરવી નહિ. નકલ એ મૃત્યુ છે. વર્તનનો હેતુ અને જ્ઞાન હૃદયમાં હૃદયથી પ્રગટે અને એ રીતે વર્તનને સમજે એવા ચેતનમાં જાગેલો જીવ કોઈ ભાગ્યે જ હોય છે. અમને ચેતનની દૃષ્ટિએ સમજનારા હજી સુધી તો કોઈ જાણ્યા

નથી. એક પૂજ્યશ્રી ‘ગોદડિયા મહારાજ’ કરીને છે, તે અમને સાચી રીતે જાણે છે અને ઓળખે છે. મળેલાં સ્વજનોએ હજી અમને હૃદયથી પૂરા ઓળખ્યા નથી. એ અમારું કમભાગ્ય નથી, પરંતુ જેમણે સંગ કરીને હૃદયથી સંગ કરી જાણ્યો નથી તેમનું કમભાગ્ય છે.

જીવન ક્યારે જીવ્યું ગણાય

ચેતનમાં જાગેલા જીવને ઓળખવો, સમજવો અને અનુભવવો એ જેવા તેવા જીવનું કામ નથી. હૃદયની એવી અંતરની આંખ પ્રગટી જાય તો કદાચ ઓળખી શકાય અને સમજી શકાય. તારા પોતાના વાતાવરણમાં તું કેવી રીતે આદર્શને જીવી બતાવશે તેના ઉપર બધો આધાર છે. જો જીવન છે તો તેનાં દિશા, ગતિ અને પ્રાણ પણ છે. એ રીતે અને એ લક્ષણે જો આપણા જીવનનાં દિશા, ગતિ અને પ્રાણ હૃદયથી નક્કરપણે અને વાસ્તવિક રીતે અનુભવી શકતાં હોઈએ તો જીવન જીવીએ છીએ એમ ગણાય.

તારો કાગળ કોઈને વંચાવતો નથી, તે જાણજે, પણ અમે કોઈને ન જ વંચાવીએ એવી રીતે બંધાતા પણ નથી, તે જાણજે. આપણા કાગળોમાં એવું છાનું તો કશું નથી અને આપણે એવો સંકોચ રાખવાનું કારણ નથી.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૬-૩-૧૯૫૧

સદ્ગુરુની સ્થળકાળને પાર જતી દૃષ્ટિ

તારા જીવનમાં બનતી હકીકત તારા કાગળો મને અહીં મળે તે પહેલાં ત્યાં તને મળતા મારા કાગળોમાંથી આબેહૂબ મળતી જાય છે, તેવું તને અનુભવથી સમજાયું છે. તેથી, મારામાં

તું અમુક ભાવનાનું આરોપણ કરે છે તો તે ભલે. મારામાં રહેલું ચેતનપણું તું પોતે પ્રત્યક્ષ આબેહૂબ અનુભવે ત્યારે જ વાત સાચી.

વિધવાની દુર્દશાને લીધે હિંદુસમાજની દુર્દશા

તને બીજું કોઈ ગમે તે કહે તે આપણે લક્ષમાં રાખવાનું નથી. હિંદુસમાજમાં વિધવાનું જીવન એ પરમ લાચારીનું સ્થાન ભોગવે છે અને સમાજની જે અવનતિ થઈ છે, તેનું જો કોઈ એક ખાસ કારણ હોય તો તે વિધવાને સમાજે અવગણી છે અને તેનો વિકાસ રૂંધ્યો છે. એટલું જ નહિ, પણ તેના જીવનને બદતર કરી નાખ્યું છે તે છે. એ કાજે ઘણીયે વાર દિલમાં એક પ્રકારનો એવો તો પ્રકોપ ઊઠે છે કે ન પૂછો વાત. વિધવાના હૃદયની વરાળ અને એની હાય કોઈના પણ દિલને પિગળાવી શકે એવી છે. તેમ છતાં હજી હિંદુસમાજનું હૃદય આવી દશામાં પણ જીવતું છે. કરેલાં પાપનો એ પશ્ચાત્તાપ જરૂર કરશે અને એમાંથી એ જાગૃત થશે. લોકો ‘રાંડ્યા પછીનું ડહાપણ’ કહે છે, એવું તો આપણે બધાં ઘણી વાર કહીએ છીએ.

વિધવાએ લાચાર થવું ન ઘટે

જીવનને ઊંચે લઈ જવું છે, તે કારણે શૂન્ય થવાની હદ સુધીની નમ્રતા કેળવવાની છે, પરંતુ તે સાથે સાથે જીવનની તેજસ્વિતા આપણામાં પ્રગટવી ઘટે છે. આપણાં વર્તનની અને ભાવનાની એટલી તો અસર પ્રગટવી ઘટે કે જેથી કરીને કોઈ પણ આપણી સાથે વાચાથી કે વર્તનથી અણછાજતું કરી શકે નહિ. જીવનની ભાવના જ્યારે પ્રગટવા માંડે છે અને એનો વર્તનમાં અમલ થાય છે ત્યારે વિચાર, વાણી અને કર્મનો સુમેળ

પ્રગટે છે અને એવા સુમેળની છાયા કંઈ છાની રહી શકતી નથી. એટલે મળતું કે મળેલું કર્મ એ તો ભગવાનની પ્રસાદી ગણીને સ્વીકારવાનું છે. એમાં બીજા કોઈને વિશે ઓછું ન આણીએ અને મનને તંગ થવા ન દઈએ, એ તો ઉત્તમ વાત છે.

કામ અને શ્રમના ફાયદા

તારા શરીરનું વજન વધ્યું એનાં તો અનેક કારણો હોઈ શકે, પરંતુ તું પોતે પ્રસન્નચિત્ત રહ્યા કરે છે, તે આનંદની વાત છે અને શરીરથી મહેનત કરવામાં ઘણો લાભ છે. જેણે મનને ઠેકાણે રાખવું છે અને સાધનામય જીવન ગાળવું છે, એવા જીવે જીવનમાં શ્રમને ઘણું મહત્ત્વ આપવું પડશે. જે જીવ બેઠાડુ છે તેવો જીવ સાધના કરી શકવાનો નથી, તે નક્કી વાત છે. થોડાં વર્ષો અગાઉ એક ભાઈ મારી કને આવેલા. તેમને સ્વપ્નમાં ઘણા ખરાબ વિચાર આવ્યા કરતા હતા અને સ્વપ્નદોષ પણ થતો હતો. તેનો ઉપાય તેઓએ મારી કને માગ્યો હતો. મેં તેમને કહ્યું કે શરીરથી એટલો બધો શ્રમ કરો કે શરીર થાકીને લોથ થઈ જાય. એવું થશે તો જ તમારા મનના વિચારો કંઈક સુધરશે. માટે, એટલું કરીને ફરીથી મારી કને બીજું સાધન શીખવા આવજો. નવરું બેઠું મન ઘણા ઘણા વિચારો કરે છે અને જ્યારે આપણે ઘણાં કામમાં પરોવાયેલાં હોઈએ છીએ ત્યારે તેટલા પ્રમાણમાં મન દોડતું નથી. એટલે આપણને સતત કામમાં રોકાઈ રહેવાનું થાય તે તો આપણે કાજે ઘણા લાભની વાત છે અને ‘કામ કર્યું તેણે કામણ કર્યું.’ એ રીતે બધાંનું કામ કરવાથી તારા તરફ બધાંનો પ્રેમભાવ નીતરશે અને બધાંને તું વહાલી થઈ શકશે અને બધાંને તારે માટે શુભ લાગણી થશે, એ કંઈ નાનીસૂની વાત નથી.

તારા છેલ્લા કાગળમાં કોઈક નમારમૂડાના અક્ષર હશે, તે ઊકલ્યા હતા ખરા? બાકી તો જ્યારથી...ભાઈ મૌનમાં ગયા છે ત્યારથી...ભાઈ કલમ તરીકે કામ કરે છે, તે જાણજે.

ગ્લાનિ એટલે પ્રભુનું વિસ્મરણ

જ્યારે જ્યારે મન ગૂંચમાં પડે, નિરાશ થાય, અશક્ત બનતું લાગે કે મૂંઝાયેલું હોય કે કોઈ મુશ્કેલી જણાય તો સમજવું કે આપણું મન આપણા વહાલા પ્રભુના સ્મરણમાં નથી. જેને જીવનનો રાહબર જાણીએ છીએ તેની સ્મૃતિ હૃદયમાં રહેતી નથી.

મનને નાથવાના બે ઉપાય

મન આડુંતેડું થયેલું હોય કે ફાંફાં મારતું હોય, મનમાં કોઈનાયે માટે અશુભ અને અન્યથાપણાના વિચારો આવ્યા કર્યા કે કરતા હોય, પરંતુ આપણે બે વસ્તુની જો ખાતરી રાખી શકીશું તો મન જરૂર ઠેકાણે રહેવાનું છે. મેં સાધના શરૂ કરી ૧૯૨૧ની આખરમાં અને ૧૯૨૭ના માર્ચમાં આ શરીરને સાપ કરડ્યો. ત્યાર પછી નામસ્મરણ અખંડ જીવતું બનવા લાગ્યું. ત્યાં સુધી મનની સાથે કામ પાડવાનું હતું અને સાધનામાં તેને પરોવવાને કાજે કંઈ કંઈ ઉગ્ર પ્રકારો સાધવા પણ પડેલા. મન એમ ને એમ નંધાઈ જતું નથી. મારામાં જો મારા ગુરુમહારાજ પરત્વેની ઉત્કટ ભાવના અને લગની ન હોત તો તેમ થઈ શક્યું હોત કે કેમ એ વિશે મારા મનમાં શંકા છે. કદાચ ન જ થઈ શક્યું હોત. હું એમના ચેતનાસ્મરણને મારા હૃદયમાં સાથે રાખી રાખીને જ્યાં ત્યાં ફરતો અને જે તે કંઈ કર્યા કરતો. એવું ચેતનાસ્મરણ જ્યારે અખંડ બની જાય છે અથવા તો તેની ઉત્કટતાની પારાશીશીમાં

હોય છે ત્યારે મન શાંત અને મદદ કરનારું હોય છે. જ્યારે આપણે આપણામાં નથી હોતાં, તેવી વેળાએ જ મનની કારી ફાવે છે. મન પોતાના અસલ સ્વભાવમાં જતું રહે છે, કારણ કે મનની પકડ ઢીલી થઈ જાય છે. મનને એકની એક બાબતમાં હજારો વાર પકડી રાખીએ એમ કહેવું તો સહેલું છે, પણ તે પકડ્યું પકડી રાખી શકાતું નથી. અને પકડી રાખવા કાજે જે યોગ્ય જ્ઞાનપૂર્વકના બળની જરૂર રહે છે, તે કાજે તો સાધનાની પરમ જરૂરિયાત છે. મનને વારેવારે સંકેલી સંકેલીને, સંકોરી સંકોરીને આપણે ટકોર્યા કરવું પડે છે. આપણે પળેપળ જાગૃત રહેવું પડે છે અને એવી જાગૃતિ તું રાખશે તો જ તારામાં મારે જીવવા વારો આવે, તે નક્કી જાણજે.

સદ્ગુરુ લખાણ ઉપરાંતનું જાણે છે

મને કાગળમાં તું લખે તેટલા જ ઉપરથી બધું માનું કે સમજું એવું તો કશું જ નથી. તું કેટલીક વાર થઈ જતી ભૂલ માટે કે દોષ માટે મનમાં મનથી કરીને જે ક્ષમાપ્રાર્થના કરતી હોય તો તેવી ભાષા કાગળમાં ન ઊતરી શકે તે સમજાય તેવી હકીકત છે.

ગુરુ સાથેનો ચેતનાસંબંધ સર્વશક્તિમાન છે

પરંતુ તેવી ક્ષમાપ્રાર્થના પણ તારે પોતાને માટે જ છે. એમાં મારે કશી લેવાદેવા ના હોય. પ્રભુકૃપાથી આ જીવમાં જે કંઈ જો ચેતનનું શહૂર હોય અને તેના ભાવને જો તું હૃદયમાં કંજૂસના ધનની પેઠે સાચવી સાચવીને પળેપળ સંઘરી રાખે અને જીવતું રાખ્યા કરે તો તને, મન તો શું, પણ કોઈ પણ મહાત કરી શકે નહિ, તે નક્કી જાણજે. સગાંવહાલાંના કંઈ બોલ જીવ પ્રકારની

કશી જ અસર ઉપજાવી શકે નહિ અને સંસારમાં હોવા છતાં સંસારની ઉપર તરતી તું રહી શકે તે પણ નક્કી.

ભગવાનનું નામસ્મરણ સતત એકધારું બન્યા કરે એની તું ખૂબ ખૂબ કાળજી રાખજે અને હૃદયમાં ખૂબ ભક્તિ પ્રગટાવી-પ્રગટાવીને એકાગ્ર ભાવે એનું નામ મોટેથી લીધા કરજે. એથી કોઈને સારું લાગે કે ખોટું લાગે તેનો ઝાઝો વિચાર કરવાપણું નથી. કોઈ પૂછે તો કહેવું કે મન વિચાર કરતું અટકે તેને માટે આમ કરું છું.

લાચાર કે ઉદ્ધત ન થવું

તારું વિધવાપણું એ મારું વિધવાપણું છે. એમાં તારે લાચારી ભોગવવાની જરાકે જરૂર નથી. તેથી કરીને તડાક ને ફડાક કહી દેવું તે પણ યોગ્ય નથી, પરંતુ કોઈ પ્રકારે તું માનસિક લાચારી ભોગવે તો મને મરવા જેવું લાગશે. સાધક પોતાની મેળે કરીને કોઈક વાર હતાશ બને છે, પરંતુ કોઈ બીજાથી તે હતાશ બનવો ન જોઈએ.

વિધવા-આદર્શમાં અને વહેવારમાં

વિધવા હોવાથી બધાં જ તેને ટકોરે, એ તો આપણા સમાજની અવનતિનું કારણ અને લક્ષણ છે. વિધવા એ તો સાચા અર્થમાં કે સાચી રીતે-જો ભાવનાના આદર્શ પ્રમાણે જોવા જઈએ તો-શુદ્ધ આચારવિચાર અને પવિત્રતાની જીવતીજાગતી ત્યાગમૂર્તિ છે, પરંતુ આજે તેવી કોઈ વિધવા જણાતી નથી. અનેક પ્રકારની વિધવાઓ છે. વિધવા સ્ત્રીઓના પણ અનાચાર છે. સધવા સ્ત્રીઓને અનાચારમાં પાડનાર વિધવા પણ હોય છે, એવું જાણ્યું છે. કોઈક કોઈક તો કોઈને ગાંઠે તેવી પણ નથી

હોતી. કોક ઠેકણે ઘણું સહેતી અને અપમાન ભોગવતી એવી વિધવાઓ પણ છે. વળી, વિધવાઓ લાંઠ પણ હોય છે, એવું જોયેલું છે અને આપણી ભાવના ઘણા ઊંચા પ્રકારની નથી હોતી. એટલે વાણી, વર્તન અને વહેવાર તથા હૃદયનો મેળ બધાં સાથે ખાવો ઘટે એવું તો કોણ સમજતાં હશે ?

પ્રેમ વિના દિવ્ય ચેતનાના અનુભવ ઝિલાતા નથી

તારા (અણબોલાયેલા) વિચારનાં આંદોલન આ જીવ પકડી પાડે છે એમ તું માને છે. આ હસ્તાક્ષર લખનાર...ભાઈ પણ ઘણી વાર એમ જ કહે છે. ગણી ન શકાય એટલી વેળા એમના મનના વિચારોને આપોઆપ કહેવાનું બન્યું છે અને એવું બીજાઓ વિશે પણ, એમ આ હસ્તાક્ષર લખનાર (...ભાઈ) પોતે મારે વિશે કહે છે. તેથી, મારો તને પ્રશ્ન છે કે જો તને મારા વિશે એવો નક્કર સાચો અનુભવ હોય તો તારું મન પૂરેપૂરું હજી આ જીવમાં જો ચેતના જાગેલી હોય તો તેનામાં કેમ પીગળી ગયેલું નથી કે પીગળી જતું નથી ? અથવા જે જીવના એવા ચેતનપણા વિશે આપણને ઘણાય અનુભવો થયા હોય તેમ છતાં તેને અન્યાય થાય એવું વિચારીએ કે મનથી એવું વિચારાય તો પેલા ચેતનપણાના થયેલા અનુભવો એ અનુભવો નથી અથવા અનુભવો હોય તો એને આપણે યોગ્ય રીતે ઝીલી શક્યાં નથી કે સ્વીકારી શક્યાં નથી. આપણું મન જ્યારે પૂરેપૂરું તેનામાં ગળી જાય, તેના મય થઈ જાય ત્યારે જ તું લખે છે તે સાચું ગણાય. તને જો મારા દુઃખ વિશેનું કંઈક દર્દ થતું હોય અને તને જો મારા વિશે સાચી પ્રેમભાવના પ્રગટી હોય તો પ્રેમનો તો સ્વભાવ એ છે કે જે કારણથી પોતાના પ્રેમના હૃદયને દુઃખ થાય તેવું મન થતાં મરણ

આવે તો અદકું, પરંતુ મનને તેમ ના થવા દેવું. જો એવો હૃદયનો સાચો પ્રેમભાવ થાય તો તો મન આપોઆપ તેનામાં પીગળ્યા કરે અને વળ્યા કરે. પ્રભુકૃપાથી હું જરૂર એવું ઈચ્છું કે તારા હૃદયનો પ્રેમભાવ આ જીવના જાગેલા ચેતનપણામાં સદાય જાગૃત અને જીવતો થઈ જાય. પ્રેમને દુઃખ લાગશે, પ્રેમના હૃદયને આઘાત પહોંચશે, એવું ભાન જો આપણને રહે તો આપણું મન પાંસરું જ રહેશે. હૃદયમાં ચેતના પરત્વેનો એવો પ્રેમભાવ પ્રગટ્યા વિના એકાત્મભાવ કદી પણ પ્રગટવાનો નથી.

અમે તો ઘણું ઘણું યાદ કરીએ છીએ અને યાદ કરતા જ રહીએ છીએ. અમને પણ મળવાનું મન ઘણું ઘણું છે, પણ ‘મળવું’ એટલે શું, તે તો તને સમજાવેલું છે.

ગુરુ એટલે શરીર નહિ પણ ભાવ

ત્રાટક સમયે પ્રભુશક્તિ અવતરણ માટે તું ખૂબ પ્રાર્થના કરતી હતી, તે વેળા તને જે કંઈક, સત્ય જડ્યું છે તે તદ્દન સાચું છે- ‘તેની સાથે પ્રેમસંબંધ બાંધો.’ એ સંબંધ બાંધવા શું શું કરવું? અને તરત જ તને એમ હૃદયમાં થયું કે ‘મોટા’ સાથે કયું સગપણ નથી? અને ઘરના નોકરથી માંડીને ઘરના વડીલ બધાંમાં ‘મોટા’ જ છે એમ જે તને સૂઝ્યું છે, તે તદ્દન યોગ્ય છે. વળી, નીચે પ્રમાણે તું લખે છે :-

‘જે કોઈ કહે તે તમે જ કહો છો એમ લાગવું જોઈએ. મારા વડે કરીને દુઃખ થાય એ મેં તમને જ દુઃખ આપ્યા બરાબર થશે. મને કોઈને માટે અન્યથા વિચાર આવે, તે પણ તમારા માટે જ એ વિચાર કરેલો છે એમ માનીશ. તમારા કયા સ્વરૂપને દૂભવીશ એ તમને લખી દઈશ.’

એવી ભાવદૃષ્ટિનું પરિણામ

આ પ્રમાણે હૃદયથી જો વર્તતી રહેશે તો જૂની...માંથી તું નવી...જન્મવાની છે, તે નક્કી જાણજે. તારું સ્થાન તારા કુટુંબમાં ગૌરવભર્યું બને, એ જોવાની અભિલાષા અમને તો ઘણી ઘણી છે. તારા પરત્વે માત્ર માનથી નહિ, પરંતુ પ્રેમ અને આદરથી પણ બધાં વર્તે એવું થાય ત્યારે અમારું હૈયું આનંદથી છલકાશે.

સદ્ગુરુનો તાપ જીવવો કઠણ છે

પ્રિય બહેન ! તને ધમકાવવા, મારવા અને કાનપટ્ટી પકડવા સુધીનો તું મને હક્ક આપે છે. આમ કરીને તારા હાથનાં કાંડાં તેં કાપી આપ્યાં છે. હવે, તને મારવાનું કદી બને તો તું મારો વાંક કાઢી શકશે નહિ. જો વધારે આ શરીરથી જીવવાનું થયું તો મારવાનું ગાંડપણ જરૂર મારામાં આવવાનું, તે નિશ્ચિત હકીકત છે. એવે વખતે એનું તેવું બધું સહેવું એ ઘણું અકારું થઈ પડશે, એ પણ ચોક્કસ હકીકત છે, કારણ કે બધાંને ખાલી ખાલી મને વળગવું છે. કોઈને હજી જીવન વિશેની તમન્ના પ્રગટતી હોળી થઈને ભભૂકતી હોય એવો અનુભવ કરતો નથી.

સાધકથી ગુરુને સહેવું પડે છે

સાધનામાં ચેતના કાજેની જે પ્રેમભક્તિ અને જ્ઞાનની સમજણ જોઈએ તે પૂરેપૂરી હજી પ્રગટી નથી અને માનસિક ગોદા તો ઘણા વાગ્યા કરે છે. કેટલાંય સ્વજનો રોજનું કેટલીયે વાર મારું ખૂન કરતાં હશે ! આ નક્કર હકીકત છે. વિચાર કરવાને માટે આ તને લખું છું.

સાધક એટલે હિંમતની મૂર્તિ

મને કોઈનો કશો ભાર લાગતો નથી, પરંતુ જીવનને ધૂળમાં રગદોળવાનું મૂકીને સફાળું જાગીને પળેપળ જીવનને જીવનની ભાવનામાં પ્રગટાવવાનું છે. એવું જીવન તું જીવે તો મારાં ભાગ્ય ઊઘડે. હજારો માણસની મેદનીમાં તને બૂમો પાડીપાડીને પોકારતાં અને પાસે લેતાં મને જરાકે સંકોચ ના થાય અને મને તો આમેય નથી થતો. તારે મારી મા થવું છેને ? તો પહેલાં તો તારા શરીર અને મનને પવિત્રમાં પવિત્ર કરજે અને રાખજે. હજારો માણસની વચ્ચે મા, બાળકને તેડે છે, ચૂમી લે છે અને હૃદયમાં આનંદ આનંદથી મલકાય છે. જો તેવી તારી તાકાત હોય અને ભાવના હોય તો મારા તને હૃદયના અભિનંદન છે અને તારી તેવી પ્રેમજ્ઞાનભક્તિયુક્ત હિંમતને માટે ધન્યવાદ પણ છે. અને જો તેમ ન હોય તો મા થવાની તે વાત એ ગલત છે. તું લખે છે :-

‘પણ મારા જીવનના ભોગે પણ તમને રાજી કરવા છે એ ચોક્કસ. એ માટે ઘણું સહેવું પડશે એ મને સમજાય છે, પણ મારે તો તમારા બપ્યાઝબ્યા હૃદયને શાંતિ આપવી છે, એ નક્કી છે.’

ભાવના અને હકીકતમાં ઘણો ફેર છે

સાચે જ જો તું તેમ કરી શકશે તો આપણે બન્ને પરસ્પર પરમ ભાગ્યશાળી છીએ એવો અનુભવ થશે. જગતને હું આંગળી ચીંધીને બતાવી શકીશ કે અહીં હૃદયનો પ્રેમ કરી જાણનાર કોઈક જીવ પડ્યો છે ખરો. ભાવનાના આવેશથી ઉપર પ્રમાણે લખી દેવું એ તદ્દન સહેલું છે, પરંતુ હકીકતમાં તેમ થવું અને બનવું, એ તો કરીએ ત્યારે ખબર પડે.

કસોટીમાં ગુરુચેતનાભાન રહેવું ઘટે

તારામાં જે લાગણી છે, મારે કાજે જે ભાવના છે, તે તારા કાગળમાં નીતરતી હોય છે, પરંતુ હૃદયની પરીક્ષા થયા વિના મારે ગળે કશું ઊતરતું નથી. જીવનને કસોટીએ ચડાવ્યા સિવાય ખરી ચકાસણી થતી નથી, ખરી આંકણીયે થતી નથી અને ખરું મૂલ્યાંકન પણ થતું નથી. સંસારવહેવારમાં મળતા પ્રસંગો એ કસોટી છે. એ પ્રસંગોમાં જો તું તરતી રહે અને જીવતી રહે અને પળેપળ ચેતનાપૂર્વકનું પ્રેમભક્તિથી સ્મરણ થયા કરે અને તારું મન, હૃદય, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ આ જીવમાંની ચેતનામાં પરોવાયેલાં રહે એવો તને જીવતોજાગતો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય, ત્યારે તું બળ્યાઝળ્યા જીવને શાંતિ આપી શકશે, તે વિના નહિ. માટે, કૃપા કરીને જો સાચો પ્રેમભાવ હોય તો એટલું કામ કરજે. તો જગતને તું ઉત્તમ દૃષ્ટાંતરૂપ નીવડી શકશે. મળેલાં સ્વજનોને પ્રેરણારૂપ બની શકે. તારું સ્થાન મારા હૃદયમાં અનોખું છે. તારે મન હું જેમ સઘળું છું તેમ મારે મન તું સઘળું છે એમ હું નહિ કહી નાખું. તું શું છે તે મારા હૃદયમાં છે.

ગુરુના સ્થૂળ સંપર્કના લાભ

મળવાની વાત વિશેનો કાગળ તને ગમ્યો, તે આનંદની વાત છે. હૃદયની ભાવના જ્યારે ઉત્કટપણે જીવતોજાગતો હોય અને તેનો ઉપયોગ થયા કરતો હોય, તે વેળા સ્થૂળ મળવું એ પણ સાધકને કાજે વિકાસાત્મક બની શકે છે. રોમેરોમમાંથી એક પ્રકારનો સૂક્ષ્મ પ્રવાહ વહેતો હોય છે, એ પ્રવાહનું વાતાવરણ, સંપર્ક અને સ્પર્શ અને તેનો અનુભવ લેવાની હૃદયની કળા આજે આપણા આ કાળમાં કોઈ ભાગ્યે જ જાણે છે. પહેલાં

આપણામાં ભેટવાનો રિવાજ હતો અને હજી કેટલાક લોકો તેમ કરે છે. તેની પાછળ ગંભીર અર્થ અને સમજણ રહેલાં છે. હૃદયને એકમેક કરવાની સાધનાની તે સૂક્ષ્મ રીત છે. હૃદયમાં નિકટથી નિકટ આવવાને કાજે ભાવનાથી પ્રેરાઈને, પ્રેમભક્તિથી તરબોળ થઈને અને મળવાના હેતુનું જ્ઞાન પ્રગટાવીને મળવાનું હૃદય હૃદયથી થાય તો તે યોગ્ય પણ છે.

સર્વત્ર ગુરુદર્શન અનુભવો

તું લખે છે કે ‘સવારથી તે રાત સુધી તમારું કામ કરું, પણ હવે ત્યાં તમારા દેહની પાસે કામ કરવા કરતાં, આ ઘરમાં તમારાં સ્વરૂપો પાસે જ કામ કરવું, એમ મને લાગે છે અને સમજાય છે.’ ત્રાટકમાંથી તને એવું જે સમજાયું છે, તે પ્રમાણે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક જો તું વર્તન કર્યા કરશે તો તેમાં કશું ખોટું નથી. એટલું જ નહિ પરંતુ તે ઉત્તમમાં ઉત્તમ છે.

સદ્ગુરુની ઝંખના

ચૂલો સળગાવવાની હકીકત જાણી, વાંચીને ઘણો આનંદ થયો. કામ કરતાં કરતાં તારા હૃદયમાં રોમેરોમ આનંદ પ્રગટે તો મને અહીં આઠે કોઠે દીવા થશે. તારાથી મારે શોભવું છે અને તારાથી જીવવું પણ છે. તું મારો મુગટ બને અને મારું હૃદય બને એમ તું જીવી બતાવે તો આ સૃષ્ટિ ઉપર ભગવાનની જે અનંત લીલા છે તેમાં આ પણ એક લીલા છે એનો પ્રત્યક્ષ પુરાવો મળેલાં સ્વજનોને પણ થાય. સાધક સાધકોમાં પણ સૂક્ષ્મ પ્રકારની ઈર્ષા, અદેખાઈ અને સ્પર્ધા રહ્યા કરે છે. કોઈ એકબીજાથી ચડિયાતું થાય કે ગણાય કે હું તેવા કોઈને તેમ માનું ત્યારે સાધકોના મનમાં કંઈ કશું થાય છે, તેવો પણ અનુભવ થાય છે, પરંતુ આપણે તો

બધાંને જ એકસરખા ભાવે ચાહવાં છે. આપણે તો કોઈ મોટું નથી અને કોઈ નાનું નથી. એક જ ચેતનનાં આપણે બધાં રમકડાં છીએ. યજ્ઞભાવનાથી પ્રેરાઈને જીવનવિકાસના હેતુના જ્ઞાનભાન સાથે મારા ઉપર તું ઘણો ઘણો ભાવ પ્રગટાવજે. રાત્રે કોઈ કોઈ વખત ઝબકીને પણ તને જોવાય છે. હૃદયની ઝંખનાને તું સાચી પાડજે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૭-૩-૧૯૫૧

સંયુક્ત કુટુંબના લાભ કેમ મળે ?

દરેક બાબતમાં લાભ અને ગેરલાભ સાથે સાથે જ હોય છે. એકબીજાને અલગ કરી શકાતા નથી. તેવી રીતે સંયુક્ત કુટુંબમાં સહનશીલતા, ધીરજ, શાંતિ, ઉદારતા, મતસહિષ્ણુતા, સહાનુભૂતિ વગેરે ગુણો કેળવવાની ઘણી ઘણી તક મળે છે. જેવાં દૃષ્ટિ, વૃત્તિ અને વલણ તેવો તેવો સાર આપણું મન કાઢ્યા કરવાનું. જેનું મન કશું સહન કરી શકે નહિ એવું હોય, અધીરાઈવાળું હોય, ચંચળ હોય, અદેખાઈવાળું હોય, ચીડિયું હોય, અભિમાની હોય અને એવા નકારાત્મક સ્વભાવવાળું હોય તેને સંસારવહેવારમાંથી દર્શન અને અનુભવ થવાનાં, પરંતુ સંસારવહેવારમાંથી પોતે જેવું શીખવું છે, તેવું શીખવાનું તે તે સમયે જો તેનું દિલ થયા કરતું હશે અને તે તે પળે તેવા પ્રમાણમાં અને તેવી રીતે જ્ઞાનયુક્ત જાગૃત થયેલું હશે તો એવા જીવને તેવા પ્રકારની કેળવણી અને ભાવના મળ્યા કરવાની. જેવું મન તેવી સૃષ્ટિ. એટલે બધો આધાર મનની ઉપર છે. મન જેવી રીતનું કેળવાયેલું હશે અથવા કેળવાતું હશે તે પ્રમાણે આપણને સંસાર-

વહેવારના પ્રસંગોમાં અને જીવતી વ્યક્તિઓના સંપર્કમાં અને સંબંધમાં મનને તેવો તેવો સ્પર્શ થયા કરવાનો. મનને કેવી જાતના સ્પર્શનો પવન લાગે છે, તેનો આધાર આપણી પોતાની જ મનની સ્થિતિ ઉપર રહેલો છે, એ હકીકતનું પુનઃ પુનઃ આપણે ચિંતવન કરવાનું છે અને મનમાં ઊંડું ઉતારવાનું છે. મનને તે તે રીતે જીવતું કર્યા કરવાનું છે.

સાધના શા માટે ?

જેમાં પ્રવેશવું હોય તેમાં મન તો ઊંમરાને સ્થાને છે, પરંતુ એ ઊંમરો ન વટાવતાં જો જીવદશામાં રહેવાનું હોય અને તેમાં સબડવાનું અને રવડવાનું હોય તો કશું લાગતું નથી. તેમાં તો બસ ગબડ્યે જ જવાય. પાણીને નીચાણમાં જવાને હરકત નથી, પરંતુ પાણીને ઊંચે લઈ જવું હોય તો વીજળીના કે વરાળના યંત્રની શક્તિ કામે લગાડવી પડશે. તેવી રીતે મનને જો ઊંચા માર્ગે લઈ જવું હશે તો એ એમ ને એમ જવાનું નથી. એને એમ કરવાને માટે શક્તિ કામે લગાડવી પડશે.

સાધનાના પ્રકાર

તે શક્તિ લાવવી ક્યાંથી ? એવી શક્તિ મેળવવા માટે સાધનાના ઘણા પ્રકાર છે. એક તો પ્રથમ ઊંચે જવાની આપણા હૃદયની ખરેખરી ઉત્કટમાં ઉત્કટ ઈચ્છા અને તૈયારી હોય, બીજું, મનને ઊંચે માર્ગે લઈ જવા તે પરત્વેનાં મનન, ચિંતવન અને નિદિધ્યાસનમાં રાખી શકવાનો હૃદયનો પ્રમાણિક પૂરેપૂરો પ્રયત્ન હોય અને ત્રીજો માર્ગ જો હૃદયમાં લગની અને રસ લાગેલાં હોય, હિંમત અને સાહસ હોય અને તેવો હૃદયનો ઉમળકાભેર નૈસર્ગિક ઉત્સાહ ચેતનવંતો હોય તો માનવી શું નથી કરી શકતો ?

અંતરની શક્તિ મનને સાધન બનાવે

જો ધારીએ તો અંતરમાં એવી અગાધ શક્તિ પડેલી છે. તેને જો ઉચ્ચ માર્ગના ઉપયોગમાં જ્ઞાનપૂર્વક લીધા કરીએ તો કશું અશક્ય નથી. પાણી હોય તે પોતાનો ભાગ ભજવે. પાણીનો સ્વભાવ નીચે વહેવાનો અને ભીનાશ ઉત્પન્ન કરવાનો છે, પરંતુ પાણીને વરાળરૂપ અને તેમાંથી પણ વાયુરૂપ બનાવી દઈએ તો પાણી, પાણી રહેતું નથી અને તેથી પાણીના જે પ્રાકૃતિક ગુણ છે, તે પણ અદૃશ્ય થઈ જાય છે. તેવી રીતે મનને વિશે સમજવાનું છે. મન તો આમ પણ જઈ શકે અને તેમ પણ જઈ શકે. માટે, જો આપણે જીવનના ધ્યેયમાં પૂરેપૂરા સાવધાન જાગી પડેલાં હોઈને રહ્યા કરીશું તો અમુક કાળ પછી મન જેટલી મદદ આપે છે તેટલી મદદ બીજું કોઈ આપતું નથી. આ માર્ગમાં મનને કેળવવામાં સમતા અને તટસ્થતાપૂર્વકનો બુદ્ધિનો ઘણો ઘણો ઉપયોગ કર્યા કરવાનો છે. સમતાયુક્ત જે બુદ્ધિ થયેલી છે, તેના વડે કરીને આવી પડતાં પ્રસંગો, ગૂંચો, મુશ્કેલીઓ, અશાંતિ વગેરેનો ઉકેલ શોધવાને મથવાનું છે. જે જીવે છે તે મરતો નથી અથવા તો જે જાગે છે તે મરતો નથી અને ઊંધે છે તે મરે છે. અહીં ‘ઊંધે છે’ એટલે જેનું મન પોતાના જીવનના ધ્યેયમાં પૂરેપૂરું ખૂંપેલું અને જાગૃત નથી તે અર્થમાં છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૮-૩-૧૯૫૧

પૃથ્વીના રસની જેમ વ્યાપેલું ચેતન

પૃથ્વીના પેટાળમાં અનેક પ્રકારના રસ છે. તેમાંથી અનેક પ્રકારના ખનિજ પદાર્થો બને છે. પૃથ્વીમાં જે રસ છે અને

વનસ્પતિ જે રસ ચૂસે છે, તે રસ તો એક જ પ્રકારનો છે, પણ લીંબડામાં તેનો તે રસ કડવો થશે, આમળામાં તૂરો, આમલીમાં ખાટો, કેળાંમાં મીઠો અને મરચાંમાં તીખો અને દરિયાઈ વનસ્પતિમાં (મોરસની ભાજીમાં) ખારો થશે. એમ અનેક વનસ્પતિમાં એકનો એક રસ અનેક જાતનો થાય છે અને તેનાં ફળ પણ જુદાં જુદાં, તેનો સ્વાદ પણ જુદો જુદો. દરેક વનસ્પતિનો લીલાશ પડતો રંગ એટલે દરેકનું વ્યક્ત થવાપણું એક રંગનું છે, પરંતુ તે સાથે દરેકનો આકાર અને પ્રકાર જુદો જુદો રહે છે. એટલે અસલ જે રસ છે, તે તો તેના બીજ પ્રમાણે આકાર, પ્રકાર, સ્વાદ, ફળ વગેરે ઉપજાવે છે. તેવી જ રીતે બધાંમાં રહેલું ચેતન એક પ્રકારનું છે, પરંતુ સર્વનાં બીજ જુદાં જુદાં છે. એટલે તેનાં આકાર, પ્રકાર, સંસ્કાર, સંસ્કૃતિ, ભાવના ઇત્યાદિ પણ જુદા જુદા પ્રકારનાં છે. આપણે મૂળ રસને પકડવો છે, તે નક્કી કરી લેવું ઘટે.

નક્કી કરવું એટલે શું ?

નક્કી એનું નામ કર્યું કહેવાય કે જેમાં ફરીથી કશું વિચારવાપણું જ ના હોય. ઘરને બરાબર તાળું માર્યું હોય તો બારણું ઊઘડી જવાનો સંભવ નથી. તેવી રીતે આપણે જો નક્કી કર્યું હોય તો તે તરફ આપણાં દષ્ટિ, વૃત્તિ અને વલણ વળવાં ઘટે. તેનું નામ નક્કી કર્યું કહેવાય. બોલાયેલા શબ્દમાં પણ ઘણો અર્થ છે. ઘણા લોકો એકદમ કહી દે છે કે નક્કી કર્યું છે, પણ નક્કી કર્યું છે એટલે શું ? એનો અર્થ, ભાવ-વિસ્તાર, તેમના હૃદયમાં જાગેલો હોતો નથી. આપણે જો નક્કી કરીએ તો તે પછી મરણાંતે તે પાળીએ અને એવું કરવું હોય તો જ કૃપા કરીને અમારો સંગ કરજો. નહિતર અમને નાહકનો ત્રાસ થશે.

ગંભીર ચેતવણી

અમે તને સાચું કહીએ છીએ કે અમને અનેક તરફથી ઘણો ત્રાસ થાય છે અને તારા તરફથી ત્રાસ વધે તેવું ઈચ્છતા નથી. જે કંઈ કરીએ, બોલીએ, વિચારીએ તેનો પૂરેપૂરો અર્થ સમજીને બોલીએ કે લખીએ તો તે યોગ્ય ગણાય. નહિતર પછી ગધેડાને ડફણાં પડે એમ ડફણાં પડશે, તે સહેવાની તાકાત નહિ હોય અને પછી મનમાં કંઈ કંઈ થાય તો એ બધું અમને ભારે થઈ પડશે. માટે, અહીં તો બહુ સમજીને વર્તવાનું છે. અમારું કશું ઠેકાણું નથી. ગમે તેમ બોલીએ, ચાલીએ અને વર્તીએ. એવાનો સંગ શા ખપનો ? પહેલેથી જ સાચી વાત કરી દેવી એવું અમે તો જાણ્યું છે. અમારામાં કશો ઢંગધડો નથી. અમે મહાન નથી. મહાન તો એક ભગવાન જ છે, એ જ સાચો છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૯-૩-૧૯૫૧

લપટાવુંનો અર્થ

‘આપણો પ્રાણ અનેક સ્થળોમાં, અરે ! સ્થળોમાં શાને ? કંઈ કંઈ જીવમાં રાગ, મોહ. મમતા, આસક્તિમાં લપટાવાની તૈયારીમાં પડે છે. સ્થૂળ રીતે નહિ તો સૂક્ષ્મ રીતે કદી લપટાઈ પણ જાય છે.’ તો સૂક્ષ્મ રીતે જીવ ક્યાં લપટાયો છે અને તે પારખવાની રીત શી છે, એમ તેં પુછાવ્યું છે. એકની એક બાબતના જેના જેના વિચારો વારંવાર આવ્યા કરે, તેમાં તેમાં જીવ લપટાયેલો છે, એમ સમજવું.

સંત પ્રત્યેનો પ્રેમ આસક્તિ નથી

‘કોઈ સંતાત્મામાં જીવનવિકાસ કાજે કરીને તેના જ્ઞાનભાન સાથે જો ખૂબ લાગણી જન્મતી હોય તો તેને આસક્તિ ગણવી?’ જો સાચેસાચ તે સંતાત્મા હોય અને તેને વિશે જીવનવિકાસના હેતુના જ્ઞાનભાનવાળી ખૂબ ભાવના જન્મતી હોય તો તે જીવ સ્વભાવની આસક્તિ નથી. જેવા પ્રકારના વિષયમાં મન ચોંટે છે તેવા પ્રકારનું મન બને છે. એટલે મનનો ચોંટવાનો વિષય કે વસ્તુ જે કોઈ આત્મા હોય અને તે ઉચ્ચ, ઊર્ધ્વ પ્રકારના હોય અને તેમાં ઘણી લાગણી જન્મતી હોય તો તે આસક્તિ નથી. જેવા પ્રકારનો રાગ તેવા પ્રકારનું મનનચિંતવન. જો આપણું મનનચિંતવન ઊંચા પ્રકારનું થતું રહેતું આપણે અનુભવીએ તો તેવા પ્રકારનો રાગ જીવનને ઊંચે લઈ જાય. મનને તેવા પ્રકારની લાગણી ઊંચી ગતિમાં લઈ જનારી નીવડે છે. ઘણા સંતભક્તોએ ભગવાનને એનાં ચરણકમળમાં, હૃદયમાં હૃદયથી હૃદયને આસક્ત બનાવવા કાજે પ્રાર્થના કરેલી છે ‘ચરણકમળની આસક્તિ’ એ તો વૈષ્ણવ સંપ્રદાયની એક લાક્ષણિક સાધના છે. એવા ઉચ્ચ પ્રકારની ‘આસક્તિ’ એ તો ત્યાં આસક્તિ શબ્દ છે એટલું જ માત્ર. બાકી, આસક્તિનો જે પ્રચલિત અર્થ છે, તે અર્થ ત્યાં ગણવાનો નથી. મૂળ અર્થ તો આસક્તિ એટલે ચોંટી ગયેલું. એટલે મન, લાગણી, વૃત્તિ, ભાવના આદિ કાં તો જીવ સ્વભાવના વિષયમાં ચોંટી જાય કે આત્માના વિષયમાં ચોંટી જાય. હવે જો કોઈ સંતાત્મામાં જીવતીજાગતી જ્ઞાનપૂર્વકની ભાવના અને લાગણી ઘણી ઘણી જન્મે અને તેમાં આસક્તિ પામે તો આપણું મન પણ તેવા પ્રકારનું બને.

યોગ્ય આસક્તિ કેમ પરખાય ?

આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકાર તેમાં ખરેખરી રીતે પૂરેપૂરાં આસક્તિ પામ્યાં છે કે કેમ, તે આપણે સમતા અને તટસ્થાપૂર્વક પૂરેપૂરું સમજવાનું છે. નહિતર તો અજ્ઞાનમાં અને ભ્રમણામાં આપણે પડી જઈશું. બીજું એમાં એ સમજવાનું છે કે જેમાં મન, વૃત્તિ, લાગણી, ભાવના વગેરે આસક્તિ પામે તે ખરેખરા સંતાત્મા છે કે કેમ તે પણ હૃદયથી જાણવાનું રહે છે.

સંતની પરખ

સંતાત્માની આપણને શી પરખ હોય ! પરંતુ જેના વિશે આપણા મનમાં સંપૂર્ણ ખાતરી અને ભરોસો હોય અને જેના વિશે શ્રદ્ધાવિશ્વાસ પૂરેપૂરાં પાકાં થયેલાં હોય અને જેની બાબતમાં મન કશી સગડગ ન અનુભવતું હોય અને તેનાથી કરીને આપણે સતત ઊર્ધ્વગામી થયા કરતાં હોઈએ અને રહ્યા કરતાં હોઈએ અને આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ જીવનના ધ્યેયના ચિંતવનમાં સતત રચનાત્મકપણે વહ્યા કરતાં હોય તો તેવો જીવાત્મા જગતના ઈતર જનોના ખ્યાલમાં ભલે ન હોય, ખ્યાતિમાં ન હોય કે બીજા કોઈ તેને સંતાત્મા ન ગણી શકતા હોય, પણ આપણે મન તો તે જરૂર સંતાત્મા છે.

રોજ રાતે સૂવાને સમયે છેલ્લે એક એક કાગળ વાંચવાનું જે રાખ્યું છે, તે યોગ્ય છે. દરેક મહિનાની બીજી તારીખે ૨૥ થી ૪૥ સુધી મૌન લઈને નામસ્મરણ કરવામાં તે વખત ગાળવો એમ નક્કી કર્યું છે, તે પણ તદ્દન યોગ્ય છે. રાતના પણ જાગતાં હોઈએ ત્યાં સુધી ભગવાનનું નામસ્મરણ જ કર્યા કરવું.

સુમેળ સાથે સાધનામાં એકત્ર રહેવું

બીજા કોઈ સાથે જરૂરના કામ પ્રસંગે ગયા હોઈએ અને તે જરૂરનું કામ પૂરું થઈ જાય અને તે જીવ બિનજરૂરિયાતનાં કામમાં રોકાયેલો રહ્યા કરે તો તેને માહું ન લાગે તેવી રીતે આપણે તેને જણાવી દઈએ, પરંતુ જો કોઈ વડીલ હોય તો ધીરજ ખમવી પડે. સ્પષ્ટ રીતે તેમને ન કહી શકાય. એટલે ન છૂટકે જ જો જવાનું રખાય તો તે સર્વથી ઉત્તમ હકીકત છે. આપણી આગળપાછળનાંને લાગી જવું જોઈએ કે આ છોકરી તો એક પણ પણ નકામી ગાળી શકવાની નથી. એટલે આપણી સાથે એને લેવી તે નકામું છે. આપણી જીવન ગાળવાની રીત અને તેની ભાવના એ બધાંની ખબર આગળપાછળનાંને પડ્યા વિના રહેવાની નથી.

લેખકે સુમેળ કેવી રીતે સાચવ્યો

નડિયાદમાં રસ્તાઓ ઉપર જતાંઆવતાં ખૂબ મોટેથી હું તો મસ્તપણે ભજન ગાયા કરતો. રસ્તામાં સગાંવહાલાંનાં ઘર પણ આવે. માસી, મામા, બીજાં અનેક તરફનાં સગાંવહાલાં પણ મળે, પરંતુ મને કોઈ અટકાવીને બોલાવતું નહિ. તેમને હું જોઉં તો ભજનની મસ્તીમાં પણ તેમને બે હાથ જોડીને માથું નમાવી પ્રણામ કરું, પરંતુ કદી ઊભો ના રહું.

સરળતા મળવાની શરતો

એટલે આપણી ભાવનાની ઉત્કટતા અને નકામો સમય ન ખોવાની તમન્ના અને આપણી રીતભાતની સરળતા અને નમ્રતા અને બધાં પરત્વેનો સદ્ભાવ એ જો સાચેસાચી રીતે જાગી ગયેલાં હોય તો આપણને ઝાઝી કશી મથામણ થતી નથી અને થાય તો

આપણે તો જીવતાં બેઠાં છીએને ? જો જાગતા રહેતા હોઈએ તો આપણા જીવનની ભાવનાના વિષયમાં મનને જીવતું રાખવાને આપણે પ્રયત્નપૂર્વક મથ્યા કરીશું અને એમ શ્રીભગવાનની કૃપાથી સર્વ કંઈ સરખું થયા કરવાનું છે. તેજસ્વી જીવને કોઈ ફફડાવી શકતું નથી. બીકણને જ જે તે કોઈ બિવડાવી શકે છે. આપણે જો જીવવું જ છે તો આપણને કોણ મારી શકનાર છે ? માટે, જીવતા રહેવાનો જીવતોજાગતો પ્રમાણિક પ્રયત્ન કર્યા કરવામાં મનહૃદયનો બધો પુરુષાર્થ આપણે ખપાવી દેવાનો છે, તે જાણજે.

ધ્યેયસિદ્ધિ માટે જરૂરી ગુણો

સ્ત્રી શરીરવાળો તું જીવ હોય છતાં તું મરદ બની શકે છે. તને મરદ થયેલી જોવાની હૃદયની અભિલાષાને તું સફળ કરશે એવી હૃદયમાં આશા રાખી રાખીને હું જીવી રહ્યો છું. તારામાં લાગણીનું પૂર છે. ભાવનાનું જોશ છે, પણ હજી એકના એક વિષયને વળગી રહેવાની પૂરી ચીવટ, સાવધાની, ખંત, ઉત્સાહ, હિંમત, સાહસ, ધીરજ, શાંતિ આદિ બધા ગુણો ખૂબ મોટા પ્રમાણમાં આપણે કેળવવાના છે. જીવનના ધ્યેય વગર બીજો કોઈ પણ વિચાર ન ફરકે એવું આપણે થવું છે. તો જ આપણું કામ પાકી શકે, એનું તું ધ્યાન રાખજે.

ગુરુની મદદ કેમ મળે ?

‘આ કંઈ માટીનું પૂતળું નથી, પરંતુ ચેતનનું લાક્ષણિક અંગ છે’ એવી ભાવના જ્ઞાનપૂર્વક દઢાવી દઢાવીને એનું મનન, ચિંતવન જો થયા કરે અને એ શક્તિ જો ઉપયોગમાં લીધા કરાય તો એની મદદ મળવાની જ છે, એમ નક્કી જાણજે. એવા ચારપાંચ વાર તને જો પ્રત્યક્ષ અનુભવ થાય તો એનામાં જો ચેતનશક્તિ

હોય તો એની મદદ લેવાની કળાની ખબર તને હૃદયમાં આપોઆપ પડતી જવાની છે, તે નક્કી જાણજે.

‘ત્રાટક સમય દરમિયાન પરમાત્માનાં ચરણકમળનું ધ્યાન કરી શકાય ખરું?’

ત્રાટક થઈ ગયા પછીથી જરૂર એવું ધ્યાન કરી શકાય.

પેલા તા. ૨૧-૩-૧૯૫૧ના કાગળમાં જે લીટી તને ઊકલી નથી, તે નીચે પ્રમાણે છે :-

ગુરુને સાધકે સહાયરૂપ બનવું

‘અમારામાં તે વેળા એક પ્રકારની હાય પણ નીકળે છે. તે હાયને તું સાંભળજે અને જીવતી થતી રહેજે એ જ તને પ્રાર્થના છે.’ એ અસલ કાગળ તને પાછો મોકલ્યો છે. તું પળેપળ જીવનના ધ્યેયમાં જીવતી રહે અને તને અમે પ્રત્યક્ષ હોઈએ એવા અનુભવ થાય એવી અમારા હૃદયની ઉત્કટ અભિલાષા છે. તા. ૨-૨-૧૯૫૧ના રોજથી તું જીવનવિકાસના હેતુ કાજે અમારી સાથે જોડાઈ છે, તે વાત સાચી છે. પ્રભુકૃપાથી આ જીવ સાથે સંકળાયેલાં સ્વજનોનું દિલ તેઓ સાધનામાં ખૂંપી ગયેલાં ન હોવા છતાં આ જીવમાં રહે છે, તેનું કારણ પણ કોઈ સૂક્ષ્મ પ્રકારની વિધિ છે. એટલે આ બાબતનો મનહૃદયપૂર્વકનો જેટલો જીવતોજાગતો પુરુષાર્થ એમાં થયા કરે તેટલો એમાં ઉમેરો થવાનો છે, તે જાણજે.

સાધનાનો અર્થ

જેવા થવું છે, તે પ્રમાણેની આપણા હૃદયની ધારણા અને મનની ભાવના સતત એકધારી રહ્યા કરવી જોઈશે અને તે વ્યવહારુ કર્મમાં પ્રગટવી જોઈશે. કોઈ પણ જીવને માટે ઉત્તમ

પ્રકારની ભાવના સેવવી એ રચનાત્મક પગલું છે. મનને કોઈ આડા લાગે, ઊભા લાગે, હિતકર્તા લાગે કે બીજા પ્રકારના લાગે તોપણ વારીવારીને ટકોરી ટકોરીને મનને તેમના વિશે સદ્ભાવનાવાળું કર્યા કરવું, તેમ કરતાં કરતાં સાથે ભગવાનનું નામસ્મરણ અને તેની સાથે સાથે પ્રેમભક્તિ કેળવ્યા કરવાને આપણે સતત જાગતા રહેવાનું છે. કેવા થવાનું છે અને તે માટે યોગ્ય થવાને શી ઊણપો છે, તે ખ્યાલમાં રાખી તે ઊણપોને ટાળતા રહેવું તેનું નામ સાધના. જીવ એની મેળે શિવ થઈ શકતો નથી. જોકે જીવ પોતે અસલ સ્વરૂપમાં શિવ છે, પણ જીવપણામાં આવી પડેલો છે. એટલે આપણે મનને તેવું બનાવવું છે. જેણે મન જીત્યું એણે જગત જીત્યું. હજારો લડાઈઓ જીતે અને મહાન ભારેમાં ભારે ખેલાડી અને મહાન પરાક્રમી યોદ્ધો હોય છતાં તેણે મન ન જીત્યું હોય એમ બને. તેવા પરાક્રમી નરવીર જીવના કરતાં જેણે મન જીત્યું એના જેવો બીજો કોઈ પરાક્રમી નથી.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૩૦-૩-૧૯૫૧

ગુરુસ્મરણથી ભાવના વધે

હૃદયમાં જો ઉત્કટપણે ભાવના પ્રગટેલી રહ્યા કરે છે તો જીવનના ધ્યેયના મનનચિંતવનમાં એકધારું રહી શકાય છે. તેથી, ભાવનાની પારાશીશીને સદાય ચડતી રાખ્યા કરવી. ભાવનામાં ઉત્કટતા અને મુગ્ધતા પ્રેરાય એ કાજે જેનામાં આપણને હૃદયની ભક્તિ અને શ્રદ્ધા છે, તેનું વારંવાર હૃદયથી સ્મરણ કર્યા કરવું. મન, પ્રાણ અને બુદ્ધિને આપણે તેની કને વારંવાર તેડીને લઈ

જવાં અને તેની સાથે એક કરવાં. એમ કરવાથી આપણી ભાવના પાછી વધારે કોમળ અને તેજસ્વી બને છે. તેની સોબત પણે પણ આપણા મનમાં, પ્રાણમાં અને બુદ્ધિમાં જીવતી રહે તો તેની પ્રેરણા આપણને કેવી કેવી મળ્યા કરે છે, તે સમજાય અને આપણી સાથે જ તે છે, તે પ્રત્યક્ષ અનુભવાય. તેનામાં એકાગ્ર, કેંદ્રિત અને એકાંગી આપણાં દૃષ્ટિ, વૃત્તિ અને વલણ જો થઈ જાય તો એનો અનુભવ આપણને થયા કરે. એને વીલો મૂકવો નહિ. એને જો સાથે રાખ્યો હોય અને કદાચ રખડવાનું બની જાય તોય તે કૂખમાં આંગળી ધોંચીને આપણને જગાડે છે. જીવતી સોબત થયા વિના અને એ સોબતમાં પ્રેમજ્ઞાનભક્તિનું બળ ઉમેરાયા વિના તેનું સાચું ભાન અને સાચું સ્વરૂપ આપણને જાણવા મળતું નથી. બાકી તો જે છે તે છે. હૃદયના અનુભવથી જ્યારે જેમાં આપણને પાકી ખાતરી થાય છે ત્યારે તેમાંથી પાછું હઠી શકાતું નથી.

ગુરુભક્તિ : સર્વોત્તમ સાધના

સ્મરણ, પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વકનું સ્મરણ, માનવીને નવું જીવન પ્રગટાવે છે અને એવા જીવનની પ્રેરણા એવી તો વેગ અને ગતિવાળી હોય છે કે આપણને તે સદાય આનંદમાં મગ્ન રખાવ્યા કરે છે. આપણે જાણે હોઈએ છતાં ના હોઈએ, આપણે કામ કરતાં હોઈએ છતાં કામ જ જાણે ના કરતાં હોઈએ, આપણે સંસારમાં બધાંની સાથે હોઈએ છતાં બધાંની સાથે ના હોઈએ એવું લાગ્યા જ કરે છે. જીવનનો આનંદ, તેની મસ્તી, તેની ધૂન અને તેની લગની એવી જીવતી સોબત થતાં ઉત્તરોત્તર બઢતાં જાય છે.

સંપર્ક ઓછા થવા ઘટે

સંસારમાં જીવો પ્રત્યેનો સંબંધ અને સંપર્ક જેમ બને તેમ ઓછા થતા જાય અને તેને બદલે પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક નામસ્મરણ એટલો સમય થયે જાય તો તે સારી વાત છે. એમાં કશું ખોટું નથી.

સુમેળભરી અલગતા કેમ સધાય ?

‘આપણાથી વિરુદ્ધ મતની વ્યક્તિ સાથે જ રાતદિવસ રહીને મનને ઊંચે લઈ જવું, એ તમે ધારો છો એટલું મારે માટે સહેલું નથી’ એમ તું લખે છે. જીવનમાં જે કરી બતાવ્યું નથી કે કરી શકેલો નથી, તેવું હું કદી કોઈને કહેતો નથી. અનેક વ્યક્તિઓ સાથે કામ કરવામાં આવેલું હતું. વળી, નીચલા દરજ્જાની પાયરી ઉપર હંમેશાં કામ કરવાનું રહેતું. બીજાના મતેમતમાં સમતા અને તટસ્થતાનો અથવા તો જે રીતે કામમાં સરળતા પ્રગટે અને આપણામાં પણ સરળતા રહે અને શાંતિ મળ્યા કરે તેવો મધ્યમ માર્ગ લેતો. ગુજરાત હરિજન સેવક સંઘમાં શ્રી પરીક્ષિતલાલ સાથે કેટલાંય વર્ષો રહ્યો. હક્કની દૃષ્ટિએ બધું સરખેસરખું હતું, પરંતુ જેને કામ જ કરવું છે અને પોતાની મનની શાંતિ જાળવવી છે, તેનું વર્તન જ જુદા પ્રકારનું હોય છે. તેને કશા વિશે મમત્વ રહેતું નથી, મારું કેમ ન સંભળાય કે મારું કેમ ન ચાલે, કે કોઈ મારું કેમ સાંભળતા નથી, કે મને કેમ કોઈ ગણકારતું નથી એવા વિચારો ઊઠ્યા તો જાણવું કે આપણે નમારમૂંડા છીએ. મારી તો ઘણા મશ્કરી પણ કરતા. આપણે જો કામ જ કર્યા કરીએ અને પછી ઓછામાં ઓછું બોલવાનું રાખીએ કે ઓછો સંપર્ક રાખીએ તો તે ચાલી શકશે.

પ્રેમ પૂર્ણ શુદ્ધિ માગે છે

તું ભગવાનના પ્રેમની વાત કરે છે, પણ એ પ્રેમ એવો કંઈ રેઢો નથી પડ્યો. સર્વ પ્રકારની શુદ્ધિ પ્રગટ્યા વિના એવો પ્રેમ ઉદ્ભવવો અશક્ય છે. વળી, તું લખે છે કે ‘જ્યાં સૃષ્ટિમાં દેહનું, ઉમ્મરનું અસ્તિત્વ જ દેખાય નહિ એવી સૃષ્ટિમાં આપણે વસતાં હોઈએ....’ પહેલાં તો એવા પ્રેમની સર્વોત્કૃષ્ટ અને ઉદાત્ત ભાવના હોય અને રોમેરોમમાં પ્રગટી હોય તો દેહનું ભાન પણ રહેતું નથી.

સાધનામાં શરીર બાધક નથી

અને દેહને અવગણવો શાને, દેહ હોય તો શું થઈ ગયું ? દેહ ના હોય એવી કોઈ સૃષ્ટિ જો હોય તો પછી આપણે માનવ નહિ રહી શકીએ. મારા શરીરની ઉંમર ૫૩ વર્ષની છે. મેં તો મારા તરફથી એકમાત્ર પ્રભુની કૃપાના બળ વડે કરીને જો કંઈ ચેતન હોય તો તે ચેતનપણાની ખાતરી મળેલાં સ્વજનોને અનેક વેળા કરાવેલી છે અને તે બુદ્ધિથી પણ નકારી શકાય એમ નથી. પ્રભુકૃપાનો હુકમ મળશે તો તને પણ એવો અનુભવ થશે. શરીર બાધકરૂપ નથી. શરીરને અવગણવાની જરૂર નથી. તારું શરીર સ્ત્રીનું હોય અને મારું શરીર પુરુષનું હોય તેથી ભડકવાની પણ જરૂર નથી. દુનિયાદારીની રીતે અને સમાજમાં આપણે જેમ યોગ્ય વર્તવું ઘટે તેમ ભલે વર્તીએ, પરંતુ હૃદયના ભાવનો ઉન્માદ પ્રગટતાં તે કંઈ મર્યાદાઓથી થોડો જ બંધાઈ શકે છે ?

જીવનધ્યેય મુજબ જીવવું કપરું છે

તું જે આનંદની હકીકત લખે છે, તે વાત ભલે સાચી હોય, પરંતુ તું સાંસારિક જીવનની લોલુપતાઓથી પર છે અથવા પર

રહી શકે છે, તે વાત બરાબર નથી. હૃદયના પ્રેમભાવને, સર્વસ્વભાવે અને સમર્પણભાવે કોઈ એકનાં ચરણે ઢોળવો એવું દિલ છે, એ ભાષાની દૃષ્ટિએ કહેવું તે યોગ્ય છે, પરંતુ તેમ તેના વાસ્તવિક જ્ઞાનપૂર્વકની સમજણમાં કરવું અને તેમ બનવું તે તો બહુ જ આઘે આઘેની વાત છે.

ગુરુ ગોવિંદ નથી છતાં સાધક માટે છે

કોઈ તેમ નથી કરી શકતું એમ કહેવાનું નથી, જરૂર કરી શકે છે. પ્રભુકૃપાથી મેં તેમ કરેલું હતું. હું મારા ગુરુમહારાજને સર્વસ્વ ધારતો. તેમનામાં ચેતનપણાનું પ્રત્યક્ષ ભાન પ્રેરાવતો. તેમ છતાં ગુરુ અને ગોવિંદ એક હોવા છતાં પણ જુદા પણ છે. ગુરુ તે ગોવિંદ જ છે એમ કદી નથી, પરંતુ ગુરુની જો હૃદયની પ્રેમભક્તિ વડે કરીને કંઈ ગતાગમ જાગે તો સાધકને માટે ગુરુ સર્વોત્કૃષ્ટ છે, કારણ કે એને ગોવિંદની ગતાગમ નથી, ગુરુની કંઈક ગતાગમ પડેલી છે. જેની કંઈક ગતાગમ પડેલી હોય, તેનો આધાર લઈને ગોવિંદને પામી શકાય. ગુરુમાં કેવી રીતે ભાવના રાખવાથી મદદ મેળવી શકાય છે, તે વિશે આગળ લખી ગયો છું. એટલે વિશેષ લખતો નથી.

બીજાની ઊંચી વાતો સહી લેવી

કોઈ ઊંચી ઊંચી વાતો કરે તો મનનું નાનામાં નાનું પાંદડું હાલ્યા વિના તે સહાનુભૂતિપૂર્વક સાંભળું છું. હમણાં જ.... આશ્રમથી મારા જૂના વખતના કોલેજના એક સ્નેહી અહીં ૨૪ કલાક માટે આવ્યા હતા. તેઓ જ સવારથી સાંજ મળવા સુધી ઘણી ઊંચી ઊંચી વાતો પોતાને વિશે બોલ્યા કરતા અને મારા

વિશે...ભાઈને જણાવ્યું કે ‘ભગતની ત્રણ પૈસાની કિંમત છે, પરંતુ મારી ત્રણ પૈસાની કિંમત અને સામાન્ય માણસની ત્રણ પૈસાની કિંમતમાં આસમાન જમીનનો ફરક છે.’ એવી રીતે કંઈ કંઈ વાતો કરે તો મને કોઈ જાતનો વાંધો આવતો નથી અને હું પ્રેમથી સાંભળ્યા કરું છું.

ભાવનામય જીવન તો ઓર જ છે

પણ કોઈ સ્વજન તેવી વાતો કરે તો તેને ‘સંભળાવવાનું’ કામ પણ પ્રભુકૃપાથી થાય છે. તું જે ભાવનાની વાત કરે છે, તે ભાવના માત્ર બૌદ્ધિક કલ્પનાની છે. જે ભાવનામાં શરીરનું અસ્તિત્વ પણ નથી, તે ભાવના જો આપણામાં પ્રગટી જાય કે જીવતી રહ્યા કરે તો આપણા સર્વ પ્રસંગોમાં આપણું માનસ કોઈ જુદા જ પ્રકારનું રહ્યા કરે. મનમાં પ્રગટતાં વિચારો, લાગણી અને ભાવના એ આપણી પોતાની સ્થિતિ કેવી કેવી છે, તે આપોઆપ બતાવી આપે છે. કોઈક પળ વાર આકાશમાં ઊડતાં હોઈએ તો તે ઉપરથી વાસ્તવિકપણે તેવાં છીએ એમ માનવું એ ખાલી ભ્રમણા છે. હા, આપણો માર્ગ તેવો છે, તે વાત પણ નક્કી છે, પરંતુ તે સાથે સાથે સદાય આપણે આપણું નિર્દયપણે પૃથક્કરણ કર્યા કરવાનું છે અને જ્યાં જેની યોગ્ય કિંમત હોય અને જેવું મૂલ્યાંકન હોય તેવું જ આંકવાનું છે. કશું વિશેષ પણ નહિ અને કશું ઓછું પણ નહિ. તું પોતે યોગ્ય રીતે સમજે, તે રીતે સંસારવહેવારમાં પ્રેરાતી રહે અને તેવી તારી દૃઢ ભાવના થઈ જાય તો તું ઘણું કરી શકે.

તું પ્રભુકૃપાથી મૌનએકાંત લઈ શકશે અને તેમાં વાંધો નહિ આવે એવો મનમાં આત્મવિશ્વાસ દઢાવવો.

નામસ્મરણ ખૂબ પ્રેમભક્તિવાળું કર્યા કરવું અને આપણા વર્તનની અસર અને છાપ બધાં ઉપર એવી પડે તો આપણું કામ જરૂર થાય.

‘મા’ થવાનું પહેલું પગથિયું

તું માની વાત લખે છે અને માના ભાવ અને પ્રેમની હકીકત લખે છે તો પહેલાં તો તારો તેવો પ્રેમભાવ અને તારું ‘મા’પણું તારાં છોકરાંઓ પાસે પ્રત્યક્ષ કરાવવાનું છે. છોકરાંનાં દિલને પૂરેપૂરું તું જીતી શકે અને તે તને ખૂબ ખૂબ હૃદયના વહાલથી ચાહે એ પહેલી કસોટી છે. તેમાં પાસ થાય પછી આગળ ‘મા’પણાની વાત કરજે. ઓછું બોલવું પણ વધારે કરી બતાવવું, એ આધ્યાત્મિક માર્ગની પ્રથમ શરત છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨-૪-૧૯૫૧

સેવાથી સૌને જિતાય

પૂજ્ય બાના પગે વાગ્યું છે, તે હકીકત જાણી છે. હૃદયની ભક્તિથી તેમની ઘણી ઘણી સારવાર કરજે. માંદગીને વખતે કરેલી સેવા એ મનને પિગળાવે છે અને આપણા વિશે ઘણો સારો ભાવ ઉપજાવે છે. માટે, તે બાબતમાં કોઈ પણ જાતની કયાશ ન આવે એવી રીતે આપણે સેવા કરવાની છે. મારા વતી તેમને ઘણી ઘણી કરીને ખબર પૂછજે અને તેમનું કોઈ કામ કરતાં સંકોચ સેવવો ના પડે તેની કાળજી રાખજે.

સતત પ્રસન્નચિત્તા રહે તો જ મન એકાગ્ર અને ભક્તિવાળું રહી શકે. અને મન પ્રસન્નચિત્ત હોય તો જ મનમાં શાંતિ રહી શકે.

પ્રસન્નચિત્તનું સર્વ સુતરું સુતરું વહે.

એમ એક કવિએ લખેલું છે, તે તદ્દન સાચી હકીકત છે. માટે, જેમ બને તેમ પ્રયત્ન કરી કરીને હૃદયનો ઉમળકો પ્રગટાવીને પ્રસન્નચિત્ત રહેવાય તેમ કરવું.

એકસાથે અનેકને શિક્ષણ

હું અનેકને કાગળ લખાવું છું. તેમાં બીજાઓને ઉદ્દેશીને પણ કંઈક હોય છે, તે તારી હકીકત સાચી છે, તે કબૂલ મંજૂર છે, પરંતુ તે તારે માટે નથી એમ તે પાછું નથી, તે જાણજે. તું કટકે કટકે કાગળ લખે તેનો બિલકુલ વાંધો નથી.

સાયું સૌભાગ્ય મેળવો

તારું વિધવાપણું એ મારે મન તો વિધવાપણું નથી, પણ તારું વિધવાપણું દિવ્ય સૌભાગ્યવાળું બને કે થાય એવી જ મારી તો અભિલાષા છે. તું તો સદાય મારે મન લાડકી રહેવાની છે. જીવનમાં સ્વચ્છંદીને તો ક્યાંયે સ્થાન નથી. સંસારવહેવારમાં પણ કોઈ જીવ ચાહે તોપણ મન ફાવે તેવો સ્વચ્છંદી થઈ શકતો નથી, કારણ કે સ્વચ્છંદી જીવને સંસારવહેવાર ઝાઝી વાર સહી શકતો પણ નથી અને ટકવા પણ દેતો નથી. ભગવાને જે શક્તિઓ આપી છે, તે બધી શક્તિઓનો ઉપયોગ પ્રભુ કાજે થવો જોઈએ અને આપણો ધણી જતો ક્યાં રહેલો છે ?

સદ્ગુરુ સાધકની સિદ્ધ દશાથી જ શોભે

આપણો તો હજાર હાથવાળો ધણી જીવતોજાગતો બેઠેલો છે. એ ધણીને આપણે આપણામાં જીવતો કરીએ તો આપણું સૌભાગ્ય તો એવું નીવડે અને પાકે કે જગતમાં જેની જોડ ન

મળે. હું પણ એક સમયે જીવનમાં વિધવા હતો, પરંતુ હવે સધવા થયો છું. સંસારવહેવારમાં સધવાપણાનું જેને સૌભાગ્ય છે, તેવાં વધારે નહિ તો એકબે પુત્રાદિક પ્રાપ્ત કરે ત્યારે તેનું સંસારમાં કંઈક ઠીક ગણવાપણું બને છે. એટલે અમારું સધવાપણાનું સૌભાગ્ય છે, પણ હજી એ દીપી ઊઠ્યું નથી.

સદ્ગુરુ સદ્ભાગ્યશાળી કેમ થાય ?

શ્રીભગવાનનો અનુભવ થવાને કાજે જે જે જીવો મળેલા છે, તે તે જીવો જો પોતાનું હૃદય, મન, ચિત્ત, પ્રાણ, બુદ્ધિ અને અહમ્ એકમાત્ર તે જ વિષયમાં મનન, ચિંતવન અને નિદિધ્યાસન પ્રેમભક્તિજ્ઞાનપૂર્વક કર્યા કરે અને આ જીવમાં રહેતી ચેતનાશક્તિ સાથે શ્રીપ્રભુકૃપાના બળથી સતત હૃદયના તારનો સંપર્ક જો જીવતો રાખ્યા કરે તો એ સદ્ભાગ્ય છતું થતાં વાર ન લાગે. અહીં ‘છતું’ એટલે પ્રખ્યાતિમાં આવવું એવો અર્થ નથી કે નામના થવી એવો નથી, પણ છતું થાય એટલે પ્રગટ થાય એવો અર્થ છે. જેને વિધવાપણાનું સાચેસાચું હૃદયમાં ભાન છે, તે તો સાચા ધણીનું સગપણ કેળવવાને મનહૃદયથી મથ્યા કરે છે. વિધવા-પણાનું ભાન થવું એટલે તો જીવનનું સાચું જ્ઞાન મેળવવા વિશેનું પહેલું પગથિયું પ્રાપ્ત થયું એમ ગણાય. એટલે આપણું વિધવાપણું એ તો આશીર્વાદ સમાન છે, શાપરૂપ બિલકુલ નથી.

મનમાં અથડામણ એટલે ક્યાશ

કોઈની જોડે અથડામણ થાય એનો અર્થ એ કે આપણું મન હજી અથડામણને સ્પર્શ કરી શકે છે. એવો માનસશાસ્ત્રનો કાયદો છે. આપણા મનના અનેક પ્રકારના ગમા અને અણગમાઓ હોય છે અને તેને કારણે કરીને તથા અનેક પ્રકારની મનમાં

દુનિયા ભરેલી હોય છે અને જુદા જુદા જીવોને વિશેની જુદા જુદા પ્રકારની પૂર્વગ્રંથિઓ મનમાં ભરેલી હોય છે. આવાં બધાં કારણોને અંગે મનમાં અથડામણ થાય છે. માટે, આપણે તો કંઈ કશાથી મનમાં અથડામણ ન થાય તેવી રીતે મનને કેળવવાનું છે અને એવી રીતે સદાય જાગૃત રહ્યા કરવાનું છે. ખૂબ નામસ્મરણ કરતી રહેજે.

પ્રેમભક્તિનો ચમત્કાર

જીવનની ભાવના મિથ્યા ભાવના નથી. એના જેવી નક્કર વાસ્તવિકતા બીજા કોઈ પ્રકારના જીવનમાં નથી. સાધનામય જીવન એટલે કલ્પનામય જીવન નથી કે ઊર્મિમય જીવન પણ નથી. ભક્તિ એટલે પોકળતા પણ નથી. ભક્તિનો પાયો તો જ્ઞાનના નક્કર પાયા ઉપર રચાયેલો હોય છે. ભક્તિ એટલે તો મનને સતત એકધારું એના પ્રિય ચિંતવનમાં ગુંદર કે સરેસની જેમ ચિટકાવીને રખાવે ત્યારે ભક્તિ કહેવાય. એવી ભક્તિના કાજે હૃદયના કોઈ ઉન્માદ અને ઉત્કટતાભર્યા અફાટ અને અપાર ભાવની જરૂર રહે છે. એવો પ્રેમભાવ જીવતો પ્રગટ્યા વિના પરસ્પરનાં હૃદયો એકમેક પણ થઈ શકતાં નથી. જ્યાં પ્રેમભાવ પૂરો પ્રગટે ત્યાં મન પીગળી જાય છે. મનમાં બીજા કશા વિચારો પ્રગટી શકતા નથી. જેના અંગે કે જેની બાબતમાં એવો જ્ઞાનપૂર્વક પ્રેમભાવ પ્રગટે તેનામાં એકરૂપ થવાય છે અને જે હેતુને કાજે એવો પ્રેમભાવ પ્રગટ્યો હોય તેનું જ્ઞાન પ્રત્યક્ષ થતાં તેનો વિસ્તાર જીવનનાં સર્વ ક્ષેત્રોમાં થતો રહે છે. જેમ સૂર્યનું તેજ અનેક દિશાઓમાં ફરી વળે છે અને કોઈ જગા બાકી રહેતી નથી તેમ જ્ઞાનરૂપી સૂર્યનો ઉદય થતાં જીવનમાં તેનો પ્રકાશ અને તેજ

આપણે અનુભવી શકીએ છીએ. ત્યારે આપણાં સકળ કાર્યો એ સ્થૂળ રીતે કર્મ જણાતાં હોવા છતાં, તે કર્મ ચેતનાથી થતાં રહેતાં હોય છે.

આત્મનિષ્ઠ ભક્તિથી ઓળખાય

જ્ઞાની, ભક્ત કે યોગી આત્માઓનાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકાર નાશ પામી ગયાં હોય છે એવું નથી હોતું. તેમના શરીરથી કોઈ ક્રિયા કે કર્મ નથી થતાં એવું નથી હોતું. તેઓ બધાં, આપણી માફક બોલતા, ચાલતા અને વર્તતા હોય છે, પરંતુ તેમની ચેતનાનો પ્રદેશ કોઈ અનોખા પ્રકારનો હોય છે અને રહે છે. તેમનાં મનાદિ અને શરીરનાં કર્મો તો આપણી માફક હોય છે, પરંતુ તેને પારખી કે અનુભવી શકવું એ સરળ હકીકત નથી. કોઈને પણ સમજવું હોય, અનુભવવું હોય કે પારખવું હોય તો તે પરત્વેનાં આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ સંપૂર્ણ પ્રેમભક્તિવાળાં બની જાય તો જ તેનું હાર્દ આપણે પામી શકીએ. ભાગવતનું રહસ્ય સાચી રીતે સમજવું હોય તો જે ભાગવતનો ખરેખરો ભક્ત હોય અને ભાગવત પ્રમાણેનું જેનું જીવન છે અને જેને તે પ્રમાણેનો જ્ઞાનપૂર્વકનો અનુભવ છે, તેવાની પાસેથી ભાગવતનું સાચું રહસ્ય પામી શકાય અને કોઈનો જે પૂરેપૂરો સાચો ભક્ત હોય તેવો ભક્ત તેવા તેના ભક્તિના વિષયને સાચી રીતે સમજી શકે, પારખી શકે અને અનુભવી શકે. જે ભક્ત હોય તે જ્ઞાની પણ થઈ શકે છે અને યોગી પણ. યોગી એટલે એક થઈને જોડાવું અને જોડાઈને એકરૂપે જ રહેવું તે. જ્ઞાની એટલે હૃદયમાં હૃદયથી જેમાં પ્રવેશ પામ્યાં છીએ તેને પળે પળ અનુભવવો. તથા, જે તે કર્યા કરતા

હોઈએ તે તેના ચેતન વડે છે એમ જાણવું તે. સ્મરણથી મસ્ત રહેજે અને અમારાં હૈયાંને તે ભાવે ઠારજે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૩-૪-૧૯૫૧

ગુરુને અંતરમાં જીવતા કરો

હૃદયના તાર હલમલી ઊઠે અને ઝણઝણી ઊઠે એવી પ્રેમભાવનાને વિશે સાહિત્યિક ભાષામાં ઘણું લખાય છે. લોક એવું લખે છે, પરંતુ એવી સ્થિતિ થાય ત્યારે જે એક પ્રકારનો એકાત્મભાવ પ્રગટે છે અને એથી કરીને હૃદયમાં હૃદયના ચિંતવનનો વિષય હૃદયથી પ્રત્યક્ષ થાય છે, તે વેળાએ સ્થળકાળની મર્યાદા તૂટી જાય છે. આવું થાય ત્યારે જ હૈયાનો આધ્યાત્મિક કક્ષાનો સાચો પ્રેમભાવ કહી શકાય. અને એવી સ્થિતિ પ્રગટાવ્યા બાદ અને તે કાયમની કરીને આપણા આધારના એકે એક કરણોની શુદ્ધિ કરવાને માટે તેવી ચેતનાનો આધાર લેવાનો રહે છે. આધ્યાત્મિક માર્ગમાં જેની મદદ લઈને આપણું કામ સાધવું છે અને જેને આપણે ગુરુ માનતાં હોઈએ, એ ગુરુની ભાવનાને પળવાર પણ વીલી મૂકવાનું થતાં આપણને કળ ન પડે એવી માનસિક સ્થિતિ થાય, ત્યાર પછી એને આપણામાં જીવતો પ્રગટાવીને જ્યાં જ્યાં જે જે પ્રકારની અશુદ્ધિઓ છે અને બીજું ઘણુંયે આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્માં ઇાનું પડેલું છે અને જે આપણને જીવમય દશામાં રખાવ્યા કરે છે, તે તે બધાંને તેની ચેતના વડે આપણે સંપૂર્ણ શુદ્ધ કરીકરીને, તેના પ્રાકૃતિક ધર્મને ત્યજાવી ત્યજાવીને આધારના એકે એક કરણમાં શરણભાવ પ્રગટાવવાનો છે. એવો શરણભાવ પ્રગટે ત્યાર પછી

જ ખરા આધ્યાત્મિક માર્ગની ચેતનાનો પ્રવાહ આપણા આધારમાં શરૂ થાય છે.

આપણને વાણીની કિંમત નથી

આ જોતાં હજી આપણે એ દિશામાં કીડીના પગ જેટલાં પણ વધેલાં નથી તેનું આપણને સાચું ભાન થશે. માટે, કૃપા કરીને સવેળા ચેતવામાં સાર છે. માથે મૃત્યુ ભમી રહેલું છે. બધા માણસો કહે છે કે મરણ નિશ્ચિત છે, પરંતુ પથારીમાં સાપ પડ્યો રહ્યો હોય તો તેમાં કોઈ ઊંઘી શકે ખરું? એવી રીતે લોકો ‘મૃત્યુ નિશ્ચિત છે, નિશ્ચિત છે’ એમ કહે છે ખરા, પણ તેમાં સાચી સમજણ નથી. માત્ર, સ્મશાન વૈરાગ્ય જેવું તે કહેવાનું હોય છે. બાકી, મરવાનું છે એમ નિશ્ચિત લાગે તે માણસને ચેન ના પડે. જાગતી રહેજે અને ભગવાનના નામસ્મરણમાં તલ્લીન રહેજે તો જ ખપની છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તકા. ૪-૪-૧૯૫૧

દિવ્ય ચેતનાના પ્રસંગો

તારી તા. ૩૦-૩-૧૯૫૧થી માંડીને તા. ૨-૪-૧૯૫૧ સુધીની નોંધ મળી છે. ‘મોટા, આજ સુધીના મારા બધા પ્રયત્નો શું નકામા ગયા છે? મેં શું દળીદળીને કુલડીમાં જ વાળ્યું છે?’ તેનો જવાબ ગઈ કાલે પોસ્ટકાર્ડમાં અપાઈ પણ ગયો છે. ‘મોટા, અહીં કોઈ પ્રસંગ બને છે કે બનવાનો હોય છે, તે પહેલાં તમે મને ચેતવી દો છો’ એવું તું લખે છે. તેના સમર્થનમાં ગઈ કાલે એક બનેલો પ્રસંગ લખું. અમસ્તો જાગતો પડેલો ત્યાં શરીરે ઓચિંતો ધક્કો લાગ્યો. સૂવાની જગાથી ૪૦૦ ફૂટ દૂર અહીં

આશ્રમનો દરવાજો ચણાતો હતો, ત્યાં એક કડિયો કામ કરતો હતો. એક નાનકડી બેચ, તેના ઉપર દેવદારનું ખોખું અને તે ખોખા ઉપર તે ઊભો ઊભો સિમેન્ટનું પ્લાસ્ટરિંગ કરતો હતો. તેના શરીરના વજનથી દેવદારનું ખોખું નમ્યું અને શરીર ધડાક દેતાંને નીચે પડ્યું. તે પછી હું ઊઠીને ત્યાં ગયો અને...ભાઈને બૂમ મારી....ભાઈ, કડિયા કામ કરતા હતા ત્યાં જ બેઠા હતા. ...ભાઈને પૂછ્યું, ‘એને બહુ તો વાગ્યું નથીને?’ પ્રભુકૃપાથી તેને કશી ઊની આંચ આવી નહિ અને કામ પણ કરી શકતો હતો. થોડા દિવસ ઉપર એક ઝાડનું મોટું થડ ચાર મજૂરો આશ્રમમાં ઊંચકતા હતા. તેમાંથી થડ લથડ્યું. તે એક જણના ખભા ઉપર પડ્યું. ખભાથી સાથળ ઉપર, સાથળથી ઢીંચણ ઉપર, ઢીંચણથી નળા ઉપર અને નળા ઉપરથી પગની પાનીના ઉપલા ભાગ ઉપર પડ્યું. દોઢેક કલાક એને શેક વગેરે કરવો પડ્યો, પણ પ્રભુકૃપાથી ૨૦ મણ ઉપરાંતનો બોજો પડવા છતાં તેને કશી ઈજા થઈ નહિ. અહીં આશ્રમમાં કામ ચાલતું હતું તે વેળાએ કેટલાક બનાવો બનેલા, જેમાં જાતે સહન કરીને પણ બીજા જીવોને આ કામ નિમિત્તે ઊની આંચ ના આવે તેમ પ્રભુકૃપાએ થયેલું. એવા તો કેટલાયે બનાવો હશે અને છે કે જે બનતા હોય અથવા બનવાના હોય તેની ખબર પડ્યા કરે, પરંતુ એમાં ખૂબી કશી અમારી નથી. એ બધી કરામત જો હોય તો તે શ્રીભગવાનની કૃપાની છે.

તટસ્થતાથી જાતને જોતાં ઘણું સમજાય

અમને ત્રાસ થાય એમ જે લખેલું, તે તો એટલા માટે કે આપણી દરેકની પ્રકૃતિ કંઈ એકદમ ચેતનામય બની જતી નથી,

અને આપણે બધાં જીવસ્વભાવમાં હોઈએ ત્યાં સુધી આપણાં બુદ્ધિ, પ્રાણ અને મન યોગ્ય રીતે જ વર્તે એવું કશું ચોક્કસપણે કહી શકાય તેમ નથી. અને ભગવાનને રસ્તે જવાને ભેગાં મળેલાં સ્વજનો પોતાની પ્રકૃતિની રીતે વર્તે ત્યારે ત્રાસ ન થાય તો બીજું શું થાય ? તને તો માત્ર મેં એમ જ લખેલું કે તારા તરફથી ત્રાસ થાય એવું અમે ઈચ્છતા નથી. આવું કે આવી કોઈ જાતનું અમારું લખાણ આવે તો પોતે પોતાનું પૂરેપૂરું તટસ્થાપૂર્વક નિરીક્ષણ કરીને પૃથક્કરણ કરવું અને પોતે પોતાને શોધવું. એમ જો સાચી રીતે કરવામાં આવશે તો પોતે ક્યાં ભરાઈ પડેલા છીએ અને ક્યા ક્યા વર્તનથી અને વિચારથી આમ લખવામાં આવ્યું હશે, તે સમજવામાં આવ્યા વિના રહેશે નહિ. અમારાં લખાણને પકડી રહ્યા કરવાથી કશો અર્થ વળશે નહિ, પરંતુ અમારાં લખાણ ઉપરથી જે જીવ પોતાને તે રીતે શોધવા મથશે તેને તે દીવા જેવું જણાશે.

દુઃખ સાધના કરાવે છે

મન, હૃદય આનંદ અને ઉલ્લાસમાં રહ્યા કરે તો લાખો મણ કામ કરવા છતાં શરીર થાકે નહિ. તે અંગે તને લખી પણ ગયો છું. ભગવાનના નામની મસ્તી અને તેની ધૂન અને તેનો નશો એ કોઈ ઓર પ્રકારનાં હોય છે. મીરાં ભગત થઈ ગઈ, તેની વિટમણા આગળ આપણી વિટમણાઓ કશી વિસાતમાં નથી. અનેક સંતભક્તોએ અત્યંત કઠણાઈમાં પોતાનું જીવન વિતાવ્યું છે, પરંતુ તેમણે તે અંગે કોઈને ફરિયાદ સરખી પણ કરી નથી. ઊલટું, કુંતામાતા જેવાંએ તો રાજમાતા હોવા છતાં અને જંગલોમાં અનેક પ્રકારનાં વેદનાઓ અને કષ્ટો સહન કરવા

છતાં, શ્રીભગવાન પાસે દુઃખ જ માગ્યું કે જેથી કરીને એનું પ્રિય નામસ્મરણ જીવતું રહી શકે. ધન્ય છે એવા આત્માઓને ! એવા આત્માઓની આગળ આપણે બધાં તો ખાલી આળપંપાળ છીએ. આપણને કશી વિટમણાઓ નથી, ગૂંચ પણ નથી, ત્રાસ પણ નથી અને મુશ્કેલીઓ પણ નથી તો પછી દુઃખ તો હોય જ શું ? ‘જીવન પગલે’ માંની દુઃખ ઉપરની બધી કવિતાઓ વાંચી જવા વિનંતી છે. ફરીફરીને તેનું મનન કરવા જેવી તે છે. એવાં દુઃખોની પરંપરાઓમાંથી આ જીવનું જીવન પસાર થયેલું છે. એ દુઃખને કેવા સ્વરૂપે આ જીવે સ્વીકાર્યું હતું અને ઝીલ્યું હતું, તેનું આબેહૂબ હકીકતભર્યું વર્ણન તેમાં છે. ‘દુઃખની સાધના’ નામની એક જુદી ચોપડી પણ છપાવેલી છે. તે વાંચીને કેટલાય જીવને આશ્વાસન, હિંમત અને ધીરજ મળેલાં છે, એવા કાગળો ભાઈ...કને છે.

કડવા વર્તન તરફ સાધકની દૃષ્ટિ

જગત કે વહેવારના સંબંધીઓ પોતે જેવા હોય છે તેવા આપણને કલ્પવાના અને માનવાના. તું ઘણું કામ કરે તેથી બીજા ગમે તે બોલે તે સામે આપણે જોવાનું હોય નહિ. આપણે તો કોઈ કંઈ બોલે તો તે ઉપરથી તેમની પ્રકૃતિનું આપણને દર્શન થાય છે, એમ અનુભવીને તેમની પ્રકૃતિ આપણને ભેરવી ના પડે એમ ચેતવવાને કાજે, શ્રીભગવાનની પરમ કૃપા આપણને તેમના વિશે એવો અનુભવ કરાવે છે, તે જાણજે.

નામસ્મરણ ભલે શુષ્કતાથી થતું લાગે તોપણ લીધા કરવું. સંતોષકારક ન થતું લાગે ત્યારે આપણું મન બીજી કોઈ બાબતમાં ભેરવાઈ પડેલું છે, એમ સમજવું.

બૌદ્ધિક સમજણ

જેને સાચી રીતે લાગે છે, તે તો ભડભડ બળ્યા કરે છે, તે ઓલવાઈ જઈ શકતું નથી. આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકારના વનમાં જો સમજણરૂપી દવ લાગે તો તે કંઈક પાંસરાં રહે ખરાં. આપણે ચેતવાનું છે, વધારે સાવધાન રહેવાનું છે અને વધારે જાગૃતિ રાખવાની છે, એ બધી વાત સાચી, પરંતુ ખાલીખાલી ઉપર ઉપરની બૌદ્ધિક એવી સમજણ આ માર્ગમાં ઝાઝું કામ આપી શકતી નથી. અંદરની જ્યારે ખરેખરી ચીવટ પ્રગટે છે ત્યારે જ આપણું કામ થતું રહે છે.

ભગવાન જ આપે છે

મેં તો ઘણી વાર કહ્યું છે કે આપનાર ઉપર લેનાર પરમ ઉપકાર કરે છે, એનું રહસ્ય સમજવા જેવું છે. અમારામાં તો કશી આપવાની તાકાત નથી. શ્રીભગવાનની કૃપાથી જે કંઈ સમજણ છે, તે કહીએ છીએ.

સદ્ગુરુની અભિલાષા

લગ્નના દિવસો ક્યારે છે, તે મને લખી જણાવજે કે જેથી તે દિવસોમાં તને કાગળ ન મળે એવી રીતે વર્તુ અથવા તો જો તને કાગળો મળે એવું દિલ હોય તો હરિ:ઐ, હરિ:ઐ, હરિ:ઐ એમ ત્રણવાર લખીને પોસ્ટકાર્ડ બીડીશ અને તે કયે સરનામે બીડવું તે પણ લખી જણાવજે. અહીં આશ્રમમાં સુતારકડિયાનું કામ ચાલે છે. જોકે મારે કશું કરવાનું હોતું નથી. ભાઈ હસમુખભાઈ ઘણી મહેનત લે છે અને તે જ બધું કરે છે અને કરાવે છે. આપણાથી કશું બને તેવું નથી. તારી જીવન વિશેની

જિજ્ઞાસા ઘણી ઘણી તેજસ્વી થાઓ અને આ માર્ગમાં તને સરળતા મળે, શાંતિ પ્રાપ્ત થાઓ એવી અમારી અભિલાષા છે.

સાધનામાર્ગ મહાવિકટ છે

આ માર્ગનાં ચડાણ-ઢોળાવ ઘણાં ઘણાં કારમાં હોય છે. મારા જીવનની સાધનાગાળાનો ઈતિહાસ મારે લખવો તો છે, પરંતુ કોઈ એક જીવમાં ચેતન પ્રગટે ત્યાર પછીથી. સાધનામાં અને આધ્યાત્મિક માર્ગની પગથીમાં અનેક પ્રકારની ગલીકૂચીઓ પણ હોય છે અને અટવીઓ પણ હોય છે. સૂર્યનું કિરણ પણ ન પેસી શકે એવું ભયંકર અંધારું પણ ત્યાં હોય છે. પોતે તદ્દન ખોવાયેલા, અટવાયેલા, મૂંઝાયેલા હોઈએ એવો પણ અનુભવ થાય છે. તેવી વેળાએ જ આપણે તવાતાં હોઈએ છીએ અને એ જ્ઞાન જો પ્રગટે છે તો અપાર ધીરજ, હિંમત અને સાહસ આપણામાં આપોઆપ પ્રગટી ઊઠે છે અને ફરી પાછાં સજીવન આપણે થઈએ છીએ.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૬-૪-૧૯૫૧

હૃદયપૂર્વક દોષોનો એકરાર કરો

‘મારામાં અનેક દુર્ગુણો ભરેલા છે, તેને ખોળીખોળીને કાઢવા છે. એ દુર્ગુણ દેખાય છે ખરા, કિંતુ આ મારો દુર્ગુણ છે, એમ મન કબૂલ કરવા દેતું નથી. એટલે મોટા દુર્ગુણ દબાયેલા રહે છે અને તદ્દન નજીવો સદ્ગુણ એકદમ ઉપર તરી આવે છે.’ આમ, તું તારા કાગળમાં લખે છે. આપણામાં દુર્ગુણ હોય તે નિ:સંકોચપણે જાહેરમાં કબૂલ કરવાની તાકાત પ્રગટવી જોઈએ.

કબૂલ કરવાથી કંઈક અંશે આપણે તે દુર્ગુણથી જુદાં છીએ અને તેની પરત્વે આપણને નફરત છે, વિશેષ કંઈ નહિ તો એની પરત્વે અભિરુચિ તો નથી, એટલા પૂરતું તો આપણું મન તેવી જાતનું તે બાબતમાં કેળવાય છે. જે તે કંઈ હોય તે કબૂલ કરવાની રીતે અને તે સહૃદયતાપૂર્વક સરળતાથી, સ્પષ્ટપણે એકરાર કરીને યોખ્ખેયોખ્ખું કહેવું એ આત્મનિવેદનનો એક પ્રકાર છે. સાધનાની જે અનેક શરતો છે, તેમાંની તે પણ એક અનિવાર્ય શરત છે, પરંતુ એકલું માત્ર કબૂલ કરી દેવું, એટલાથી જ ચાલતું નથી. જે જે કંઈ નકારાત્મક હોય, તે તે પોતાનું સ્પષ્ટ દર્શન થવાવાને કાજે સાધના કરનાર જીવમાં ઉપર તરી આવવાનું કે જેથી તે એને જોઈ શકે. પોતાના દુર્ગુણો જણાય, સમજાય અને અનુભવાય, એ તો ભગવાનની એક મોટી કૃપા છે, પરંતુ જ્યાં સુધી પોતાના દુર્ગુણો પોતાને સાલતા નથી અને ખૂંચતા નથી અને એવું એને જ્યાં સુધી પૂરેપૂરું ભાન પ્રગટ્યું નથી ત્યાં સુધી આપણામાંથી તેવા દુર્ગુણો હઠી શકનાર નથી. એટલે આપણામાં રહેલા દુર્ગુણોનું આપણને ભાન થવું અને આત્મનિવેદનભાવે પ્રાર્થનાપૂર્વક તે હઠી શકે તે કારણના ભાવથી આત્મનિવેદનરૂપે હૃદયપૂર્વકનો એકરાર આપણાથી થાય તે ઘણું જ જરૂરનું છે.

દોષો દૂર કરવાનો દૃઢ નિર્ધાર જોઈએ

પાપનો કે દુર્ગુણનો એકરાર કરવાથી આપણું હૃદય હળવું બને છે, મન શાંતિ અનુભવે છે અને પ્રસન્નચિત્ત થાય છે, પરંતુ તે સાથે સાથે આપણી અપૂર્ણતાઓનું આપણને જેટલું સ્પષ્ટ દર્શન હોય તેટલું સ્પષ્ટ દર્શન તેને હઠાવવાના આપણા દૃઢ નિર્ધાર પરત્વેનું આપણને જાગી જવું જોઈશે. એક બાજુના નકારાત્મક

બળને આપણે રચનાત્મક શક્તિથી હણવાનું છે. એવી રચનાત્મક શક્તિથી જો પૂરેપૂરું સાચું ભાન આપણા હૃદયમાં પ્રગટેલું નહિ હોય તો દુર્ગુણનું આપણને થતું ભાન આપણને નિરાશાના વમળમાં ડુબાડી દેશે અને આપણે હતાશ થઈ જઈશું. તેથી કરીને દુર્ગુણોમાં આપણે વસવું નથી અને જીવવું નથી એવો દઢ મરણિયો નિર્ધાર જે થયો હોય તેનાં બળ અને ભાન શું થોડાં જ ભાગી જવાનાં છે ? જે કંઈ મનહૃદયથી કરીને નિશ્ચય થાય છે એ નિશ્ચય કદી પણ પડી રહી શકતો નથી, તે તો આપણને જગાડે છે, ઉઠાડે છે અને જિવાડ્યા કરે છે. એવું થતું અનુભવાય તો જ જાણવું કે સાચો નિર્ધાર થયેલો છે. નિર્ધારનું તે લક્ષણ છે.

નિર્ધાર છતાં હરતાં ફરતાં ભગવાનને પોકારો

આવો દઢ, મક્કમ નિર્ધાર હોવા છતાં આપણે કદી કદી હાર પામતાં આપણી જાતને અનુભવીએ તો તે વેળા એમ થવાનું કારણ આપણને જડવું જોઈશે. જેટલું દુર્ગુણોનું બળ છે તેની સામે થવાની તાકાત આપણે ક્યાંકથી ઊભી કરવી જોઈશે. જે કોઈ જીવ પોતાના બળ ઉપર ઝઝૂમે છે, એમ યુદ્ધ આપતાં આપતાં હાર પામે છે અને એમ હાર પામતાં પામતાં પોતાને જો અત્યંત ન સહી શકાય એવો માનસિક સંતાપ થાય છે તો તેવી વેળા પોતાના અંતરના આર્દ્ર અને આર્ત સાદથી જે જીવ પોતાને મદદ કરવાને શ્રીભગવાનની કૃપામદદ પ્રાર્થનાભાવે લળીલળીને યાચ્યા કરે છે, તેવા જીવને શ્રીભગવાનની કૃપામદદ મળતી હોય છે. આપણે ડરવાનું કારણ નથી. માથે સમર્થ ધણી ગર્જે છે એવું જો હૃદયમાં સાચેસાચું પૂરેપૂરું ભાન હોય તો તેને ડર શેનો ? કરોડાધિપતિની પેઢીનો મુનીમ લાખો રૂપિયાના સોદા કરે અને

લાખો રૂપિયા ગુમાવે, પણ તે બધું પોતાના શેઠને જણાવી દઈ નિશ્ચિંતતા અનુભવે છે. પ્રમાણિક, વફાદાર અને કામગરો મુનીમ હોય અને જેના ઉપર શેઠનો ઘણો પ્રેમભાવ હોય અને શ્રદ્ધા-વિશ્વાસ થયેલાં હોય તો તેવાની ગફલતને લીધે થયેલી ભૂલ પણ શેઠ જતી કરે છે, તે જ પ્રમાણ આપણે આપણું જે તે બધું શ્રીભગવાનને ચરણકમળે આત્મનિવેદન કર્યા કરીએ અને કંઈ પણ તેમ કરવામાં બાકી ન રાખ્યા કરીએ. એટલે કે જમા અને ઉધાર બન્ને પાસાં તેને બતાવતાં રહીએ તો તે આપણા જીવનનો ચોપડો સંભાળી લેશે.

પ્રાર્થના

ભગવાનને આપણે આપણા રોજિંદા વહેવારમાં આવી અનેક વાર પ્રાર્થના હૃદયમાં હૃદયથી કર્યા કરવાની હોય છે. પ્રાર્થનાનો કોઈ અમુક મુકરર સમય હોય એવું કશું પ્રાર્થનામાં નથી. જ્યાં જ્યાં કહેવા જેવું લાગે ત્યાં પ્રાર્થનાભાવે હૃદયમાં હૃદયથી કહ્યા કરીએ અને એવી પ્રાર્થનાની પરંપરા જો આપણને થયેલા અત્યંત ઉત્કટ માનસિક સંતાપમાંથી પ્રગટેલી હશે તો તે પ્રાર્થના કરવામાં આપણું હૃદય પણ સામેલ થયેલું હશે. ગજેન્દ્રમોક્ષનું દૃષ્ટાંત તો તને ખબર હશે. એક બાજુ મગર તેના પગને પકડીને પાણીમાં લઈ જાય છે અને બીજી બાજુ સર્વ સ્વબળ વાપરીને પોતે પાણીમાં ખેંચાઈ ન જાય તે માટે તે કારમું યુદ્ધ આપ્યા કરે છે. આમ, યુદ્ધ આપતાં આપતાં જ્યારે તેની હાર થાય છે ત્યારે તે ભગવાનને સાદ પાડે છે. શ્રીભગવાન કૃપા કરી તેને મગરની પકડમાંથી છોડાવે છે.

કૃપાના અનુભવથી બળ ઘણું વધે છે

આપણા જીવનમાં આપણને તેવો અનુભવ અનેક વાર-જો આપણે સાચા અર્થમાં સાધના કરતાં હોઈએ તો-થયા કરવો જોઈશે તો જ આપણને અનુભવ થાય કે શ્રીભગવાનની કૃપામદદ સાધકને એવી વેળા મળી રહે છે. એવી વેળા શ્રીભગવાનની કૃપામદદનો અનુભવ સાધકને જ્યારે થાય છે ત્યારે માથે સમર્થ ગરજે છે એનું એને પાકું ભાન થઈ જાય છે. પછીથી પોતામાં રહેલા દુર્ગુણોથી તે ડરતો નથી. ઊલટો, તે તો એવા દુર્ગુણોને આહ્વાન આપી આપીને ઉપર આણે છે અને તેને પડકાર આપે છે અને તેને હરાવીને જંપે છે, તે વિના તેને ચેન પડતું નથી.

‘નમારમૂંડા’ એ શબ્દનો અર્થ તો નિરંકુશ એટલે કે જેમ ફાવે તેમ વર્તનારો જીવ, સ્વચ્છંદી જીવ. તને જે શબ્દ કે વાક્યની સમજણ ના પડે તે જરૂર પુછાવવું, એમાં કશી હરકત નથી.

સાધકને તાત્કાલિક સૂઝ પ્રગટવી ઘટે

રોજના વહેવારમાં જે જે પ્રસંગો બને તેની સૂઝ આપમેળે આપણને પ્રગટવી જોઈશે. પ્રસંગ બને અને તાત્કાલિક એના પરત્વેની યોગ્ય રચનાત્મક સૂઝ પ્રગટે એ પણ જીવનની અનેક કળાઓમાંની એક કળા છે. જો આપણામાં શાંતિ, સમતા, તટસ્થતા, સદ્ભાવ, પ્રસન્નચિત્તા આદિ ગુણો કેળવાયેલા હોય તો તેવી યોગ્ય પ્રકારની સૂઝ આપોઆપ આપણને પ્રગટવા કરે છે અને તેવી સૂઝ પ્રગટવાથી કરીને આપણા આનંદમાં ઉમેરો થતો જાય છે. કોઈ નવા પ્રકારનો આહ્લાદ હૃદયમાં પ્રગટે છે. શ્રીભગવાન ઉપર તેથી કરીને આપણું હૈયું વારીવારી જાય છે અને ‘તે આપણી કેટકેટલી દેખભાળ રાખે છે !’ એમ આપણને લાગ્યા કરે છે.

સાધક નીડર જ હોય

મુ...ત્યાં આવવાના છે અને તેઓ પૂછે તો બેધડકપણે જવાબ આપવો. તારા જીવનવિકાસને યોગ્ય દોરવણી જો આ પામર તરફથી તને મળતી હોય અને તે તને સાચી લાગતી હોય તો પછી જાહેર રીતે તેમને કહેવામાં-બેધડકપણે-વાંધો શો હોય ? એટલે એ પૂછે તો જરૂર કહેવું...ની પોળના તારા સરનામે મારા કાગળો જાહેર રીતે ત્યાં આવે છે, તે તારાં સાસુસસરા જાણે છે અને એમાં કંઈ ચોરી નથી. મુ...કાકાને મારે વિશે કશી સાચી સમજણ ન હોય, આધ્યાત્મિક જીવન શું તેની ગતાગમ ન હોય અને મારા ઢંગધડા પણ એવા જ. અહીં ભરબજારમાં ખભે બેસાડીને હરિ:ૐને લઈ જઉં, રસ્તામાં એને લઈને નાચુંકૂદું, કપડાંનું ઠેકાણું નહિ, માથે મોટું ફાળિયું હોય એટલે તેમને મારે વિશે કશી સૂઝ ના પડે. અને તને તેઓ ચેતાવવાને માટે કહે તો આપણે પ્રેમથી સાંભળવું. તને તેમાં વાંધો શો હોય ? માટે, પૂછે તો બેધડકપણે કહેવું કે ‘હું તેમને જે કંઈ પુછાવું છું તેના તેમના જવાબો આવે છે. મારાં સાસુસસરાને મળવાને બેચાર વાર આવી ગયા હતા અને સાબરમતી આશ્રમમાં મારી બાને લઈને હું તેમને મળવા પણ ગઈ હતી.’ એમ પણ સ્પષ્ટ કહેવાય કે ‘તમને શ્રદ્ધા એમનામાં ન હોય તે સમજી શકાય તેમ છે, પરંતુ મને તો એમનાં પુસ્તકોમાંથી અને કાગળોમાંથી ઘણું ઘણું મળ્યું છે અને તેમની એક ‘હૃદય પોકાર’ નામની પ્રાર્થનાની ચોપડીએ મારા જીવનમાં મોટો ફેરપલટો કરેલો છે.’ કંઈ જાતનો ફેરપલટો કરેલો છે, તે તારું અને મારું મન સમજે છે. ‘તમે જે કહો છો તે

મારે માટેની પ્રેમની લાગણીને લઈને કહો છો, તે હું સમજી શકું છું.' એમ એમના કહેવાપણાની કદર બૂજવી. તને આ જીવ વિશેની પાકા પાયાની ખાતરી અને શ્રદ્ધાવિશ્વાસ પ્રગટ્યાં હોય તો એક બાજુ આખું જગત અને એક બાજુ આ જીવ હોય અને તે બેમાં પસંદગી કરવાની હોય તો કોની પસંદગી કરવી તે પણ આપણે વિચારી લેવાનું રહે છે.

કુટુંબત્યાગ ક્યારે ?

અને કોણ જાણે ભવિષ્યમાં એવા પ્રસંગો કેમ ના બને ? જોકે મારો પોતાનો મત એવો ખરો કે જે જીવ જ્યાં સંકળાયેલો હોય ત્યાં જ સુમેળમાં જીવીને તેનાથી કદી વિખૂટો ન પડે તો તે ઉત્તમ વાત, પરંતુ જો કોઈ એવો તીવ્ર ઉત્કંઠાવાળો અને ધગધગતી તમન્નાવાળો સાધક હોય અને સગાંસંબંધીઓ સાધના થવા દેવામાં મદદરૂપ થવાને બદલે હંમેશાં અગવડરૂપ જ બનતાં હોય તો તેવા સાધક જીવને તેમનો ત્યાગ કરવાનું પણ સૂચવું, - જો તેને તેવી રીતે રહેવાનાં પૂરેપૂરી હિંમત અને સાહસ હોય તો. જુદું રહેવાનું થતાં પણ તેણે કોઈને અવગણવાનું નથી કે તિરસ્કૃત કરવાનું નથી, પરંતુ પોતાના હૃદયના પ્રેમભાવને વધારે વિસ્તૃત અને ઉદાર કરવાનું રહે છે. આપણી સાધના વિશે કોઈ કશું ન જાણે તે ઉત્તમ વાત છે. કોઈને તે અંગે કશી વાત ન કરીએ તે પણ ઉત્તમ વાત છે. મારી તને એવી સલાહ છે કે મારા વિશે તેઓ ગમે તે કહે તો તેનો તારે વિરોધ ના કરવો, પરંતુ તે સાંભળી બેસી પણ ના રહેવું. પોતે ત્યાંથી ઊઠી જવું. જોકે તેમને મારે માટે વિરુદ્ધનું કશું કહેવાનું હોય એવું મને લાગતું નથી અને

આમ તો તેઓ સજ્જન છે...ની પેઢીની સાથે તેમને ઘણાં વર્ષનો નાતો છે. પહેલાં આર્થિક સ્થિતિ સારી, પરંતુ જગતમાં સૌ સૌના વખત હોય છે. ચડતીપડતી દરેકની આવે.

લેખક ઉપર પ્રભુકૃપાનો દાખલો

એક પૈસો પણ જેની પાસે નથી તેને ભગવાનની કૃપા લાખ પણ આપી દે છે, તે હકીકતે તદ્દન સાચું છે. આ જીવ તો બિલકુલ પરસેવો પાડવા ગયો ન હતો તેમ છતાં શ્રીભગવાને કૃપા કરીને આશરે એક લાખ રૂપિયાની રકમ (આશ્રમ માટે) આપી, પરંતુ તે બધીયે પરત કરી દીધી. એટલે એવા વારાફેરા તો આવે, એ તો જગતનો ક્રમ છે ભાઈ !

પણ આ તો આડફંટે લખાયું. આપણે કંઈ કશું છાનું રાખવાનું નથી. જતે દિવસે જો તું સાધનાને વળગી રહી શકી તો સાધના કરાવનાર વિશેનો સંબંધ કંઈ છાનો રહી શકવાનો નથી. તારામાં જે ભાવના છે, તેનાં પૂર આ જીવ પરત્વે તો વહેવા દેજે, એને કેંદ્રિત, એકાગ્ર અને એકાંગી કરજે.

એક બાળકીને પત્ર

...નો કાગળ આવે છે ત્યારે એને જરૂર લખું છું. નીચેનું આટલું એને વાંચી સંભળાવજે :-

‘ઘણી વહાલુડી,

હું તને યાદ કરું છું...એટલે શું તેની ખબર છે ? અર્થ ખબર ન હોય તો બહેનને પૂછજે. વેલને તો કોઈ આધાર જોઈએ જ. આધાર વિના એ મોટી ના થાય. વેલને એકલું રહેવું પાલવે નહિ અને એકલું રહેવું ગમે પણ નહિ અને એકલી એ જીવી શકે

નહિ. મારે તને ખૂબ જોવી છે અને ખૂબ વહાલ કરવું છે, પણ હું તો સાવ ગામડિયો છું, દીઠે જરાકે ગમું એવો નથી. જેની ઘણી હજામત વધી ગઈ હોય, માથે ઠોબરા જેવું ફેંટિયું હોય એવાને જોઈને તું બી તો નહિ જાયને ? રોજ ભગવાનનું નામ લેતી રહેજે. મોટી બહેન પણ હવે પરણીને જતી રહેવાની અને તું એકલી જ બહેન પાસે રહેવાની. માટે, તું બહેનને ઘણું વહાલ કરજે. બહેન તને વઢશે નહિ અને કદાચ ધારો કે વઢે તોપણ મા વઢે તેથી ખોટું શું લગાડવાનું ? મારી મા તો મને ઘણું મારતી પણ, તોય હું તો માને બહુ હેત કરતો. મા જેવું બીજું કોઈ વહાલું નથી. ‘મા તે મા, બીજા બધાં વનના વા’ એવી એક કહેવત છે. બહેન....ને મારા વતી બોલાવજે. ડાહી થજે અને સમજુ થજે. ભણવામાં ઘણું ચિત્ત રાખજે. અહીં હું, લતા તો ઘણીયે દેખું છું, પણ તે તું નથી.’

ગુણવિકાસ માટે પણ સાધના

જીવનમાં જ્યારે ખરેખરો વિકાસ થવા લાગે છે અને સાધનામાં આપણું મન પરોવાઈ જઈને ખૂંપેલું બનેલું હોય છે, તે વેળાએ આપણામાં જે તાકાત, સાહસ, હિંમત, ધીરજ વગેરે ગુણો પ્રગટે છે, તે ગુણોને કેળવવા જતાં તો કેટલાય જન્મો વીતી જાય ! એટલે આપણે જો એવા ગુણોની શક્તિને મેળવવી હોય તોપણ સાધનામાં મનને આપણે ખૂંપેલું કરી દેવું પડશે.

કોને ભજશો, સંસારને કે ભગવાનને ?

ભગવાનના નામસ્મરણ સિવાય કંઈ પણ મન કશામાં ફરકી ના શકે એવો અભ્યાસ આપણે કેળવ્યા કરવાનો છે. જે જે કંઈ

કર્્યા કરીએ તે ભગવાન પ્રીત્યર્થે કર્યા કરતા હોઈએ તો તેમાં સંતાપ, ત્રાસ કે કંટાળો આવી શકવાનો સંભવ રહેતો નથી. એટલે ભગવાન પ્રીત્યર્થે કરીને, તે કરતાં કરતાં તેને યાદ કર્યા કરીને, તેના એટલે કે કર્મના આદિ, મધ્ય અને અંતમાં તેનું સ્મરણ કર્યા કરીને, તે તે કામ પાછું તેને સમર્પણ કરીને આપણે ભગવાનને ભજવાં છે, નહિ કે સંસારને. આપણો સાચો વર તો ભગવાન છે અને સંસારમાં હોવા છતાં સંસારવહેવાર એ આપણું લક્ષ્ય નથી. એટલે આ માર્ગમાં જવાનું વિચારતાં પહેલાં ઘણું વિચારી લેવાનું રહે છે. કોને પસંદગી આપવાની છે, તે પહેલાં નક્કી કરી લો. જો સંસારને પસંદગી આપવાની હોય તો આ વાત છોડી દો. આ માર્ગ દૂધ અને દહીં બન્નેમાં પગ રાખવા માટેનો નથી. આ માર્ગ તો ખુલ્લેખુલ્લાં કોની પસંદગી કરો છો અને કોને વરો છો તેને માટેનો છે. આપણે ભગવાન પ્રત્યે સર્વ પ્રકારે અને સર્વ ભાવે ખુલ્લાં થયા કરવાનું છે. આપણે જગતને ભોળવી શકીશું પણ ભગવાનને ભોળવી શકવાનાં નથી. મેં મારા ગુરુમહારાજને દરેક માણસના મનની અરે ! મનની તો શું, જીવનની એક એક વાત કહી બતાવતાં સાંભળેલાં છે. નડિયાદમાં હું રહેતો ત્યારે તેની હકીકત તેઓ સાંઈખેડામાં બોલ્યા કરતા. સાધનાનો માર્ગ તો શૂળીનો માર્ગ છે. એના ઉપર ચડવામાં જેને આનંદ પ્રગટે છે. એવા કોઈ વિરલા વીર જીવો જ સાધનામાં પ્રાણ પ્રગટાવી શકે. એવી મર્દાનગીવાળી તું વીર થાય તો મારી છાતી ગજગજ ફૂલે અને તું શા માટે ન થઈ શકે ? આ માર્ગની સાચી સમજણ મારે તો આપવી રહી. કોથળામાં પાંચશેરી ઘાલીને કશું એમાં છૂપું રાખવાપણું નથી.

પૂરતી કિંમતે જ પ્રભુ મળે

‘માઈ, મૈને ગોવિંદ લીનો મોલ’ એ ભજન આશ્રમ ભજનાવલિમાંથી વાંચજે. આપણે ભગવાનને મૂલ આપીને વેચાતો લેવાનો છે. મતલબ કે તે એમ ને એમ મળી શકવાનો નથી. આપણે આપ્યા કરવું પડશે. પૂરતી કિંમત આપવી પડશે. જે જીવને એવી કિંમત આપવાનું જ્ઞાન પ્રગટે છે અને તે આપવામાં હૃદયની ભક્તિ અને અપૂર્વ ઉલ્લાસ પ્રગટે છે એવો જીવ જ એને મેળવી શકે છે. આપણે જ્યાં સુધી જીવસ્વભાવમાં છીએ ત્યાં સુધી એને આપવાની અનંત હારમાળા કાયમ રહ્યા કરવાની છે. આપતાં આપતાં છેડો જ ન આવે એવી આ આપવાની અનંતતા છે. શિવ થવાના માર્ગમાં જે જે જીવપણું ખૂંચતું હોય અને તેવું જીવપણું જો હૃદયથી આપવાની, એટલે કે સમર્પણ કરવાની કળા આપણને પ્રાપ્ત થઈ હોય તો તેવું તેવું આપવાથી કરીને જીવનો અપાયેલો તેવો ભાગ પછી આપણને કદીયે સ્મૃતિમાં આવતો નથી. એટલે આપણામાં રહેલી અનેક પ્રકારની વૃત્તિઓ, વાસનાઓ, લાલસાઓ, કામનાઓ, આશાઓ, ઈચ્છાઓ, એવું અનેકાનેક જે જે પળે ઊઠે તે તે પળે જ્ઞાનપૂર્વકની જાગૃતિ સેવીને પ્રેમભક્તિપૂર્વક શ્રીભગવાનને ચરણકમળે આપણે તે તે સમર્પણ કર્યા કરવાનું રહે છે. વળી, તેને વેચાતા લેવાની કિંમત આટલામાંયે આવી જતી નથી. જ્યાં જ્યાં આપણને મમતા હોય, મમત્વ હોય, રાગ હોય, આસક્તિ હોય, ક્રોધ હોય, લોભ હોય, મોહ હોય, તે તે બધું જ એને સોંપ્યા કરવું જોઈશે અને એમાં-

એ ભજનમાં-‘લિયો બજાકે ઢોલ’ અથવા ‘લીનો હૈ આંખો ખોલ’ એવાં બે પાઠાંતર એમાં છે અને તે બન્ને યોગ્ય છે. આપણે એની સાથે જે સંબંધ બાંધવાનો છે, તે છાનોછાનો બાંધવાનો નથી. સારું જગત આપણી નાલેશી કરે કે હુરિયો બોલાવે તેમ છતાં આપણે શ્રીભગવાનનાં ચરણકમળની આસક્તિમાં સદાય મસ્તાન રહ્યા કરીએ. જગત અને જગતજનનું અસ્તિત્વ આપણા મનમાં તદ્દન ગૌણ બની જાય એવું આપણે થવાનું છે. વળી, ભગવાનને આપણે ‘આંખો ખોલીને’ લેવાનો છે. આપણા લોકમાં જ્ઞાનપ્રેરક શ્રદ્ધાની ઘણી ઊણપ છે. ઓરિસ્સામાં કોઈ એક બાબાનું નામ સાંભળ્યું કે હજારો લોકો ત્યાં ઊમટેલા અને સાજા થવાને બદલે કેટલાય બિચારા ત્યાં મરી ગયા. શ્રદ્ધા એ ઘેલછા નથી. જીવનના વિકાસમાંથી પ્રગટેલી આંતરિક શ્રદ્ધા જીવનમાં જે નવચેતન પ્રગટાવે છે, તેને બીજા કશા સાથે સરખાવી શકાય એમ નથી. એવી શ્રદ્ધાની પાંખ આપણને પ્રગટ્યા વિના આપણે ઊંચે ઊડી શકવાનાં નથી અને સાથે એને લઈ શકવાનાં નથી.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૨-૪-૧૯૫૧

ભક્તિથી જ વસ્તુનું હાઈ મળે

‘કોઈમાં રહેલા ચેતનભાવની સમજણ અથવા ઓળખ કેમ થાય’ એમ તું પુછાવે છે અને એનો તું જ જવાબ વાળે છે કે ‘મને એટલું તો સમજાય છે કે તમારામાં કોઈ દૈવી શક્તિ રહેલી છે કે જેથી તમે અહીં બનતા બનાવો, મારા વિચારો વગેરે બધું પારખી શકો છો.’ કોઈનામાં રહેલી ચેતનશક્તિનો અનુભવ કે સમજણ કે સાચી ઓળખ થવાવાને કાજે તેના પરત્વેનું જ્ઞાનપૂર્વકનું

પ્રેમભક્તિયુક્ત હૃદય આપણું થઈ ગયેલું હોવું જોઈએ. કોઈ પણ વસ્તુનું હાઈ તેના પરત્વેની પૂરેપૂરી ભક્તિ અને તેને યોગ્ય પૂરેપૂરું હૃદયમાં હૃદયનું ચિંતવન થયા કર્યા વિના પામી શકાતું નથી. કોઈને પણ જાણવો હોય, સમજવો હોય કે અનુભવવો હોય તો તેના પરત્વેની ખરેખરી ભક્તિ આપણા હૃદયમાં જો પ્રગટેલી હોય તો જ આપણે તેને યોગ્ય રીતે સમજીને અનુભવી શકીએ. આ જગત-સંસારવહેવારમાં પણ કોઈ પણ જીવના સંબંધમાં આપણે ગમે તેટલો લાંબો સમય આવ્યા હોઈએ છતાં આપણે તેને બરાબર યોગ્ય રીતે સમજી કે પિછાની શકતાં નથી. આપણે એને જે રીતે જાણતાં હોઈએ તેનાથી વળી બીજી જ રીતે તેના બીજા સંબંધીઓ જાણતાં હોય છે. વળી, ત્રીજા પ્રકારના સંબંધીઓ એને ત્રીજી જ રીતે જાણતાં હોય છે. એટલે કોઈ પણ જીવાત્માને સમગ્ર રીતે સમજી શકવો આપણે માટે દુર્લભ છે.

પ્રેમ સ્થળનું અંતર ભાંગે છે

હૃદયમાં પ્રેમભક્તિયુક્ત સદ્ભાવ જેના પરત્વે જાગેલો રહ્યા કરે તેનું ચિંતવન આપમેળે આપણામાં થયા કરે. તે આપણા હૈયામાં રમે અને આપણે તેના હૈયામાં રમીએ. હૃદયનો સદ્ભાવ અને પ્રેમભાવ એ એવાં તો પ્રચંડ શક્તિસ્વરૂપ છે કે સ્થૂળ રીતે તે જીવ દૂર હોય છતાં તે સૂક્ષ્મ સ્વરૂપે આપણી સાથે ને સાથે રહ્યા કરતો હોય એમ લાગે છે. કોઈના વિશે સદ્ભાવ અને હૃદયનો પ્રેમભાવ કેવી રીતે જાગે એ કહેવું કઠિન છે. લખવું મુનાસિબ નથી. જે કોઈને જે કંઈ વિશે સાચી પૂરેપૂરી ગરજ જાગી જાય છે ત્યારે તે તેની સાથે જોડાયા વિના રહી શકતો નથી. ખરેખરી ભૂખ લાગે છે તે આપોઆપ ખાવાનું ખોળે છે.

‘શોધે છે તેને જડે છે અને ખોળે છે તેને મળે છે’ એવી કહેવત છે. જો શોધવાની અને ખોળવાની સાચેસાચી સમજણ હૃદયમાં ઊગેલી હોય તો બીજો ઉપાય એ છે કે જ્યારે જ્યારે ગૂંચમાં, મુશ્કેલીમાં, ઉપાધિમાં, સંતાપમાં, ત્રાસમાં, બેચેનીમાં, અશાંતિમાં હોઈએ ત્યારે ત્યારે જે વ્યક્તિ પરત્વે આપણને હૃદયનો ભક્તિભાવ હોય તેનું મનહૃદયથી ખૂબ ચિંતવન કરીએ, એની કૃપામદદને માટે પ્રાર્થના કર્યા કરતાં રહીએ. એમ એની મદદ જો મળતી અનુભવાય તો તે જીવ જાગતો ચેતતો જીવ છે એમ સમજાય. એવા બેપાંચ વાર અનુભવ થાય તો એવા અનુભવ વડે કરીને તેમને સમજી શકાય અને તેના ચેતનભાવની ઓળખ થાય.

ગુરુચેતનાનો સંપર્ક કેમ પરખાય ?

જે કંઈ કર્યા કરીએ તેના આદિ, મધ્ય અને અંતમાં તેને આપણા માનસિક ચિંતવનમાં સાથે ને સાથે રાખ્યા કરીએ અને એમ કર્યા કરવાથી જે તે કંઈ કરવા વિશેની સાચી સૂઝ અને ઉકેલ આપણને મળ્યા કરતાં લાગે તો તે તેના તરફથી મળ્યા કરે છે એવા પણ અનુભવ થાય. કંઈક અટવાયેલાં હોઈએ ત્યારે આપોઆપ ઓચિંતી કંઈક શાંતિ થઈ જાય, કોઈ વખત નાહિંમત થતાં અજબ હિંમત મળી જાય, કોઈ વેળા ઘણી અધીરાઈ થતાં હૃદયમાં ધીરજ મળી જાય, કોઈ વખત કંઈ પણ કારણ વિના અપાર આનંદ જેવું લાગે અને કોઈ વેળા આપણને કોઈનો સક્રિય સાથ હોય એવો પણ અનુભવ થાય તો ઉપરની બધી હકીકતોમાં કોઈના ચેતનભાવનો આપણી સાથે સંપર્ક છે એમ સમજવું અને માનવું અને તે અનુભવને સદાય જીવતો કરતાં રહેવું. જેમ ભક્તિ પ્રગટે તેમ તેમ જીવનના સર્વ ક્ષેત્ર વિશેની સાચી સમજ, સાચો ઉકેલ અને સાચી સૂઝ પેદા થતી જાય છે. એવું પેદા

થવામાં કે કરાવવામાં પણ તેનો સૂક્ષ્મ હાથ હોય છે. આપણા અણજાણમાં ઓચિંતી કંઈક એવી સહાનુભૂતિભરી હૂંફ અને પ્રેરણા મળે ત્યારે પણ તેના તરફનો તે અનુભવ છે એમ સમજવાનું રહે છે. જ્યાં જ્યાં કશું નડે કે અથડામણ ઊભી થાય, ગૂંચ, મુશ્કેલી કે ઉપાધિ હોય કે એવું હોય અને કંઈ શાંતિ ન વળે, ત્યાં ત્યાં તેને હૃદયમાં હૃદયથી પોકાર પાડી પાડીને, પ્રાર્થના કરી કરીને સાદ પાડ્યા કરવો. એમ આપણા રોજિંદા વહેવારમાં એને જીવતો રાખ્યા કરવો અને એવો અભ્યાસ પડતાં પડતાં તેને યોગ્ય રીતે સમજવાની અને ઓળખ પડવાની સમજણ અને અનુભવ આપણને થયા કરે છે, તે જાણજે.

કર્મ પરત્વે સાધકની દૃષ્ટિ

જીવનમાં ધમાલ તો હોય. બીજા લોકોના મનમાં તે ધમાલ પરત્વેનો હેતુ જુદો હોય અને આપણા મનમાં તે જુદો રહે. બીજાના મનમાં તો તે કામ પૂરેપૂરું સારી રીતે કરીએ તેટલા પૂરતો તેની સાથે અર્થ હોય, પરંતુ આપણે તો તે કામ કરતાં કરતાં તે પ્રભુપ્રીત્યર્થે કરવાનું છે. સમર્પણ કર્યા કરવાનું છે. એવો તે તે પળે જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો અભ્યાસ પાડ્યા કરવાનો છે. એટલે કર્મ કરતાં કરતાં આપણાં કરણો તેમાં રોકાયેલાં હોવા છતાં કર્મોનું ચિંતવન કર્મના સ્થૂળ ચિંતવન કરતાં જુદા પ્રકારનું રહેવાનું છે.

‘અનુભવ’ સાથો ક્યારે ગણાય ?

આપણું જીવસ્વભાવનું મન, જે જીવમાં ચેતના પ્રગટેલી છે, તેના પરત્વે જો અભિમુખ થઈ જાય તોપણ આપણને તેની મદદના જુદી જુદી જાતના અનુભવો થયા વિના રહે નહિ. ફૂલ, સૂર્ય તરફ અભિમુખ થાય છે તો તે ખીલી શકે છે. આજે અનુભવની

વાત તો ઘણા કરે છે, પરંતુ જે અનુભવ આપણને જીવનના વિકાસના હેતુમાં ઉપયોગી નીવડતો હોય અને આપણા જીવસ્વભાવપણામાંથી નીકળવાને ખપમાં લાગતો હોય અને તેવું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણ અનુભવાતું હોય તો તે અનુભવ સાચો છે.

ગભરાવાની જરૂર નથી

આ તો બધી રીતે તને જુદી જુદી રીતની સમજણ પાડી છે. આ બધું જ આપણે કરતાં રહેવાનું છે. એ તો જેમ જેમ એ માર્ગમાં ખૂંપતાં જઈશું તેમ તેમ તેની યોગ્ય સમજણ કેળવાતી જવાની છે, તે જાણજે. આપણે કશાથી ગભરાવાની જરૂર નથી કે ‘હાય ! આ બધું કેમ થશે ?’ એવો વિચાર પણ રાખવાની જરૂર નથી, એ તો થતાં થતાં થવાવાનું છે. પ્રેમભક્તિપૂર્વકનું નામસ્મરણ હૃદયમાં હૃદયથી સતત એકધારું લેવાયા કરાય તો નામ એ ભાવરૂપ બની જાય છે. માટે, નામસ્મરણમાં જીવ રાખજે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૪-૪-૧૯૫૧

મરણિયા નિર્ધારથી દાનત પાકી કરો

જ્યારે દિલની સાચી ખરેખરી પૂરી દાનત પ્રગટે છે ત્યારે અશક્ય પણ શક્ય બને છે. જ્યારે આપણી દાનત ભગવાનને માર્ગે જવાની પાકી બને છે ત્યારે મનની સાથે લડત નથી લેવી પડતી એમ નથી, પરંતુ તે વેળા આપણા નિશ્ચયબળ આગળ મનનું બળ હારી જાય છે. જીવનને ઊર્ધ્વ માર્ગે જો લઈ જવું છે તો દાનત જાગી ગયેલી હોવી જોઈશે જ. જો વારંવાર હાર થતી અનુભવીએ તો જાણવું કે હજી દાનત પાકી નથી તો તેથી નિરાશ ના થઈએ. આપણા નિશ્ચયબળને વધારે ને વધારે પાકું કરીએ.

શરીર તૂટી પડે તો ભલે, પરંતુ મનનાં અધોગામી વલણોને કદી પણ તાબે થવું નથી, એવો પાકો મરણિયો નિર્ધાર કરી સતત જાગૃતિ રાખ્યા કરીએ.

મન મદદગાર ક્યારે થાય ?

ચીડ, અકળામણ, સંતાપ, ત્રાસ, ક્લેશ, કંકાસ, મૂંઝવણ, ગૂંચ, મુશ્કેલી, ઉપાધિ, દુઃખ, કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ અને બીજું એવું અનેક સંસારવહેવારના પ્રસંગમાં બન્યા જ કરવાનું. મનના તરંગો અનેક પ્રકારના હોય છે અને મનના ગમા અને અણગમા પણ અનેક પ્રકારના હોય છે. એથી મનને ગમે કે ન ગમે કે રુચે તેવા બનાવથી મનની ગતિ આડીઅવળી ન થાય તે જોવાનું કામ આપણે કરવાનું છે. આપણે મનના જીવતાજાગતા ચોકીદાર બનવું પડશે. હાર થાય તેનો વાંધો નથી, પરંતુ હારમાંથી જે શીખે છે અને જે હારમાંથી જીતવાની ચાવી મેળવે છે, તે સાચો સેનાપતિ છે. યુદ્ધ માંડીએ એટલે હારવું પણ પડે. યુદ્ધ માંડ્યું એટલે જીત જ થાય એવું કશું નથી. જન્મથી જ જે ભક્તિ લઈને અવતરે છે, એણે પણ મનને તો જીતી લેવું પડશે. કેટલાય આકરા પ્રસંગોમાંથી એની તાવણી થતાં થતાં તે મનની પાર થઈ જાય છે. પ્રેમભક્તિમાં એને વારંવાર રસ લેવડાવીને એમાં તરબોળ બનાવીને સાચા મનને આપણે જીવતું કરવાનું છે. એવું ઊર્ધ્વગામી મન થતાં તે વેળાના મનની તાકાત અપરંપાર છે. એ તો અનેકની અનુભવની હકીકત છે, જીવસ્વભાવનું મન એ અવિદ્યાનું મન છે. તેમાં પણ શક્તિ રહેલી છે. તે શક્તિની મદદ જો આપણને ખરેખર તમન્ના જાગે તો મળી શકે છે, એવો અનેક સંતભક્તોનો અનુભવ છે. મનની શક્તિનું જ્ઞાનભાન જો પ્રગટી

જાય તો મન ઘણી ઘણી મદદ કરી શકે છે, એવા અનેક અનુભવ થાય. મન શત્રુ પણ છે અને મિત્ર પણ છે. આપણે એને મિત્ર બનાવી દેવું પડશે. એકવાર તે પૂરેપૂરું સાચું મિત્ર બની જાય તે પછી આપણને તે દગો દેવાનું નથી અને તેનો પૂરેપૂરો વિશ્વાસ રાખી શકીશું. તેમ છતાં ત્યાં પણ આપણે સાવધાની, જાગૃતિ, તટસ્થતા જીવતી રાખ્યા જ કરવાની છે. મન તેવું થાય તે પહેલાં તો ભગવાનની ભક્તિમાં એકરસ થઈ જવું પડશે.

આ માર્ગ માટે વૃત્તિ પ્રેરાવો

જેમ આપણને સંસારવહેવારમાં મનમાં અમુક પ્રકારની વૃત્તિ થઈ-ધારો કે અમુક ઠેકાણે જવું છે તો ત્યાં લઈ જવાને આપણી ગતિ થવાની. વૃત્તિ એટલે ગતિ. જો ભગવાનને માર્ગે જવું છે એવી સાચી પૂરી વૃત્તિ થઈ હોય તો એમાં ગતિ થાય. જો આપણે ઊર્ધ્વ દિશામાં મનની ગતિ થતી ન અનુભવી શકીએ તો જાણવું કે આપણને ખરેખરી વૃત્તિ હજી સુધી થઈ નથી તો તેવી વૃત્તિ જગાડવામાં આપણે પ્રયત્નશીલ રહ્યા કરવું. આ માર્ગ સાચી મરદાનગી બતાવવાનો છે. માથું વેગળું મૂકીને ભગવાનનું નામ લેવાનું કહેલું છે, તે કંઈ અમસ્તું કહેલું નથી. ભગવાનને માર્ગે જવું એ કઠણ માર્ગ છે, પરંતુ વૃત્તિ જો તે તરફની પૂરેપૂરી જાગી જાય તો તેના જેટલી કોઈ સરળ બાબત નથી. એટલે બીજા બધા મનના અને બુદ્ધિના પ્રશ્ન મૂકીને વૃત્તિને શ્રીભગવાનનાં જ ચરણકમળમાં વારંવાર સોંપ્યા કરવી, એમાં સાચો પુરુષાર્થ રહેલો છે. મનની અને બીજી અનેક મુશ્કેલીઓમાં, ગૂંચમાં, અકળામણમાં, ચીડમાં, ગુસ્સામાં ચેતનાની કૃપામદદ કેમ મેળવવી તે અગાઉ લખી ગયો છું. તેમ થતાં પ્રેમભક્તિપૂર્વકના પ્રયોગ કર્યા કરવા

અને તેમાંથી બળ મેળવવું. એની ચેતનામાં પણ જો આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ પૂરેપૂરાં ગળી જાય અને એકરસ થઈ જાય તોપણ તેની ચેતનાશક્તિ મદદ કર્યા કરે છે, એવા અનેકને અનુભવ થયા કરે છે. એ અનુભવ કાલ્પનિક નથી કે માની લીધેલા નથી પણ વાસ્તવિક છે.

ગુરુ પ્રત્યેના પ્રેમનાં લક્ષણો

‘સર્વ કોઈની સાથે થતા રહેતા મારા તરફના સંબંધને વિશે મારા મનમાં લવલેશ આમ કે તેમ નથી.’ એનો અર્થ શો એમ તેં પુછાવ્યું છે. તો એનો અર્થ તો એવો છે કે પ્રકૃતિ અને જીવસ્વભાવથી તેઓ ગમે તે હોય કે ગમે તેવાં હોય તેમ છતાં હું તો તેમને મારા જિગરથી ચાહું છું, પરંતુ મારી ચાહવાની રીત અને તેમની ચાહવાની રીત એ એક જાતની નથી, તેમાં આસમાન જમીનનો ફરક છે. જો આપણને કોઈના પરત્વે હૃદયનો સાચેસાચો પ્રેમભાવ પ્રગટી જાય તો તેના કહ્યા પ્રમાણે વર્તાય જ. હૃદયનો પ્રેમભાવ જેના પરત્વેનો છે, તે તો તેનું સતત મનન-ચિંતવન આપણને કરાવ્યા કરે છે. મારા ગુરુમહારાજનું મને જ્ઞાનભાન છે. તેમને હું એક પળ પણ વીલો મૂકતો ન હતો અને સને ૧૯૨૨-’૨૩ના ગાળામાં પણ, જ્યારે સાધનાનો શરૂઆતનો તે ગાળો હતો, તે વેળાએ એને વારંવાર ભુલાઈ જવાનું બનતું ત્યારે જે અપાર વેદના થતી તેનો મને હજી પણ પૂરો ખ્યાલ છે. એ વેદનાએ મને જગાડ્યો છે. ત્યારે મન અને જીવસ્વભાવનાં અનેક વલણો આ જીવને ઊઠતાં ન હતાં એમ તો નહિ અને એ ઊઠતાં હતાં તેથી તો એણે ‘હૃદયના પોકાર’ પાડ્યા છે.

લગની લગાડો

પ્રેમભક્તિયુક્ત જો હૃદયનો પોકાર આર્ત અને આર્દ્રભાવે થયા કરે તો ચેતનાની મદદ સાક્ષાત્ છે, એવા અનુભવ પણ સાધકને થાય છે. તને એવી ચેતનાની કૃપામદદ મળ્યા કરે એવા ઉપાયો બતાવ્યા છે. તે ઉપાયો કર્યા કરવામાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ને લગાડ્યા કરજે તો સર્વ કંઈ સુતરું સુતરું થયા કરશે. માટે, નિશ્ચિત થઈને લગની લગાડવામાં જીવ પરોવી દેજે. લગની લગાડ્યા વિના કશો આરો આવવાનો નથી. જો સંસારની આરપાર નીકળી જવું હોય તો લગની લાગે તો જ બેડો પાર થાય, તે વિના બેડો પાર થવો કદી શક્ય નથી, તે જાણજે.

સાધકનું એક જ દૃષ્ટિબિંદુ

જગત છે, પરંતુ જેવા જેવા પ્રકારનું મન અને જેવા જેવા પ્રકારની વૃત્તિ તેવા તેવા તેના આકાર અને પ્રકાર હંમેશાં રહ્યા કરે છે. એટલે આપણે બહારના જગત સાથે કશી પડી નથી, પરંતુ અંતરના જગતને જ ફેરવવાનું છે. એ જો ફેરવાયા કરશે તો પછી વાંધો નથી. મનને કોઈ પણ પ્રશ્ન ઊઠતાં એમ વિચાર કરાવવાનું કરવું કે 'તારે હરિમાં લગની લગાડવાની છે કે કેમ ? જો લગાડવાની હોય તો એમાં ને એમાં રહ્યા કર !' મનને અનેક વાર હઠી જતું અનુભવીશું અને અનેક વાર ફરી જતું અનુભવીશું, પરંતુ આપણે તો સદાય જાગ્રત રહેવું પડશે. જે જાગતો રહેશે તે જીતશે અને આ માર્ગ જાગતા રહેવાનો છે. જાગતા રહ્યા વિના કશું કામ થવાનું નથી. જે જાગે છે, તે જાણી શકે છે, જોઈ શકે છે અને અનુભવી શકે છે. માટે, જાગતા રહેવામાં સાર છે. જે જાગતો રહે છે, તેના બધા પ્રશ્નો આપમેળે ઉકેલાય છે.

ખૂબ આનંદમાં રહેજે અને પ્રેમભક્તિથી ભગવાનનું નામસ્મરણ કર્યા કરજે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૬-૪-૧૯૫૧

હેતુભેદથી એક જ કર્મનાં જુદાં પરિણામ

તારાં સાસુજનો કાગળ મળ્યો છે અને મેં તેમને જવાબ આપ્યો છે. મુ...ની હકીકત જાણી. માણસ જો કંઈ પણ કરી શકે છે તો તે પોતાના ખમીર વડે કરીને કરી શકે છે. બીજાનામાં ઘણું હોય પણ એક તો તે લેવાની આપણી એકાગ્ર, કેંદ્રિત અને એકાંગી દૃષ્ટિ, વૃત્તિ અને વલણ થયેલાં હોય અને તેવી પ્રેમભક્તિવાળી, હેતુના જ્ઞાનવાળી પૂરી દાનત પ્રગટેલી હોય ત્યારે તે બની શકે. દાનત વિના કશામાં બરકત આવતી નથી. કામ એકનું એક હોય, તે કંટાળાથી કર્યું હોય, ત્રાસથી કર્યું હોય, બેળેબેળે કર્યું હોય, કરવું પડે અને કર્યું હોય, ઉમળકાથી કર્યું હોય, પ્રેમભક્તિથી કર્યું હોય, સમર્પણયજ્ઞની જ્ઞાનપૂર્વકની સમજણથી કર્યું હોય તો તેવા દરેક કર્મનું પરિણામ જુદું જુદું આવે છે. કર્મ એકનું એક હોવા છતાં.

‘માનવું’ એટલે શું ?

માટે, આપણે જે કર્મ કરવાનું છે તેનાં આદિ, મધ્ય અને અંતમાં હૃદયનો જ્ઞાનભક્તિયુક્ત સદ્ભાવ કેવો રહે છે, તે નીરખતાં રહેવું. મારા વડે તો કશું થતું નથી. એમ ને એમ કશું માનવું નહિ અને જે માનીએ તે કદી આપણી સમજણમાંથી ગમે તેમ થતાંય હઠી ન જાય તો તે માનવું સાચું. એવી રીતનું જે

માનવાપણું હોય તે જ આપણે તો કહેવું, કથવું અને લખવું. કલ્પના, બુદ્ધિ કે સમજણનું માનેલું ઝાઝી વાર ટકતું નથી. માટે, મારા વડે થાય છે એવી ભ્રમણામાં ના પડવું અને જો સાચે જ એમ તને લાગતું હોય કે મારા વડે જ થાય છે અને જેમ તું લખે છે તેમ જો મદદ મળે છે તો બીજી માનસિક બાબતોની અંદર જો તું મદદ ઢૂંઢતી રહે તો કેમ ના મળી શકે ? પૂજ્ય...બા જેટલું ભગવાનનું નામ લે તેટલું ઉત્તમ છે.

ગુરુની મદદ મળવાની શરતો

હું તો કોઈનો ગુરુ નથી, ભાઈ ! ગુરુ તરીકે સ્વીકારી શકે એવી સ્થિતિના કે માનસિક દશાના કે એવી પ્રેમભક્તિની એકાગ્ર અને કેંદ્રિત ભાવનાવાળા કોઈ નથી. ગુરુ કનેથી શીખવાની જે અનિવાર્ય દશા હોય તે ન હોય તો તે કેળવવી ઘટે. તે બાજુનાં સતત એકાગ્ર અને કેંદ્રિત દષ્ટિ, વૃત્તિ અને વલણ હોવાં ઘટે અને એવું લક્ષ હોવું ઘટે. એવું હોય તો ગુરુ કંઈ કામ કરી શકે. ‘કર્મગાથા’માં પાન ૭૮થી શરૂ થતા ‘જીવન સાધના’ એ કાવ્યમાં ૮૨મા પાન ઉપર :-

‘વારો ભોગવવા આવે, ગુરુને એથી તો ઘણો.’

વગેરે વગેરે લખેલું છે, તે વાંચી જજે. એટલે ગુરુને ઉપરચોટિયાપણે માનવામાં કશો સાર નથી. ગુરુ આપણી તૈયારી ન હોય તો કશી મદદ કરી શકતો નથી. પ્રેમભક્તિયુક્ત અને જ્ઞાનપૂર્વકની આપણી તૈયારી હોય તો ગુરુની મદદ મળી શકે છે. તેની ચેતનાની કૃપામદદ મેળવવા માટે આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ પૂરેપૂરાં અને ખરેખરાં રંગાયેલાં હોવાં ઘટે. તેવી રીતે મનનચિંતવન કરીને પ્રેમભક્તિપૂર્વક જો હૃદયની

ધા તેને ચરણે નાખીએ તો મદદ મળે એવો નિશ્ચિત અનુભવ છે, એમાં જરાકે ફરક નથી.

ગુરુની બાબતમાં લાલસા સેવવી નહિ

તારા કુટુંબીજન સાથે મારો પરિચય થાય એમ તું કહે છે, તે સારી વાત છે, પણ તે તો તારા વર્તનથી જ થશે. કોઈ ઠેકાણે મને લઈ જવા કરવાની આશા ઈચ્છા સેવવી નહિ. મને ઉમળકો થશે તો તો લાખ વાર આવવામાં થાક લાગવાનો નથી. જો તું આશા સેવે તો તે યોગ્ય નથી.

....માં બૌદ્ધિક સમજણ સારી છે અને એને કેળવીએ તો કેળવાતાં કેળવાતાં કણક તૈયાર થાય.

ફક્ત ભગવાન માટે જ કર્મ કરવાં

જગતવહેવારમાં નવ્વાણું કામ બરાબર થાય અને એક કામ બરાબર ન થાય તો નવ્વાણું કામ ઉપર પાણી ફરી વળે છે, તે તારી કહેલી વાત સાચી છે, પરંતુ આપણે તો નવ્વાણું કે સો, ગમે તે કામ હોય તે સંસારને રાજી રાખવા માટે કરવાનાં નથી, પરંતુ ભગવાનને માટે કરવાનાં છે અને ભગવાનને રાજી રાખવા માટે કરવાનાં છે અને તેવી સાચી ભાવના જો હૃદયમાં હૃદયથી ઊગી હોય તો તે સારાં પણ થાય. તેથી કરીને કોઈ રાજી કે કરાજી થાય એમાં આપણે જીવ પરોવવાનો નથી. જો આવી પડતાં સકળ કર્મ ભગવાનપ્રીત્યર્થે કરવાનાં હોય તો આપણા મનમાં સદાય પ્રેમભક્તિયુક્ત ઉમળકો રહેવો ઘટે. ઘરમાં મૌન લેવાની વાત કરતી નથી, તે સારી વાત છે. આપણે તો ભગવાનના સ્મરણનો યજ્ઞ કરવો છે, તે બરાબર છે.

નામસ્મરણ

નામસ્મરણ છાનું છાનું કરવાનું હોય નહિ. પ્રેમભક્તિની મસ્તીથી નામસ્મરણ કરવાનું હોય. બાકીની જિંદગી ક્યાં ગાળવાની છે, તે અત્યારથી શું નક્કી કરી શકીએ ? હૃદય હૃદયમાં ચેતનાપૂર્વકનો સંબંધ થઈ જાય, ત્યાર પછી જે થાય તે ઉત્તમ. એટલે તને મદદ મળે તેવા અનુભવ થાય તો મને જંપ વળે. ‘જીવન સંગ્રામ’ વાંચી અને હજી ફરી વાંચવાની છે, તે હકીકત જાણી. ‘જીવન સંગ્રામ’ વાંચે તો નાસ્તિકમાંથી આસ્તિક થઈ જાય એવો તારો અભિપ્રાય વાંચ્યો છે, પરંતુ એ તો તેવી ભૂમિકા હોય તો. એ લખવામાં મેં મારું દિલ રેડેલું છે. એક વડીલ જનના વલોવાતા હૃદયને શાંત પાડવાને કાજે અને તેમની દીકરીના જીવનને અંગે સમજણનું નવું વલણ અપાવવા કાજે તે લખેલું હતું.

કુંભકોણમ્,

હરિ: ૐ

તા. ૧૮-૪-૧૯૫૧

બને તેટલું નામસ્મરણ કરજે, તે જેટલું પ્રેમભક્તિથી અને મુક્ત હૃદયથી થશે તેટલું મન પ્રકૃલ્લિત રહેશે.

પગે સણકા શેના મારે છે ? શું થયું છે, તે અત્રે વિગતવાર લખજે. કોઈ ભાઈ પાસે માલિશ કરાવવાનું તેં લખ્યું છે તો તે કરાવ્યું હોય તો ભલે, પરંતુ તે યોગ્ય લાગતું નથી, નહિ કે હું સંકુચિત વૃત્તિનો છું. તું વિગતવાર શું થાય છે, તે લખે તો તેનો ઉપાય જે સૂઝે તે તને લખી જણાવીશ.

‘જીવન સંદેશ’ ફરીથી તેં વાંચવા માંડ્યું છે, તે આનંદની વાત છે. એમાં ઘણું મનન અને ચિંતવન કરવા લાયક છે. સાધકને

માટે - જો તે ઈચ્છે અને તેને સાચી ભૂખ લાગી હોય તો - તેમાંથી તેને ઘણું મળી રહે એમ છે.

લગની લાગી જવી ઘટે

જો તું મારે લીધે જ્યાં ત્યાં બધે અને બધાંની સાથે સુમેળ સાધી શકે અને તારા સદ્ગુણ અને સદ્વર્તનથી કરીને દીપી ઊઠે તો એમાં જરૂર વિજય છે, પરંતુ એવા વિજયથી મને સંતોષ ન થાય. લગની લાગ્યા વિના આ માર્ગમાં ટકી શકવું એ બહુ દોઢાલી વાત છે. પ્રભુકૃપાથી મળેલાં સ્વજનોમાં હજી કોઈને તેવી લગની લાગી હોય એવો મને અનુભવ નથી. તેથી, જીવનવિકાસના હેતુના જ્ઞાન અને અનુભવને અર્થે જે જે સ્વજન મળ્યાં છે, તે સ્વજનોને મેં મારા હૃદય સાથે કોઈ ને કોઈ રીતે બાંધી લીધેલાં છે. આ આધારમાં જે જે કંઈ જુદું જુદું છે, તે દરેકનો ઉપયોગ તે તે જીવાત્માઓને મારામાં બાંધી લેવાને માટે ભગવાનની કૃપાશક્તિથી કર્યા કરું છું. સદ્ગુરુમાં પણ સંપૂર્ણ લગની લાગી હોય તેવો સ્વજનોમાંનો કોઈ જીવાત્મા નથી. તેથી, તારે ઘણું ઘણું વિચારવાનું છે, પરંતુ મારા મનથી એક વાત ચોક્કસ છે કે સંકળાયેલા જીવના પ્રાણને મારા હૃદય સાથે તો પ્રભુકૃપાથી બાંધી લેવાનો છું કે જેથી કરીને જન્મોજન્મ સાથે જ રહી શકીએ અને હોઈ શકીએ. ચેતનના અનુભવને કાજે કાં તો જ્વાળામુખીના જેવી ધગધગતી તમન્ના હોવી જોઈએ અથવા તો એ માર્ગ પરત્વેનું સતત એકધારું મનચિંતવનશીલ, પુરુષાર્થયુક્ત, જીવતુંજાગતું, માનસિક વલણ હોવું ઘટે. સદ્ગુરુ ઉપર કોઈ સંપૂર્ણ આધાર રાખી શકતું નથી, કોઈ પૂરેપૂરું રાખી શકે છે એમ માનવું તે હકીકત મિથ્યા છે. કોઈ તેમ કહે તો માનવા તૈયાર નથી થવાતું,

કારણ કે મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્નો સંપૂર્ણ પ્રેમભક્તિજ્ઞાનયુક્ત શરણભાવ પૂરેપૂરો પ્રગટી જાય, ત્યાર પછીથી જ ચેતનના પ્રદેશમાં આપણે પહેલું પગલું માંડવાની શરૂઆત કરીએ છીએ. ઉપરનો શરણભાવ કેળવાતાં કેળવાતાં જો ખરેખરી તમન્ના પ્રગટી હોય છે તો તો પડતાંઆપડતાં પણ આનંદ અને ઉલ્લાસ ટકી રહે છે. અને બાકીનાને તો પાછા જ હઠવું પડે છે, કાં તો નિરાશ થઈને માર્ગમાંથી હઠી જાય છે, કાં તો નાસ્તિક બની જાય છે કે કાં તો બધું ધતિંગ છે એમ માનતા થઈ જાય છે. ન તો આમના કે ન તો તેમના એવા અધકચરા અને અધવચલા તેઓ રહ્યા કરે છે. તેઓની માનસિક દશા બૂરી હોય છે. તેથી, મારી તો તને વિનંતી છે કે અધકચરા કે અધવચલા કદાપિ ના રહેવું, કાં તો આ પાર કે કાં તો પેલે પાર એવો દૃઢ મરણિયો નિર્ધાર અને નિશ્ચય કરવો.

લગનીથી બધું સાનુકૂળ થાય છે

સંસારવહેવાર સાધનાને કાજે સાનુકૂળ નથી હોતો એમ ઘણાં કહે છે, પરંતુ ‘ન નાયનારીને આંગણું વાંકું’ એ ન્યાયે તો જેની દાનત પ્રગટી હોય છે, તેને માટે તો ઉપાધિ રહેતી નથી, પરંતુ ઉપાધિ તો ગુરુરૂપ બની જાય છે. જીવનમાં ઉત્કટતાથી પ્રગટેલો પ્રશ્ન કંઈ કંઈ શીખવી જાય છે, કંઈ કંઈ બતાવી જાય છે અને કંઈ કંઈ નવી સમજણ આપતો જાય છે. માત્ર, આપણાં દષ્ટિ, વૃત્તિ અને વલણ સતત એકધારાં ચેતનપરત્વેનાં કે ગુરુપરત્વેનાં, આપણાં બધાં કરણોમાં અભિમુખ થઈ ગયેલાં હોવાં જોઈએ. લગની લાગ્યા વિના કશામાં પણ મીઠાશ આવતી નથી. સંસારની મીઠાશ પણ લગની વડે કરીને છે. જ્યાં જ્યાં મીઠાશ,

સુખ, આનંદ, માધુર્ય વગેરે છે ત્યાં તેનું કારણ તેની પાછળની લગનીની ભૂમિકા છે. લગની વિનાનું સાવ ફિક્કું લાગે. જો લગની ના પ્રગટી તો ‘અંધેઅંધાની ઠેલં ઠેલા’ એના જેવું થવાનું. જે જીવને લગની લાગે કે લાગેલી હોય તેને કંઈક ગતાગમ પડે. બાકી તો અમે પણ અંધા ઠરવાના. માટે, તને જો મારે માટે ખરેખરો સદ્ભાવ અને હૃદયનો પ્રેમભાવ હોય અને આ જીવમાંનું ચેતન તું અનુભવે તો અમે અંધા ગણાતા બચી શકીએ. અમારે તો કોઈની સાથે સરખામણી કરવાની નથી. લગની લગાડી તો પછી ચેતનના અનુભવ પરત્વેનો આપણો રસ્તો સરળ થઈ શકે છે. લગની લાગી જાય એ એક બાબત છે, લગની લગાડવી તે બીજી વાત છે. લગનીમાં એક પ્રકારનું સહજ આકર્ષણ રહે છે. જોને ! તારે અને મારે કંઈ પણ ઓળખાણ ન હતી, એકબીજાને દીઠે કે નામથી પણ ઓળખતાં ન હતાં, પણ કર્મસંજોગે મળી જવાનું થયું. ત્યારે હવે સાચી રીતે મળવાનું કરીએ તો મળવાનો અર્થ છે. મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકાર-એમાં આપણે એકાગ્રતા યા કેંદ્રિતતાથી અને એકાંગીપણે મળીએ તો જ મળ્યા કહેવાઈએ. હૃદય હૃદયને સમજે, પ્રીંછે અને અનુભવે એનું જ નામ મળ્યા. એવી સ્થિતિમાં ક્યાંય ખટકો રહેતો નથી, ભેદ રહેતો નથી, જુદાઈ રહેતી નથી. એમાં શરીરપણું હોવા છતાં શરીરપણું નથી. માટે, લગની લગાડવામાં પ્રેમભક્તિની વિશેષ જરૂર છે અને એ તો ભાવનાનો પ્રદેશ છે. ભાવના તો હૃદયમાં અને મનમાં ક્યાં નથી ? માટે, એ બધાંનો જ્ઞાનપૂર્વક ઉપયોગ પળેપળ તું આમાં જ કર અને હવે આંખો મીંચીને, બસ તું આમાં ભૂસકો માર, પણ જોજો પગબગ ભાંગે નહિ. નહિતર નામ

લજવાય. ‘આંખો મીંચીને’ એનો અર્થ તો સમજીને ? ‘આંખો મીંચવાની’નો અર્થ કંઈ કશું કશા પરત્વે વિચારવું જ નહિ એમ નથી સમજવાનું. ભૂસકો જે મારવાનો હોય તે પણ સમજણથી અને હેતુના જ્ઞાનથી. એનો અર્થ આંધળું સાહસ પણ નથી, પરંતુ જેમાં પડવાનું છે, તેનો અર્થ બધી રીતે સમજી સમજીને તેનો ક્યાસ કાઢીને તેમાં પડવાનું છે. સંપૂર્ણ સાહસ, હિંમત, ધીરજ, શાંતિ, સમતા, તટસ્થતા આદિ ગુણોની પૂરી મદદ લઈને તેમાં ઝંપલાવવાનું છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૯-૪-૧૯૫૧

સાયો વૈરાગ્ય ઊગવો સહેલો નથી

ખરેખરો અને સાચેસાચો સંસારનો તાપ જે જીવને લાગે છે, તે જીવને સંસારમાંથી મન પાછું હઠાવી લેતાં વાર લાગતી નથી. સંસારનો તાપ ભલભલા તાપ કરતાં ઘણો આકરો છે. એમાંનો તલમાત્ર જેટલો આપણે તો સહન કર્યો નથી. એ સંસારના તાપમાં તપીને રાતા તાંબા જેવા જે જીવ થયા હોય અને તેમાંથી પાછા વળ્યા હોય અને અંતર્મુખ થયા હોય તે જીવ ઘણા પાકટ થાય છે. તેવા જીવો સંસારમાં લોભાતા નથી. કોઈ વખતે એવું પણ બને છે કે એવા જીવો માયામાં કદી કદી લપટાઈ જાય છે. નારાયણ કરતાં લક્ષ્મીનું જોર, પ્રભાવ અને પ્રતાપ સંસારમાં સોએ સો ટકા છે. મૂર્ખ અને સાવ અણસમજુ હોય પણ જો ખૂબ ધનાઢ્ય હોય તો બધાં તેને ‘શેઠ સાહેબ કહીને’ માન આપવાના, પણ જો સદ્ગુણવાળો અને સદ્ભાવયુક્ત એક તદ્દન ગરીબ ભિખારી હોય તેને હાડછેડ કરતાં સંસારી લોકને વાર લાગતી

નથી. એટલે આપણે મન તો સંસારનું મૂલ્યાંકન તદ્દન જુદી રીતનું હોવું ઘટે. ‘જે સરી જાય છે તે સંસાર.’ જે જતો રહેવાનો છે અને રહેવાનો નથી, તેને વિશે તે વળી આટલી બધી મથામણ શી ? તેની સાથે આ મન તેમાં ને તેમાં પડ્યું રહે છે અને મન એના વિચારમાં લથબથ રહ્યા કરે છે એની તે શી વાત કરવી ! મન વડે જ બંધન અને મોક્ષ છે. મનમાં જેવો ભાવ, ભાવના, લાગણી કે વૃત્તિ રહેવાની તેવો તેવો સંસાર લાગવાનો છે. માટે, આપણે તો બધાંના મૂળરૂપ મનને ફેરવવાનું છે. માટે, ત્યાં સદાય ભક્તિનો તાલ રહ્યા કરે તો મન સરળતાથી પાંસરું રહે. આ તો પાંસરું જ રહેતું નથી ત્યાં એની શી વાત કરવી ? અને એને ઠેકાણે પાડ્યા સિવાય કશું કામ પણ થવાનું નથી. માટે, મનને ઘણી ઘણી મથામણ કરાવ્યા કરવાની છે, વારેવારે ઘડી ઘડી એને ટકોર્યા કરી, સંકોર્યા કરી, સંકેલવાનું છે. જાગ્યા વિના જગાવાનું નથી. માટે, કમર કસીને, બેઠા થઈને, સતત યુદ્ધ માંડ્યા કરીને સંસારમાં નભીશું તો નભાશે. બાકી તો સંસાર આપણને ગળી જશે. માટે, આપણે તો બસ જાગો, જાગો ને જાગો જ. સદાય મનને જાગૃત રાખવું. મન, જો જાગૃત રહીને શ્રીપ્રભુના મનન, ચિંતવન અને નિદિધ્યાસનમાં જીવી શકાયું તો કંઈક સાધન કરી શકીશું. જાગૃત મન જે સાધના કરી શકે છે, તે જ સાધના ફળી શકે છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૧-૪-૧૯૫૧

અહીં ભજનની રૈકર્ડ વગાડીએ છીએ, તેમાં એક ભજનમાં એમ કહે છે કે :-

‘પૂરા સંત હોય ત્યાં ભળીએ હો જી.’

‘ભળવું’ એટલે શું ?

એમાં બે શબ્દ સમજવાના છે. એક તો ‘પૂરા સંત’ અને ‘ભળવું.’ ‘પૂરા સંત’ને સમજવાની અને ઓળખવાની કશી ગતાગમ પડતી નથી અને એને શોધવા પણ ક્યાં જવું ? પરંતુ ‘ભળવું’ એ શબ્દની સમજણ પડે એવી છે. એટલે સાકરમાં દૂધ ભળી જાય તેમ એકાકાર થઈ જઈએ તેનું નામ ભળવું. મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ, અહમ્ અને હૃદય એ બધાંયે એકરસ થઈ જઈને જેમ હાથપગને આપણે ઈચ્છીએ તેમ કરાવી શકીએ તેમ આધારનાં બધાં કરણો જ્ઞાનપૂર્વકનાં સદ્વર્તન અને સદ્ભાવને યોગ્ય વર્ત્યા કરે અને કામ કર્યા કરે અને તેમાં વૃત્તિનો ક્યાંય ખટકો ન અનુભવાય અને બધેય બધાંમાં સરળતા, સાનુકૂળતા અને પ્રસન્નચિત્તતા અનુભવાય ત્યારે ભળવું થયું ગણાય.

સાધનારસ જામતાં જામતાં જામે

જે માણસને જે રસ્તે જવું પડે છે તે રસ્તે જતાં આડુંઅવળું થવાતાં એકદમ સમજણ પડે છે અથવા તો પોતે રસ્તે જતો હોય અને ભૂલો પડ્યો છે તેવું ભાન થતાં સાચા રસ્તાની પૂછપરછ કરે તો રસ્તો જડી આવે છે. જેને સાચે ઠેકાણે પહોંચવું છે અને પોતે વારંવાર ભૂલું પડે છે અને ભૂલું પડાતાં ચેતીને સીધે રસ્તે ચડે છે, તે કોઈક વખત તો સીધે રસ્તે ચડી જવાનો છે એટલી વાત તો નક્કી. રાત પણ જામતાં જામતાં જામે છે, દૂધ પણ જામતાં જામતાં દહીં થઈ જાય છે તેવી રીતે જો આપણે ખરેખરી રીતે અને સાચા હૃદયથી જામવાપણું અંતરમાં પ્રગટાવવાનું સહૃદયતાથી કર્યા કરીશું તો દૂધ જામતાં જેમ દહીં થાય છે તેમ આપણું પણ થવાનું છે, તે વાત નક્કી. સાધનાનું પરિણામ પ્રકૃતિ અને સ્વભાવનું

રૂપાંતર. તે માટે આપણે પ્રખર પુરુષાર્થ કર્યા કરવો પડશે, તે વિના કશો દહાડો વળવાનો નથી. જેની કૃપામદદથી ચડવાનું કરીએ છીએ તેનામાં એવી શક્તિ છે કે કેમ તેનો પાકો, દઢ નિશ્ચયનો અનુભવ થયા વિના તેનામાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત પ્રાણ અને અહંકાર પણ ઠરવાનાં નથી, પ્રભુકૃપાથી મળેલાં સ્વજનોને એવા કંઈક અનુભવ થયેલા છે, પરંતુ તેમની ભૂમિકા સાચી પ્રેમભક્તિ જ્ઞાનના રંગથી પૂરી રંગાયેલી નહિ હોવાથી, જીવન વિકાસનાં પગલાંમાં જેવો ઉઠાવ થવો ઘટે તેવો થઈ શક્યો નથી.

અનુભવ ક્યારે તાત્કાલિક લાભ આપે

પરંતુ અનુભવનું સ્મરણ તો જરૂર એમનામાં રહેલું છે. એટલે અનુભવ જીવનવિકાસને મદદ કરે તે માટે પ્રથમ તો તેની જ્ઞાનપૂર્વકની યોગ્ય ભૂમિકા અને તેવો રંગ લાગેલો હોવો જોઈએ. જેમ મેલાં કપડાં ઉપર રંગ લાગતો નથી, દીપતો નથી અને શોભતો પણ નથી અને કરેલી મહેનત, ખર્ચેલા પૈસા જાણે નકામા ગયા હોય તેના જેવું બને છે, મન ખાટું થઈ જાય છે, એમ આ અંગે પૂરેપૂરું વિચારવાનું છે.

કુંભકોશમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૩-૪-૧૯૫૧

સંતો પાસે જતાં કેવો ભાવ રાખવો

પૂજ્ય શ્રીનાનચંદ્રજીનો કાગળ મળ્યો. બધા ધાર્મિક પુરુષોનું કહેવું એકનું એક જ હોય છે, એમાં કશો ફેર પડતો નથી. શ્રી...ભાઈએ જે પ્રશ્નો પૂછ્યા છે તેના જવાબ તારે લખવા હોય તો લખજે, તેમાં મારી નાખુશી નથી. શ્રી...વર્યજીને મળવા જવું

હોય તોપણ જરૂર જવું. તેઓ એકબે વાર મને મળી ગયા છે એમ યાદ છે. દિલ થાય અને મન હોય તો જવું. તેઓ પોતે સત્સંગી આત્મા છે અને ધર્મને પંથે વિચરનારા છે. મધમાખી જેવું આપણે તો વર્તવાનું છે. જ્યાંથી જ્યાંથી જીવનવિકાસ કાજેનો ખોરાક મળે ત્યાંથી લેવામાં હરકત ના હોય, એવી ભાવના દઢાવવી. હું તો બહુ સંતમહાત્મા પાસે જતો અને પ્રેમભક્તિ જ્ઞાનભાવે હૃદયમાં શ્રીગુરુમહારાજનું ધ્યાન રાખતો. જે તે કંઈ બધું એક જ છે, એકથી અનંત થયેલું છે અને અનંતમાં એક છે. આ કંઈ માત્ર બૌદ્ધિક કલ્પના નથી, પણ હકીકત છે. એવી ભાવના રાખીને એકને જ મનમાં નિશ્ચિત કરીને જ્યાંથી જીવનનો ખોરાક મળે ત્યાંથી લઈએ એમાં કશું ખોટું નથી.

આત્માર્થે સર્વ કંઈ કરો

પૂજ્ય શ્રીનાનચંદ્રજી મહારાજે જે લખ્યું છે, તે તદ્દન યથાયોગ્ય છે. હૃદયનો પ્રેમભાવ પ્રગટયા વિના બીજાના અંતરમાં આપણે વાસ કરી શકતાં નથી. હૃદયનો સાચો પ્રેમભાવ તો માગી લે છે બલિદાન, ત્યાગ અને સમર્પણ. અને તે પણ કરવાનાં છે, પોતાના જ જીવનવિકાસને માટે-જેમ જીવવાનું છે આપણે પોતાને માટે તેમ. એવાં બલિદાન, ત્યાગ અને સમર્પણ કરતાં કરતાં હૃદયનો આનંદ ઉલ્લાસ પ્રગટપણે જો વધતો જતો અનુભવી શકીએ તો તે યોગ્ય રીતે થયેલું છે એમ માનવું. જ્યાં જ્યાં કચવાટ, દુઃખ, ફ્લેશ, સંતાપ, ત્રાસ, ચીડ, કંટાળો, ઉપાધિ, અણગમો, ગુસ્સો કે એવું બધું લાગે ત્યાં ત્યાં જે જે કંઈ થતું હોય તેમાં વેઠ છે તેમ સમજવું.

સાધનાની ચાવી તટસ્થતાવાળો સદ્ભાવ

નદીમાં પૂર આવતાં નદીના પટનો બધો કચરો તણાઈ જઈને તે સ્વચ્છ બને છે અને તટ ઉપરની જમીનને કાંપથી વધારે રસાળ બનાવે છે. તેવું જ હૃદયમાં સદ્ભાવ પ્રગટતાં થતું હોય છે. જે જે ભાવ, ભાવના, લાગણી, વૃત્તિ અને વિચાર મનમાં પ્રગટે છે, તેની છાયા આપણાથી બનતાં રહેતાં કર્મમાં પડ્યા વિના રહી શકતી નથી અને કર્મના જે સંસ્કાર ચિત્તમાં પડ્યા કરે છે, તે પણ તેના જેવા પડ્યા કરે છે. જેમ લૂણ વિનાનું ભોજન, તેમ સદ્ભાવ વિનાની સાધના. જ્યાં હૃદયનો મેળાપ હોય, ઘણો ઘણો પ્રેમભાવ હોય ત્યાં સૂકો રોટલો પણ મિષ્ટાન્નથી વધી જાય છે. જ્યાં હૃદય નથી, દિલ નથી, મન નથી અને હૃદયનો મેળ નથી ત્યાં છપ્પન પકવાન હોય તે પણ લૂખાં લાગે છે. તેવું જ સદ્ભાવ હોય અને તે થકી સાધના થાય છે તેમાં ભલીવાર પ્રગટે. સદ્ભાવ એ તો સાધનાનું હૃદય, પ્રાણ અને ચેતન છે. તેમાં પણ સમતા અને તટસ્થતાનો ભાવ જાગી ગયેલો હોવો જોઈશે. નહિતર તો તેમાં પણ ભરાઈ પડીએ. જેનામાં હૃદયનો સદ્ભાવ જાગેલો હોય છે, તેમાં સરળતાથી આપમેળે મન લાગી જાય છે. માટે, સાધના કાજેનો સદ્ભાવ-ભક્તિ-હૃદયનો રાગ-પ્રગટે તો સાધના ઉત્તમ થયા કરે. જેનું જેમ લાગે છે તેમ લાગે છે. લાગ્યા વિના કશું લાગી શકતું નથી. જેમ ઊઠ્યા વિના ઊઠી શકાતું નથી અને જાગ્યા વિના જાગી શકાતું નથી તેમ. માટે, આપણે તો લગાડવાનું છે. આપણાં પ્રત્યેક કરણમાં કંઈ કંઈ ભર્યું પડ્યું છે, તેમાં દવ લગાડવાનો છે. બધું ભસ્મ કરી દીધા વિના

ત્યાં નવું કશું ઊગી શકવાનું નથી. ખેતી કરતાં પહેલાં ખેતરમાંનાં જાળાં ઝાંખરાં બધેથી કાઢી એને તે જ ખેતરમાં બાળે છે તો તેથી જમીન વધારે પાક આપે એવી બને છે, એવું જ સાધના વિશે છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૫-૪-૧૯૫૧

સાધના કંઈ ખાવાના ખેલ નથી

લગની લાગી જાય તો તો પછી કશું બાકી રહેતું નથી, એની મેળે બધું ચાલ્યા કરે. મેં તો તને લખેલું કે હજી ચેતનનો અનુભવ થાય તે હેતુની સિદ્ધિ અર્થે જે જે જીવ પ્રભુકૃપાથી મળ્યા છે, તેમને હજી શ્રીભગવાનની લગની લાગેલી નથી. તેનો અર્થ તો એ કે તેઓ આટલાં વર્ષથી સાથે છે અને કંઈક પ્રભુકૃપાથી પ્રયત્ન કરે છે, છતાં જેવી લગની લાગી જવી જોઈએ તેવી લાગી નથી. તેવી લગની લાગી જવી, એ કંઈ સહેલ વાત પણ નથી. એ તો સહૃદય પ્રયત્ન અને તે પણ દીર્ઘકાળનો પ્રયત્ન અને તે પણ સતત અને પૂરેપૂરો જાગૃત બન્યા કરે તો ‘મનજીભાઈ’ પલળે અને એમ એનું મહત્ત્વ અને ગંભીરતા સમજી સમજીને તું પોતે જે તે કરવાને પ્રેરાય તે કાજે લખેલું હતું. આ માર્ગમાં કંઈ લાડવો ખાવાનો નથી. આ માર્ગ તો ઘણો તપનો છે અને કઠણ છે. મનને મનાવવાપણાનો છે. જીવનને કસવા સાથે યોગ્ય સમજણ પ્રગટાવવા અર્થેનો પણ છે.

પોતાની જ પ્રકૃતિ બીજાના સ્વરૂપે વિરોધ કરે છે.

આપણી પોતાની પ્રકૃતિ સાધનામાં સ્થિર થવાનું થતાં કેવા કેવા વિરોધ બીજી બીજી વ્યક્તિઓમાં જગાડીને તેમને નિમિત્ત

બનાવે છે. એનું જ્ઞાન તો જે ચેતેલો હોય છે તેને થાય છે. તેવે વખતે જ આપણા પુરુષાર્થને પડકાર થતો હોય છે. એનો સામનો થતી વખતે બીજા જીવોમાં જે પોતાના હૃદયનો સદ્ભાવ જીવતો રાખીને વર્ત્યા કરે છે અને પોતાનામાં અટલ રહે છે તેવો જીવ મરદ છે. એવા મરદનું આમાં કામ છે.

આ માર્ગમાં તો લાભ જ છે

અંધારામાં ભૂસકો મારવાનો છે અને એમ તો જગત વહેવારમાં પણ સર્વ કોઈ અંધારામાં જ ભૂસકો મારતાં હોય છે. કોઈને પણ આગળનાની કશી ખબરઅંતર તો હોતી નથી. આથી, અંધારામાં અને અણજાણમાં સૌ કોઈ પગલાં ભરતાં હોય છે. તેમ છતાં આ માર્ગમાં કશું ખોવાપણું નથી, જ્યારે સંસાર વહેવારમાં તો જીવનું જીવપણું વધારે ને વધારે જડ થતું જાય છે અને મનની શાંતિ, પ્રસન્નચિત્તતા, સમતા, તટસ્થતા, વિવેક વગેરેથી મૂલ્યાંકન કરવાનું હોય તો આ પ્રદેશને ખેડવાનું સાહસ ભરપાઈ થઈ શકે એમ છે. સંસારવહેવારને અવગણવાનો તો નથી પણ સંભાળવાનો છે. પ્રભુકૃપાથી તેણે મારી કને તો તેમ જ કરાવ્યું છે. અનેક પ્રકારની કઠણાઈઓ, મુશ્કેલીઓ અને ભારે ગરીબાઈમાં જીવન વિતાવ્યું છે, પણ ક્યાંયે તે પરત્વેનાં દુઃખ, સંતાપ કે અસંતોષ સાલતાં ન હતાં. તેના જીવતાજાગતા સાક્ષીઓ આ જીવના કેટલાક મિત્રો છે. આ માર્ગમાં આગળ ચલાતું ન હતું, એનો તો ભારે પ્રયંડ અસંતોષ રહ્યા કરતો, પણ તેનો ઈતિહાસ વળી જુદો છે.

‘અનુભવ’નો લાભ ક્યારે ઉઠાવાય ?

‘અનુભવ થયા પછીથી પ્રેમભક્તિ પ્રગટે ?’ એમ તું પુછાવે છે. જ્ઞાનપૂર્વકની પ્રેમભક્તિ પ્રગટેલી હોય અને સમતા અને તટસ્થતાપૂર્વકનો વિવેક જાગેલો હોય તો જ જે કંઈ અનુભવ થાય તેમાંથી યોગ્ય પ્રકારની તારવણી કરવાનું આપોઆપ હૃદયમાં ઊગી શકે છે અને તેની ઊંડામાં ઊંડી છાપ પડે છે. અસર થાય છે. તેવું થયા વિના અનુભવ થાય તોયે ખબર ના પડે.

પ્રેમભક્તિની સચોટ અસર

ભગવાન એના ભક્તની પૂરી સંભાળ લે છે, એવો અનેક ભક્તોને અનુભવ થયા કરેલો છે. અને એ અનુભવ એ પ્રમાણે લાગવાનું કારણ તેના હૃદયમાં પ્રેમભક્તિનું પૂર વહેતું હોય છે તે. જેનામાં સદ્ગુણ અને સદ્ભાવ ભરેલા છે, તેવા જીવો જ બીજાના ગુણની અને પ્રેમની કદર કરી શકે છે. હૃદયમાં પ્રેમની ભાવના કે લગની પ્રગટે ત્યારે આપોઆપ જે બાબતની લગની કે રસ લાગ્યાં હોય તે વિષયમાં મન જીવ્યા કરે છે. સંસાર વહેવારમાં એમ બને છે કે ઘણાંએ કહ્યું હોય પણ તે આપણે ન કર્યું હોય, પરંતુ આપણું સાચેસાચું, અંતરના ભરોસાવાળું કોઈ પ્રિય માણસ હોય અને એના વિશે આપણને હૃદયમાં ઘણું ઘણું વહાલપ હોય તો તેના કહેવાથી તે કરીએ છીએ, એવો આપણો અનુભવ છે. એના ઉપરથી સમજવાનું તો એ છે કે પેલા બીજા જીવ પરત્વેની આપણા હૃદયમાંની જે પ્રેમભાવના છે, તે તેનાં વચનનો આપણામાં સ્વીકાર કરાવે છે. તે પ્રમાણે ઉચ્ચ જીવાત્માની હૃદયની ભાવના આપણામાં પ્રવેશવાને કાજે એવો આપણા

હૃદયનો પ્રેમભાવ જાગેલો હોય તો જ તેવી પ્રવેશયોગ્ય ભૂમિકા આપણામાં રચાયેલી રહે છે.

સાધનાની બે શરતો

સાધના કાજે કાં તો આપમેળે પુરુષાર્થ કરવાની તમન્ના લાગેલી હોવી ઘટે અથવા જીવનના વિકાસ કાજેની સાધનારૂપે ગુરુમાં જ્ઞાનપૂર્વકની પ્રેમભાવના પ્રગટેલી હોવી ઘટે. એ બેમાંથી જેનામાં એક હોય અથવા બન્ને હોય તો તેની સાધનાનું કામ થવા માંડે, તે વિના સાધનાનું કામ થતું નથી.

દાનત પ્રગટવી ઘટે

જે બાબતમાં જેની દાનત હોય કે જાગેલી હોય કે જાગતી હોય તે પરત્વે તેનું ભાન જાગૃત રહે છે. દાનત જાગવા માંડે ત્યારે કે તેની પહેલાંની દશામાં ભાન તો આવે અને જાય એમ બને છે ખરું. એટલે આપણે પોતે આપણા વિશે આપણા પોતાના ન્યાયાધીશ બની શકીએ. જો મનમાં ભાન પ્રગટતું રહેતું હોય અને એવા ભાનનું આવવા-જવાપણું થયા કરતું હોય તો દાનત જામવા માંડવાની શરૂઆત થઈ છે એમ સમજવું. જો દાનતમાં હૃદયની ઉત્કટતા નથી હોતી તો એટલા ઉત્કટ પ્રકારનું ભાન નથી જાગતું, તે વાત સાચી છે, પણ ત્યારે એવી દાનત તે સાચી દાનત કહેવાતી નથી.

દાનત કેમ પ્રગટે ?

તો સવાલ એ થાય કે શું દાનત પ્રગટે ત્યાં સુધી હાથ જોડીને બેસી રહેવું ? જીવનવિકાસનું ધ્યેય જો આપણી બુદ્ધિમાં પાકું પ્રગટ્યું હોય તો દાનત પ્રગટ્યા વિના કેમ રહે ? જે

બાબતમાં મનને પરોવવું છે, તે બાબતની મનની ગતિ થવી એ જરૂરની છે. બુદ્ધિથી જીવન વિશેનો જો સાચો વિચાર કર્યા કર્યો હોય અને જે ઘરેડમાં જીવન ઘસડાયા કરે છે, તે જીવન પરત્વેની દશા આપણને સાલતી હોય, જેમ જીવીએ છીએ તેમ જીવવાનું યોગ્ય ના લાગતું હોય અને આપણા સંસારવહેવારનાં વર્તનમાં તે કરતાં કરતાં શાંતિ, સમતા, તટસ્થતા, પ્રસન્નચિત્તા, સહાનુભૂતિ, માનસિક ઉદારતા વગેરે ગુણો ન રહેતા હોય, તે કર્મના સંપર્કની જુદી જુદી વ્યક્તિઓ પરત્વે માનસિક અથડામણ, અશાંતિ, ક્લેશ, સંતાપ વગેરે વગેરે અનુભવાતું હોય અને એવી સ્થિતિમાં રહેવું તે જો ખરેખરી રીતે ન ગમતું હોય તો તેનાથી જીવવાની ઊંચી દશાની જે રીત હોય તેમાં જવાનું મન કરે, એવી રીતના અભ્યાસ અને મનનચિંતવનથી દાનત ન હોય છતાં દાનત પ્રગટે.

સદ્ભાવના પ્રકાર

ગુરુ પરત્વેની જ્ઞાનયુક્ત પ્રેમભાવના સદ્ભાવની પ્રેરાયેલી હોય અને તે સાથે સાથે સમતા અને તટસ્થતાયુક્ત વિવેક જાગેલો હોય તે એક પ્રકાર. પ્રેમભાવના સદ્ભાવયુક્ત હોય, પણ તામસ પ્રકારની હોય તો તે નકામી અને ત્રીજું તે સદ્ભાવથી પ્રેરાયેલી હોય પણ રજસ પ્રકારની હોય તોપણ નકામી. તામસયુક્ત સદ્ભાવ એ સાધકને માટે તદ્દન નકામો છે. એને સદ્ભાવની કોટિમાં મૂકી પણ ન શકાય. જ્યારે કોઈ વસ્તુનું પૃથક્કરણ કરવા બેસીએ અને સમજવા બેસીએ ત્યારે તો તેની જેટલી કક્ષા હોય એ બધાનું વિવરણ કરવું ઘટે. તામસમાં તો નરી મૂઢતા અને જડતા રહેલી છે. એટલે તેમાં સ્થિતિસ્થાપકતા છે. એટલે કે જેવા

હોઈએ અને જ્યાં હોઈએ ત્યાંના ત્યાં અને તેવા ને તેવા રખાવે. ઊલટા, નીચે પણ ગબડાવે. સદ્ભાવ હોય તે સાચું, પણ ત્રણ ગુણમાંની ભૂમિકા જો તામસની હોય તો સદ્ભાવ કશું કામ આપી શકતો નથી કે કરી કે કરાવી શકતો નથી. સદ્ભાવ હોય અને તે તામસ અને રજસમિશ્રિત હોય તો તે ગતિ કરાવે અને મંદતા આણી દે. મંદતામાં રખાવ્યા કરીને ગતિ હોય એવો ડોળ કરાવે, શંકા-સંદેહ ઊભાં થાય, પણ તેનું નિવારણ ના થાય, ના થાય એટલે કે તે પોતે તામસને લીધે યોગ્ય રીતે કરી શકે નહિ, પરંતુ તામસ, રજસ ઉપર જોર કરતો હોવાથી તેની શંકા-સંદેહો ઊભાં થઈને પાછાં દટાઈ જાય છે. જો સદ્ભાવ હોય અને તે રજસ-તામસ-મિશ્રિત હોય એટલે કે રજસ વધારે પ્રમાણમાં અને તામસ ઓછા પ્રમાણમાં હોય તોપણ તે નકામું છે. રજસને લીધે ગતિ કરાવે પણ તે ગતિ ડોલાયમાન હોય અને તેમાં નિશ્ચિતતા અને નિરાંત ના હોય, આવેગના ઊભરા હોય, પણ તેની સાથે તામસ હોવાથી કંઈ પણ મક્કમ કામ ન કરાવે અને ઊભરા શમી જાય. ભાવના પણ જાગે અને પાછી મોળી પડે, ચાલવાનું અને દોડવાનું, એટલે કે માર્ગમાં ધપવાનું ઉપર ઉપરથી ઘણું ઘણું મન થયા કરે પણ તામસને લીધે પાછા ઠેરના ઠેર. એટલે સદ્ભાવ હોય પણ જો તે શાંત પ્રકૃતિનો, સાત્ત્વિક ભાવની ભૂમિકાવાળો, નિશ્ચલ દશાનો અને જ્ઞાનપ્રેમભક્તિયુક્ત હોય અને તેની અંદર જીવનના વિકાસના હેતુના જ્ઞાનથી ઉત્કટપણાની ઝંખના જીવતીજાગતી હોય તેવો સદ્ભાવ આ માર્ગમાં ખપમાં લાગી શકે એવો છે. બાકી, સ્વરૂપનું ધ્યાન કરવાથી નથી કશું થઈ શકવાનું કે નથી તેવા કોઈ ઉચ્ચાત્મા પાસે રહેવાથીયે કશું થઈ શકવાનું, તે નક્કી જાણજે.

સંતના સંસ્કાર તો પડે જ

હા, એવા પુરુષોની પાસે રહેવાથી જે સંસ્કાર ચિત્તમાં પડે છે, તે સંસ્કાર બીજા સંસ્કારની પેઠે ફળવાના તો ખરા, પરંતુ તેનો પણ આધાર દરેક જીવની જુદા જુદા પ્રકારની ભૂમિકા ઉપર રહેલો છે. સૂર્યનાં કિરણો જમીન ઉપર પડે, કાચ ઉપર પણ પડે અને લાકડાં ઉપર પણ પડે. તે દરેકની ઉપર તેના તાપની અસર અનેકવિધ થાય છે. જમીન-લાકડું ગરમ થાય, પરંતુ કાચમાં તેનો જે પ્રકાશ પડે તે ઓર પ્રકારનો થાય છે.

એકાશ્રય સર્વશ્રેષ્ઠ છે

શ્રી...વર્યજી પાસે જવાનો વિચાર માંડી વાળવાનો કર્યો છે તો તે પણ ભલે. મનહૃદયથી એકને વળગતાં સાચી રીતે આવડ્યું હોય તો ઉત્તમ છે, પણ અમારાથી એમ ન કહેવાય કે અમને એકલાને વળગી રહો. જો કોઈને એવી મડાગાંઠ હોય કે ગમે તેવો ઉચ્ચાત્મા હોય તોપણ જવું જ નહિ તો તેવી મડાગાંઠ તોડાવવાને કોઈકને મોકલવાનું થાય એમ પણ બને. ખૂબ આનંદમાં રહેજે અને ભગવાનનું નામ લેવાય તેટલું લેજે. એમાં જ સાર છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૩-૫-૧૯૫૧

તારા શરીર વિશે ચિંતા થાય છે. અમે બીજાને ચિંતા ન કરવાનું કહેનારા કેટલીક વાર ચિંતા પણ કરીએ છીએ.

ચિંતા સે ચતુરાઈ ઘટે, ઘટે રૂપ અને રંગ.

સદ્ગુરુના બે આધાર

એની બીજી લીટી યાદ નથી આવતી, પરંતુ ચિંતાથી અમારાં તો રૂપરંગ ઘટતાં નથી. હૃદયનો સદ્ભાવયુક્ત પ્રેમભાવ સ્વજનને

જો યાદ ન કરી શકે તો તે પ્રેમભાવ નથી. અમને તો સ્વજન ઘણાં ઘણાં વહાલાં છે. અમારા જીવનનું નૂર એમના જીવન વડે કરીને છે, પરંતુ તે જ્યારે દીપે અને શોભે ત્યારે ખરું, પરંતુ જેના ઉપર આધાર હોય તે આધારને કેમ કરીને મૂકી દેવાય ? આધારને તો હૈયે જ વળગાડીને રખાય. ઉપર, નીચે, આસપાસ, બધે એક આધાર છે. વહાલા અને વહાલાની ચેતના (સ્વજનોમાં) જગાડવાને માટે જે સ્વજનો મળેલાં છે તે બીજો આધાર છે. એક આધાર ઉપર, બહાર, અંતરમાં છે તે સૂક્ષ્મ છે. બીજો આધાર તેનો તે જ છે, પણ ભૂમિકા જુદી છે. તે વહાલામાં અમને ઉપરના વહાલાનું સ્વરૂપ અંતરસ્થપણે હોવા છતાં તેવું પ્રકાશતું અનુભવાતું નથી, એ અમારું પરમ દુઃખ છે અને પરમ સંતાપ છે, ચિંતાનું કારણ છે. એ બધું કોણ ટાળે ? એ ટાળવાની શક્તિ એક વહાલાના હાથમાં અને બીજું સ્વજનોના હાથમાં છે. વઢતાં-ઝઘડતાં પણ અમારા ઉપરનો પ્રેમભાવ વધારજો. શરીરની કાળજી રાખજે. તા. ૧૭મી સુધી લગ્નનું કામ હોવાથી ધમાલ હોય તે સ્વાભાવિક છે. તા. ૧૭મીને રોજ ત્યાં તાર કરવાનો નથી, તે જાણજે. પૂજ્ય....બાને અમારા પ્રણામ કહેજે અને પિતાજીને પણ.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૪-૫-૧૯૫૧

પ્રભુકૃપા પ્રાર્થનાથી વરસે છે

ગયા મહિનાનું સરવૈયું કાઢતાં તને લાગ્યું કે ગયા મહિને જે ખોયું છે તે ‘આ મહિને બેવડા નફાથી, ઉત્સાહથી ભરપાઈ કરવું જ પડશે’. એ વાંચીને ઘણું સારું લાગ્યું. જેણે ભગવાનને રસ્તે જવું છે, તેણે આવી રીતે દરરોજ નફાતોટાનું પાસું તપાસવું

જ પડશે. અને જ્યારે જ્યારે એમ લાગે કે આપણે ગુમાવ્યું છે તો ગુમાવેલું પાછું મેળવવા અને વધારે કમાણી કરવા કમર કસવી જ જોઈશે. જે આવી પીછેહઠમાં પણ ઉત્સાહથી ફરી પાછું ઝુકાવે છે, તેને એક નહિ પણ અનેક અનુભવો થશે. અનુભવો થયા કરશે કે શ્રીભગવાન તેને સહાય આપવાને હાજરાહજૂર સદાય જાગૃત ઊભો જ છે અને આપ્યા વગર રહેતો નથી ‘પ્રભુકૃપા વગર પ્રેરણા પણ મળી શકતી નથી’ એમ તું લખે છે તે જેટલું સાચું છે તેટલું જ સાચું પાછું એ પણ છે કે જે ખરા દિલથી પ્રેમભક્તિભાવપૂર્વક ભગવાનને બારણે હૃદયનો પોકાર પાડે છે, તેના ઉપર પ્રભુકૃપા વરસતી તે અનુભવે છે.

કૃપા તો પ્રભુની સદા વર્ષતી જો,
પૂરી ઝીલવા તારી તાકાત ક્યાં છે ?

એવું ‘મનને’માં લખ્યું છે અને આગળ લખ્યું છે કે જેમ તારા આધારમાં શુદ્ધિ થશે તેમ પ્રાણ, ઉત્સાહ, ચેતના પણ વધશે. એટલે આપણે તો સારા લાગતા કે માઠા લાગતા કોઈ પણ પ્રસંગમાં એની કૃપાનો હાથ જોવો અને ઉત્સાહ ગુમાવવો નહિ. ગમે તેવો હારનો પ્રસંગ લાગે કે સંજોગો ગમે તેવા વિરોધી લાગે કે આપણી પોતાની પ્રકૃતિનાં નીચલામાં નીચલા થરનાં દર્શન થાય અને તે આપણામાં આપણા ઉપર જીતી જતી લાગે તોપણ અથવા ત્યારે તો ખાસ, શ્રીભગવાનને ચરણે આપણું માથું ઝુકાવી ખરા દિલથી એને ધા નાખી એની સહાય માગવી તથા એ જ આપણને ઉઠાડે છે એમ અનુભવવું.

અદમ્ય આશાવાદી નિર્ધારથી ફવાય

આ માર્ગ તો અનેક અણધારી કસોટીમાંથી પસાર કરાવે છે, પણ જીવનમાં જ્યારે જ્યારે વધારેમાં વધારે ગાઢ અંધારું

લાગે ત્યારે પણ જે આ અંધારા પછી ઉપાના ભવ્ય રંગો દેખાવાના જ છે, એમ દૃઢ શ્રદ્ધા રાખે અને એ અંધારામાં પણ ઉપાનાં બહુ જ ઝાંખાં કિરણો જુએ તે ફાવે છે. ભગવાન તો નિરાધારનો આધાર છે. એટલે જેણે એકવાર આ રસ્તે જવાનો મરણિયો નિર્ધાર કર્યો છે, તેને એ મારો વહાલો ગમે તેવા કપરા દેખાતા સંજોગોમાં પણ કદી છોડી દેતો નથી. સોનું જેમ ગળાયા વિના એટલે ધગધગતી ભઠ્ઠીમાં તપાયા વિના શુદ્ધ થતું નથી તેમ આવા પ્રસંગો શ્રીભગવાન એની કૃપાથી આપે છે અને તે વિના જીવની શુદ્ધિ થવી ઘણી મુશ્કેલ છે.

‘મનને આઘાત આપનારા બે બનાવ ન બન્યા હોત તો હું આટલી જલદી જાગૃત ના થાત’ એવું પણ તારાં લખાણમાં છે. એટલે આપણે તો કોઈ પણ સંજોગોમાં ભગવાનનો શુભ હેતુ પારખી કાઢવાનો છે અને તે પ્રમાણે દૃષ્ટિ, વૃત્તિ અને વલણ રાખવાનાં છે, તે જાણજે.

‘પુનિત પ્રેમગાથા’માં પાનું ૧૮૧ ‘વૃત્તિઓમાં’, પાન ૧૮૧ થી ૧૮૭ સુધીનાં પાનાંનું લખાણ છે, તે બરાબર વાંચી જવું. તે પછી ૨૨૮મું પાનું ‘વહાલાંઓને પદે’ પાન ૨૨૮થી છેક નીચેથી શરૂ થઈને ૨૩૧મા પાના ઉપર ‘ઝંખના પ્રેમ’ છે, તે વાંચવું. પછી ૧૬૬મા પાનાની નીચે ‘પ્રેમનો તલસાટ’ તે ૧૭૭મા પાનાને અંતે પૂરો થાય છે, તે પણ વાંચી જવું. પછી પાન ૧૩૧ ‘વહાલાંઓને આર્તનાદ’ એ વાંચી જજે. પાનું ૯૪ ‘અંતરંગ પ્રેમ’ ૯૮મા પાના ઉપર પૂરું થાય છે, તે પણ વાંચી જજે.

નિરાશા-જીવનપરીક્ષાકાળ

(શિખરિણી)

નિરાશામાં જ્યારે જીવનમહીં શ્રદ્ધા દઢ થશે,
નિરાશામાં જ્યારે જીવનમહીં વિશ્વાસ વધશે,
નિરાશામાં જ્યારે પદ વધુ અનુરાગ બઢશે,
હૃદે સાચું ત્યારે જીવન જીવવાનું જ મળશે.
નિરાશામાં જ્યારે પડ પર પડોનાં થર બધે,
નિરાશાનાં જ્યારે નયન પર ઝાઝાં પડળ રે',
નિરાશાનાં જ્યારે હૃદય પર ઓથાર ઢળશે,
જમાવેલા ત્યારે રસતણી પરીક્ષા ખરી થશે.

‘કર્મગાથા’ પાનું ૫૩

‘કર્મ મહિમા’ પાનું ૪૯ જે ૫૧મા પાના ઉપર પૂરું થાય છે, એ વાંચી જજે.

પૂજ્ય...બાને મારા ઘણા ઘણા કરીને સપ્રેમ પ્રણામ અને પિતાજીને પણ...ને મારા વતી બોલાવજે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૭-૫-૧૯૫૧

કૈલાસવાળા પૂજ્યશ્રી નારાયણસ્વામીએ To the Mindની પ્રસ્તાવના લખી છે. ભાષાંતર શ્રી હેમંતભાઈએ કર્યું છે. તારી કલ્પના એ રીતે ખરી છે કે એ જ પૂજ્યશ્રી નારાયણસ્વામી અહીં કુંભકોણમ્ આવ્યા હતા.

પ્રેમની વ્યાખ્યા ચડતી જશે

‘આ માર્ગમાં તો પ્રકૃતિનું રૂપાંતર કરવાનું હોય છે. તેથી, કોઈ વાર જીવસ્વભાવ પ્રમાણે વર્તી જવાય તો શું આપણે એમ માનવાનું કે આપણે જેને પૂજ્ય માનતાં હોઈએ તેની ઉપર

સદ્ભાવ નથી ?’ એમ તું પુછાવે છે. આપણે જાણીએ છીએ કે સંસારવહેવારમાં પણ જેના ઉપર આપણો ઘણો પ્રેમ હોય, ખરા દિલનો હોય, તેની તરફથી ઘણું સહેવાનું આવતું હોય તોપણ આપણે એવું એવું સ્વીકારી લઈએ છીએ, તેવી રીતે આમાં છે. આમાં પ્રકૃતિનું રૂપાંતર થવાવાનું છે, એ વાત ખરી છે અને પ્રકૃતિ કહેલું સ્વીકારી લેવામાં નડતરરૂપ થાય એ બનવાજોગ છે, પણ જો આપણામાં ઘણો સદ્ભાવ હોય અથવા સદ્ભાવ વધતો જતો હોય તો એનું એક લક્ષણ એ છે કે મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહમ્ એવી આપણા પૂજ્ય જન પરત્વેના પ્રેમને લીધે ઓછો ને ઓછો વિરોધ કરતાં જશે અને તેમનું રૂપાંતર (દિવ્ય) થતું જશે. આપણા પ્રેમની વ્યાખ્યા સંસારી માન્યતાના પ્રેમની વ્યાખ્યા કરતાં ઉત્તરોત્તર બઢતી અને ચડતી જવી જોઈશે. જે સદ્ભાવ કે પ્રેમથી આપણને આજ સુધી થતું કે ‘ના, મારામાં આને માટે સદ્ભાવ છે અને એનું કહ્યું કરું છું.’ એ પ્રેમ આપણને વધારે ને વધારે ઊણો, ઓછો લાગતો જશે અને આપણને અસંતોષ થશે કે મારામાં હજી સાચો સદ્ભાવ પ્રગટ્યો નથી અથવા જોઈએ તેવો સદ્ભાવ પ્રગટ્યો નથી, પણ એનો અર્થ પાછો એમ નથી કે આપણામાં સાચી ભક્તિ કે પ્રેમભાવના પ્રગટવાની જ નથી. તો તો આખો સાધનાનો ઉદ્દેશ જ માર્યો જાય. ઉત્તમ પ્રકારનો જ્ઞાનપૂર્વકનો પ્રેમભક્તિભાવ પ્રગટે એ તો સાધકનું લક્ષ્ય છે.

સાચો શરણભાવ થયો એટલે જગ જીત્યા

પૂરેપૂરો પ્રેમભક્તિનો જ્ઞાનપૂર્વકનો શરણભાવ પ્રગટી ગયા વિના જીવનું જીવપણું ઓગળી શકવાનું નથી. જીવ તો શરણભાવ પ્રગટી ગયા કેડે જ ચેતનાનો સંપર્ક આપણામાં આપણને થાય

છે. આપણે હજી ચેતનાનો સ્વીકાર કરી શકેલાં નથી. તેથી, આપણે પળેપળની જાગૃતિ અને સાવચેતી રાખી રાખીને મનને મઠારતા રહેવાનું છે અને એમ જો સાબદા થઈને કર્યા કરીશું તો કોઈક દિવસ જરૂર આરો આવવાનો છે. ચાલતાં ચાલતાં જ પંથ કપાવાનો છે અને આ પંથનો તો આરો નથી, તેમ છતાં સાધનાની અમુક કક્ષાએ પહોંચ્યા કેડે, એટલે કે પૂરેપૂરો, સાચો, ખરેખરો શરણભાવ પ્રગટી ગયા કેડે આપણને કશું આકરું લાગવાનું નથી. એટલે ત્યાં સુધી આપણે પ્રેમની, ભાવનાની રાહ જોવી રહી.

ભગવાનને મંકોડાની જેમ વળગો

આ માર્ગની સાચી સમજણ શી હોઈ શકે તે વિશે લખવાનું બને તે ઉપરથી આપણે પોતાની દશા સમજી લેવી ઘટે. મારે કોઈને નિરાશ કરવાનાં ના હોય, પરંતુ પોતે પોતાને યોગ્ય રીતે ખરેખરી રીતે પૂરેપૂરાં સમજી શકો તો જ આ માર્ગનું કામ સરળ થઈ શકે. જેને ઉત્સાહ જાગેલો છે અને જેને જવું જ છે, તે કશાથી નિરુત્સાહ થઈ શકતો નથી. મંકોડો જો ખરેખર વળગે છે તો તૂટી જાય તો ભલે, પણ એનો અંકોડો તો ના જ છોડે. એવી રીતે આપણે શ્રીભગવાનનાં ચરણકમળને વળગવાનું શીખવું પડશે. આ માર્ગમાં જેને વળગતાં આવડતું નથી, તે કશું શીખી શકવાનો નથી.

અદમ્ય ખંત, ઉત્સાહ વગરે જોઈએ

જીવનની ધન્ય ઘડી ક્યારે આવી પહોંચશે એ કોઈ કહી શકતું નથી. જેને કંઈ પણ વસ્તુનો મર્મ જાણવાની ખરેખરી ઝંખના જાગેલી છે અને એવી ધગશ જેને લાગેલી છે, તે નિરુત્સાહ થઈ પણ કેમ શકે ? હજારો વાર પ્રયોગો કર્યા કરીને નિષ્ફળ

નીવડતા વૈજ્ઞાનિકો પોતાની પકડેલી વાતને મૂકી દઈ શકતા નથી અને અનેક નિષ્ફળ જતા પ્રયોગોમાંથી પોતાના અખતરાને સફળતા મળે એવી જાતની સમજણ મેળવ્યા કરવાનું રાખે છે તો આપણે તો એનાથી સવાયાં નહિ બલકે અનેકગણાં ચડિયાતાં થવાનું છે તો જ આપણું કામ સધાય.

જીવનપ્રસંગ ગુરુરૂપે છે

અને સંસારવહેવારના પ્રત્યેક પ્રસંગ એ તો આપણને આપણી પોતાની સાચી દશાની સમજણ પાડનારા ગુરુરૂપે છે. જેમ આરસીમાં મોં જોઈએ અને આપણું રૂપ દેખાય તેમ પ્રસંગ આપણને આપણું રૂપ બતાવી આપે છે. મનમાં જે વિચારની લહરી ઊઠે તે પ્રમાણે આપણે કેવાં છીએ તે આપણે જાણી શકીએ. એવી રીતે જે સચેત બની બનીને, રહી રહીને પોતાને ઓળખવા માગે છે અને ઓળખીને મઠારવા જે ઈચ્છે છે અને એવી રીતે મઠારી મઠારીને જે પોતાને શોધવા મથે છે, તેને પોતાનું અંતર સમજાયા વિના રહેતું નથી. વસ્તુમાત્રથી અલગ થવાની કળા એ તો સાધનાનું એક મોટામાં મોટું અંગ છે. એ જો પ્રાપ્ત ન થઈ શક્યું તો સાધના કદાપિ સફળ ન થઈ શકે.

તટસ્થતા વગેરેથી પાયો પાકો કરો

તટસ્થતા, શાંતિ, સમતા, પ્રસન્નચિત્તતા, ક્ષમા, ઉદાર અને વિશાળ હૃદય, પરમ સહિષ્ણુતા એ બધું પ્રથમ ભૂમિકા તરીકે સાધના માગી લે છે. પાયાનું ચણતર ઉપર પ્રમાણેની ભૂમિકાવાળું જો ન બન્યા કરે તો સાધનારૂપી મકાનનો પાયો જ ન રચાય અને પાયો ન હોય તો મકાન થાય જ કેમ ? માટે, આપણે તો પહેલાં પાયાની તૈયારીની જોગવાઈ કરવાની છે.

જેનો પાયો પાકો તેનું મકાન પણ પાકું. અમે તો અહીં આશ્રમમાં રેતીમાં પાયો નાખ્યો છે. એટલે એ પાયો ઠેકાણાં વિનાનો ગણાય. જમીનનું વળું જ એવું હતું કે બીજો ઉપાય ન હતો. આ લખાણનો ભાવાર્થ સમજવા જેવો છે.

કષ્ટને તો વધાવી લેવું

દિલમાં જ્યારે ઉત્કટ પ્રકારની સાચી ખરેખરી પૂરી જંખના જાગે છે ત્યારે જ એવી જંખનામાં 'વેણ' પ્રગટે છે અને એવી વેણમાં જ્યારે પુષ્કળ, અત્યંત કષ્ટ થતું અનુભવાય ત્યારે જે જન્મવાનું હોય તે જીવતું છે એવી એની ખાતરી થાય છે. માટે, આ પ્રમાણે જીવનમાં બનતું અનુભવીએ ત્યારે તો ઊલટું રાજી થવું ઘટે કે હવે જે કંઈ જન્મશે તે જીવતું જન્મવાનું છે, એટલી વાત નક્કી. સંસારવહેવારમાં પાંચ પૈસા મેળવવા માટે પણ લોક કેટકેટલાં કષ્ટ વેઠે છે ! મારી મા, રોજના આઠ આના રળવાને માટે મારી ભાભી સાથે રોજ બે મણ દળણું દળતી અને અમારું પોષણ કરતી. માટે, જીવતાજાગતા રહેવું અને સાધનાને પ્રેમભક્તિથી વળગી રહેવું.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૨-૫-૧૯૫૧

ઉત્કટ પ્રેમભક્તિ સર્વશક્તિમાન છે

તને મારી કને આવવાનું મન થાય એવી તારી હૃદયની ભાવનાની હું કદર કરી શકું છું, સમજી શકું છું. નડિયાદમાં એક વખત સ્મશાનમાં હું સૂતો હતો ત્યારે મને હેમંતભાઈ આદિને મળવાનું મન થયું. કંઈ કશું પહેરેલું નહિ. માત્ર, નામનું લંગોટ

જેવું કટિ ઉપર વસ્ત્ર હતું. તે પહેરીને એમ ને એમ રાત્રે બાર વાગ્યે નડિયાદથી બેસીને નવસારી ગયેલો. તે આખોયે પ્રસંગ તારો કાગળ વાંચીને યાદ આવ્યો. ઘરમાં કોઈને કહેલું નહિ, પરંતુ એવા પ્રેમની કદર અને સમજણ ત્યારના મારા કર્મસાથીઓમાં ન હતી એની પણ મને ખબર પડેલી. તું મને મળવાનું, મારી પાસે આવવાનું દિલ કરે છે તેથી હૈયામાં ઊર્મિ ઊભરાય છે અને ભાવના પણ ઘણી ઘણી થાય છે. હૃદયનો ઉત્કટ પ્રેમભાવ એ તો ખોરાક છે, એના વડે તો જીવન થોડુંઘણું પણ નભે છે. જીવનમાં રસકસ એના વડે જ છે. એટલે એવી હૃદયની પ્રેમભાવના પ્રગટે અને આપણી પરિસ્થિતિ તે ભાવનાને સંતોષવાને સાનુકૂળ ન હોય તેવી વેળાએ એવી ઉત્કટ પ્રેમભાવનાની મદદ લઈને તેનું મનનચિંતવન વધારે ને વધારે ઉત્કટ પ્રેમભાવથી કરીએ તો રચનાત્મક દશામાં રહી શકીએ. જેને આપણે સદ્ગુરુ કહીએ, માનીએ અને તે સદ્ગુરુ પ્રત્યે હૃદયનો ઉત્કટ પ્રેમભાવ હોય તો તેનું મનનચિંતવન આપણને થયા જ કરવું જોઈએ. હૃદયની ઉત્કટ પ્રેમભક્તિ વડે કરીને મીરાંએ સાક્ષાત્ શ્રીકૃષ્ણને પોતાની સાથે વાતો કરતા અનુભવ્યા, એ કંઈ ગપ નથી, હકીકત છે. ઉત્કટ પ્રેમભાવનાનું જોશ ઘણું ઘણું છે. એટલે આપણે જો આપણા હૃદયના સાથીને, જીવનના સાથીને, એવા સદ્ગુરુને મનમાં મનની સમક્ષ રાખીરાખીને તેને આગળ ને આગળ કરીને જો સકળ કર્મ કર્યા કરીએ તો તેનો સંગાથ આપણને મળ્યા જ કરશે. તું પ્રયોગ કરજે એટલે તને અનુભવથી સમજાશે. આ તો માત્ર પ્રયોગ કરવાની રીત તને લખું છું.

મા-હૃદયની ભાવના

અહીં અમારી કને શ્રી હસમુખભાઈનો હરિ:ૐ રહે છે. એ મારી સાથે રહે છે, હસે છે, ખેલે છે, કૂદે છે, ઘણી વાર ધોલો મારી લે છે, બટકાં ભરી લે છે અને બરડામાં સોટીઓનો માર પણ મારે છે અને છાતીએ પણ ઘણો વળગે છે, હાથથી અને નખથી શરીરના કોઈ કોઈ કોમળ ભાગને એવું તો સખત દબાવે છે કે ઘણું દુઃખ થાય તોપણ તે બાળલીલા અમને ઘણી ગમે છે, કારણ કે તેવી મા-હૃદયની ભાવના અમારા દિલમાં છે. બીજા લોકોને તે મૂર્ખામી લાગે. નાનું બાળક રમતમાં પોતાની માને મારે છે તો તેથી માને ઘણો હરખ થાય છે, એ હકીકત પુરુષના દિલમાં આવવી અને એ ભાવનાને પ્રીછવી એ બહુ અઘરી વાત છે.

સાધનાની ભાવનાનો ગુરુમાં પડઘો

હરેક પ્રકારની ભાવનાને તેને તેને યોગ્ય સ્થાને બરાબર યોગ્ય રીતે સમજવી અને તે અનુભવવી અને તેમાંથી તથ્યાંશ શોધવું, એ કામ સાચા સાધકનું છે. અમારામાં ભાવના નથી પણ સામેથી ભાવના મળતાં એ અમારામાં દ્વિગુણી, ત્રિગુણી, યોગુણી એમ પ્રગટ્યા કરે છે અને એનો પ્રતિધ્વનિ ઊઠે છે, એટલે હૃદય-મનની ભાવના અમારા વિશે કેવી કેવી રીતે કોનામાં કેટકેટલી રહે છે અને કેવી રીતે પ્રગટે છે, તેની પણ જાણ થતી રહે છે. અમે કોઈની ઉપર ક્રોધ કરીએ છીએ તો દેખીતી રીતે તેવું થવાનું કંઈ પણ કારણ ન હોય અને દેખીતી રીતે તે ક્રોધ તદ્દન અયોગ્ય લાગતો હોય, પરંતુ જો તે માણસ પોતાના મનમાં પોતાને વિશે

વિચારે અને જો કેવા કેવા વિચારો થયેલા તેનું પૂરું ભાન પ્રગટાવે તો એ થયેલા ક્રોધનું સાચાપણું પણ તેને લાગી જાય. એટલે અમે જે કંઈ કરીએ છીએ તે બધું સાચું જ કરીએ છીએ એવો દાવો નથી, પરંતુ જો સદ્ગુરુ માન્યા હોય કે કર્યા હોય તો તેનું એવું એવું વલણ શેને અંગે છે તે પોતે પોતાનામાં ઊંડા ઊતરી-વિચારીને જો સાધક વિચારે તો તેનું ખરું કારણ પોતાને વિશે મળી જાય. જીવનના સદ્ગુરુ અંગેનું, પ્રેમભક્તિભર્યું, હૈયાની ભાવનાથી તલસાટ મારતું, સતત એકધારું, જ્ઞાનપૂર્વકનું ચિંતવન જો તેનાથી થતા દરેક કાર્યમાં ન થઈ જાય તો સદ્ગુરુની પ્રેરણાત્મક મદદનો અનુભવ તેવા સાધકને કદી પણ થઈ શકવાનો નથી.

સાધકે શું શું કરવું ઘટે

જીવનનો વિકાસ જો સાધવો હોય તો ઊઠવું પડશે, ચાલવું પડશે, દોડવું પડશે, કદીક કદીક અથડાવું પણ પડશે અને અથડામણ પણ કરવી પડશે, પોતાનામાં રહેલી ચંચળતાને ટાળવી પડશે, ઘણીએ વેળા સફાળા જાગવું પડશે, આળસને તો રજમાત્ર પણ રાખ્યે પાલવશે નહિ. કોઈ પણ પ્રકારની પડી રહેવાની ટેવ જેને હોય અને જો તે છોડી શકતો ન હોય તો તે સાધના કરી શકવાનો નથી. સલામત સ્થિતિ એ તો બંધિયાર પાણી છે, એ તો ગંધાવાનું અને મેલું થવાનું જ. માટે, સાધકને કાજે સલામત સ્થિતિ જરાકે યોગ્ય નથી. પળેપળ જે ચેતતો રહે અને સલામત સ્થિતિ થતાં તેમાંથી ઊઠવાનું કરે, ચાલવાનું કરે તે જ સાધક છે એમ માનવું અને સમજવું. ‘સાધુ તો ચલતા ભલા’ એનો અર્થ ઘણો સૂક્ષ્મ છે.

ગૂંચની ઉકેલની એક રીત

જ્યારે જ્યારે કંઈ સમજણ ના પડે, ગૂંચવાડો થાય કે કોઈ પ્રશ્ન આવી પડે ત્યારે ‘જીવન સંદેશ’, ‘જીવન પગલે’, ‘જીવન સંગ્રામ’ કે એવાં પુસ્તકમાંથી ઉઘાડીને કંઈ વાંચવાનું બનતાં તને પ્રશ્નનો ઉકેલ મળી જશે. તને એવી રીતે વાંચતાં વાંચતાં જીવનના રોજના ઉદ્ભવતા પ્રશ્ન અંગે ઉકેલ મળી જાય છે. તેથી, ઘણો આનંદ થાય છે, તેમ છતાં સમજણ કે ઉકેલ મેળવવાની તે રીત ઉત્તમ અને યોગ્ય તો નથી જ.

સ્ત્રીહૃદયની સાધનામાં યોગ્યતા

સાધનાને કાજે સ્ત્રીહૃદય એ ઘણું ઘણું જરૂરનું છે. સ્ત્રીહૃદયમાં રહેલાં શ્રદ્ધા અને વિશ્વાસ, ભરોસાની ભાવના અને તે ઉપરાંત, કોઈને વળગી રહેવાની જે નેક દાનત તે પુરુષહૃદયમાં નથી હોતી. સંસાર અને ધર્મને સ્ત્રીહૃદયે જીવતો રાખેલો છે. સારાંયે વિશ્વમાં માનવીઓને સ્ત્રીહૃદયે ભાવનાનું સિંચન કરેલું છે. દયા, પ્રેમ, કરુણા-એ સ્ત્રીહૃદયની જીવોને અમૂલ્ય ભેટ છે. સ્ત્રીહૃદયની ભાવના વિના મનુષ્યજીવન કઠોર બની ગયું હોત. આજે સ્ત્રીહૃદયની યોગ્ય કદર અને યોગ્ય સમજણ સમાજમાં નથી. તેવી જ રીતે પુરુષહૃદયની સાચી સમજણ સ્ત્રીમાં પણ નથી, કારણ કે સમાજમાં સદ્ભાવનાની જીવતીજાગતી જ્યોત જલતી નથી.

લક્ષણથી સાચું માપ

જ્યાં હૃદયની ખરેખરી સદ્ભાવના છે ત્યાં કદી ભક્તિ પ્રગટ્યા વિના રહી શકતી નથી. એટલે કે હું તો જે કંઈ બનતાં, તેનાં તેનાં લક્ષણોથી દરેક જણની તે તે સમય પૂરતી પિછાન પણ

કરી લઉં છું. લક્ષણ તે મારે મન મોટામાં મોટી પારાશીશી છે. લક્ષણે કરીને જ જે તે કંઈ પરખાય છે.

ભગવાનનો અનુભવ કઈ રીતે થાય ?

ભલેને અનેક પ્રકારની ધમાલ થયા કરતી હોય, પરંતુ ધમાલને સમયે આપણા દિલમાં, આપણા પોતાના મનમાં અને હૃદયમાં સદ્ભાવનું જો એકધારું મનનચિંતવન ચાલ્યા કરે તો આપણે પોતે તો જરૂર સ્વસ્થ રહી શકીએ. અમે તો તારી સાથે જ છીએ. અમારી ભાવના તારી ભાવના વડે જ ઉત્તેજિત થઈ શકવાની છે. દીવામાં જેટલું તેલ પૂરીશું તેટલા પ્રમાણમાં દિવેટ બળ્યા કરવાની છે. જેમ શોધ્યા વિના કશું જડવાનું નથી, એની મેળે કશું આવીને પડવાનું નથી, તેમ સદ્ભાવનાને પ્રગટાવીને વધારે ને વધારે દિલને ઉત્તેજિત દશામાં પ્રગટાવીને સદ્ગુરુના હૃદયમાં જો પરોવીશું અને મમતા, રાગ, મોહ ઇત્યાદિ જીવનાં પ્રાકૃતિક લક્ષણો એનાં ચરણકમળમાં ભેટ તરીકે અર્પીશું અને જે તે કંઈ કર્યા કરીએ તેના આદિ, મધ્ય અને અંતમાં જે તે બધું સમર્પણ કર્યા કરીશું તો તે જીવતોજાગતો છે એવો અનુભવ સાધકને થશે. કરી જોયા વિના સાચાખોટાની જાણ થતી નથી, પૂરેપૂરું યોગ્ય રીતે હૃદયથી હૃદયમાં કરી જોવું જોઈએ અને કરી જોતી વખતે પણ કેવી કેવી દશા રાખવી ઘટે એ પણ સૂચવેલું છે. અને એ પ્રમાણે જ કરવામાં દિલને પરોવી દેવું અને એમાં જ બસ મસ્તી અનુભવવી, તેમાં જ જીવનની લહાણ છે અને જીવનનો આનંદ છે, તો જ જીવનનો ખરો નશો તે શું તે અનુભવાશે. જો જીવમાં સતત એક પ્રકારની ભાવના એકધારી મનમાં રમ્યા કરતી હોય તો તેની ચમક અને ધમક વહેવારમાં

પ્રકાશ થયા વિના રહી શકતી નથી. એવાની આખીયે કાયાપલટ થઈ જાય છે. જે કોઈ કરવા માંડશે તેને તે સમજાશે અને અનુભવમાં પ્રગટશે, પરંતુ સાધકને એક મોટી વાત યાદ રાખવાની છે કે સમતા અને તટસ્થતાપૂર્વકનો વિવેક તેનામાં જાગી ગયેલો હોવો જોઈશે કે જેથી તે કોઈ પણ પરિસ્થિતિમાં કે કોઈ આનંદની સ્થિતિમાં ભેરવાઈ પડે નહિ.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૪-૫-૧૯૫૧

લગની લગાડો

જો હૃદયમાં જીવન અંગેનો ભાવ જાગ્યો તો બધું જાગ્યું સમજવું. બેઠાં હોઈશું ત્યાંથી ઉઠાશે અને સૂતાં હોઈશું ત્યાંથી જગાશે. જેને ખરેખરો હૃદયનો ઉત્કટ પ્રેમ જાગ્યો નથી, તે જો ઘણું ઘણું સાધન કરશે તોપણ તેને જીવન વિશેનો પ્રેમ સાચી રીતે કામયાબ બને તેવો જાગવાનો નથી, જાગવાના સંસ્કાર માત્ર પડશે અને તેવો ભાવ જો જાગ્યો નથી તો સદ્ગુરુનું મહત્ત્વ અને રહસ્ય પણ પૂરેપૂરું સમજી શકાવાનું નથી. માટે, જીવનવિકાસ વિશેની લગની લગાડવાની છે. માનુષી જીવન ઘણું ઘણું અનોખું અને આણમોલું છે, માટે, તું ચેતી જાય એટલી જ મનમાં ઘણી ઘણી ઝંખના છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૭-૫-૧૯૫૧

અમર આશા

આશાનિરાશા એ પણ દ્વંદ્વનું એક જોડકું જ છેને ? જીવનનો તે પણ એક ક્રમ છે. કદીક આશા તો કદીક નિરાશા. સવારસાંજ,

સુખદુઃખ, એ જેમ દંદનાં જોડકાં છે અને જીવનમાં રહેવાનાં, તેમ આશાનિરાશાનું પણ સમજવાનું, પણ જેનું ધ્યેય જીવનવિકાસ કાજેનું છે, એવાને તો હજારો અને લાખો નિરાશાઓ વચ્ચે આશા જ પ્રવર્ત્યા કરવાની. કેટકેટલી નિરાશાઓમાં મહાત્મા ગાંધીજીએ કામ કર્યું હતું. છતાં એમના હૃદયની આશાનો દોર કદી પણ ઢીલો પડ્યો ન હતો. એવાની આશાનો દોર કદી જો ઢીલો પડે તો સમજવું કે હવે એનું જીવન ટકવાનું પણ નહિ. માટે, સાધકની આશા તો એવી જોરદાર, પ્રાણવંત અને ચેતનવંત હોવી ઘટે કે તે કદી ડગે તો નહિ જ. મેરુ ડગે પણ મન ના ડગે એવું નિશ્ચલ અટલ મનને કરી દીધા વિના જીવનનો વિકાસ ના થઈ શકે. એવો સાધક તો જેમાં તેમાંથી આશાના તંતુ જ વણ્યા કરશે, એની આશા અમર રહ્યા કરવાની. આશાના જોર ઉપર તો એનું જીવન નભ્યે જતું હોય છે. ‘કલમ’ ટ્રિચિ ગયેલી છે અને શરીર હાલમાં નરમગરમ ચાલે છે. ગરમી ઘણી પડે છે. બધાંને સપ્રેમ પ્રણામ.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧૯-૫-૧૯૫૧

નામસ્મરણથી રોગ જાય

પગની વેદના આ જીવને તો ક્યારનીયે શરૂ થયેલી છે. તારે શક્ય હોય એટલા ઉપચાર કરવા ઘટે. શરીરને નકામું નકામું હેરાન કરીને સતાવવામાં ધર્મ નથી. ભગવાનના નામસ્મરણમાં જેને પૂરાં વિશ્વાસ અને શ્રદ્ધા પ્રગટ્યાં હોય તેવા પણ દવા કદીક લેતા જાણ્યા છે. નામસ્મરણથી રોગ મટે છે તે

સાચું છે, પણ તેવી શ્રદ્ધા પાકેલી હોવી ઘટે. સદાય ભજનના ભાવમાં મસ્ત રહેવું કે જેથી કશું અડી ના શકે. વડીલોને સપ્રેમ ઘણા પ્રણામ.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૨-૫-૧૯૫૧

પોતાની વિપત્તિઓનું પોતે જ કારણ

પગે ડોક્ટરની દવાથી જરાતરા ઠીક છે, તે જાણ્યું છે. જીવન વિશેનાં જેને પ્રેમશ્રદ્ધા જાગે છે, તે પડતાં આખડતાં ગભરાતો નથી અને ફરી પાછો ઊઠે છે. પડવા આખડવામાંથી તે પોતાની પ્રકૃતિને સાચી રીતે ઓળખતો બની જાય છે અને પડવા આખડવાનું અને અથડાવાનું મૂળ કારણ પોતાનામાં જ છે અને તેવાં કારણોને જડમૂળથી નાબૂદ કરવાને તે કટિબદ્ધ થતો હોય છે, અને કદી નાહિંમત થતાં પ્રભુને જે પોકાર પાડે છે, એના કૃપાબળનો એને અનુભવ પણ થતો હોય છે.

સાધના જીવનમાં પ્રગટવી જોઈશે

એમ ચડઊતરનો ક્રમ તો દરેક ક્ષેત્રમાં છે. આધ્યાત્મિક માર્ગમાં તો અનેકાનેક શિખરો ચડવાનાં છે. હજી તેવાં ચડાણના પંથ ઉપર આપણે તો પગ પણ મૂક્યો નથી, હજી તો તળેટીના મેદાનની આંટીઘૂંટીમાંની સંતાકૂકડીની રમતમાં અટવાઈ રહેલા છીએ. દિલની ઝંખના તેજસ્વી બનતાં સર્વ કંઈ થઈ શકવાનું છે, તે જાણશોજી. હિંમત, સાહસ અને ફના થવાની તાકાત ઉપર સર્વ કંઈનો આધાર રહેલો છે. જેમ જે છે તેમ તે છે એમ નહિ ચાલે. જે છે તે ભલે હોય, પરંતુ માંઘલું જે ચેતન છે એનામાં તો સર્વ કંઈને ઓળંગવાને માટે દિવ્ય, રમ્ય અને ભવ્ય પાંખો રહેલી

હોય છે, એનું બળ અનંત છે, એનો સહારો મળી જતાં સર્વ શક્ય બને છે, તેથી તો સાધકનો આશાવાદ સદાય અમર બન્યો રહે છે. સાધનામાંથી સમજણ પ્રગટવી ઘટે. સંસારવહેવારના અનુભવમાંથી સમજણ પ્રગટે છે. એટલે સાધનામાંથી વિવેકયુક્ત સમજણ જો ન પ્રગટે તો તે સાધના મિથ્યા સમજવી. સાધનામાંથી જે સમજણ પ્રગટે તેનો વર્તનવહેવારમાં આપણે ઉપયોગ કર્યા કરવાનો છે. ઉપયોગમાં આવે તે ખપનું અને સાધના પણ ઉપયોગમાં આવવા કાજે જ છે.

કુંભકોણમ્, હરિ:ૐ તા. ૨૬-૫-૧૯૫૧
જે કોઈને ડંખે છે અને જે સ્થિતિ ડંખે છે તેવો જીવ તે સ્થિતિમાં રહી શકવાનો નથી, પણ જેને ડંખતું જ નથી, તેનો તો ઉદ્ધાર જ નથી.

કુંભકોણમ્, હરિ:ૐ તા. ૨૮-૫-૧૯૫૧
આધ્યાત્મિક અનુભવ ક્યારે કામના ?

કોઈ વ્યક્તિએ આપણું અપમાન કર્યું અને એકદમ ઊકળી ઊઠીને તું બે વાક્ય બોલી, ‘ત્યાં તો તમે સામે દેખાયા’ એવું તું લખે છે. પ્રત્યેક અનુભવનો ઉપયોગ જીવનના ઉપયોગમાં આવે અને જીવનની સમજણનું ધોરણ ઊંચું ને ઊંચું થતું જાય તો તે અનુભવ સાચો. ઘણા લોકોને એમ કહેતા સાંભળ્યા છે કે તેમને અમુક મહાત્માઓના અનેક પ્રકારના અનુભવો થયા, પરંતુ તેમના જીવનની સમજણ તો તદ્દન જેવી બધાંની હોય છે તેવી ને તેવી

જ હોય છે અને તેમના વર્તનવહેવારમાં કશો ફરક પડતો હોતો નથી. એટલે તેઓ જે અનુભવની વાત કરે છે, તે અનુભવ જો જીવનમાં પ્રેરણા આપીને વર્તનવહેવારમાં ઊંચે લઈ જનાર જો ન નીવડે તો તેવા અનુભવનો કશો અર્થ નથી. કોઈકને અનુભવ જાગૃતિમાં થાય અને કોઈકને સ્વપ્નમાં થાય એ બન્ને સ્થિતિમાં ફરક રહે છે.

હૃદયનું મિલન સર્વશ્રેષ્ઠ

વળી, તને આ જીવનું સ્વપ્નું આવ્યું કે, હું આવ્યો છું અને બધાં મને મળવા આવે છે. તારા એકલાથી અવાય નહિ અને છેક છેલ્લે તારો વારો આવ્યો. તારા મનમાં આ બાબતનો પડી રહેલો અસંતોષ આ રીતે વ્યક્ત થાય છે. હૃદયથી જેઓ કોઈને પોતાનો જે માને અને જેણે હૃદયમાં એને વસાવી દીધો છે તેને શરીરને મળવાની જરૂર પણ ના રહે. હૃદયથી એક થઈ જાય ત્યારનો હૃદયનો જે અનુભવ છે તે અનુભવ કોઈ અણમૂલો છે. વળી, જો આપણે સાચાં સ્વજન બની ગયાં હોઈએ તો જે કોઈ મળવા આવે કરે તેને પહેલાં મળવા દઈએ અને છેલ્લે આપણે જઈએ. બીજાં બધાં વાતો કરે અને તેવી તેમને તક મળે અને તેમ બનવાથી આપણને વાત કરવાનો મોકો કે વખત ન મળે તોપણ આપણા મનને આંચકો ન આવવો જોઈએ. એવી આપણા મનની દશા હોવી ઘટે.

લાયારીથી અપમાન ન સહેવું

કોઈ અપમાન કરે અને જ્ઞાનપૂર્વક જો ગળી જવાય અને મનથી ઊંચાનીચા ન થવાય તો તો તે આપણને સબળ બનાવે

છે. લાચારીથી ભોગવેલું અપમાન વધારે નિર્બળ બનાવે છે. મૂગે મોઢે સહન કરેલું અપમાન અને તેની થતી વેદના એ આપણને લાચાર અને પામર બનાવે છે. એટલે જીવનનો વિકાસ જેણે કરવો છે, તેણે તો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વક જે તે બધું સ્વીકારવાનું રાખવું. તેમ ન બની શકે તો જ્યાં અન્યાય અને અપમાન ખરેખરાં થયાં છે ત્યાં તે કદાપિ સહન ન કરી લેવાં. એનો સામનો કરવામાં આવે તે વેળા જે વેઠવાનું આવે તે પ્રેમથી વેઠી લેવું. સામનો કરવામાં દિલની સંપૂર્ણ સચ્ચાઈ, પૂરેપૂરી નમ્રતા, ક્યાંયે ઉછાંછળાપણું કે સ્વચ્છંદતા ન હોય તો જ એવો કરેલો સામનો શોભે પણ ખરો. પૂરેપૂરો નમ્રમાં નમ્ર જે છે, તે સાચો વખત આવે યોગ્ય સામનો પણ કરી શકે છે. સદ્ભાવ જેના દિલમાં છે એવા જીવો એવા સામનાની કદર પણ કરી શકે છે.

જ્ઞાનભક્તિથી સ્વીકાર કે સામનો કરવો

નડિયાદમાં જ્ઞાતિના પ્રચલિત અનિષ્ટ રીતરિવાજો સામે સામના પ્રભુકૃપાથી આ જીવને કરવા પડેલા. સમાજસેવાનું કાર્ય કરનારા પોત પોતાનાં સગાંવહાલાં અને સમાજથી અળગા રહીને કે અળગા પડી જઈને પોતાના સમાજથી જુદે ઠેકાણે કામ કરતા જોયેલા છે. તેવા સેવકોને એવા પ્રસંગો સાંપડતા હોતા નથી. જ્યાં જ્યાં અનિષ્ટ હોય, તે સામે થવાની વૃત્તિ નહિ, પરંતુ આપણે જે કરવાનું હોય તે તેના યોગ્ય ધર્મના પાલનમાં કેમ કરવું ઘટે, એમ વિચારીને કરવાનું ભાન હતું. તેથી, જ્ઞાતિના અનેક પ્રકારના જે ઘરેડના રીતરિવાજો પડેલા છે, તેનો તે ભાવનાથી સામનો કરવો પડેલો. સંસારવહેવારમાં ગરીબનું કરેલું

તેવું કોઈ સાંખી શકતું નથી. ગરીબને તો સૌ કોઈ હડધૂત કરે અને એની અવગણના પણ કરે. આમ, પોતાના સમાજમાં રહીને પોતાને ત્યાં આવતા પ્રસંગો સમયે જ્ઞાતિના ચાલુ અનિષ્ટ રિવાજોની સામે સામનો કરવો અને તેમ છતાં જ્ઞાતિનાં બધાંની સદ્ભાવના અને લાગણી જીવતી રહેવી, એ બે એકસામટું બનવું એ ઘણું દુર્લભ છે. એટલે આપણે સાચેસાચી રીતે પૂરેપૂરાં નમ્ર રહીને અપમાનનો કાં તો જ્ઞાનભક્તિપૂર્વકનો સ્વીકાર કરવો, કાં તો સામનો કરવો, પણ સામનો કરતી વેળાએ હૃદયમાં તેમના તેમના પરત્વેના સદ્ભાવની ભાવના તો ઘણી ઘણી જીવતી હોવી ઘટે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૧-૬-૧૯૫૧

સદ્ભાવ રાખી શુભદર્શી થાઓ

જીવનમાં સદ્ભાવથી નભવું અને નભાવવું એ કંઈ નાનીસૂની વાત નથી. મહા સદ્ભાગ્ય વિના મળેલું અમૃત પણ માનવી ઝેર સમું કરી વણસાડી શકે છે અને સમજી, વિવેકી અને શાણપણવાળો જીવ મળેલા ઝેરને એની માત્રા બનાવીને ખાઈ-પચાવીને એમાંથી શક્તિ મેળવે છે. જેને સર્વમાંથી, આડા-ઊભા સર્વ પ્રસંગમાંથી, રૂડું જ જોવા-અનુભવવાની કળા જીવનમાં સાંપડે છે એ જીવો ધન્ય છે અને આશા, સુખ, કલ્યાણ વગેરે ભાવનાઓને પોતાના જીવનમાં ઊગાડીને બીજાના જીવનમાં તે તે ભાવનાને તે પ્રેરાવી શકે છે. ત્યાં બધાંને સપ્રેમ ઘણા ઘણા રામરામ.

આપણે જ વાંકે આપણા સંજોગો

....ની જીવનકથનીથી તું આવરાઈ ગયેલી. ગમે તેવું ક્રુણ અને દુ:ખી જીવન બન્યું હોય તો તેનું મૂળ કારણ પોતાનામાં જ રહેલું એ નક્કી સમજવું. બીજાને લીધે કોઈ દુ:ખી થાય છે કે જીવનની ક્રુણતા પ્રગટે છે અને જીવન અસહ્ય બને છે એમ સમજવું, માનવું કે જાણવું એ નર્યું અજ્ઞાન છે. બીજા એવા પ્રકારથી જે જે નિમિત્ત બને છે કે થાય છે તેની ભૂમિકા કે તેવા સંસ્કાર આપણામાં છે તેથી જ તે તેમ બને છે.

કશાથી આવરાઈ ના જવું

આ સમજણ અનેક વાર તને કાગળમાં લખેલી છે. મારાં લખાણમાં તેં વાંચેલી છે. છતાં....બહેનની કથનીથી તું આટલો બધો આઘાત પામી છે, તે એમ સૂચવે છે કે તને હજી સાચી સમજણ-બુદ્ધિની પણ-ખરી રીતે પ્રગટેલી નથી. વળી, તને આશ્વાસન હું શું આપી શકું ? જેને ઊઠવું છે, ચાલવું છે અને જીવનમાર્ગમાં અનેક આંટીઘૂંટીઓને વટાવવી છે, તેણે કંઈ પણ કશાથી આવરાઈ જવાનું-ધક્કો મારીમારીને-છોડવું જ પડશે. તને હું શું આશ્વાસન આપી શકું ? તારો કાગળ હવે જ્યારે જ્યારે મળશે ત્યારે તને લખવાનું રાખીશ તે જાણજે. તે કાળે જેમ લખવાનું લાગશે તેમ લખાયા જશે. આજે કંઈ વધુ લખવાનું કરતો નથી. પાંચસાત દિન પછી 'કલમ' વધુ નિરાંતવાળી થશે ત્યારે તેમ બન્યે જશે. ભગવાનનું નામસ્મરણ ખૂબ કર્યા કરજે, તે વિના મારો સંપર્ક નકામો છે, તે માનજે. જેમાં તેમાં ભગવાન બળવાન છે તેવી ભાવના જેમાં ને તેમાં સેવ્યા કરવી.

સાધકે સદ્ગુરુ પ્રત્યે જ આસક્ત થવું

બહેન...માટેની તારી આસક્તિ ઘણી વધારે છે. તેટલી આસક્તિ જો અમારે માટે તને હોય તો કેટલું ઉત્તમ ! કેટલા દિવસ સુધી સતત...બહેનમાં જ મન ગૂંચળું વાળીને ગૂંચાણેલું પડી રહ્યા કર્યું ! જેના વિશે રાગ, મોહ, આસક્તિ, પ્રેમ હોય તેના વિચારો જરૂર પ્રગટ્યા કરે. જેમાં આસક્તિ વિશેષ તેના વિશે અને તેમાં મન જરૂર રહ્યા કરે. એટલે તારો પ્રેમ (મોહ, લાગણી) અમારા કરતાં તે બહેનમાં અનેકગણો વધારે છે એ વાત સિદ્ધ થઈ ગઈ. જેવા પ્રકારની આસક્તિ તેવા પ્રકારનું મન વળાંક લીધા કરે. એટલે તારા મને જે વળાંક લીધો તેમાં કશું હિસાબ વગરનું ન હતું. ગણિતની ગણતરી પ્રમાણે જ થયું, તે તે જ પ્રમાણે થાય, પરંતુ તને હજી સાચી સમજણ પ્રગટેલી નથી તેટલી વાત પણ ચોક્કસ.

નિશ્ચય કરી વિચારો સુધારો

વિચારો આવે તેની સામે આપણામાં જો સાચી સમજણ જાગી ગયેલી હોય તો તે પ્રમાણેના સામે વિચારો નિશ્ચયપૂર્વક મૂક્યા કરવા ઘટે તો જ બીજા વિચારોનું જોર તૂટી પડે. એક વિચાર પ્રગટ્યો કે તેનો સમતાપૂર્વક વિચાર કરી, તે રચનાત્મક છે કે નકારાત્મક તે જાણીને, જો તે નકારાત્મક હોય તો જીવન વિશેની યોગ્ય પ્રકારની સમજણને આધારે તેનો સામનો કરી, તે વિચારની અયોગ્યતાને પુરવાર કરીને તેની સામે તેને યોગ્ય પ્રત્યુત્તર મળી શકે અને મન તે વિશે શાંત થાય એવા વિચાર આપણી ઊગેલી જીવનની સમજણમાંથી પ્રગટાવવા ઘટે.

દરિયાનાં મોજાંમાં તૂટેલું વહાણ જેમ આમતેમ અફળાય, તેમ જો આપણે અફળાયા કરીએ તો આપણને કોઈ પ્રકારનો નિશ્ચય પ્રગટ્યો નથી એમ જાણવું અને માનવું. જેને નિશ્ચય પ્રગટે છે તેની દશા અને દિશા ઓર હોય છે. ‘નિશ્ચયના મહેલમાં વસે મારો વહાલો’ એવું એક ભજનમાં ગાયેલું છે. દૃઢ મરણિયો નિર્ધાર જીવનમાં પ્રગટ્યા વિના કોઈ પણ પ્રકારનું નક્કર કામ થઈ શકતું નથી, પછી તે જીવદશાનું હોય કે આત્મદશાનું હોય. સદ્ગુરુનો પ્રેમ નિરપેક્ષ છે

આટલા બધા દિવસોમાં તો મને તો જાણે મેં તને ખોઈ નાખી હોય તેમ લાગેલું. અમારા હૃદયનો પ્રેમ તો સ્વજનને સદાય ઝંખ્યા કરતો હોય છે. અમારી ઝંખના વાંઝણી નથી એની અમને ખાતરી છે. કોઈક દિવસ કોઈક ધન્ય પળે એ સાચી પુરવાર થવાની છે, તે વાત પણ નક્કી છે. જીવનમાં જ્યાં જ્યાં સંપર્ક થયો છે, તેઓ આ જીવ તરફ થોડાંઘણાં કે વત્તાઓછાં પ્રમાણમાં વળ્યાં છે. પૂજ્ય....થી માંડીને પૂ.... કે જેમની સાથે મારે નહિ જેવો જ સંબંધ થયેલો અને પૂ...ને તો ચારેક કાગળો તેમને ઘણા તીખા લાગે એવા લખેલા, તેમ છતાં તેમના સંબંધથી મારે માટે તો મીઠું પરિણામ નીપજ્યું. એમ જે જે કોઈ સંપર્કમાં આવ્યા તેઓ કોઈ ને કોઈ રીતે સંબંધમાં રહ્યા કર્યા છે. અમસ્તાં મળવા કરવા જેઓ આવતા હતા તેમની વાત જુદી છે, તેમાં તેમાંથી પણ કેટલાંક આ જીવ પરત્વે મમતા રાખતા થયા છે. એટલે કંઈક એવું ભગવાને આ જીવમાં મૂકેલું છે કે જેથી કોઈ પ્રકારનું આકર્ષણ રહ્યા કે થયા કરે છે.

જડતાને મારી હઠાવવી પડે

તું તારા મનની દશાનું સ્પષ્ટ અને નિખાલસ નિવેદન કરે છે, તે તો જરૂર ગમે છે, પરંતુ એની એ સ્થિતિમાં મગરમચ્છની જેમ પડ્યા રહેવું એ તો નરી કાયરતા છે. જીવનનો ઝોક જીવનના રચનાત્મક પાસામાં આપણે વાળવો ઘટે. નકારાત્મક સ્થિતિ છે એમ સમજણ પડવા છતાં તેમાં તણાયા કરવું એ તો નરી પામરતા છે અને તે પામરતાને પામરતા તરીકે જાણ્યા છતાં તેમાંથી ઊઠવાનો ઉદ્યમ જો ના થયો કે ના કર્યો તો પછી તેવા જીવને ઊગરવાની આશા બહુ ઓછી છે. મારું ચાલે તો એવા જીવને ફટકારી ફટકારીને ભાનમાં આણું. મારા ગુરુદેવનો દંડો જેણે જોયો અને અનુભવ્યો છે, તે જ એને સમજી શકે. એને ચૌદમું રતન પણ કહેલું છે અને તે સાચે જ રત્ન છે.

ભાગે આવેલું કામ કરી સ્વ-કાર્ય કરવું

માટે હવે સફાળી તું જાગીને....બહેનને ભગવાનને સોંપી દેજે. તું તારે જે કરવાનું હોય તે કરવામાં લાગી જા. બીજાનું કંઈ કામ કરવાનું આપણે ભાગે આવ્યું હોય તો તે કરીને નિશ્ચિંત થવું. હિસાબ મેળવીને વેપારી જેમ નિરાંત અનુભવે છે તેમ આપણે કોઈના અંગે ભાગે આવેલું કામ પ્રભુપ્રીત્યર્થે કરીને તે ભગવાનને સમર્પણ કરી દેવું. જેમ કોઈની પારકી મૂડી આપણે પાછી આપી દઈએ તેમ.

ભગવાન ઉપર ભરોસો રાખીને અંતરથી પ્રાર્થના કરવી

સમર્પણ કર્યું એનું નામ કે જે સમર્પણ કર્યું હોય તેના વિશેના કશા પણ આગળપાછળના વિચારો, સમર્પણ કર્યા કેડે, આપણને

ના થવા ઘટે તો તે યોગ્ય પ્રકારનું ઉત્તમ સમર્પણ ગણાય. જ્યારે બહુ વિચારોનો હુમલો હોય ત્યારે બહુ જ વેગપૂર્વક અને પ્રેમભક્તિથી ભગવાનનું નામ લીધા કરવું. વિચારોનું બળ હઠાવી દેવા ભગવાનને આર્ત અને આર્દ્રભાવે પ્રાર્થના કરવી. પગ નીચે દેવતા ચંપાતાં આપણે કેવી ચીસ પાડી ઊઠીએ છીએ ! તેવી રીતે આપણા હૃદયમાંથી પ્રાર્થનાનો સૂર સોંસરવો નીકળવો ઘટે. પગ નીચે દેવતા ચંપાતાં તે વેળા મન આપોઆપ એક દશામાં હોય છે, તેવી રીતે આપણી નકારાત્મક સ્થિતિ જો આપણને ખૂંચે- સાલે તો તેને વિશેનું દર્દ પ્રગટ્યા વિના રહે નહિ અને દર્દ પ્રગટે તો જ આર્દ્ર અને આર્ત પ્રકારની પ્રાર્થના થાય. ભગવાન તો હજાર હાથવાળો છે, તેને હજારો આંખો છે અને હજારો કાન છે, તેવું તેનું રૂપક છે, તેમ છતાં તે સાચું છે. આપણો ભગવાન ઉપરનો ભરોસો હજી પાકો ક્યાં થયો છે ? જો તેવો ભરોસો પાકો હોત તો તું સહેલાઈથી તે બહેનને તેનાં ચરણે સોંપી શકી હોત. બહેનની પાસે જવાથી કરીને તને તારું માપ મળી ગયું કે હજી તો પાયો જ મંડાણો નથી અને જીવદશા પણ ઘણી ઘણી અધકચરી અને ઘણી કાચી સમજણથી ભરેલી છે. ભગવાનના ઉપર પાકો ભરોસો જાગ્યા વિના એને યાદ કરીએ કે પ્રાર્થના કરીએ તે એને યથાર્થ રીતે પહોંચતી નથી. જોકે એવા પ્રકારનું એટલે કે ભરોસા વિનાનું નામસ્મરણ કે પ્રાર્થના છેક નકામાં જતાં નથી. યોગ્ય પ્રકારની ભૂમિકા રચવામાં તે મદદકર્તા બને છે.

ભગવાનમાં એકભક્તિ રાખો

તારા કાગળમાં નિખાલસતા અને જેવા હોઈએ તેવાપણાનું આરપાર-દર્શકપણું અને તે પ્રકારનું નિવેદન કરવાની રીત ઘણી સરળતાવાળી છે અને તે હૃદયને ગમે તેવી છે, પરંતુ...બહેનની જીવનની કથનીથી કેટલા બધા દિવસ તેમાં મન ગૂંચળું વાળીને પડી રહ્યું ! તે જોતાં અમને લાગે તો ખરું કે હજુ તને અમારે માટે...બહેનના જેટલી તો આસક્તિ થઈ નથી. અમે કદી અદેખા તો નથી, પરંતુ પ્રેમ અને સદ્ભાવની બાબતમાં બીજી રીતે જોતાં અમારા જેટલા કોઈ અદેખા પણ નથી. અમારા સિવાય, એટલે કે અમારા હૃદય સિવાય બીજા કશા વિશે પણ અમારું જે સ્વજન હોય તે કશો કંઈ પણ પ્રેમ કે ભાવના ન ધરાવે તો તેવી સ્થિતિ, તેના વિકાસને કાજે અમને ઘણી ઘણી ગમે. જીવદશામાં સદ્ગુરુને કાજે પણ પહેલવહેલાં તો એવી દૃઢ પ્રેમભક્તિવાળી આસક્તિ જ પ્રગટવાની. તેનામાં આપણું મન આસક્તિએ કરીને દૃઢ અનુરાગ સેવતું થઈ જાય ત્યારે તેને અનુસરવાને મન પણ તેવી જ ભૂમિકાવાળું બને છે અને તેનું વચન પણ દિલમાં ઠરે છે.

આ માર્ગમાં ભારે હુમલા આવે

બાકી...બહેનના જીવનની કથની તને આટલી બધી ડહોળાવી નાખે, પાયામાંથી હચમચાવીને ક્યાંય ઉથલાવી દે અને તું હતી ન હતી થઈ જાય, એ રીતે જોતાં અને વિચારતાં તો એના કરતાં અનેકગણા ભારે એવા હુમલાઓ આ માર્ગમાં તો આવવાના જ, તો તે વેળા આપણું શું થાય તે વિચારવાનું રહે. નબળી દશામાં કે નિરાશાની પળોમાં, સગડગની વેળાએ અથવા

તો મન શંકાશીલ થવાની પળે જે જીવ દઢ મક્કમતા સેવીને, ધીરજ રાખીને પોતાના માર્ગને વળગી રહે છે અને તેવા તેવા પ્રકારના ઢ્યુપચુપણાને જરા પણ વશ થતો નથી, તેવો જીવ અંતે તો આ માર્ગમાં જરૂર પ્રવેશ પામી શકે.

સાધકના વિકાસ માટે સદ્ગુરુનો સંતાપ

મારે છોડી દેવાની તો વાત જ નથી, પણ અનેક વાર નહિ તો વારંવાર, તું મને છોડી દેતી હોય અને છેલ દેતી હોય છે તેનું શું ? અમો તો સદાય સ્વજનની ગતિ ઊંચી થતી જાય એમાં જ રાજીપો અનુભવીએ છીએ. સ્વજનની ગતિ નીચી કે વિરોધવાળી હોય ત્યારે અમારા ત્રાસનો પાર રહેતો નથી, કારણ કે સ્વજનની સાથે તેવો ભાવ જો ના રહી શકે તો સ્વજનની સાથેની અમારી સહાનુભૂતિ તૂટી ગણાય. દુઃખ, ત્રાસ, સંતાપ-એ ભાવ પણ અંતરનો ભાવ જગાડવા માટે જ દિલમાં થયા કરે. સાચો પ્રેમ જાગે ત્યારે પ્રેમનું જ મનનચિંતવન તેને થયા કરે. પ્રેમ પ્રેમને જગાડે છે, પ્રેમ પ્રેમને ચડાવે છે અને પ્રેમ પ્રેમના સ્વરૂપમાં તરબોળ કરીને પ્રેમ પ્રેમમાં ગરકાવ કરી દે છે. અંતે પ્રેમસ્વરૂપ બનાવી દે છે અને પ્રેમના અંતિમ સ્વરૂપના સ્વભાવમાં જેવાપણું થવું ઘટે તેવાપણામાં તેને પ્રગટાવે છે-આવું પ્રેમનું લક્ષણ છે અને સ્વભાવ છે. એટલે એ આંકણીએ જોતાં મને મારી સ્થિતિ જોતાં દુઃખ અને સંતાપ થાય તે તું હવે સમજી શકશે.

નામસ્મરણનું તરણું

પ્રભુના નામસ્મરણ વિના આપણા ભાવનું ઉદ્દીપન બીજા શેનાથી થવાનું હતું ? એટલે તે હોય તો જ આપણો સંપર્ક યથાર્થ છે. આ ભવસાગરમાં નામસ્મરણનું તરણું દઢતાપૂર્વક, મોજાંથી

આમતેમ પછડાતાં હોવા છતાં પ્રેમભક્તિ વડે કરીને પકડી રાખી શકીશું તો આપણો ઊગરી જવા વારો થાય.

આર્ત પ્રાર્થના અણીને વખતે બચાવે

કંઈક કશામાં મન ભરાઈ જતાં, ગૂંચવાઈ જતાં કે અટવાઈ જતાં, પગ તળે અંગારો આવતાં અને દાઝી જવાતાં જેમ ઓચિંતી એકદમ ચીસ પાડી ઉઠાય છે, તેમ એવી વેળાએ જો આપણે ભગવાનને અંતરમાં અંતરથી ચીસ પાડીએ તો જરૂર આપણને મદદ મળતી અનુભવી શકીએ. કળણમાં કળેલો જીવ મહેનત કરવાથી તો ઊલટો વધારે કળણમાં ઊતરતો હોય છે. એટલે તેવી વેળા મહેનતની ત્યાં સાર્થકતા નથી, પણ બીજાની મદદ માટે, જેટલું જોર હોય તેટલાથી મદદ માગવાને માટે બૂમો મારવામાં તેવી વેળાએ સાર રહેલો છે. એટલે એવા કળણમાં ઊતરી જવાતાં અને તેનું ભાન થતાં, એકમાત્ર ભગવાનને આર્ત અને આર્દ્ર હૃદયથી પોકાર કરવાનું શરૂ કરે અને માત્ર એકલા તે જ પુરુષાર્થમાં રત રહે તો તેવા પુરુષાર્થની કારી ફાવે ખરી.

મન ઉપર કાબૂ જામતાં આત્મવિશ્વાસ જાગે

જાગૃત રહેવું અથવા રહેવાને સતત મથ્યા કરવું. જેમાં જેમાં મન પરોવાતું હોય ત્યાં તે સ્પર્શે ખરું, પણ તેમાં પરોવાઈ કે ગૂંચવાઈ ના જવું, તેવી જાતનું ચકોરપણું સાધકે રાખ્યા કરવાની જરૂર રહે છે. બાકી, મન તો તેના સ્વભાવ અને લક્ષણ પ્રમાણે કર્યા જ કરવાનું. તેમાંથી બચવું એ આપણો ધર્મ છે. વિચાર ફૂટતાં જો આપણે અજાગૃત હોઈશું તો વિચારની પરંપરા મન શરૂ કરી દેશે. જો જાગૃત બનેલા હોઈશું તો વિચારની પરંપરાને

અટકાવી શકીશું, એ ઘણા સાધકોનો અનુભવ છે. એવો અભ્યાસ થતાં થતાં મન ઉપરનો કાબૂ આવ્યાનો એક દૃઢ આત્મવિશ્વાસ આપણામાં પ્રગટે છે અને એવો આત્મવિશ્વાસ પ્રગટતાં તેનામાં એક પ્રકારનાં હિંમત અને સાહસ પણ પ્રગટે છે. આ બધું તું વિચારજે અને વર્તવાનું કરજે. તો જીવનમાં સાર છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૨૯-૬-૧૯૫૧

દંભ એ મહાદુર્ગુણ છે

તેં તારા કેટલાક દુર્ગુણો વિશે લખ્યું હતું. એમાં તે દંભ, ક્રોધ વગેરે ગણાવ્યા હતા. સામાન્ય રીતે ઘણા માનવીઓમાં તે હોય છે. જાણતા ન હોય છતાં જાણવાનો દાવો કરે એવો રોગ ઘણાને હોય છે. તેવી રીતે જેવા હોઈએ તેવા ન દેખાવાનો રોગ પણ ઘણામાં હોય છે. આધ્યાત્મિક માર્ગમાં ક્રોધ જેવા બીજા દુર્ગુણોની સરખામણીમાં દંભ એ એક એવો દુર્ગુણ છે કે જે જીવને તે માર્ગમાં કદી આગળ જવા દેશે નહિ. દંભનો પડદો ચીરીને જ આગળ જઈ શકાશે. દંભ જીવને જીવપણામાં વિશેષ જકડી રાખે છે. જીવનું જીવપણું-અથવા પોતે જેવા હોઈએ એ રીતથી, સ્પષ્ટપણે બધી રીતે ખુલ્લું થવામાં દંભ આડો પડદો પાડી દે છે. દંભ એ આપણને એવી તો સૂક્ષ્મ રીતે દૂધ અને દહીંમાં પગ રખાવે છે કે જેથી આપણને કશી ગતાગમ પણ ના પડે. દંભને સાચી રીતે વિચારીએ તો એ પ્રકૃતિની જબરજસ્ત પકડ રૂપે છે. દંભનું સાચું સ્વરૂપ તો આપણે જ્યારે ખરેખરી ધગશથી આ માર્ગમાં પડવાને ઈંતેજાર થયા હોઈએ ત્યારે કંઈ કંઈ નવાં સ્વરૂપો ધરીને આપણને પછાડવાનું કરતો હોય છે. આપણા

જીવ સ્વભાવનું પૂરેપૂરું સ્વરૂપ ખુલ્લેખુલ્લું થયા વિના, કર્યા વિના કે તેનાથી પર થયા વિના પ્રભુનાં ચરણમાં આપણને આસક્તિ થવાની નથી. એટલે આમ પ્રભુભક્તિને માર્ગે દંભ એ આપણો મોટામાં મોટો શત્રુ છે.

દંભ કરતાં ક્રોધ સારો

ક્રોધ થયો હોય તે વેળા દંભ ટકતો નથી. ક્રોધ થયો હોય ત્યારે તો જે હોય તે અંદરમાંથી બહાર વાણી દ્વારા વ્યક્ત થઈ જ જાય છે. હા ! જો ક્રોધનું પ્રમાણ નજીવું હોય, એટલે કે ઉત્કટતા ન હોય તો ક્રોધને દબાવીને સામી વ્યક્તિને આપણે બીજી રીતે કહી દઈ શકીએ છીએ ખરા, પરંતુ ક્રોધના ઉગ્ર સ્વરૂપમાં તો અંદર જે મથામણ ચાલતી હોય તે જ વ્યક્ત થતી હોય છે. એટલે એ રીતે તેમાં દંભનો પાસ નહિ જેવો હોય છે. તેવી જ રીતે દયા, કરુણા વગેરેની બાબતમાં પણ છે. જોકે તે દુર્ગુણ ના ગણાય. દંભ હોય ત્યાં સુધી સરળતા એટલે કે સાહજિકતા સાચી રીતે પ્રગટતી નથી. જેનો સ્વભાવ ઝાંઝાળો, સ્વચ્છંદી હોય, ક્રોધી હોય, તીખો હોય તેવા પ્રકારના માણસો જે તે ઓકી નાખે છે. તેટલા સમય પૂરતો તેનામાં દંભ નથી હોતો. બાકી, તેવા પ્રકારના જીવોમાં પણ, તેમના જીવનના બીજા પ્રસંગોમાં અને બીજી રીતે વ્યક્ત થવાપણામાં દંભ ભાગ ભજવી રહ્યો હોય છે. આ દંભ છે એવું ભાન દરેક જીવને થતું હોતું નથી. જેને ભાન થાય તે ભાગ્યશાળી સમજવો. તેથી કરીને કઈ કઈ બાબતમાં અને કયા કયા પ્રસંગે દંભથી વર્તાય છે તે સાચા સાધકે ખોળવું રહ્યું. જો તે ને તે ક્ષણે દંભના વર્તનને નિવારી શકાય તો તે ઉત્તમ છે.

દંભનો ઉપાય-આત્મનિવેદન

પોતાના દોષને જાણવાથી અને કબૂલ કરવાથી તે તે દુર્ગુણનું જોશ ઘટે છે. કોઈ પણ હાથોહાથ ચોરી કરતાં કે બીજી રીતે સપડાઈ જતાં અથવા તો કોઈ જૂઠું બોલતાં કે એવું કરતાં પકડાઈ જતાં તે છોભીલો પડી જાય છે તેમ, તેવી રીતે દોષને જ્ઞાનપૂર્વક, પ્રેમભક્તિભાવે કબૂલવાથી અને તેમને ઘટાડવાના હેતુથી જ્યારે કબૂલ કરવાનું બને છે ત્યારે તે દુર્ગુણો અને દોષોનું બળ અને તેનો વળ ઘટતો જાય છે. તેટલા માટે જ ભગવાનને ચરણે, પોતાના દોષો નિવારવાને કાજે આત્મનિવેદનની શોધ ભક્તજ્ઞાની પુરુષોએ અનુભવ કરીને શોધી કાઢેલી હતી. ભગવાનને ચરણે પોતાને જે જે કંઈ નડતું હોય તે માટે, ઊંડા દર્દથી જ્યારે આપણે તેની કૃપામદદ વારંવાર હૃદયથી માગ્યા કરીએ છીએ ત્યારે આપણું હૃદય ભાવથી ભીનું રહ્યા કરે છે અને એવી ભાવના જ્યારે પ્રગટે છે ત્યારે આપણામાં સરળતા, ખુલ્લાપણું અને હૃદયની માર્દવતા આપોઆપ પ્રગટે છે. એટલા માટે દંભને તો આપણે જરા પણ દાદ ન આપવી.

પાપનું ભાન થવું એટલે શું ?

તેવી જ રીતે આપણામાં રહેલા બીજા દોષો અને દુર્ગુણોને નિવારતા રહેવું. આ જીવ અનંત દોષોનું ભાજન છે અને અત્યંત પાપીમાં પાપી છે, એવું સાચેસાચું ઉત્કટ ભાન જે જીવને થાય છે, તે જીવ એમાં કદી પડી રહી શકતો નથી. દુર્ગુણ કે દોષનું સાચું ભાન થવું એનું લક્ષણ તો એ કે, તે આપણને ઘણું ઘણું ખૂંચતા અને સાલતા હોય અને એવું થાય ત્યારે જ તેમાંથી આપણને મુક્ત થવાની તાલાવેલી જાગે અને એવી તાલાવેલી

થાય તો જ આર્ત અને આર્દ્ર હૃદયથી ભગવાનને પ્રાર્થના દ્વારા સાદ પાડી શકાય.

સાચી સરળતા

દંભનું વાતાવરણ હઠતું જાય છે તેનું પ્રત્યક્ષ લક્ષણ એ છે કે, ગમે ત્યાંથી મળેલી યોગ્ય સમજણ આપણાથી ગ્રહણ થતી જતી હોય અને તે યોગ્ય સમજણને આધારે તે પ્રમાણે વર્તન થવાનું બન્યા કરતું હોય. વળી, આપણે કંઈ જ નથી અને આપણામાં હજી કશી સાચી સમજણ ઊગી નથી. હજી તો ઘણું ઘણું શીખવાનું છે, જાણવાનું છે અને અનુભવવાનું છે, તેવું જ જેને ‘સાચેસાચ’ હૃદયથી લાગે છે, તે તો નાનાં છોકરાં પાસેથી પણ શીખે. એવી સરળતા પ્રાપ્ત થતાં મન ઉપરનો ઓથાર ખસી જતો આપણે અનુભવીએ છીએ. કંઈ કશાનો ભાર લાગતો નથી. કશી ચિંતાફિકર થતી નથી.

દુર્ગુણો કેમ ટળે ?

દંભ એ એક એવો જીવનો ભારે દુર્ગુણ છે કે તે એકમાંથી બીજામાં આપણને મળવા કે ભળવા દેશે નહિ. તે પોતાની સ્થિતિમાં રખાવીને બીજામાં જાણે કે મળતા કે ભળતા હોઈએ તેવું પૂરેપૂરું બતાવશે. તે આપણને અનેક વાર છક્કડ ખવડાવી દેશે અને ખવડાવે છે પણ ખરો, તે ભારે ઉસ્તાદ હોય છે. દંભનો થોડો થોડો ભાગ તો સાચા સાધકના લક્ષણ જેમાં પ્રગટવા લાગ્યાં છે, તેવા જીવમાં પણ રહેતો હોય છે, પરંતુ તેવી દશામાં એનું જોશ અને બળ ઘટતું જતું હોવાથી તેનું કશું ચાલતું હોતું નથી. તેથી કરીને મારી સાધનાકાળની દશામાં આ જીવમાં રહેલા અનેક દોષોનું નિવારણ કરવા ભગવાનને પ્રાર્થનાઓ કરી હતી. હજી

તેમાંની કરેલી પ્રાર્થનાઓનો બહુ નજીવો ભાગ છાપ્યા વિનાનો પડેલો પણ છે. એટલે દંભ થતો હોય તે જ વેળાએ જાગૃતિ રાખીને અટકવું અને તેવી જ કોશિશ કરવી, તે સાધકને માટે પ્રથમ કર્તવ્યરૂપ છે. દુર્ગુણો એની મેળે કદી અટકતા નથી. જે તે કંઈ અટકાવવું હોય કે દૂર કરવું હોય તો તે વિષયની, તે પ્રકારની જાગૃતિ આપણામાં પ્રગટેલી હોવી જોઈએ. જાગૃતિ વિના કશું બને નહિ. એટલે જો તને સાચેસાચ તારા દુર્ગુણો વિશે લાગતું હોય તો તેને કશી દાદ આપવી નહિ, પરંતુ એ દુર્ગુણો કે દોષો જ્યાં સુધી આપણને ઘણા ઘણા ખૂંચતા કે સાલતા નથી ત્યાં લગી એવું બનવું શક્ય પણ નથી. જ્યારે જીવને જીવપણાની દશામાંથી બીજા કોઈ આદર્શની લગની લાગી જાય છે અને તેને ખરેખરી ધગશ પ્રગટે છે, તેવી વેળા પેલા બધા આપણામાં હોવા છતાં તેમનું કશું ચાલતું હોતું નથી. જેમ નદીનાં પૂરમાં તેના પટમાં રહેલો બધો કચરો ધોવાઈ જાય છે તેમ. એટલે કાં તો જીવને કોઈ ઉચ્ચ આદર્શની લગની હોય તો તે સહેજમાં દૂર થઈ શકે અથવા તો પોતાના દોષો કે દુર્ગુણોને ટાળવાની જેને જિજ્ઞાસા જાગી છે તેવો જીવાત્મા ખંતથી કરીને દઢતાથી તેમને નિવારી શકવાનું જરૂર કરી શકે.

ક્રોધને શમાવે તે દંભી નથી

કોઈ જીવને બીજા જીવ ઉપર ઘણી જ ખીજ ચડી હોય, તેના વર્તનથી ઘણો ક્રોધ ચડ્યો હોય ત્યારે તે રીતે બોલી ના દેતાં પોતાની ખીજ કે ક્રોધને અંદર શમાવીને તેના પ્રતિ પોતે શાંત વૃત્તિ ધારણ કરે છે અને ખીજ અને ગુસ્સો મનમાં ને મનમાં દબાવી રાખે છે અને તે રીતે વ્યક્ત થતો નથી તો તેના જીવનમાં

દંભ છે તેમ ના ગણાય, પરંતુ એવી રીતે શમન કરવાની રીત ઊલટી સારી ગણાય. તેથી કરીને તે મનમાં ને મનમાં કદાચ અકળાશે ખરો અને કેટલાક જીવાત્મામાં તે અંગેની વિચારની પરંપરા ઘણી ચાલ્યા કરશે તેમ છતાં, તેને ખીજ ચડવાનાં કે ગુસ્સે થવાનાં કારણો મળવા છતાં, તેમ થવા દેતો ન હોય તો તે પ્રકારની રીત દંભની રીત નથી. એટલું તને જાણવા લખ્યું છે. ક્રમશઃ સાધકે મનમાં તેવી થતી અકળામણને ઓળખીને તેને નિર્મૂળ કરવાની રહે છે અને પછી તો ખીજ કે ક્રોધ મુદ્દલે ના થાય તેવી સ્થિતિ તેવા શમનના પ્રારંભમાંથી જ રખાવવાની છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૩-૩-૧૯૫૧

વૃત્તિને જીતવા દેવી નહિ

કંઈ કશાથી આપણે છંછેડાઈ પડવાની જરૂર નથી. આપણા મનમાં જાગતી અને ઊઠતી, પા પા પગલી ભરતી યા તો ક્યૂકદમ કરતી અથવા તો ઘણા આવેશથી ખૂબ ખૂબ દોડતી આપણી વૃત્તિઓનો આપણે જાગૃતિપૂર્વક સામનો કરવાનો છે. આપણું શરીર એવું જો સર્વ પ્રકારે-સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ, એમ ત્રણે પ્રકારે-નિર્દોષ બનીને પૂરેપૂરું પવિત્ર હોય તો તેના સંપર્કથી જે જે જીવ સંપર્કમાં આવે તેનું કલ્યાણ થાય. આપણા મનમાં અનેક પ્રકારના સંકોચો અને તેવા પ્રકારની સમજણો પડેલી છે અને તેવા તેવા પ્રકારની સમજણનો ઉદય વર્તમાન તેવા તેવા પ્રકારના સંપર્કના નિમિત્તથી મનમાં જાગે છે. એટલે કોઈ તેવો પ્રસંગ બનતાં ચેતનાપૂર્વકની જાગૃતિ રાખીને મનમાં આમ કે તેમ કશું આરોપણ કશા વિશે થવા દેવું નહિ. એટલે કે સંકોચ હોવો તે

પણ યોગ્ય નથી, તેમ તે પરત્વેનો વિસ્તાર થવો તે પણ યોગ્ય નથી. કંઈ કશા માટે ભય થાય કે કંઈ કશાથી તું આવરાઈ જાય એવી તું ના હોય કે ના રહે એવી હૃદયની ઘણી ઘણી અભિલાષા છે.

સદ્ગુરુની અભિલાષા

પ્રભુકૃપાથી જેને આ જીવ સ્વજન ગણે તેનું બિરુદ કોઈ ન્યારું હોય, હૈયું અત્યંત મૃદુમાં મૃદુ હોવા છતાં પથ્થરથીયે વધુ કઠણ બની શકે અને એવા સ્વજનનું ‘અલખ’ પ્રકારનું પળેપળ નૂતન દર્શન અને અનુભવ થયા કરે એવી હૃદયમાં અભિલાષા સેવતો સેવતો એ જીવનું રટણ કરું છું. તું કશાથી સંકોચ પામીને ઝબકે તે નામોશી તારી નથી પણ મારી છે. માટે, આ જીવને નામોશી ના આવે એવું જો તું ઈચ્છતી હોય તો તારે સદાય વિવેકની ભાવના કેળવી કેળવીને ચેતનપણે જાગૃત રહેવું. અરે, ભાઈ ! હુમલાની તે શી વાત કરીએ ? હુમલાઓ અનેક પ્રકારના ઘણી ઘણી વેળા ઊઠે છે અને જ્યારથી હુમલાઓ બહારથી આવવાની શરૂઆત થાય છે ત્યારે એવા હુમલાઓની તો શી કથની લખું ? એટલે આવા કોઈ એક પ્રકારનો જે હુમલો થવો એને મનથી કશું રૂપ આપવું નહિ અને તેમાં ભેરવાઈ ન પડાય એની તો પૂરેપૂરી સંભાળ અને કાળજી રાખવી.

બહારનું કોઈ આપણને સતાવતું નથી

વળી, મારી સમજણ પ્રમાણે તો સર્વ કંઈની ભૂમિકા આપણા પોતામાં જ પડેલી છે. આપણી નિરાધાર અને લાચાર સ્થિતિનો કોઈ દુરુપયોગ કરવા આવે, પરંતુ આપણે ગાંઠીએ તોને ? જગતમાં કશું એકલું બનતું હોતું નથી. સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ રીતે દોરીસંચારમાં પરસ્પર નિમિત્તરૂપે હોય, તેમ છતાં

સર્વ કંઈની સ્પર્શભૂમિકા આપણા અંતરમાં રહેલી છે, સર્વનું મૂળ બીજ પોતાની પ્રકૃતિ છે. એટલે આપણે પોતે જ વિશેષ જાગૃત રહેવાનો પ્રયત્ન કરીએ. આપણે પોતાને જ દોષ દેવાનો છે. બીજા કોઈને દોષ દેવો તે આપણી પામરતા અને નિર્બળતા છે. એટલે આપણે અંતરથી જેટલા વિવેકયુક્ત વિશેષ જાગૃત અને જીવનના ધ્યેયની બાબતમાં જેટલા લગાતાર અને એકાગ્રપણે કેંદ્રિત થયા કરીશું તેમ તેમ આપણે સાવ નિરાંત અનુભવી શકીશું. પૂજ્ય શ્રીઆનંદમયી માતાજી કને શું ઓછા માણસો જાય છે ? શું તેમનાથી માણસો આકર્ષાતાં નથી ? એટલે આકર્ષણ એ તો જીવની હરકોઈ સ્થિતિમાં રહ્યા કરવાનું. એટલે આપણે પોતે સર્વ પ્રકારની ભડકમાંથી મુક્ત થઈ જવાનું છે. સર્વ પ્રકારથી સાહસિક અને હિંમતવાન તું બને અને સર્વ પ્રકારના હુમલાઓને પાછા વાળવાને ચેતનાપૂર્વક જીવતીજાગતી થાય તો ઘણી શાંતિ વળે. તું ખુલ્લા દિલથી લખે છે. તેથી, તેવા નિખાલસપણાથી તો ગૌરવ થાય છે, જ્યારે બીજી બાજુથી અમને સંતાપ પણ થાય છે.

જગત એટલે આપણે જ

‘આવે તેને આવવા દો’ એવી વૃત્તિ પણ રાખવાની નથી. વળી, સ્થૂળ કે સૂક્ષ્મપણે જે જે નકારાત્મક હોય, જીવસ્વભાવવાળું હોય અને આવેશયુક્ત હોય તેનો સામનો આંતરિકપણે ઘણી ઘણી શાંતિથી અને પ્રેમભક્તિથી આપણે કરવાનો છે. જગતમાં આપણું કોઈ વેરી કે મિત્ર નથી. જે તે કંઈ છીએ તે આપણે પોતે જ છીએ. આપણો પોતાનો જ સંકોચ અને વિસ્તાર જીવનમાં અનેક રીતે વ્યક્ત થયા કરતો હોય છે. માટે, શરીરની ભડક આપણે ભાંગવાની છે. શરીર તો સાધનને માટે છે.

જ્ઞાનપૂર્વક સહન કરવું એટલે પ્રેમ

સૌ કોઈને રહેવા, જીવવા અને વર્તવાની પોત પોતાની રીત હોય છે. આપણે જો કોઈ કુટુંબમાં ભળવાનું થયું તો તેમની તેમની રીતે વર્તવું પડે. જો આપણે સુમેળથી વર્તવું હોય તો જે સહેવાનું આવે તે જ્ઞાનપૂર્વક સહેવામાં આનંદ છે. બેળેબેળે સહેવાનું કરવાથી જીવન કચરાઈ જાય છે અને મનમાં ને મનમાં બળાપો, સંતાપ, ચીડ, અણગમો-એવું બધું પ્રગટ્યા કરે છે. આપણા ધાર્યા પ્રમાણે કે ચાલ્યા પ્રમાણે આપણું માણસ વર્તે એમ કદી બનતું હોતું નથી. આપણામાં કયા કયા દોષ રહેલા છે અને કેવી રીતનું મનસ્વીપણું છે, તે ન જાણતાં આપણી જે સમજણ છે તે જ સર્વ પ્રકારે યોગ્યતાવાળી છે એમ માનવામાં દોષ રહેલો છે અને તેમાં આપણું અજ્ઞાન પણ હોય છે. આપણા જ ધાર્યા પ્રમાણે અને આપણી સમજણ પ્રમાણે બધું બન્યા કરવું જોઈએ અને તે જ બધું સાચું છે એવા પ્રકારનું જેનું માનસ હોય તે એક પ્રકારનું સ્વચ્છંદીપણું છે.

કુંભકોણમ્,

હરિ:ૐ

તા. ૩-૯-૧૯૫૧

ગુરુભક્તિ કેમ પ્રગટે ?

સાથે રહેવાથી અથવા સ્થૂળ પરિચય કેળવવાથી વિશેષ લાભ છે એવું કશું નથી. મારે રહેવાનું રહ્યું આશ્રમમાં, તારે રહેવાનું રહ્યું શહેરમાં અને અઠવાડિયે એકાદ વાર ઘડી બે ઘડી મળીએ અને તેમાંય આશ્રમમાં અવારનવાર મળવા કાજે બીજા આવનારની પણ અવરજવર રહેવાની. એટલે તે બાબતમાં તને સંતોષ થવાનો નહિ. પ્રત્યેક હકીકતમાં સ્થૂળ, સૂક્ષ્મ અને કારણ

એમ ત્રણ હોય છે. એ ત્રણે એકબીજાની સાથે સંકળાયેલાં છે અને બધો વાંધો વ્યક્તત્વમાં જ છે. ચેતન બ્રહ્માંડરૂપે વ્યક્ત થયેલું છે. તેમાં રહેલા ચેતનની કે તેના કાર્યકારણની કશી કોઈને ગતાગમ પડતી નથી. કોઈક એક કહે છે અને કોઈક બીજું કહે છે. જ્યારે ચેતન અનુભવાય છે ત્યારે કશા વાંધા રહેતા નથી. જગત-વહેવારમાં પણ જ્યાં સુધી બોલીએ નહિ ત્યાં સુધી વાંધો ના આવે. એમ બોલવામાંથી જે તે બધું પ્રગટતું હોય છે. એટલે વ્યક્તમાં જેમ છે તેમનું તેમ તે અવ્યક્તમાં પણ છે, પણ જે અવ્યક્તમાં છે, તેની તે જ રીતે વ્યક્તમાં છે એવું નથી હોતું. એટલે આમ સ્થૂળમાંથી આપણે કદી ચેતન વિશેનું પૂરેપૂરું સાચું ભાન એકદમ ઉપજાવી શકવાનાં નથી. આ સ્થૂળમાં રાગ થાય, કિંતુ એ રાગની કોટિ પણ જુદા જુદા પ્રકારની હોય છે. રાગમાંથી એક પ્રકારનું આકર્ષણ જન્મે છે. રાગના પણ ત્રણ પ્રકાર છે :- કનિષ્ઠ, મધ્યમ અને ઉત્તમ. મનન, ચિંતવન અને નિદિધ્યાસન પ્રગટે, એ તો કનિષ્ઠ અને ઉત્તમ બન્ને પ્રકારના રાગમાંથી ઊપજે. તેથી, કનિષ્ઠને તો આપણે વર્જ્ય કરવાનું છે. ઉત્તમ પ્રકારનો રાગ જે છે તેનું આકર્ષણ થતાં ઉત્તમ પ્રકારનું મનન, ચિંતવન અને નિદિધ્યાસન થાય ખરું. કોઈ પણ સંતાત્મા વિશે આપણો રાગ થાય એટલે શું ? સંસારવહેવારમાં વહાલામાં વહાલું જે હોય અથવા તો ધનદોલત, માલમિલકત, સગાંવહાલાં, કીર્તિઆબરૂ અથવા તો તે બધું અને તે ઉપરાંત, આપણાં હૃદય-એ બધાંય કરતાં હજારોગણો રાગ જો સંતાત્મામાં થાય તો આપણું એકધારું વલણ એનામાં રહે. કનિષ્ઠ પ્રકારના રાગમાં જુવાન છોકરા-છોકરીઓ પ્રેમના મોહમાં આવરાઈ જતાં માતા, પિતા,

સગાં, વહાલાં, મિત્ર, સંબંધીઓ, આબરુ, માનહાનિ, ધનદોલત વગેરે બધાંયને ઠોકરે મારીને એકબીજામાં ગુલતાન થવાને તૈયાર હોય છે, પણ એ તો ખાલી દારૂના ઘેન જેવી દશા છે. તે નશો ઊતરી જતાં માનવી ઊલટો મૂઠ બને છે. સ્થૂળ પ્રેમના મોહમાં માનવી પોતાનું સર્વસ્વ યાહોમ કરવાને તૈયાર થાય છે, પરંતુ તેમાં અજ્ઞાનનાં આંધળિયાં છે. તેમાં એક જાતનું ઘેન રહે છે, વિવેકદશા પ્રગટતી નથી. એટલે તેનાથી તેની ઉન્નતિ થતી નથી. તેવી રીતે જે રાગ આપણને સ્થૂળમાં ચોંટાડી ના રાખે, પરંતુ તે રાગમાંથી વિવેકયુક્ત સમજણ પ્રગટાવીને, તાટસ્થ અને સમતા જન્માવીને ઉપર ખેંચી આણે તે રાગ ઉત્તમ છે. સંતપુરુષમાં રાગ થવો એટલે આપણાં નિમ્ન પ્રકૃતિનાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકારનો તેની ચેતનાના હૃદયભાવ સાથે મેળ ખવડાવવો. એ આપણાં પાંચ કરણો અને આપણે જો તેની સાથે એવો પ્રેમભક્તિજ્ઞાનયુક્ત રાગ કેળવવાનું કરી શકીએ તો તેનામાં એકતાલ બની શકીએ, પરંતુ તે બધું પૂરેપૂરી સમજણથી અને જીવનવિકાસના હેતુ કાજે બનવું ઘટે. સાચી શ્રદ્ધા એકદમ પ્રગટતી નથી. શ્રદ્ધા પણ કેળવાતાં કેળવાતાં કેળવાય છે. સંસારવવહેવારમાં જેમ કોઈના ઉપર આપણો પાકો ભરોસો બેસી જતાં તેના ઉપર આપણે નિશ્ચિંત રહી શકીએ છીએ, તેમ સંતાત્મામાં તેવી હૃદયની સાચી સમજણ પ્રગટી જતાં જીવનમાં આપણને કશા ઉધામા રહેતા નથી કે થતા પણ નથી, કશી સગડગ રહેતી નથી, તેના વિશે આડાઅવળા વિચારો ઊઠતા નથી અને તેનામાં આપણાં મન, બુદ્ધિ, ચિત્ત, પ્રાણ અને અહંકાર તલ્લીન-એકાકાર બની રહે છે. એવી સંપૂર્ણ એકાગ્ર અને કેંદ્રિત થયેલી

સ્થિતિમાં જ ચેતનાશક્તિના આધ્યાત્મિક બીજનું આરોપણ થઈ શકે છે. સાધારણપણે કોઈ પણ બીજની વવાઈ જવાની ભૂમિકા એવાં સામસામેનાં બન્ને તત્ત્વો એકીસાથે, એક સમયમાં અને તે સમય પૂરતાં તદ્દન એકાકાર હોય, એકબીજામાં તલ્લીન-ગરકાવ થયેલાં હોય અને એ સ્થિતિમાં સર્જનાત્મક શૂન્યતા હોય, આગળપાછળનું ભાન પણ ના હોય ત્યારે જ તેનું બીજારોપણ થઈ શકે. જેમ સ્થૂળમાં એમ છે તેવું જ આધ્યાત્મિક બાબતમાં પણ છે. તલ્લીનતા પ્રાપ્ત થયા સિવાય જેમ વસ્તુના મૂળમાં જઈ શકાતું નથી તેવું આમાં પણ છે, પરંતુ તે સાથેસાથે હૃદયનો જીવતોજાગતો વિવેક પ્રગટેલો હોવો જોઈશે, પણ આપણે તો ભગવાન ઉપર પાકો ભરોસો રાખવો. એનો સાચો આધાર હૃદયમાં હૃદયથી રાખીશું તો જ આપણો બેડો પાર થવાનો છે. આ શરીરના સ્થૂળપણાની આશા ફોગટ છે, કારણ કે એમાં ઉપર કહ્યો તે પ્રમાણેનો કોઈનો રાગ થવો એ દુર્લભ હકીકત છે. માટે, જીવનના વિકાસ કાજે ભગવાનનું મનન, ચિંતવન અને સ્મરણ કર્યા કરવું. પ્રભુકૃપાથી અમારામાં રાગ થાય અને તે પણ ઉપર લખી જણાવ્યો તેવા પ્રકારનો થાય તો તેવો રાગ તો પોતાનામાં આપોઆપ પોતાને પ્રગટાવ્યા કરે.

॥ હરિ:ૐ ॥

॥ હરિ:ૐ ॥

પૂજ્ય શ્રીમોટાના જીવનની મહત્વની તવારીખ

જન્મ : તા. ૪-૯-૧૮૯૮, ભાદરવા વદ ચોથ, સંવત ૧૯૫૪

સ્થળ : સાવલી, જિ. વડોદરા, નામ : યૂનીલાલ,

માતા : સૂરજબા, પિતા: આશારામ, અટક : ભાવસાર.

૧૯૧૬ : પિતાનું અવસાન.

૧૯૦૫ થી ૧૯૧૮ : તૂટક અભ્યાસ-સાથે આકરી મજૂરી.

૧૯૧૯ : મેટ્રિક પાસ.

૧૯૨૦ : વડોદરા કોલેજમાં.

તા. ૬-૪-૧૯૨૦: કોલેજ ત્યાગ.

૧૯૨૦ : ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ પ્રવેશ.

૧૯૨૧ : વિદ્યાપીઠનો ત્યાગ. હરિજન સેવાનો આરંભ.

૧૯૨૨ : ફેફરુંના રોગથી કંટાળીને ગરુડેશ્વરની ભેખડ ઉપરથી આત્મહત્યાનો પ્રયાસ, દેવી બચાવ, 'હરિ:ૐ' જપથી રોગ મટાડવાનો સફળ પ્રયોગ.

૧૯૨૨ : 'મનને'ની રચના.

૧૯૨૩ : 'તુજ ચરણે'ની રચના તથા પ્રકાશન.

૧૯૨૩ : વસંતપંચમીએ પૂ. શ્રીબાળયોગીજી દ્વારા દીક્ષા. શ્રીકેશવાનંદ ધૂણીવાળા દાદાનાં દર્શને - સાંઈખેડા ગયા. રાત્રે સ્મશાનમાં સાધના અને દિવસભર પ્રભુપ્રીત્યર્થે હરિજન સેવા.

૧૯૨૪ : 'તુજ ચરણે' ની પ્રથમ આવૃત્તિનું પ્રકાશન.

૧૯૨૬ : લગ્ન-હસ્તમેળાપ વખતે સમાધિનો અનુભવ.

૧૯૨૭: સાકુરીના પૂ. શ્રીઉપાસની બાબાનું નડિયાદમાં આગમન, એમના આદેશ મુજબ સાકુરી જવું-ત્યાં મળમૂત્રની પથારીમાં સાત દિવસ.

૧૯૨૮ : હરિજન આશ્રમ, બોદાલમાં સર્પદંશ-પરિણામે 'હરિ:ૐ' જપ અખંડ થયો.

૧૯૨૮ : પહેલી હિમાલય યાત્રા.

૧૯૩૦ : મનની નીરવતાનો સાક્ષાત્કાર.

૧૯૩૦ થી '૩૨ દરમિયાન સાબરમતી, વીસાપુર, નાસિક અને યરવડા જેલમાં. હેતુ-દેશસેવાનો નહિ, સાધનાનો. સખત પરિશ્રમ અને લાઠીમાર દરમિયાન પ્રભુસ્મરણ-મૌન. વિદ્યાર્થીઓને સમજાવવા વીસાપુર જેલમાં સરળ ભાષામાં શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાનું વિવરણ લખ્યું- 'જીવનગીતા'

૧૯૩૪ : સગુણ બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર.

૧૯૩૪થી ૧૯૩૯ દરમિયાન હિમાલયમાં અઘોરી બાવા પાસે જવાનું બન્યું, ધુંવાધારના ધોધની પાછળની ગુફામાં સાધના. ચૈત્ર માસમાં છાણાંની ૬૩ ધૂણી ધખાવી નર્મદાકિનારે ખુલ્લામાં શિલા ઉપર નગ્ન બેસીને ૨૮ દિવસની સાધના, શીરડીના સાંઈબાબાનું પ્રત્યક્ષ દર્શન-આદેશ-સાધનાના અંતિમ તબક્કાનું માર્ગદર્શન.

૧૯૩૯ : તા. ૨૯-૩-૧૯૩૯ : રામનવમી, સંવત : ૧૯૯૫ કાશીમાં નિર્ગુણ બ્રહ્મનો સાક્ષાત્કાર. હરિજન સેવક સંઘમાંથી રાજીનામું. 'મનને'ની પ્રથમ આવૃત્તિનું પ્રકાશન.

૧૯૪૦ : (તા. ૯-૯-૧૯૪૦) વિમાનમાર્ગે અમદાવાદથી કરાંચી જવાનો ગૂઢ હુકમ.

૧૯૪૧ : માતાનું અવસાન.

૧૯૪૨ : હરિજન સેવક સંઘમાંથી છૂટા થયેલા, છતાં હરિજન કન્યાછાત્રાલય માટે મુંબઈમાં ફાળો ઉઘરાવ્યો. બે વખત સખત પોલીસમાર-દેહાતીત અવસ્થાના પુરાવા.

૧૯૪૩ : ૨૪, ફેબ્રુઆરીમાં ગાંધીજીના પેશાબના ઝેરી જંતુઓનું પોતાના પેશાબમાં દર્શન. નૈમિત્તિક તાદાત્મ્યનો અનુભવ.

૧૯૪૫ : હિમાલયની યાત્રા-અદ્ભુત અનુભવો.

૧૯૪૬ : હરિજન આશ્રમ, અમદાવાદ મીરાંકુટિરમાં મૌનએકાંતનો આરંભ.

૧૯૫૦ : દક્ષિણ ભારતના કુંભકોણમ્માં કાવેરી નદીને કિનારે હરિ:ૐ આશ્રમની સ્થાપના.

૧૯૫૪થી સુરતના કુરુક્ષેત્રમાં એક ઓરડીમાં મૌનએકાંતનો આરંભ.

૧૯૫૫ : (તા. ૨૯-૫-૧૯૫૫) નડિયાદ, શેઠી નદીને કિનારે હરિ:ૐ આશ્રમની સ્થાપના.

૧૯૫૬ : (તા. ૨૩-૪-૧૯૫૬) સુરત, કુરુક્ષેત્રમાં હરિ:ૐ આશ્રમની સ્થાપના.

૧૯૬૨થી ૧૯૭૫ : શરીરના અનેક રોગો-સતત પ્રવાસ સાથે ૩૬ અધ્યાત્મ-અનુભવ ગ્રંથોનું લેખન-પ્રકાશન.

૧૯૭૬ : ફાજલપુર-મહીનદીના કિનારે શ્રી રમણભાઈ અમીનના ફાર્મ હાઉસમાં તા. ૨૩-૭-૧૯૭૬ના રોજ માત્ર છ જણની હાજરીમાં આનંદપૂર્વક દેહત્યાગ. પોતાનું 'ઈંટ-ચૂનાનું સ્મારક ન કરવાનો આદેશ' અને આ નિમિત્તે મળેલી રકમનો ઉપયોગ દૂર ગુજરાતનાં પછાત ગામોમાં પ્રાથમિક શાળાના ઓરડાઓ બંધાવવાના લોકફાળામાં કરવાની સૂચના.

॥ હરિ:ૐ ॥

॥ હરિ:ૐ ॥

આરતી

ૐ શરણચરણ લેજો, પ્રભુ શરણચરણ લેજો,
પતિત ઉગારી લેજો (૨) કર ગ્રહી ઉર લેજો. ...ૐ શરણ.
મનવાણીના ભાવો, કર્મ વિષે ઊતરો, પ્રભુ (૨)
મન, વાણી ને દિલને (૨) કૃપાથી એક કરો. ...ૐ શરણ.
સર્વ મળેલાં સાથે, દિલ સદ્ભાવ ઊગો, પ્રભુ (૨)
છો અપમાન થયાં હો (૨) ત્યાંયે ભાવ બઢો. ...ૐ શરણ.
નિમ્ન પ્રકારની વૃત્તિ, ઊર્ધ્વગમન કરવા, પ્રભુ (૨)
પ્રભુકૃપાથી મથાજો (૨) ચરણશરણ ગ્રહવા. ...ૐ શરણ.
મનના સકળ વિચારો, પ્રાણતણી વૃત્તિ, પ્રભુ (૨)
બુદ્ધિતણી સૌ શંકા (૨) ચરણકમળ ગળજો. ...ૐ શરણ.
જેવા દિલ હોઈએ પ્રભુ, તેવા દેખાવા, પ્રભુ (૨)
મતિ મુજ ખુલ્લી રે'જો (૨) સ્પષ્ટ જ પરખાવા. ...ૐ શરણ.
દિલમાં કંઈક ભર્યું હો, તે થકી બીજું ઊલટું, પ્રભુ (૨)
કદી પણ મુજથી ન બનજો (૨) એવી મતિ દેજો. ...ૐ શરણ.
જ્યાં જ્યાં ગુણ ને ભાવ, દિલ ત્યાં મુજ ઠરજો, પ્રભુ (૨)
ગુણ ને ભાવની ભક્તિ (૨) દિલ મુજ સંચરજો. ...ૐ શરણ.
મન, મતિ, પ્રાણ પ્રભુ ! તુજ ભાવ થકી ગળજો, પ્રભુ (૨)
દિલમાં તુજ ભક્તિની (૨) છોળો ઊછળજો. ...ૐ શરણ.

-શ્રીમોટા

આશ્રમમાં ઉપલબ્ધ પુસ્તકોની યાદી

નંબર	પુસ્તકોના વિભાગ	ટોટલ પુસ્તકો
૧.	ગદ્ય પુસ્તકો	૧૪
૨.	પદ્ય પુસ્તકો	૫૧
૩.	શ્રીમોટા ટેપવાણી	૧૨
૪.	પ્રવચન વાણી	૭
૫.	સ્વજનોને પત્રો આધારિત પુસ્તકો	૮
૬.	સ્વજનોની અનુભવકથા તથા સ્મૃતિગ્રંથ	૮
૭.	સંકલિત પુસ્તકો	૨૨
૮.	જીવનકવન	૧૧
૯.	અન્ય પુસ્તકો	૧૪
૧૦.	હિંદી પુસ્તકો	૧૫
૧૧.	અંગ્રેજી પુસ્તકો	૨૨
૧૨.	કેલેન્ડર (દીવાલ અને ટેબલ)	૧

પૂજ્ય શ્રીમોટા વિરચિત ગદ્ય પુસ્તકો

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	જીવનસંગ્રામ	૧૯૪૬
૨.	જીવનસંદેશ	૧૯૪૮
૩.	જીવનપાથેય	૧૯૪૯
૪.	જીવનપ્રેરણા	૧૯૫૦
૫.	જીવનપગરણ	૧૯૫૧
૬.	જીવનપગથી	૧૯૫૧
૭.	જીવનમંડાણ	૧૯૫૨
૮.	જીવનસોપાન	૧૯૫૨
૯.	જીવનપ્રવેશ	૧૯૫૩
૧૦.	જીવનપોકાર	૧૯૫૪
૧૧.	હરિજન સંતો	૧૯૫૪
૧૨.	જીવનમંથન	૧૯૫૬
૧૩.	જીવનસંશોધન	૧૯૫૭

૧૪. જીવન દર્શન પૂજ્ય શ્રીમોટા વિરચિત પદ્ય પુસ્તકો

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	મનને	૧૯૨૨
૨.	તુજ ચરણે	૧૯૨૩
૩.	નર્મદાપદ્મે	૧૯૨૭
૪.	જીવનગીતા (નાની)	૧૯૩૨
૫.	હૃદયપોકાર	૧૯૪૪
૬.	જીવનપગલે	૧૯૪૪
૭.	શ્રીગંગાચરણે	૧૯૪૫
૮.	કેશવ ચરણ કમળે	૧૯૪૬
૯.	કર્મગાથા	૧૯૪૬
૧૦.	પ્રણામ પ્રલાપ	૧૯૪૭
૧૧.	પુનિત પ્રેમગાથા	૧૯૪૭
૧૨.	જીવનગીતા (મોટી)	૧૯૫૩

પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં પ્રવચનનાં પુસ્તકો

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	શ્રીમોટા સાથે વાર્તાલાપ	૧૯૭૯
૨.	મૌનએકાંતની કેડીએ	૧૯૮૨
૩.	મૌનમંદિરનું હરિદ્વાર	૧૯૮૩
૪.	મૌનમંદિરનો મર્મ	૧૯૮૪
૫.	મૌનમંદિરમાં પ્રભુ	૧૯૮૫
૬.	મૌનમંદિરમાં પ્રાણપ્રતિષ્ઠા	૧૯૮૫
૭.	મૌનમંદિરમાં હરિસ્મરણ	૨૦૧૫

**પૂજ્ય શ્રીમોટાનાં સ્વજનોને પત્રો
આધારિત પુસ્તકો**

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	મુક્તાત્માનો પ્રેમસ્પર્શ	૧૯૮૦
૨.	દાંપત્ય ભાવના	૧૯૮૦
૩.	સંતહૃદય	૧૯૮૩
૪.	ધનનો યોગ	૧૯૮૪
૫.	પગલે પગલે પ્રકાશ	૧૯૮૯
૬.	સમય સાથે સમાધાન	૧૯૯૩
૭.	શ્રીમોટા પત્રાવલિ ૧/૨	૧૯૯૫
૮.	કેન્સરની સામે	૨૦૦૨
૯.	હસતું મૌન	૨૦૦૪

સ્વજનોની અનુભવકથા

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	આશ્રમની અટારીએથી	૧૯૮૧
૨.	શ્રીમોટાની સાથે સાથે	૧૯૯૦
૩.	શ્રીમોટા સાથે હિમાલયયાત્રા	૧૯૯૪

૪.	શ્રીમોટાની મહત્તા	૧૯૯૫
૫.	મળાયું પણ ભળાયું નહિ	૧૯૯૫
૬.	મળ્યા ફળ્યાની કેડી	૨૦૦૧
૭.	મોટા - મારી મા	૨૦૦૩

સ્મૃતિગ્રંથ

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	જીવનસ્ફુલિંગ	૧૯૭૩

સંકલિત પુસ્તકો

નં.	પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧.	જીવનપરાગ	૧૯૬૩
૨.	સંતવાણીનું સ્વાગત (તમામ પુસ્તકોની પ્રસ્તાવનાનું સ્વતંત્ર પુસ્તક)	૧૯૭૭
૩.	અંતિમ ઝાંખી	૧૯૭૮
૪.	વિધિ-વિધાન	૧૯૮૨
૫.	સુખનો માર્ગ	૧૯૮૩
૬.	પ્રાર્થના	૧૯૮૪
૭.	લગ્ને હજો મંગલમ્	૧૯૮૫
૮.	નિરંતર વિકાસ	૧૯૮૭
૯.	સમર્પણગંગા	૧૯૮૯
૧૦.	જન્મમૃત્યુના રાસ	૧૯૮૯
૧૧.	નામસ્મરણ	૧૯૯૨
૧૨.	શ્રીમોટા અને શિક્ષણ	૧૯૯૪
૧૩.	ફનાગીરીનો નિર્ધાર	૧૯૯૬
૧૪.	પૂજ્ય શ્રીમોટા વચનામૃત ૧ થી ૪ (૧ પુસ્તક)	૧૯૯૬
૧૫.	પ્રસન્નતા	૧૯૯૭
૧૬.	ભગતમાં ભગવાન	૨૦૦૦

૧૭. દુર્લભ દેહ મનુષ્યનો	૨૦૦૭
૧૮. દૈવાસુર સંગ્રામ	૨૦૦૭
૧૯. પ્રસાદી (ગુજરાતી)	૨૦૦૮
૨૦. પૂજ્ય શ્રીમોટાના બે બોલ (તમામ પુસ્તકોમાંથી લેખકના બે બોલનું સ્વતંત્ર પુસ્તક)	૨૦૧૪

૨૧. જીવનયોગ ભાગ ૧ અને ૨	૨૦૧૬
૨૨. બુદ્ધિ	૨૦૧૭

જીવનકવન

નં. પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧. જીવન અને કાર્ય ભાગ-૧, ૨	૧૯૭૫
૨. પારસલીલા	૧૯૭૫
૩. તરણામાંથી મેરુ	૧૯૭૬
૪. વિદ્યાર્થી મોટાનો પુરુષાર્થ	૧૯૮૯
૫. મહામના અબ્રાહમ લિંકન	૧૯૯૩
૬. પ્રેરક વિભૂતિ મહાત્મા ગાંધી	૧૯૯૪
૭. શ્રીકેશવાનંદજી ધૂણીવાળા દાદા	૧૯૯૬
૮. ગોધરાના બાપજીનું જીવનચરિત્ર	૧૯૯૮
૯. મારી સાધનાકથા	૨૦૦૫
૧૦. પૂજ્ય શ્રીમોટાના વહાલા ઝીણાભાઈ	૨૦૦૫

૧૧. જીવન સાર્થકતાની કેડીએ	૨૦૨૦
પૂજ્ય શ્રીમોટાના વહાલા 'ભાઈ' શ્રી નંદુભાઈની સંક્ષિપ્ત જીવનવિકાસગાથા ભાગ-૧ અને ૨	

અન્ય પુસ્તકો

નં. પુસ્તક	પ્ર.આ.
૧. શ્રીમોટાચરણે	૧૯૭૦
૨. બાળકોના મોટા	૧૯૮૦
૩. શ્રીમોટા ચિત્રકથા	૧૯૮૭
૪. આહુતિ મંત્ર અને આરતી	૧૯૯૫
૫. હરિ:ૐ આશ્રમ શ્રીભગવાનના અનુભવ કાજેનું સ્થળ	૧૯૯૬
૬. કૃપાયાચના શતકમ્	૧૯૯૬
૭. ધ્યેય અને ધ્યાન	૨૦૦૦
૮. ચિદાકાશ	૨૦૦૦
૯. પ્રાર્થના પોથી	૨૦૧૦
૧૦. શ્રીમોટા ઉપલબ્ધિ અને ઉપદેશ	૨૦૧૪
૧૧. શ્રીમોટા ચરણે આંતર પ્રવેશ	૨૦૧૬
૧૨. શ્રીમોટા ચરણે ત્રિભાષી (ગુ. હિં. અં.)	૨૦૧૮
૧૩. બધું આપણામાં જ છે	૨૦૧૮
૧૪. સમર્થ સદ્ગુરુ પૂજ્ય શ્રીમોટા	૨૦૧૮

हरिःॐ आश्रम में उपलब्ध हिंदी पुस्तिका का लिस्ट

क्रम पुस्तक	प्र.आ.	८. श्रीमोटा के साथ वार्तालाप	२०१२
१. पूज्य श्रीमोटा एक संत	१९९७	९. विवाह हो मंगलम्	२०१२
२. कैसर का प्रतिकार	२००८	१०. बालकों के मोटा	२०१२
३. सुख का मार्ग	२००८	११. विद्यार्थी मोटा का पुरुषार्थ	२०१२
४. दुर्लभ मानवदेह	२००९	१२. मौनमंदिर का मर्म	२०१३
५. प्रसादी	२००९	१३. मौनमंदिर का हरिद्वार	२०१३
६. नामस्मरण	२०१०	१४. मौनएकान्त की पगडंडी पर	२०१३
७. हरिःॐ आश्रम - श्रीभगवान के अनुभव का स्थान	२०१०	१५. मौनमंदिर में प्रभु	२०१४

हरिःॐ आश्रममां उपलब्ध अंग्रेजी पुस्तकोनी यादी. ज्ञान्युआरी - २०२०

English books available at Hariom Ashram Surat.

January - 2020

No. Book	F. E.	14. Against Cancer (Cancer ni Same)	2008
1. At Thy Lotus Feet (Tuj Charane)	1948	15. Faith (Shraddha)	2010
2. To The Mind (Man ne)	1950	16. Shri Sadguru	2010
3. Life's Struggle (Jeevan Sangram)	1955	17. Human to Divine (Bhagat ma Bhagwan)	2010
4. The Fragrance of a Saint (Paraslila)	1982	18. Prasadi	2011
5. Vision of Life - Eternal	1990	19. Grace (Krupa)	2012
6. Bhava	1991	20. I Bow at Thy Feet (Tuj Charane)	2013
7. Nimitta	2005	21. Attachment and Aversion	2015
8. Self-interest (Swarth)	2005	22. The Undending Odyssey - My Experience of Sadguru Sri Mota's Grace	2019
9. Inquisitiveness (Jignasa)	2006		
10. Shri Mota	2007		
11. Rites and Rituals (Vidhi-Vidhan)	2007		
12. Naamsmaran	2008		
13. Mota for Children (Balako na Mota)	2008		

॥ हरिःॐ ॥

॥ हरिःॐ ॥

‘મોટા’ની વિનંતી

(ગઝલ)

સ્વજન જે જે મળેલાં છે વિનંતી એમને મુજ છે,
જીવનવિકાસને અર્થે મહેનત કંઈ કરોને તે.

શું મળવું ખાલી ખાલી તે બધું મિથ્યા જવાનું છે,
જીવનમાં ત્યાગ પરમાર્થ થવા દો મોખરે સૌ તે.

વિના તે ધર્મનો ભાવ જીવનમાં ના ખીલી શકશે,
જીવનને સ્વાર્થમાં નરદમ શું ગાળવું ! તે નિરર્થક છે.

ભજન-કીર્તન, સ્મરણભાવ, નિવેદન, પ્રાર્થના હૃદયે,
શી સન્મુખતા ધરી ઊંડી કર્યાં કરજો જ સાધન તે.

‘જીવન રસાયણ’, પૃ. ૩૧૪

-શ્રીમોટા